

T.C.
İSTANBUL ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
TARİH ANABİLİM DALI

YÜKSEK LİSANS TEZİ

VAK‘A-I HAYRET-NÜMA
(1802-1849)

Tez Danışmanı
Prof. Dr. Mahir Aydın

Nurbanu Duran
2501080757

İSTANBUL 2011

VAK‘A-I HAYRET-NÜMA (1802-1849)

NURBANU DURAN

ÖZ

19. yy. Balkan topraklarının en çalkantılı yüzyılı olarak değerlendirilebilir. Bu yüzyılda Osmanlı Devleti himayesinde yaşayan Balkan milletleri çeşitli nedenlerle Osmanlı Devleti’nden kopma eğilimi göstermiş, bu milletlerden biri de Sırlar olmuştur. 1804 yılında başlayıp 1878 yılına kadar devam eden sürecin sonunda Sırlar, Osmanlı Devleti’nden ayrılarak bağımsız bir devlet olarak kabul görmüşlerdir.

Bu çalışmada, Osmanlı-Sırp ilişkilerinin oldukça yoğun olduğu 1802-1849 yıllarında Sırbistan’ın ahvaline dair detaylı bilgi veren ve Belgradî Raşid tarafından kaleme alınan Vak‘a-ı Hayret-nüma adlı eserin transkripsiyonu yapılmıştır.

Eser, özellikle Sırp isyanları, verilen imtiyazlar, Sırbistan’ın genel durumu, Belgrad muhafızlarının hal ve hareketleri, Sırbistan’daki İslam ahalisini durumu hakkında bilgi vermesi nedeniyle önemlidir.

Eser, Sırbistan topraklarında neredeyse yarım asırlık bir süreçte yaşananları konu alırken dönemin Sırbistan ile ilgili en önemli kaynakları arasında yer almaktadır.

ABSTRACT

19. century can be taken as the most turbulent period of the Balkan history. In that century, Balkan nations, one of which is Serbs, intended to gain their independence from Ottoman State by several reasons. At the end of the process which began in 1804 and concluded in 1878, the Serbs separated from Ottoman State and had their independence.

The present study is the transcription text of the book named Vak'a-ı Hayret-nüma written by Belgradî Raşid and that have detailed information about Serbia in the years of 1802-1849 when the relations between Ottoman State and Serbia were considerably intensive.

The document is particularly important by reason of giving information about Serbian rebellions; concessions given by Ottoman State; attitudes and acts of the Belgrade guardsmen; Muslim community and general conditions of Serbian land.

The document is one of the most important source about Serbia in that period while it covers the events in Serbian land which lasted approximately half a century.

ÖNSÖZ

Bu çalışma, Belgradî Raşid tarafından kaleme alınan Vak‘a-ı Hayret-nüma adlı eserin birinci cildinin transkripsiyon metninden oluşmaktadır. Bu eseri çalışma konusu olarak seçmemizin nedeni, eserin Sırbistan hakkında yazılmış en önemli Osmanlı kaynaklarından biri olma özelliği taşımasıdır. Aynı zamanda yazarının bir Belgradlı olarak yaşananların en azından bir kısmına birebir tanık olması da eserin önemini vurgulamaktadır.

Eser, yazarın belirttiğine göre üç cilt olarak tasarlanmıştır. Ancak şu anda bildiğimiz kadarıyla iki cildi ve bir de zeyli bulunmaktadır. Eserin tezimizin konusunu oluşturan birinci cildi 1217-65/1802-1849 yılları arasında Sırbistan’da meydana gelen olayları anlatmaktadır. 251 sayfadan meydana gelen eser, 1291/1874-75 tarihinde Vezirhan’ında Tatyos Divitçiyen Matbaası’nda basılmıştır.

Eserin ikinci cildi ise, 1265/1848-49 ile 1277/1860-1861 yılları arasındaki dönemi içermektedir. Bu cilt ise, 1991 yılında Fatma Erten tarafından İstanbul Üniversitesi’nde yüksek lisans çalışması olarak hazırlanmıştır. Eserin 1288/1871-72 yılında kaleme alınmış olan zeyli ise Tarihçe-i İbret-nüma ismini taşımaktadır.

Eser, konuları baştan sona bölümlere ayırmadan anlatmaktadır. Ancak biz transkripsiyon metninde eseri dört bölüm olarak tertip ettik. Buna göre, birinci bölüm Vak‘a-ı Hayret-nüma adlı eserin 1802-1829, ikinci bölüm 1829-1842, üçüncü bölüm 1842-1849 yıllarına dair transkripsiyon metnini sunmaktadır. Dördüncü bölüm ise, eserin sonuna eklenmiş olan ferman suretlerinin transkripsiyonundan oluşmaktadır. Aynı zamanda eserde hiçbir başlık kullanılmadığı için tüm ara başlıklar da eserin fihristine dayanılarak transkripsiyon metnine eklenmiştir.

Eserin transkripsiyonu esnasında, özellikle yerleşim birimlerinin adlarını bulmak konusunda bazı zorluklarla karşılaşmıştır. Bu yer adlarının tespitinde, çeşitli harita ve kitaplardan yararlanılarak karşılaştırmalar yapılmış, ismine kaynaklarda rastlayamadığımız yer adları aynen okunduğu şekliyle verilerek yanına soru işareti eklenmiştir. Aynı şekilde okumakta güçlük çektiğimiz ve anlamını bulamadığımız bazı kelimeler de yazıldığı şekliyle okunarak yanlarında soru işareti

ile birlikte verilmiştir. Bazı yer adlarının ise köşeli parantez içerisinde Sırpça söylenişi eklenmiştir. Baskı hatalarından kaynaklanan eksik veya yanlış kelimeler de metnin içeriğine göre düzeltilerek verilmiştir. Ayrıca eserin sayfa sayıları da yine köşeli parantez içerisinde transkripsiyon metninde yer almaktadır.

Diğer yandan eserin orjinalinde çoğu kez parantezler kullanılmıştır. Bu parantezler kimi zaman konuşma çizgisi yerine kimi zaman ise tırnak yerine kullanılmıştır. Biz de bütünlük sağlamak amacıyla tüm parantezleri tırnak olarak belirttik. Kullanılan parantezlerde ise bazen eksiklikler ya da fazlalıklar saptanmıştır. Bu durumda metnin içeriği doğrultusunda ekleme ve çıkarmalar yapılmıştır.

Ayrıca eserin sonunda yer alan ferman sûretlerinin başına (en sonda yer alan ferman sûreti hariç olarak) yazar tarafından numaralar eklenmiştir. Bunun nedeni ise yazarın, eser içinde bu fermanlara atıfta bulunmasıdır. Böylelikle yazarın, eser içinde yalnızca numarayı belirtmesi, hangi fermanı bahsettiğini anlamamızı sağlamaktadır.

Son olarak, eserin kenarlarına sonradan eklenen yazılardan bahsetmek gerekir. Eserde 21. sayfadan başlayarak 25. sayfaya kadar devam eden kenar yazıları transkripsiyon metninde 21. sayfanın sonuna eklenmiştir. Ayrıca eserin 114. sayfasındaki kenar yazıları da transkripsiyon metninin 114. sayfasının sonuna eklenmiştir.

Bu çalışmanın hazırlanması süresince bana yol göstererek benden yardım ve desteğini esirgemeyen danışman hocam sayın Prof. Dr. Mahir Aydın'a teşekkürü bir borç bilirim. Ayrıca yine yardımlarından dolayı sayın Prof. Dr. Mehmet Ali Beyhan ve sayın Yrd. Doç. Dr. Neriman Hacısalihoğlu'na teşekkürlerimi sunarım.

İÇİNDEKİLER

ÖZ	ii
ABSTRACT	iii
ÖNSÖZ	iv
İÇİNDEKİLER	vi
KISALTMALAR	xii
GİRİŞ	1

BİRİNCİ BÖLÜM

1. VAK‘A-I HAYRET-NÜMA 1802-1829 YILLARI ARASI

1.1. Fihrist Cild-i Evvel Min Târih-i Vak‘a-ı Hayret-nüma.....	1
1.2. İhtâr ve Takrîzât yollu beyân-ı hâl	7
1.3. Dibâce-i Târih	9
1.4. Miloş’un Bir Nebze Tercüme-i Hâli ve Belgrad Vâlisi Boşnak Süleyman Paşa’nın Hareket ve Ahvâli.....	13
1.5. Merhum Miloş Harbe Kıyâm Eylediğinde Müşârün-ileyh Süleyman Paşa’nın Kethüdâsı İmşir Paşa Şehâdeti	18
1.6. Sırbistan’ın Serbestlikleri Neden Neş’et Eylediği ve Karayorgi’nin Mağlûbiyeti ve Avusturya Cânibine Firâr Eylediği	19
1.7. Belgrad Valisi Süleyman Paşa’nın Azliyle Yerine Maraşlı Ali Paşa’nın Sûret-i Me’mûriyyeti.....	21
1.8. Müşârün-ileyh Ali Paşa’nın Eline Girmiş Olduğu Fursantı Fevt Eylediğinin Beyanı	23
1.9. Belgrad Dayıları ve Yamaklarının Hareket-i Bâgiyânelerine Dâ’ir Tafsilât	30
1.10 Şinikçi Hacı Mustafa Paşa Belgrad Vâliliğinde İken Ne Sûretle Yamaklar Şehid Eyledikleri Beyânında ve Zuhûrât-ı Garîbeye Dâ’ir	31

1.11 Karayorgi'nin Sebeb-i Tuğyânı ve Goşancalı'nın geldiği ve Belgrad Muhasarası ve Belgrad Vâliliği Muhassıl Süleyman Paşa'ya tevcihi ve Ne Sûretle Belgrad'a Geldiği.....	33
1.12 Merhum Karayorgi'nin Telef Edileceği Haberini Vermiş Olan Boşnak İbrahim'e Eylemiş Olduğu İkrâm-ı Garîbeye Dâ'ir.....	37
1.13 Arnavud Aziz Bey'in Sırb Askerini Derûn-ıbelgrad'a Girdirdiği Fıkraların Tafsîlâtı	39
1.14 Merhum Goşancalı Halil Ağa Belgrad'dan Gittiği ve Ahâliden Ba'zıları dahi Birlikde Azîmet Eyledikleri Fıkraya Da'ir Tafsîlât	42
1.15 Sırb Eline Düşmüş Olan Ahâli-i İslâm ve Familyalarının Ahvâl-i Garîbesiyle Merhum Aziz Bey'in Katl Olunuşu	47
1.16 Müşârün-ileyh Muhassıl Paşa'nın Belgrad Vâliliğini Terk İle Esnâ-yı Râhda Sırlu Tarafından Katl ve Şehid Etdikleri Ahvâl-i Garîbesine Dâ'ir.....	47
1.17 Belgrad Kal'asıyla Tevabî'i Diğer Kal'alar ve Kâffe-i Sırbistan Bu Kerre Ya'ni Bin İki Yüz Yirmi Sekiz Târihinde Feth Edildiği ve Ordular Belgrad'ın Vraçar Ovasında Birleştiği Tafsîlâtına Dâ'ir	53
1.18 Merhum Miloş Kaza Knezliğine Ta'yini Hakkında olan keyfiyetleri Ve Müşârün-İleyh Maraşlı Ali Paşa'nın Bu Bâbda Celb etmiş Olduğu fermânı merhum Kabul Etmediğine Dâ'ir	57
1.19 Avusturya İmparatoru Belgrad'a Karşu Zemun Nâm Kasabaya Geldiğinde Müşârün-ileyh Maraşlı Ali Paşa ile Mülâkat Eylediklerine Dâ'ir Tafsîlât	60
1.20 Müşârün-İleyh Ali Paşa'nın Vefâtı ve Yerine Erzurumlu Abdurrahim Paşa'nın Belgrad'a Teşrîflerine Dâ'ir.....	63
1.21. Karayorgi Sırbistan'a Tekrâren Geçüp Miloş Tarafından Ne Suretle Katl etdirildiğine Dâ'ir.....	64
1.22. Gümrük Kâtibi Ömer Efendi'nin Vefâtında Zuhûr Eden Bir Torba Akçenin Hikâye-i Garîbesi	69
1.23 Müşârün-ileyh Abdurrahim Paşa'ya Bosna Eyâleti Tevcîh Olunup Yerine Gavanoz-zâde Hüseyin Paşa'nın Me'mûr ve Vali Nasb Olunduğuna Dâ'ir.....	72
1.24 Müşârün-ileyh Abdurrahim Paşa'nın Bosna'da İcrâ Eylediği Husûsâta Dâ'ir..	73
1.25. Müşârün-ileyh Hüseyin Paşa'nın İşe Mübâşeretiyile Zamân-ı İdârelerine Dâ'ir82	

İKİNCİ BÖLÜM

2. VAK‘A-I HAYRET-NÜMA 1829-1842 YILLARI ARASI

- 2.1 Rusya Edirne Şehrini İstilâ Eyledikde Ne Sûretle Sırbistan’ı Himâye Eylediği ve Müteveffâ İzzet Molla’nın Muhârebe Hakkında Olan Bir Nebze İhtârına Dâ’ir..... 85
- 2.2 Sırb Milletinin Serbestiyeti Bâbında Gelen Fermân-ı Âlî’nin Hîn-i Kırâ’atında Müşârün-ileyh Hüseyin Paşa’nın Nutk-ı Fâsîdesi..... 87
- 2.3. Sırbistan’ın Bir Nevi‘ İmtiyâzına Dâ’ir Fermân-ı Âlî’yi Birlikde Getürmüş Olan Ricâlden Hacı Keşşaf Belgrad’a Geldiği Beyânında 91
- 2.4. Alacahisarlı Frenkoğulları’nın Familyaları Hakkında Miloş’un Hareket ve Desîsesi 94
- 2.5. Belgrad Varoş’unda Olan Kiliseye Çan Asıldığı ve Ol Bâbda Hüseyin Paşa’nın Hareket-i Gayr-i Lâyıkası Varoş’da Sırb Polisi Bulunmaklığa Sebeb-i Aslîsi..... 96
- 2.6. Müşârün-ileyh Hüseyin Paşa’ya Rumeli vâililiği verilüp yerine Mehmed Vecihi Paşa’nın ta’yîn buyrulduğuna da’ir ve Hüseyin Paşa’ya Miloş’un verdiği akçeyi istirdâd eylediği ve Mustafa Bey’in katilinin cenâzesi fıkra-i garîbesi..... 99
- 2.7. Müşârün-ileyh Hüseyin Paşa’nın zamân-ı idâresinde Âkîl ve Nakîl’in îrâd eyledikleri ba‘zı husûsatın es’ile ve ecvibeleri beyânında ve varoş lâfzı ne demek olduğuna dâ’ir 101
- 2.8. Müşârün-ileyh Vecihi Paşa’nın İşe Mübâşeretini 106
- 2.9. Belgrad Varoşu Müstesnâ Olduğuna ve Belgrad Vâlilerine Muhâfız İtlâk Edilmesi Bâbında Fermân-ı Âlîye Dâ’ir 108
- 2.10. Miloş Tarafından Belgrad Civârında Askere Kışlası Yapılmasına Şürû‘ Olundukda Muhâfız-ı Müşârün-ileyhle Olan Münâza‘aları 112
- 2.11. Ricâlden Lebib Efendi Geldiği ve Sırbistan’a Hudûd Ne Vechile Tahdîd Kılındığı ve Küçük İzvornik Keyfiyyetine Dâ’ir Tafsîlât..... 114
- 2.12. Müşârün-ileyh Vecihi Paşa’ya Bosna Eyâleti Tevcîh Olunup Yerine Sirozi Yusuf Paşa Ta’yîn Buyrulduğuna ve Ba‘zı Bosna’nın Ahvâline Dâ’ir Fıkralar 121
- 2.13. Müşârün-ileyh Vecihi Paşa’nın Belgrad Muhâfızlığında Kezâlik Âkîl ve Nâkîl’in İrâd Eyledikleri Es’ile ve Ecvibeye Dâ’ir..... 123

2.14. Elsine-i Nâsda Cevalân Eden Politika Lâfzı Ne Demek ve Neden Neş’et Edildiğinin Bi’l-münâsebe Bir Nebze Beyânına Dâ’ir	125
2.15. Müşârün-ileyh Yusuf Paşa’nın İşe Mübâşeretine Dâ’ir	125
2.16. İngiltere Konsolosuyla Müşârün-ileyh Yusuf Paşa’nın Vukû’ Bulan Münâza’aları Beyânında	131
2.17. Sırbistan’ın Tamâmıyla İmtiyâzlarına Da’ir Mufassıl Olarak Şeref-vürûd Eden Fermân-ı Alî-şân ve Ba’zı Vukû’âta Dâ’ir	133
2.18. İmtiyâzın Ba’zı Mahalleri Tebdîl İçün Müşârün-ileyh Yusuf Paşa’ya Miloş’un Teklîfi ve Aldığı Cevâb-ı Garîbesine Dâ’ir	133
2.19. Sırlular İmtiyâzlarını Aldıkda Dâhiliyelerinin Ne Sûretle Tertîbâtına Teşebbüsleri ve Miloş’un İsti’fâsı ve Oğlu Milan’a Beylik Verildiğine Dâ’ir	135
2.20. Milan Bey’in Bilâ-veled Vefâtı ve Karındâşı Mihaîl Bey’e Sırbistan Beyliği’nin Tevcîhi ve Ol Bâbda Ba’zı Nüktelere Dâ’ir	138
2.21. Müşârün-ileyh Yusuf Paşa’nın Azliyle Belgrad Muhafızlığı Samakovlu Hüsrev Paşa’ya Tevcîh Buyrulduğuna Dâ’ir	139
2.22. Müşârün-ileyh Yusuf Paşa’nın Zamân-ı İdâresinde Suâl ve Ecvibeye Dâ’ir .	140
2.23. Müşârün-ileyh Yusuf Paşa’nın Bi’l-münâsebe Bir Mikdâr Tercüme-i Hâliyle Rusya Vükelâsından Vransof’un Eylediği Suâle Cevâbı	141
2.24. Müşârün-ileyh Hüsrev Paşa’nın İşe Mübâşereti	145
2.25. Musa Safveti Paşa’nın Me’mûren Belgrad’a Gelmesi	152
2.26. Müşârün-ileyh Hüsrev Paşa’ya Bosna Eyâleti Tevcîh Olunup Belgrad Muhâfızlığı Mühendis Kâmil Paşa’ya Verildiğine Dâ’ir	160
2.27. Belgrad Ahâlisine Avusturya Cânibinden Olunan Teklifât-ı Hâfiyeye Dâ’ir.	161
2.28. Müşârün-ileyh Hüsrev Paşa’nın Belgrad Muhafızlığı’nın İdâresinde Kezâlik Suâl ve Ecvibesi	162
2.29. Müşârün-ileyh Kâmil Paşa’nın işe Mübâşereti	163
2.30. Alî Paşa Berlin Sefâretine Me’mûr Buyruldukda Belgrad’a Teşrifleri	176

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. VAK‘A-I HAYRET-NÜMA 1842-1849 YILLARI ARASI

- 3.1. Karayorgi'nin ve Oğlu Aleksander'ı Sırb Beyliği'ne İntihâbının Tafsîlâtı ve Şekib Efendi'nin Me'mûren Geldiği ve Arif Hikmet Bey'in Niş'e Geldiği Fıkrası 178
- 3.2. Aleksander'ın İntihâbından Dolayı Rusya Devleti'nin Protestosuna Dâ'ir..... 191
- 3.3. Müşârün-ileyh Kâmil Paşa'nın Azliyle Belgrad Muhafızlığı'na Çerkes Hâfız Mehmed Paşa'nın Ta'yîn Buyrulduğuna Dâ'ir..... 192
- 3.4. Müşârün-ileyh Hâfız Mehmed Paşa'nın İşe Mübâşereti..... 192
- 3.5. Râşid Bey'i Sırp Emâreti Dîvân Kitâbetliğine Eyledikleri Teklîfâta Dâ'ir 199
- 3.6. Avusturya Cânibinden Miloş'un Sanî'asıyla Sırbistan'a Geçmiş olan Katanalar ve Voçik'in Üzerlerine Gittiğine Dâ'ir 207
- 3.7. Müşârün-ileyh Hâfız Mehmed Paşa Niş Vâliliği'ne ve Belgrad Muhâfızlığı Hâfız Ahmed Paşa'ya Tevcîh Buyrulduğuna Dâ'ir 214
- 3.8. Müşârün-ileyh Çerkes Hâfız Paşa'nın Zamân-ı İdâresinden Ba'zı Su'âl ve Cevâbı 215
- 3.9. Müşârün-ileyh Hafız Ahmed Paşa'nın İşe Mübâşereti 221
- 3.10. Müşârün-ileyh Ahmed Paşa'ya Yanya Vâliliği ve Belgrad Muhâfızlığı Yine Mehmed Vecihi Paşa'ya Tevcîh Buyrulduğuna Dâ'ir 222
- 3.11. Aleksander Bey'in Kazanlık'ta Cennet-mekân Abdülmecid Han Hazretleri'nin Hâk-pâlarına Yüz Sürmek İçün Gittiğine Dâ'ir 222
- 3.12 Müşârün-ileyh Vecihi Paşa Bu Kerre dahi Belgrad Muhâfızlık Umûruna Mübâşereti..... 222
- 3.13. Müşârün-ileyh Vecihi Paşa'nın Azliyle Belgrad Muhafızlığı Tepedelenli Selim Paşa'ya Tevcîh Buyrulduğu 225
- 3.14 Müşârün-ileyh Selim Paşa'nın Vefâtıyla Belgrad Muhafızlığı Kıbrıslı Mehmed Paşa'ya Tevcîh Buyrulduğuna Dâ'ir 227
- 3.15 Müşârün-ileyh Selim Paşa'nın Zamân-ı İdâresinden Es'ile ve Ecvibesi 227
- 3.16 Müşârün-ileyh Mehmed Paşa'nın İşe Mübâşereti Beyânında 228
- 3.17 Müşârün-ileyhin Azliyle Belgrad Muhafızlığı Def'a-i Sânî Olarak Hâfız Ahmed Paşa'ya Tevcîh Buyrulduğu 239

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM
4. FERMAN SURETLERİ

4.1. 1829 Yılına Ait Ferman Sûreti.....	241
4.2. 1830 Yılına Ait Fermân Sûreti.....	244
4.3.1833 Yılına Ait Fermân Sûreti.....	248
4.4 1838 Yılına Ait Fermân Sûreti.....	253
SONUÇ	262
BİBLİYOGRAFYA	264

KISALTMALAR

A.g.e.	: Adı geçen eser
A.DVN.MHM	: Sadaret Mühimme Kalemî Evrakı
A.MKT.UM	: Sadaret Mektubi Kalemî UmumVilayat Evrakı
BOA	: Başbakanlık Osmanlı Arşivi
C.	: Cilt
ev.	: Çeviren
İ. DH.	: İrade Dahiliye
nr	: Numara
s.	: Sayfa
Sa.	: Sayı
TşRBNM.	: Tařra Bosna Műfettiřlięi Evrakı
TTK	: Tűrk Tarih Kurumu

GİRİŞ

19. yy. boyunca Osmanlı Devleti Balkan topraklarındaki sorunlarla ciddi bir şekilde uğraşmıştır. Bu bölgedeki toplumlardan biri olan Sırlar da adı geçen yüzyılda önce özerklik daha sonra ise bağımsızlık kazanmak amacıyla Osmanlı Devleti'ni uzun bir müddet meşgul etmiş ve neticede isteklerine ulaşmışlardır.

Sırbistan, II. Mehmet zamanında ele geçirilerek Osmanlı Devleti'nin bir eyaleti olmuştur. Sırp toprakları idari anlamda sipahiler arasında paylaştırılırken, toprağın asıl sahibinin Sırp köylüsü olduğu belirtilmiş dolayısıyla Osmanlı Devleti ile Sırbistan arasında 18. yüzyılın ikinci yarısına kadar sorun yaşanmamıştır.¹

Ancak 1791'de Osmanlı Devleti'nin, Zıştovi Antlaşması'nı imzalamasına neden olan Avusturya ile Osmanlı Devleti arasındaki savaşta Sırların kendi komutanlarının emri altında Avusturya safında yer alması, Sırlar ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişkinin eskisi gibi olmadığını bir göstergesidir. İlişkilerin bu noktaya gelmesinin en önemli nedeni ise yeniçeriler olmuştur. Bu dönemde Sırbistan topraklarındaki yeniçerilerin reayaya kötü muamelesi, Sırlar ile Müslümanlar arasındaki ilişkilerin gerilmesine neden olmuştur.²

Dayı olarak adlandırılan yeniçeriler (Foçuoğlu Mehmed Ağa, Ağan Bayrakdar, Rudnikli Küçük Ali, Yenipazarlı Molla Yusuf, Alacahisarlı Tosun Ağa, Elli Yedi'nin Molla Mehmed ve Bayrakdar Şahin Abdi) bu dönemde Sırp topraklarında hakim bir konuma gelip Sırp ahalisine zulmetmeye başladılar.³ 1804 yılına gelindiğinde ise yeniçeriler tarafından knez ve papazların da içinde bulunduğu 72 Sırp öldürüldü.⁴ Bu olayların neticesinde Karayorgi liderliğinde Sırlar 1804 yılında isyana kalkıştılar. Bunun üzerine ise dayılar Bosna'dan yardım talebinde

¹ Enver Ziya Karal, **Osmanlı Tarihi**, C.V, Ankara, TTK Yayınları, 1988, s. 103.

² Barbara Jelavich, **Balkan Tarihi**, C. I, İstanbul, Küre Yayınları, 2006, s. 218.

³ Belgradî Raşid, **Tarih-i Vak'a-ı Hayret-nüma**, C. I, İstanbul, 1291, s. 23-25.

⁴ Fikret Adanır, "Fransız İhtilali, I. Sırp Ayaklanması ve Osmanlı Devleti", **Toplumsal Tarih**, Mart 2006, s. 34.

bulunmuş, ancak destek görememişlerdir. Goşancalı Halil'den istedikleri yardıma ise olumlu cevap almışlar, böylece Goşancalı Halil hemen Belgrad'a gelmiştir.⁵

Sırların padişaha bağlılıklarını bildirerek, isyanın yalnızca yeniçerilere karşı olduğunu söylemeleri ise Osmanlı devlet adamlarını da ikiye bölmüş durumdaydı. Bunlardan bir kısmı bu durumun diğer Hristiyan tebaaya örnek teşkil etmemesi için yeniçerilerin lideri konumundaki dayılara yardım edilmesi gerektiğini belirtirken, diğerleri ise dayıların reayaya kötü muamelesinin isyanı haklı gösterdiği fikrindeydi.⁶

İsyanı bastırmak üzere Belgrad'a gönderilen Ebu Bekir Paşa, Babıali'nin isteği üzerine meseleyi barış yoluyla çözmeye çalışıyordu. İlk olarak dayılara Belgrad'dan çıkmaları halinde, kendilerine bir zarar verilmeyeceği ve istedikleri yere gitmelerine izin verileceği bildirildi. Dayılar ise, Ebu Bekir Paşa'nın teklifini kabul etmeyip, Sırlara karşı hücumla devam ettiler. Bunun üzerine dayıların en büyük destekçisi olan Goşancalı Halil ile görüşülerek kendisine bir teklifte bulunuldu. Eğer dayıları Belgrad Kalesi'nden çıkarırsa, kendisinin daha önceki suçlarının bağışlanacağı ve dayılara isyan sırasında yardım ettiği için dayılar tarafından alacağı paranın Sırlar tarafından ödeneceği bildirildi. Bu teklifin Goşancalı Halil tarafından kabul edilmesi ve Belgrad ahalisinin de dayıların aleyhinde davranış sergilemeleri ile dayılar Belgrad'da daha fazla kalamayarak, Ada-yı Kebir Muhafızlığı'na sığındılar. Buradan ise Ada-yı Kebir Kalesi'ne getirilen dört yeniçeri lideri Foçuoğlu Mehmet, Molla Yusuf, Küçük Ali ve Ağanlı Hüseyin burada idam edildi.⁷

Dayıların idam edilmesi, Belgrad'a girilmesi ve yeniçerilerin yenilgiye uğratılması sonucunda Sırların başlatmış oldukları isyan hareketini bitirmeleri beklenmişti. Ancak onlar, Osmanlı yardımıyla kazandıkları bu başarının sonucunda Osmanlı Devleti'nden yeni isteklerde bulundular. Bu isteklerin Osmanlı Devleti

⁵ Belgradî Raşid, a.g.e, s. 26-28.

⁶ Mehmet Çetin Börekçi, **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi**, İstanbul, Kutup Yıldızı Yayınları, 2001, s. 54.

⁷ Mehmet Çetin Börekçi, a.g.e, s. 61-62.

tarafından kabul görmemesi üzerine Karayorgi liderliğinde istekleri kabul edilene kadar savaşmaya karar verdiler.⁸

Osmanlı Devleti Sırp isyanını henüz çözüme kavuşturamamışken, 1806-1812 Osmanlı Rus Savaşı sonucunda, 1812 yılında Bükreş Antlaşması'nı imzalamıştı. Adı geçen antlaşmanın sekizinci maddesi ise Sırp sorununu ilgilendiriyordu. Buna göre, Sırlar için genel af uygulanacak; kaleler Osmanlı Devleti'ne teslim edilecek; isyancıların kurduğu kale, hisar ve siperler yıkılacak; Osmanlı Devleti Sırlara çeşitli imtiyazlar tanıyacak ve iç özerklik verecek; vergiler azaltılarak vergilerin Sırlar tarafından toplanmasına izin verilirken, alınan bu kararların uygulanması için ise bir ferman verilecekti. Sırların bu şartlara ek olarak yeni taleplerinin olması üzerine Osmanlı kuvvetleri isyan bölgesinde taarruza geçmişti.⁹ Ancak şunu da belirtmeliyiz ki Rusya'nın, Fransa'nın olası istilasına karşısında Osmanlı Devleti ile Bükreş Antlaşması'nı imzalaması Sırların, artık Osmanlı Devleti'ne karşı yalnız kaldığının bir göstergesiydi. Rus yardımından mahrum kalan Sırlar Osmanlı ordusunun Ekim 1813'de Sırbistan'a girmesini engelleyemediler. Böylelikle Birinci Sırp isyanı başarıya ulaşmadan son bulmuş oldu.¹⁰

4 Şubat 1804'te başlayıp 23 Eylül 1813 tarihinde sona eren ilk isyan esnasında Türkler ve Müslümanlar Sırların kötü muamelelerinden kaçarak Bosna, Avusturya ve diğer yakın bölgelere göç ettiler. Sırbistan'ın tekrar ele geçirilmesiyle birlikte ise yurtlarına geri dönmeye başladılar. Bu dönemde mal ve mülk tespit etme komisyonu kurulup, insanların tekrar eski yerleşim yerlerine dönmeleri sağlanmıştır. Komisyon, Müslüman tebaanın tapu belgeleriyle, bu belgeler olmadığı takdirde şahitler yardımıyla mal ve mülk tespitini yapmaya çalışmıştır. Ancak özellikle Belgrad, Semendire ve Böğürdelen gibi büyük merkezlerde yaşayan Müslümanların bir kısmı eski yerleşim yerlerine dönmek istememişlerdir. Bunun en önemli nedenleri ise bu şehirlerin serhat bölgesinde olması, insanların can ve mal güvenliğinin bulunmaması, Rusya ve Avusturya ile yapılan savaşlarda Türklere ve Müslümanlara

⁸ Enver Ziya Karal, a.g.e, s. 104-105

⁹ Yusuf Hamzaoğlu, **Osmanlı Dönemi Sırbistan Türklüğü**, Üsküp, Logos A Yayınevi, 2004, s. 225-226.

¹⁰ Fikret Adanır, a.g.e, s. 35.

yapılan zulüm, yeniçerilerin kötü muameleleri ve gelecekte Rusya ya da Avusturya ile çıkacak savaşlarda bu şehirlerin savaş meydanına dönmesi korkusu idi.¹¹

Birinci Sırp isyanının bastırılmasından sonra, ikinci isyanın liderliğini üstlenecek olan Miloş, Sırbistan'ı terk etmemiş, reayanın elinde bulunan silahları toplamasına yardım etmesi ve insanları sakinleştirmesi için Süleyman Paşa tarafından Rudnik knezi olarak atanmıştı. Ancak Sırp'lar bu dönemde Süleyman Paşa'nın kötü muamelesinden bunalmış ve Müslümanlar ve Sırp'lar arasında çatışmalar başlamıştı. Miloş, dış güçlerden yardım alamayacağını bildiği için bu isyanın padişaha ya da devlete karşı olmadığını, yalnızca Süleyman Paşa'nın zulmüne karşı olduğunu kesin bir dille ifade ediyordu.¹²

1815 yılında başlayan bu ikinci isyan sırasında Osmanlı Devleti'nin, ülke içinde ya da dışında önemli bir sorunla uğraşmaması isyanı bastırması açısından kolaylık sağlamıştır. Aynı zamanda Avrupa Devletleri'nin, Napolyon ile mücadele etmekten yorgun düşmeleri ve yeni bir Avrupa düzeni kurmaya çalıştıkları için isyana karışmamaları da başarı kazanılmasında önemli bir etkidir.¹³

Böylece 5 Kasım 1815 tarihinde Maraşlı Ali Paşa ve Knez Miloş arasında sözlü bir anlaşma yapılmıştır. Bu anlaşma ile birlikte, Semendire Sancağı'nın idaresi ikili bir yönetime geçmiştir. Buna göre, Türk Paşası Belgrad'da kalarak bu topraklardaki Türk ve Müslümanları yönetirken, Miloş ise aynı şekilde Sırp'ları yönetecekti.¹⁴ Bu isyan sonrasında Miloş Obrenoviç başknez olmuş ve Sırp'lara tanınan imtiyazlar genişlemeye başlamıştır.¹⁵

1821 yılında meydana gelen Rum isyanları da Sırp sorununu etkileyecektir. Bu dönemde Osmanlı Devleti, Rumların bağımsızlık düşüncesiyle çıkardıkları isyanları bastırmakta güçlük çekmiş, dolayısıyla Mısır Valisi Mehmet Ali Paşa'dan yardım istemiştir. Mehmet Ali Paşa ise Girit ve Mora valiliklerinin kendisine

¹¹ Yusuf Hamzaoğlu, a.g.e, s. 229-230.

¹² Selim Aslantaş, **19. yy'ın Şafağında Balkanlar: Osmanlıda Sırp isyanları**, İstanbul, Kitap Yayınevi, 2007, s. 154-157.

¹³ Mehmet Çetin Börekçi, a.g.e, s. 140.

¹⁴ Yusuf Hamzaoğlu, a.g.e, s. 241.

¹⁵ Mehmet Hacısalihioğlu, "Sırbistan", **TDV İslam Ansiklopedisi**, C. 37, İstanbul, 2009, s. 123.

verilmesi şartıyla bu teklifi kabul etmiş ve birliklerini ayaklanan Rumların üzerine göndermiştir. Aynı dönemde Rus cephesine baktığımızda, Rusya'nın Rumların yanında yer aldığını görmekteyiz. Zira 1825 yılında çar olan Nikola I, Mehmet Ali Paşa'nın Girit ve Mora valiliklerini ele geçirip Doğu Akdeniz'de hakimiyet kurmasını Rus çıkarlarına ters görüyordu. Bu nedenle Osmanlı Devleti'ne Bükreş Antlaşması'nın yürütülme şekli konusunda itiraz ederek ultimatoma gönderdi. Mehmet Ali Paşa'nın birlikleri sayesinde isyanın yatışmaya başladığı bir dönemde gelen bu ultimatoma neticesinde Osmanlı Devleti bu konuyla ilgili yabancı bir müdahale istemediği için Rusya ile görüşmeyi kabul etti. Bu görüşmeler sonucunda 7 Ekim 1826 tarihinde Akkerman Antlaşması imzalandı.¹⁶

Böylelikle Rusya, Rum isyanlarını da bahane ederek Akkerman Antlaşmasını imzalatmış ve antlaşmaya Sırlar ile ilgili maddeler koymayı da ihmal etmemiştir. Bu maddeler antlaşmanın beşinci maddesi ve ek senesinde yer almıştır. Buna göre, Sırlara din ve mezhep işleri ile aynı zamanda iç idarelerinde bağımsızlık verilmesi, Osmanlı Devleti'ne ödedikleri vergileri tek bir vergi şeklinde toplayacakları, Müslümanların sahip olduğu mal ve mülkü idare etmeye yetkilerinin olacağı, kaleleri savunmada kullanılan yerler dışında kalan bölgelerdeki Müslümanların çekileceği belirtilmiştir. Osmanlı Devleti bu muahede ile Bükreş Antlaşması'nın sekizinci maddesinin uygulanmasından Rusya'yı haberdar ederken, aynı zamanda Sırlara verilecek olan imtiyazlardan oluşan fermanın bir örneğini de Rusya'ya gönderecekti. Bu muahede ile Sırbistan Rusya'nın himayesine girmiş ve aynı zamanda muhtar bir beylik haline gelmiştir. Ancak bu sırada başlayan 1828-29 Osmanlı-Rus Savaşı bu muahedenin yürürlüğe konulmasını engellemiştir.¹⁷

Adı geçen savaş esnasında Rus orduları Edirne'ye doğru ilerleme fırsatı bulmuştur. Ancak Rusya'nın bu ilerleyişine rağmen her iki tarafın da bazı olumsuzluklarla karşılaşması neticesinde barış görüşmelerine başlama kararı alınmıştır.¹⁸ Görüşmeler esnasında Rusya, Semendire Sancağı'nda Sırp Knezliği'nin

¹⁶ Enver Ziya Karal, a.g.e, s. 115-116.

¹⁷ Enver Ziya Karal, a.g.e, c.VI, s. 65-66.

¹⁸ Mehmet Çetin Börekçi, a.g.e, s. 179-180.

kurulmasını ve altı nahiyenin Sırlara iadesinin bir fermanla belirtilmesini istemiş, bu isteklerin yerine getirilmesi hususunda Osmanlı Devleti'ne baskıda bulunmuştur. Bu baskı altında Edirne Antlaşması'nı imzalayan Osmanlı Devleti, Semendire Sancağı'nda kurulacak olan Sırp knezliğine verilecek olan iç özerklik ve imtiyazları kapsayan fermanı da yayınlanmıştır. Ancak padişah bu fermanla altı nahiyeden söz etmemiştir. 3 Ağustos 1830 tarihinde verilen bir fermanla ise Bükreş, Akkerman, Edirne Antlaşmaları ile 1829 tarihindeki ferman temel alınarak yeni bir ferman yayınlandı. Ancak altı nahiyenin Sırbistan'a verilmemesi dolayısıyla Sırlar bu fermanı da yeterli görmemişlerdi. Aynı yıl Mehmet Ali Paşa olayı ile meşgul olan Osmanlı Devleti, henüz İstanbul kapılarından çekilmemiş olan Rusya ile uğraşıyordu. Bu durumu fırsata çevirmek isteyen Sırlar altı nahiyede isyan başlattılar. Rusya'nın da desteğini alan Sırlar, bu oldubitti ile söz konusu nahiyeleri ele geçirmiş oldular. Böylece padişah 1833 yılında yayınladığı yeni fermanla altı nahiyenin Sırlara verilmesini kabul ederek, 1830 fermanına açıklık getirdi.¹⁹

Türk ve Müslüman halkın birçoğunun mal ve mülkünü bırakarak Sırp topraklarını terk etmesiyle birlikte Semendire Sancağı dahilinde tek kuvvet olarak kale muhafızları bulunuyordu. Osmanlı Devleti'nin vermiş olduğu fermanlarda Sırp topraklarının bir Osmanlı arazisi olduğu ve Sırların da Osmanlı tebaasından olduğu belirtildiği halde fiili anlamda Sırlar ile Osmanlı Devleti arasındaki ilişki Sırların Osmanlı'ya verdikleri vergiyle sınırlı kalıyordu.²⁰

1839 yılında Sırp knezi olan Miloş'un gizli faaliyetlerini haber alan Sırp ahalisinin Belgrad'a giderek Miloş'u Muhafız Paşa'ya şikayetleri sonucunda, Miloş Memleketeyn'e gönderilirken yerine oğlu Milan knez olmuştur. Ancak onun kısa süre içinde ölümü üzerine başa Mihail geçmiştir.²¹ 1842 yılında Sırp ileri gelenlerinden Voçik, Mihail'in görevden alınması için çeşitli faaliyetlerde bulunmuş, Sırlıları toplayarak Mihail'in üstüne gitmiş, yenilgiye uğrayan Mihail ise

¹⁹ Yusuf Hamzaoğlu, a.g.e, s. 278-301.

²⁰ Mehmet Çetin Börekçi, a.g.e, s. 190.

²¹ Belgradî Raşid, a.g.e, s. 130-131.

Avusturya'ya kaçmak zorunda kalmıştır. Mihail'in firarı sonrasında ise Sırlar knez olarak Aleksander Karayorgi'yi knez olarak seçmiştir.²²

Aleksander dönemine rastlayan Kırım Savaşı'nda (1853-56) Rusya, Sırbistan'ın Osmanlı Devleti'ne karşı isyan etmesini istemiştir. Ancak Sırlar Osmanlı Devleti tebaasından olduklarını ve bu nedenle bu serbestiyet ve rahatlığı kaybetmek istemediklerini belirterek bu işe karışmayacaklarını bildirerek tarafsız kalmayı tercih etmişlerdir.²³ Savaş sonrası toplanan Paris Kongresi'nde Osmanlı topraklarındaki Hıristiyanların durumu görüşülürken Sırların durumu da göz önünde bulundurularak Paris Barış Antlaşması'na Sırbistan ile ilgili iki madde eklenmesine karar verildi. Antlaşmanın 28. ve 29. maddelerinde yer alan hükümlere göre, Sırbistan, Paris Barış Antlaşmasını imzalayan devletlerin himayesine giriyor, daha önceden tanınan imtiyazlar ise anlaşma devletleri tarafından garanti altına alınıyordu.²⁴

1858 yılında Sırlar Aleksander Karayorgi'yi bağımsızlık için çalışmadığı ve Müslümanların etkisi altında kaldığı gerekçesiyle topladıkları millet meclisi tarafından istifaya zorlamıştır. Onun yerine knez olan Miloş ise çok az bir süre görevde kalabilmiş, onun ölümü ile yerine 1860 yılında Mihail knez oluştur. Başa geçen yeni knezin bağımsız olmak ve Bosna Hersek ile Karadağ'ı Sırbistan ile birleştirerek büyük bir Sırbistan devleti kurmak gibi hedefleri vardı ve bu amaçla çalışıyordu.²⁵ Dolayısıyla her geçen gün yeni kazançlar elde ediyorlardı. Örneğin; 1867 yılında Osmanlı Devleti'nin Belgrad, Fethülislam, Böğürdelen ve Semendire Kalelerindeki askeri birliklerini geri çekmesiyle bu bölgelerdeki egemenliklerini güçlendirmişlerdir.²⁶

1875 yılına gelindiği ise, meydana gelen Bosna-Hersek isyanında Osmanlı Devleti'ne karşı savaşa giren Sırlar, Osmanlı Devleti tarafından yenilgiye

²² Belgradî Raşid, a.g.e, s. 175-181.

²³ Fatma Erten, “**Vak'a-i Hayret-nüma Belgradî Raşid Paşa**”, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1991, s.108-111.

²⁴ Enver Ziya Karal, a.g.e, c.VI, s. 67.

²⁵ Enver Ziya Karal, C.VI, s. 68.

²⁶ Mehmet Hacısalihoğlu, a.g.e, s. 123.

uğratıldıysa da bu sırada patlak veren 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı'nı kaybeden Osmanlı Devleti, savaş sonrasında imzaladığı Ayastefanos Antlaşması ile Sırbistan'a bağımsızlığını kazandırmıştır. Adı geçen antlaşmanın hükümlerini gözden geçirmek amacıyla imzalanan Berlin Antlaşması ile de Sırbistan'ın bağımsızlığı bir kez daha tanınmıştır.²⁷

Sırların 1804 yılındaki isyanları ile başlayan bu süreç 1878 yılında Berlin Antlaşması ile bağımsızlıklarını elde edinceye kadar devam etmiştir. Sırların bu dönemdeki hareketlerini ise, Yunanistan'ın bağımsızlığını kazanması, Rusya'nın Slav politikası ve yayılan milliyetçilik fikirleri şekillendirmiştir.

Yukarıda anlatıldığı üzere çok karışık bir dönemden geçen Osmanlı Sırp ilişkilerini kaleme alan yazarımız Belgradî Raşid hakkında ise, elimizde çok fazla bilgi bulunmamaktadır. Boşnak kökenli olduğu bilinen Belgradî Raşid'in doğum tarihi bilinmemekle birlikte ölümü 1299/1882-83 yılındadır.²⁸ Çeşitli devlet görevlerinde bulunan Belgradî Raşid'in 1268/1852 yılında Bosna valisi olarak atanan Mehmet Hurşid Paşa ile birlikte Bosna'ya geçtiğini bilmekteyiz.²⁹ Ancak Bosna'ya tümüyle yerleşmeye izin alamayan Belgradî Raşid, bir müddet sonra Bosna'daki memuriyetini bırakarak Belgrad'a geri dönmüştür.³⁰ 1275/1858 yılında Belgrad Mal Katipliği'ne tayin olan Belgradî Raşid³¹ ertesi yıl ise üçüncü rütbeden Mecidiye nişanı sahibi olmuştur.³² Bir dönem Belgrad Muhasebeciliği de yapmış olan Belgradî Raşid³³ Ramazan 1276/ Mart 1860 tarihinde Sırbistan'a dair birçok bilgiye sahip olduğu için emirname gereği İstanbul'a gönderilmiş,³⁴ Muharrem 1277/ Temmuz 1860 tarihinde ise Belgrad'a dönmüştür.³⁵ Aynı şekilde 1278/1861 yılında da

²⁷ Mehmet Hacısahoglu s. 123

²⁸ Selim Aslantaş, “**Belgradî Raşid**”, (Çevrimiçi), http://www.ottomanhistorians.com/database/pdf/belgradi_en.pdf, 24 Şubat 2011, s. 1.

²⁹ Selim Aslantaş, a.g.e, s. 1.

³⁰ Fatma Erten, “**Vak'a-i Hayret-nüma Belgradî Raşid Paşa**”, İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1991, s. 67.

³¹ BOA, A.İDVN.MHM. nr. 145/60.

³² BOA, A.İDVN.MHM, nr. 28/49.

³³ BOA, A.İMKT.UM, nr. 500/10.

³⁴ BOA, A.İMKT.UM, nr. 401/83.

³⁵ BOA, A.İMKT.UM, nr. 417/49

İstanbul'a gelip gitmiştir.³⁶ 1280/1863 yılında Hersek'te arazi meseleleri ile ilgili olarak bir komisyona başkanlık etmiş,³⁷ ancak arazi ve çiftlikat meseleleri için kurulan bu komisyon 1280/1863 yılında lağvedilerek Mostar mutasarrıfı başkanlığında kurulmuştur.³⁸ Ayrıca Bosna'da bir müddet Cevdet Paşa'nın yanında teftiş müsteşarlığı görevinde bulunmuştur.³⁹ Belgradî Raşid 1867 yılında⁴⁰ tüm malını ve mülkünü Belgrad'da bırakarak diğer muhacirler ile birlikte İstanbul'a göçmüş, sonrasında ise yine çeşitli memuriyetlerde bulunmuş, ancak 1293/1876 yılında kendisine tekaüd maaşı tahsisi konusunda belgeye rastlanmıştır.⁴¹ Ayrıca kendisi bir dönem Teselya'da da Bosna'daki görevine benzer bir memuriyette bulunmuş sonrasında tekrar İstanbul'a dönmüş ve 1299/1882-83 yılında vefat etmiştir.⁴²

Belgradî Raşid, bu eseri kaleme alırken ise, eserin ihtar ve takrizat yollu beyan-ı hal bölümünde eserle ilgili bilgiler vermiştir.

Buna göre eser, Âkil ile Nâkil adlı hayal ürünü iki kardeşin karşılıklı konuşmaları şeklinde yazılmıştır. Buna göre, Belgrad'da yaşayan bu iki kardeşten Âkil Bey, Hicri 1241 yılında malını mülkünü bırakarak Kahire'ye göç etmiştir. Bir süre sonra, Müslümanların Sırlar tarafından kötü muamelelere maruz bırakılmaları üzerine Nakil Bey de mal ve mülkünü bırakarak kardeşinin yanına, Mısır'a gitmeye karar vermiştir. Perişan bir halde kardeşinin yanına vardığında, bu haline şaşırın Âkil Bey ise kardeşinden, kendisinin ve diğer Müslümanların çektiği sıkıntıları anlatmasını istemiştir. Nakil Bey ise, İslam ahalisinin Padişaha, din ve milletine ne kadar bağlı olduğunu, Müslüman halkın Sırlardan gördükleri eza ve cefaya dair bilgi verirken hangi tarafın haklı hangi tarafın haksız, kimlerin hain kimlerin fedakar olduğunu ortaya koyacağını belirtmiştir. Ayrıca dönemin vali ve muhafızlarının idareleri zamanında hangi olaylar yaşandığına dair bilgi verileceği belirtilmiş ve soru

³⁶ BOA, A. }MKT.UM, nr. 499/56, BOA, A. }MKT.UM, nr. 521/41.

³⁷ Ahmet Cevdet Paşa, **Tezakir: 21-39**, Ankara, TTK Yayınları,1986, s. 8.

³⁸ BOA, TŞRBNM, 3/125.

³⁹ Ahmet Cevdet Paşa, **Ma'rûzat**, İstanbul, Çağrı Yayınları, 1980, s. 62.

⁴⁰ Franz Babinger, **Tarih Yazarları ve Eserleri**, Ankara, Kültür Bakanlığı, 1992, s. 415.

⁴¹ BOA, İ. DH, 728/50784.

⁴² Selim Aslantaş, a.g.e, s. 1.

ve cevaplardan oluşan bu risalenin Tarih-i Vak'a-ı Hayret-nüma adını alacağı belirtilmişti

BİRİNCİ BÖLÜM

1. VAK‘A-I HAYRET-NÜMA 1802-1829 YILLARI ARASI

1.1. Fihrist Cild-i Evvel Min Târih-i Vak‘a-ı Hayret-nüma

Sahîfe

3 Dibâce-i târih

7 Miloş’un bir nebze tercüme-i hâli ve Belgrad Vâlisi Boşnak Süleyman Paşa’nın hareket ve ahvâli

12 Merkur Miloş harbe kıyâm eylediğinde müşârün-ileyh Süleyman Paşa’nın kethüdâsı İmşir Paşa şehâdeti

12 Sırbistan’ın serbestlikleri neden neş’et eylediği ve Karayorgi’nin mağlûbiyeti ve Avusturya cânibine firâr eylediği

14 Belgrad Vâlisi Süleyman Paşa’nın azliyle yerine Maraşlı Ali Paşa’nın sûret-i me’mûriyyeti

17 Müşârün-ileyh Ali Paşa’nın eline girmiş olduğu fursantı fevt eylediğinin beyânı

23 Belgrad dayıları ve yamaklarının hareket-i bâgiyânelerine dâ’ir tafsîlât

24 Şinikçi Hacı Mustafa Paşa Belgrad vâliliğinde iken ne sûretle yamaklar şehid eyledikleri beyânında ve zuhûrât-ı garîbeye dâ’ir

26 Karayorgi’nin sebab-i tuğyânı ve Goşancalı’nın geldiği ve Belgrad muhâsarası ve Belgrad vâliliği muhassıl Süleyman Paşa’ya tevcîhi ve ne sûretle Belgrad’a geldiği

30 Merkur Karayorgi’nin telef edileceği haberini vermiş olan Boşnak İbrahim’e eylediği ikrâm-ı garîbeye dâ’ir

32 Arnavud Aziz Bey’in Sırb askerini derûn-ı Belgrad’a girdirdiği fıkraların tafsîlâtı

35 Merkurum Goşancalı Halil Ağa Belgrad'dan gittiği ve ahâleden ba'zıları dahi birlikde azîmet eyledikleri fikraya dâ'ir tafsîlât

40 Sırb eline düşmüş olan ahâli-i İslâm ve familyalarının ahvâl-i garîbesiyle merkurum Aziz Bey'in katl olunuşu

40 Müşârün-ileyh muhassıl paşanın Belgrad vâliliğini terk ile esnâ-yı râhda Sırpılu tarafından katl ve şehîd etdikleri ahvâl-i garîbesine dâ'ir

46 Belgrad Kal'asıyla tevabî'i diğer kal'alar ve kâffe-i Sırbistan bu kerre ya'ni bin iki yüz yirmi sekiz¹ târihinde feth edildiği ve ordular Belgrad'ın Vraçar ovasında birleşdiği tafsîlâtına dâ'ir

51 Merkurum Miloş kaza knezliğine ta'yîni hakkında olan keyfiyyetleri ve müşârün-ileyh Maraşlı Ali Paşa'nın bu bâbda celb etmiş olduğu fermânı merkurum kabul etmediğine dâ'ir

53 Avusturya İmparatoru Belgrad'a karşı Zemun nâm kasabaya geldiğinde müşârün-ileyh Maraşlı Ali Paşa ile mülâkat eylediklerine dâ'ir tafsîlât

57 Müşârün-ileyh Ali Paşa'nın vefâtı ve yerine Erzurumlu Abdurrahim Paşa'nın Belgrad'a teşrîflerine dâ'ir

58 Karayorgi Sırbistan'a tekrâren geçüp Miloş tarafından ne sûretle katl etdirildiğine dâ'ir

62 Gümrük kâtibi Ömer Efendi'nin vefâtında zuhûr eden bir torba akçenin hikâye-i garîbesi

64 Müşârün-ileyh Abdurrahim Paşa'ya Bosna Eyâleti tevcîh olunup yerine Gavanos-zâde Hüseyin Paşa'nın me'mûr ve vâlî nasb olunduğuna dâ'ir

66 Müşârün-ileyh Abdurrahim Paşa'nın Bosna'da icrâ eylediği husûsâta dâ'ir

¹ Fihrist bölümünde bu tarih 1221 olarak belirtilmiştir. Ancak eserde 1228 yılından bahsetmesi nedeniyle yanlış yazıldığı düşünölmüş ve düzeltilerek bu şekilde verilmiştir.

76 Müşârün-ileyh Hüseyin Paşa'nın işe mübâşeretiyile zamân-ı idâreleri beyânına dâ'ir

78 Rusya Edirne şehrini istilâ eyledikte ne sûretle Sırbistan'ı himâye eylediği ve müteveffa İzzet Molla'nın muhârebe hakkında olan bir nebze ihtârına dâ'ir

85 Sırb milletinin serbestiyeti bâbında gelen fermân-ı âlînin hin-i kırâ'atında müşârün-ileyh Hüseyin Paşa'nın nutk-ı fâsidesine dâ'ir

85 Sırbistan'ın bir nevi' imtiyâzına da'ir fermân-ı âlîyi birlikde getürmüş olan ricâlden Hacı Keşşaf Belgrad'a geldiği beyânında

87 Alacahisarlı Frenkoğulları'nın familyaları hakkında Miloş'un hareket ve desîsesi

89 Belgrad varoşunda olan kiliseye çan asıldığı ve ol bâbda Hüseyin Paşa'nın hareket-i gayr-i lâyıkası varoшта Sırb polisi bulunmaklığa sebep-i aslîsi

93 Müşârün-ileyh Hüseyin Paşa'ya Rumeli vâililiği verilüp yerine Mehmed Vecihi Paşa'nın ta'yîn buyrulduğuna da'ir ve Hüseyin Paşa'ya Miloş'un verdiği akçeyi istirdâd eylediği ve Mustafa Bey'in katilinin cenâzesi fıkra-i garîbesi

94 Müşârün-ileyh Hüseyin Paşa'nın zamân-ı idâresinde Âkîl ve Nakîl'in îrâd eyledikleri ba'zı husûsatın es'ile ve ecvibeleri beyânında ve varoş lâfzı ne demek olduğuna dâ'ir

100 Müşârün-ileyh Vecihi Paşa'nın işe mübâşereti

101 Belgrad varoşu müstesnâ olduğuna ve Belgrad vâililerine muhâfız ıtlâk edilmesi bâbında fermân-ı âlîye dâ'ir

105 Miloş tarafından Belgrad civârında askere kışlası yapılmasına şürû' olundukta muhâfız-ı müşârün-ileyhle olan münâza'aları

106 Ricâlden Lebib Efendi geldiği ve Sırbistan'a hudûd ne vechile tahdîd kılındığı ve Küçük İzvornik keyfiyyetine dâ'ir tafsilât

114 Müşârün-ileyh Vecihi Paşa'ya Bosna Eyâleti tevcîh olunup yerine Sirozi Yusuf Paşa ta'yîn buyrulduğuna ve ba'zı Bosna'nın ahvâline dâ'ir fıkralar

116 Müşârün-ileyh Vecihi Paşa'nın Belgrad muhâfızlığında kezâlik Âkil ve Nâkil'in irâd eyledikleri es'ile ve ecvibeye dâ'ir

117 Elsine-i nâsda cevelân eden politika lâfzı ne demek ve neden neş'et edildiğinin bi'l münâsebe bir nebze beyânına dâ'ir

118 Müşârün-ileyh Yusuf Paşa'nın işe mübâşeretine dâ'ir

124 İngiltere konsolosuyla müşârün-ileyh Yusuf Paşa'nın vukû' bulan münâza'aları beyânında

125 Sırbistan'ın tamâmıyla imtiyâzlarına da'ir mufassıl olarak şeref-vürûd eden fermân-ı âlî-şân ve ba'zı vukû'âta dâ'ir

126 İmtiyâzın ba'zı mahalleri tebdil için müşârün-ileyh Yusuf Paşa'ya Miloş'un teklîfi ve aldığı cevâb-ı garîbesine dâ'ir

128 Sırlular imtiyâzlarını aldıkda dâhiliyelerinin ne sûretle tertîbâtına teşebbüsleri ve Miloş'un isti'fâsı ve oğlu Milan'a beylik verildiğine dâ'ir

130 Milan Bey'in bilâ-veled vefâtı ve karındâşı Mihaîl Bey'e Sırbistan Beyliği'nin tevcîhi ve ol bâbda ba'zı nüktelere dâ'ir

131 Müşârün-ileyh Yusuf Paşa'nın azliyle Belgrad Muhafızlığı Samakovlu Hüsrev Paşa'ya tevcîh buyrulduğuna dâ'ir

132 Müşârün-ileyh Yusuf Paşa'nın zamân-ı idâresinde suâl ve ecvibeye dâ'ir

133 Müşârün-ileyh Yusuf Paşa'nın bi'l-münâsebe bir mikdâr tercüme-i hâliyle Rusya vükelâsından Vronsof'un eylediği suâle cevâbı

137 Müşârün-ileyh Hüsrev Paşa'nın işe mübâşereti

144 Musa Safveti Paşa'nın me'mûren Belgrad'a gelmesi

- 152 Müşârün-ileyh Hüsrev Paşa'ya Bosna Eyâleti tevcîh olunup Belgrad Muhâfızlığı mühendis Kâmil Paşa'ya verildiğine dâ'ir
- 153 Belgrad ahâlisine Avusturya cânibinden olunan teklîfât-ı hâfiyeye dâ'ir
- 154 Müşârün-ileyh Hüsrev Paşa'nın Belgrad Muhafızlığı'nın idâresinde kezâlik suâl ve ecvibesi
- 156 Müşârün-ileyh Kâmil Paşa'nın işe mübâşereti
- 168 Alî Paşa Berlin sefâretine me'mûr buyruldukda Belgrad'a teşrîfleri
- 171 Karayorgi'nin ve oğlu Aleksander'ı Sırb Beyliği'ne intihâbının tafsîlâtı ve Şekib Efendi'nin me'mûren geldiği ve Arif Hikmet Bey'in Niş'e geldiği fikrası
- 184 Aleksander'ın intihâbından dolayı Rusya Devleti'nin protestosuna dâ'ir
- 184 Müşârün-ileyh Kâmil Paşa'nın azliyle Belgrad Muhafızlığı'na Çerkes Hâfız Mehmed Paşa'nın ta'yîn buyrulduğuna dâ'ir
- 185 Müşârün-ileyh Hâfız Mehmed Paşa'nın işe mübâşereti
- 191 Râşid Bey'i Sırp Emâreti dîvân kitâbetliğine eyledikleri teklîfâta dâ'ir
- 199 Avusturya cânibinden Miloş'un sanî'asıyla Sırbistan'a geçmiş olan Katanalar ve Voçik'in üzerlerine gittiğin dâ'ir
- 207 Müşârün-ileyh Hâfız Mehmed Paşa Niş Vâliliği'ne ve Belgrad Muhâfızlığı Hâfız Ahmed Paşa'ya tevcîh buyrulduğuna dâ'ir
- 208 Müşârün-ileyh Çerkes Hâfız Paşa'nın zamân-ı idâresinden ba'zı su'âl ve cevâbı
- 210 Müşârün-ileyh Hâfız Ahmed Paşa'nın işe mübâşereti
- 214 Müşârün-ileyh Ahmed Paşa'ya Yanya Vâliliği ve Belgrad Muhâfızlığı yine Mehmed Vecihi Paşa'ya tevcîh buyrulduğuna dâ'ir

214 Aleksander Bey'in Kazanlık'ta cennet-mekân Abdülmecid Han Hazretleri'nin hâk- pâlarına yüz sürmek için gittiğine dâ'ir

215 Müşârün-ileyh Vecihi Paşa bu kerre dahi Belgrad muhâfızlık umûruna mübâşereti

217 Müşârün-ileyh Vecihi Paşa'nın azliyle Belgrad Muhafızlığı Tepedelenli Selim Paşa'ya tevcîh buyrulduğu

219 Müşârün-ileyh Selim Paşa'nın vefâtıyla Belgrad Muhafızlığı Kıbrıslı Mehmed Paşa'ya tevcîh buyrulduğuna dâ'ir

219 Müşârün-ileyh Selim Paşa'nın zamân-ı idâresinden es'ile ve ecvibesi

220 Müşârün-ileyh Mehmed Paşa'nın işe mübâşereti beyânında

231 Müşârün-ileyhin azliyle Belgrad Muhafızlığı def'a-i sâni olarak Hâfiz Ahmed Paşa'ya tevcîh buyrulduğu

1.2. İhtâr ve Takrîzât Yollu Beyân-ı Hâl

Âkil ve Nâkil'in kaleme almış oldukları iş-bu vak'a-ı hayret-nüma târihi ve zeylinde müzekkere-i garîbeleri pek mufassal olup bu dahi sâile hudûd olmadığından kendüleri dahi olmadığından dibâcede beyân eyledikleri üzere ba'zı münasebetsiz sözler dahi derc kılınacağını imâ etdiklerinden fi'l-hakîka sadedin hâricinde münâsebetsiz keyfiyyet ve vukû'âtı vukû' bulan es'ileye hasbü'z-zarûr tabî'i olarak cevâb verilmiş bundan dolayı varup karışmış ve iş uzanmış ve bir takım derci îcâb etmeyecek hikâyât ve temsîlât ve politika ve vukû'ât-ı hâzıra ve muhârebât-ı zikirleri dahi girmiş ve bunların asr-ı politikasına dokunur yeri her ne kadar yok ise de Meclis-i Maârif-i Âlî'de bir kerre tedkîkat-ı lâzımesine dikkat buyrulması ihtârına ibtidâr ve târih-i mezkûr her ne kadar bir cild üzerine mûmâ-ileyhümâ tertîb-i faysal vermişlerse de mütâla'asına rağbet eden zevâtın ellerine yorgunluk vereceğinden başka zabtı lâzım gelecek mevâdda ve sebk ü rabtını anlamakda usret çekileceği anlaşılmiş bunun üzerine üç cilde tertîb edilmesine tahammülü olacağından ol sûretle bu kerre üçe taksîm kılınmış ve cümleye ma'lûm olmak için târih-i mezkûr hey'etîyle ya'ni bî-ibâretihâ yazılıp ve taraf-ı âcizânemden tamâmıyla kırâ't ve gözden geçirilerek ve zaten Belgrad vatan-ı aslım bulunduğundan mine'l-kadîm her bir vukû'âtına kesb-i ma'lûmât eylemiş ve işlerin içinde bulunduğumdan yazmış oldukları Belgrad ve Sırbistan'ın vukû'âtı alâ-vechü's-sihha olduğu anlaşılmiş ve daha ziyâde tafsîlâtına girişmek ve ba'zı ilâveler derc kılınması taraf-ı âcizânemden kâbil ise de târih-i mezbûr bir misli büyüklüğünde olacağı ve bir iki cild ziyâdeleştirilmiş olsa o dahi diğerlerin tasnîfine söz karıştırılmış olacağından târih-i mezbûr varup i'tibâr-ı nâsdan sukutunu mûcib olacağı mütâla'asına mebnî alâ-hâlihi terk ve yazılmış olduğundan ol vechile iş-bu cild-i evvel bir beyân-ı bâlâ o yolda tefrîk ve tertîb olduğu fakat hitâmlarında bu yolda taksîm kılındığı bilinmek üzere bi'z-zarûre birkaç sözler karışdırılmış ise de o da yine kendilerin sözleri diyerek ilâve-i sutûr kılınmıştır.

Bu dahi ma‘lûm olmak için bu mahalle şerh verilerek beyân-ı hâle cür’et kılındı ve bu gayr-ı muntazam olan târih ve risâlenin hatâ ve nisyân ve kusurlarını dâmen-i afv ile puşîde buyrulması başkaca niyâz ve ricâ olunur.

Belgradî Râşid

1.3. Dibâce-i Târih

Azîzim düstûr

Cildü'l-evvel min-târih-i vak'a-ı hayret-nümâ Belgrad ve Sırbistan

Âl-i Osmân'a fedâ eyler bu âlim vârnı

Serhadd-i ahâli fazla eyler malını ve cânını

Hadâyık-ı serhadât-ı hâkaniyeden bulunan Belgrad behişt-i âbâdda neşv ü nemâ bulmuş ve takallübât-ı evrâk rüzgâr-ı tebeddül füsûl-i ahvâl ve kâr ile târi olan ağyâr hâr ü hâşâk politika-ı asriyye revnak-tırâz-gülistan gül-gonca-i ahâli-i İslâmı ilerüde bütün bütün istilâ bâd-ı sarsar hazân ta'addiyâtıyla izmihlâl ve imhâ edeceğini bülbül-i iz'ân olan Âkil Bey hiss-i iştişmâm etmekden nâşi sene-i Hicriyye'nin bin iki yüz kırk bir târihinde hem-zâd-ı eşyâ bulunan birâderi Nâkil Bey'i terk ve müfârekatla Mısr-ı Kahire cânibine bâl ü pergüşâ-yı hareket ve hicret etmiş olduğundan hîn-i müfârekatında Belgrad vak'a-ı müte'ellimesine kadar birbirleriyle görüşmek nasîb ve müyesser olmayup miyânelerinde merbût olan kemâl-i alâka-ı uhuvvet iktizâsınca âmed [ü] şüd edenlerden tefahhus-ı ahvâl etmekten hâlî olmadıkları halde zikr olunan hâdisede mûmâ-ileyh Nâkil Bey ziyâde tehî-dest nâçâr kaldığından çırılçıplak bir hâl-i ye's ve buhrânîde şaşırılmış ve ne ideceğini bilemeyüp cümle ahâli-i Belgrad ve gerek derûn-ı Sırbistan'da vâki' Semendire ve Böğürdelen nâm-ı diğêr Şapça [Şabac] Sokol ve Uziçe ve Fethülişlâm Kal'aları ahâli-i Müslimleri hem-hâl-i tehî-destde mağdûr ve me'yûs Bosna ve Rumeli taraflarına kâffeten hicret etdiklerinde mûmâ-ileyh dahi birâderi mûmâ-ileyh Âkil Bey'i görmek ve hem de orada tavattun ve iskân etmek üzere eftân ve hayrân-ta'ab ü meşakkatle bir takrîb Mısr-ı Kahire'ye dâhil ve hicret [2] eylemiş ve birâderi Âkil Bey'in hânesini tahkîk edüp vardığında birâderi dahi ber-hayât olup mülâkat ettiği ânda kemâl-i mahabbetinden kendüsüne vukû' bulân hâl-i meserret üzerine soffa-i fasîha-i mahabbetden mest ü lâ-ya'kıl düşüp kalmış olduğunu mûmâ-ileyh Âkil Bey müşâhede edince "Bu hâl nedir? Mechûlü'l-ahvâl birisinin gelüp de hânesinde düşüp kalmasına sebep-i hikmet nedir?" deyü müte'accibâne seğirdüp yanına geldikde bunca seneden berü görmekliğini arzusunda cân-nisâr etmekde olduğu birâderi Nâkil

Bey idüğünü anlamasıyla ol dahi ânın üzerine düşüp bir müddet ikisi bî-hoş kaldıklarından sonra tarafeyn kendüye gelüp mûmâ-ileyh Nâkil Bey'e fevkalâde hürmet ve ri'âyet ederek ol gece mahabbet âleminde mûmâ-ileyh Âkil Bey birâderi Nâkil Bey'e hitâben "Ey birâder! Bu hâl-i zarûret-iştîmâlinize sebep ne oluyor? Benim Belgrad'da terk etmiş olduğum emlâk ve akar şöyle dursun husûsiyle senin servet ve hânümân-ı sâ mânın fevkalâde olup hânedânını bülgâ mâ'a-bülg idâreye kâfi ve vâfi iken müstevlî olan şimdiki hâline bir ma'nâ veremem pek ziyâde istigrâbımı mûcib olmuşdur acabâ esnâ-yı râhda hayâdîd tarafından mı düçâr-ı hasâr yohsa sefine mi gark ve şikest olup yalnız üzerindeki elbise ile dâhil-i selâmet-i derkenâr oldun" diyerek istiknâh-ı ahvâl zımında es'ile-i münâsibeye ibtidâr olundukda mûmâ-ileyh Nâkil Bey'in gözlerinden yağmûr gibi yaş seyelân ederek derûn-ı dilden bir âh-ı serd çekerek Belgrad'ın vak'a-ı müte'ellimesini bir nebze olmak üzere tahkiye ve bu hâle sebep ne idüğünü ifâde ve bast-ı makale kıyâm edince mûmâ-ileyh Âkil Bey'in meğerçi ol vakte değîn vak'a-ı mezkûreden haberi olmadığından bir kat daha istigrâbını mûcib olup bunun üzerine yine cevâba tasaddî ederek Ey birâder, geçmişe te'essüf etmek lâzım gelmez hayatta bulunduğumuz müddetçe burada kesb eylemiş olduğum gınâ ve servetim seni ve beni idâre eder heman şu vatanımız bulunan Belgrad-ı dârü'l-cihâdın vukû' bulan hâl ve ahvâline her vechile âgâh ve ma'lûmât-ı tâmmeniz bulunduğundan benim buraya hicretime kadar geçmiş olan vukû'ât-ı mazbûtum bulunmağın bi'l-münâsebe beyân edeceğim misillü hicretten iş-bu vak'a-ı müte'ellimeye gelince kâffe-i vukû'ât ve sâ'ireye sizin dahi ma'lûmât ve meşhûdâtınız bulunduğu vechile kaba Türkçe [3] söz söyler gibice söze ıstılâhât karışdırmayarak ve memleketimizin isti'mâl eylediği lisân üzere sohbet edercesine kaleme alınmasıyla herkese vechü's-sihha vukû'-ı hâli bildirmek ve hemcinsimize bir eser ve yâdigâr bırakılmak ve mütâla'aya râğbet buyuran zevâtın Belgrad ve Sırbistan'ın altmış yetmiş seneden berü geçmiş olan hâl ü ahvâline ve cereyân etmiş olan politikasına âgâh olmasına ve ahâli-i İslâm'ın uğur-ı meyâmin-mevfûr-ı hazret-i pâdişâhîye ve gerek din ve milletine ne derece fedâkâr ve mahabbetleri olup da Sırpludan çekmiş ve her dürlü ezâ ve cefâ ve desîse ve mel'ânetlerine sabr ve tahammül eylemiş oldukları meşakkati ve Sırplunun bundan böyle dahi ilerüye olan muzmer-i derûn ve politikalarıyla efkârlarına tamâmıyla

kesb-i ma'lûmât eylemek ve ahâlden kimler sâdık ve kangıları hâ'in ve kangı işlerde buldukları va azl ve nasb olunan vâli ve muhâfızların zamân-ı idâreleri ve hâl ve hareketleri bir nebze zübde olarak başka başka olmak ve umûr-ı devlet kimler ile rü'yet olunduğu ve kangıların re'yleri ne yolda cereyân etdiği bilinmek üzere bir risâle tertîbini lüzûm görüyorum şöyle ki vâli ve muhâfızların azillerinde vukû'a gelecek suâli ve cevâbları okunmadığı hâlde düz bir târih hey'etinde olmak ve zamânları okunmayup da yalnız es'ile ve ecvibeler bakılır ise muhtasar ve her şeyden birer nebze câmi' târihçe gibi "Risâle Çeşnisi" vermek ve tamâmıyla okunduğu takdirde her bir keyfiyyet pürüzsüzce anlaşılmasıyla İslâm ve Sırplu miyânelerinde vukû'a gelen kâffe-i husûsât ve ma'lûmâtlar tamâmıyla meydâna çıkup kangı taraflar haklı ve haksız olduğu bilinmek için cümle âlemin nazar-gâhına bir risâle bırağılması ve bu dahi istintâk-nâme usûlü suâl ve cevâb tarzında olarak Vak'a-ı Hayret-nümâ ismiyle tesmiye kılınması hâtır-güzâr-ı âcizânem olmağla vuku'ât-ı mezbûrda ilerüde târihlerde her ne kadar kâffesi yazılacağı der-kâr ise de yazılacak târihlerde politika-ı zamâniyeyi okşayarak ve me'mûrînin yazışına bakılarak tamâmıyla hakikat-i hâl pek de meydâna konulamayacağı mütâla'a olunan ba'zı târihçe-i eslâfdan istidlâl olunmağla bu bâbda re'yinizi talep ederim demesiyle mûmâ-ileyh Nâkil Bey dahi cevâb olarak bu husûs pek ma'kul olup ve kendüsünün dahi bu kazıyye hâtırına [4] hutûr etdiğini bi'l-beyân der-hâtır edebildiği kadar vukû'ât-ı sahîhanın beyân edebileceğini ve zerrece hiç bir şeyde nefsanîyyet ve gazez karışdırmayarak hak ve hakikati üzere hikâye eyleyeceğini ta'ahhüd ederek der-uhde-i kabûl edüp ancak her bir vukû'âtın zamân-ı târihleri ve gerek müsâlahaya dâ'ir şeref-vürûd eden o emir-nâme-i seniyyelerin ve Sırpluya verilen imtiyâz fermânlarının ve evrâk-ı sâ'irenin birer kıt'a sûretleri ve azl ve nasb olunan vâli ve muhâfızların târih-i me'mûriyyetlerinin kâffesi mukaddemâ mazbût olup kayd u kuyûdu bulunmuşiken vak'a-ı mezkûrede bunlar dahi emvâl ve eşyâsı arasında Sırplu tarafından nehb ü garet olunup yedlerine geçmiş olduğundan mihver-i lâyıkiyla vakt-i zamânları beyân edilemeyeceğini ve o evâmîr-nâme-i seniyyeler me'ali dahi tamâmıyla der-hâtır olunamadığından şâyed vukû'âtların beyânında ba'zı takdîm ve te'hîr vukû' bulursa da yine matlûb olan hak ve hakikat-i keyfiyyet anlaşılacağından iltimâsât-ı vâki'aya imtisâlen hemen der-hâtır edebildiği kadar suâl

edilecek keyfiyetlere cevâb vereceğini bi'l-iftihâr ifâde ettiğinden bir de Sırbistan kıt'asının iki tarafı Bosna ve Yeni Pazar ve Kosova ve Arnavudluk ve Bulgaristan ya'nî Rumeli ve Niş ve Vidin'e kurbîyyeti berren hudûd olmak münâsebetiyle Karadağ'a dahi on dört sâ'at kadar civâriyyeti hasebiyle Belgrad muhâfızlarının ba'zıları Bosna vâliliğine tahvîl-i me'mûriyyetlerinde ol havâlîlerde ara sıra ba'zı keyfiyetler vukû'a geldiğine binâen "sadedin" hâricinde bunların ve gerek ba'zı derci lâzım gelen hikâyeler bilinmek üzere sadeden hâriç olarak suâl ve cevâb tahtına girmesine hâcet mess edeceğinden bunlar yarım ay şeklinde kavs içüne idhâl kılınacağı bilinmek ve cümleye ma'lûm olduğu üzere iki hem-şehri ve husûsiyle böyle iki karındâş gurbetde birbirlerine mülâkatlarında her şeyden dahi ya'nî münâsebeti olmayan ba'zı şeylerden es'ile ve evcibe irâd olunmak emr-i tabi'atdan bulunduğuna ibtinâen risâle-i mezkûreden hâriç bahs olduğu ke'enne "bin bir gece" hikâyesi gibi ba'zı mevâddın derc ve ilâve-i makal olduğu bilinmek ve bu bâbda vukû'a gelecek münâsebetsizliğin dahi ehl-i ma'ârif hüner-mendân-ı dâmen-i afv ile estâr buyurmak niyâzıyla berâber mîr-i mûmâ-ileyhümâ taraflarından ittifâkane bi't-tertîb ber-vech-i şürûh es'ile [5] ve evcibeye mübâşeret olunmasıyla bu âciz dahi meclis-i müzâkerede bi'l-münâsebe bulunduğumdan ve kendüleriyle ülfet-i kadîmemiz cihetiyle risâle-i mezbûre tarafımızdan kaleme alınmasını teklîf ve iltimâs olundukda mâhir kâtib ma'yyetinde istihdâm olmaklığım husûsuna her nasılsa vakt-i hâl müsâ'id olmadığından hemen indî olarak birâz okuyup yazı yazmağa çalışılmış ise de böyle meydâna konulacak derecede iktidârım olmadığını ve kesb-i mahâret ve icrâ-yı kitâbet ve inşâyâ gayr-i muktedir bulunduğumu her ne kadar söyledimse de yakayı elden kurtaramayup söz söylercesine lisân-ı azbû'l-beyân-ı Türkî üzere mîr-i mûmâ-ileyhümâ tarafından tertîb olduğu vechile kaleme alınmasını bu âcize havâle olduğundan gazez ve ivaz ü nefsanîyetden ârî ve berî olarak mûmâ-ileyhümâ tarafından irâd kılınan kâffe-i es'ile ve evcibe keşîde-i silk-i sûtûr ve imlâyâ mübâderet kılındı.

Suâl-i mûmâ-ileyh Âkil Bey

Ey birâder-i azîzim Belgrad-ı dârü'l-cihâddan hicret ve Mısır-ı Kahire cânibine atf-ı inân-ı azîmet-i âcizânem bin iki yüz kırk bir târîhinde olup ol zamân vüzerâdan Erzurumî Abdürrahim Paşa Belgrad vâlisi bulunup ehl-i İslâm dahi kendüsünden ez-her cihet hoşnûd olarak yalnız Sırp knezini “Miloş” ve Sırp milletininkî efkârına muvâffakat etmeyeceğini ve kuvvede olup Sırbistan hakkında olan tasvîmâtlarını müşârün-ileyhin zamânında fi'ile ihrâc edemeyeceklerini derk ve iz'ân eylemiş olduklarından vâli-i müşârün-ileyhden hoşnûd olmadıklarını hiss eylemiş idim bu adem-i hoşnûdiyeye sebep şeyâtin-endîş-i müfsid-i hiyel-fürûş-ı merkum Miloş'un efkâr-ı desâis-asâr ve mel'anet-mızmârı iktizâsından olduğu ba'zı emârât ve harekâtından istidlâl kılınan ve bunun tafsilâtıyla hicret-i kem-terânem târihine gelince yirmi otuz sene zarfında ser-zede-i meydân-ı zuhûr olan keyfiyyât ve merkum Miloş serseri Hoşek ve “Karayorgi”nin tercüme-i hâl ve teşebbüsât-ı bâgî-yâne eşkâlleriyle berâber esbak vülât-ı azâm ve ahâli-i İslâmın meslek ve revîş-i hâl-i sadâkat-me'alleri ne yolda cereyân etmiş olduğunu sadedin hâricî olarak vârid olacak suâlimden evvelce size bir nebzecek beyân ve tahkiyeye bast-ı makal ederim [6]

1.4. Miloş'un Bir Nebze Tercüme-i Hâli ve Belgrad Vâlisi Boşnak Süleyman Paşa'nın Hareket ve Ahvâli

Şöyle ki merkum Miloş fi'l-asl Belgrad'a tâbi “Uziçe” nâhiyesinde “Dobrina” nâm karyede dünyaya gelmiş ve vâlidesi Rudnik nâhiyesinde “Borosence?” karyesinde mütevellid olup “Vişe” ismiyle tesmiye olunup “Oberne” nâm zımmîye nikâh olmuş merkum Oberne fevt olduğundan “Dobrina” karyesinden “Toşodor Mihayloviç” nâm zımmîye akd olunup merkum dahi Uziçe Kal'ası ahâli-i mu'teberânından Hisârı-zâde “Elhac Ahmed” Ağa'nın çiftliğinde “kovancılık” hizmetinde bulunmuş ve ândan merkum Miloş bin yedi yüz seksen sene-i milâdiyesinde ve karındaşı “İvan” bin yedi yüz seksen yedi ve diğer karındaşı “Avram” bin yedi yüz doksan senesinde doğmuşlar ve familyaları pek fukarâdan olup Karayorgi merkum Miloşla berâber Sırp milletini tahrik ve tuğyânları esnâsında mezkûr Uziçe Kal'ası üzerine hücumlarında Miloş merkum kurşun dânesiyle göğsünden pârelenüp arkasından

çıkılmış ve yâresi iltiyâm-pezîr oldukda akli başına gelmeyüp yine birlikde bulunup asker binbaşılığıyla icrâ-yı şekavet etmiş “Obrenoviç” tesmiyyesi dahi üvey pederi merkum Oberne nâm zımmînin isminden kendüsüne intikal eylemiştir.

Ve bin iki yüz yirmi yedi sene-i Hicriyesi’nde Belgrad ve Sırbistan feth olundukda Sırb milletinin cünhaları cümleten afv olunup ve bu afv-ı umûmî sırasında ol dahi afv olunmuş ise de kendüsünün hilkat ve cibiliyyeti olan muzmer-i derûnu mel’anet-hiyel ve mekârim-derûnu fesâd-hâne-i dilde ihtifâ edüp hemen Devlet-i Aliyye’nin mine’l-kadîm esdika-ı teba’asından olduğu ve Karayorgi’nin zulmünden havf ederek mecbûren mukaddemâ âna teba’iyyet etmiş olduğunu ve bunu isbât eder sebeblerin birisi kendüsüyle Avusturya Devleti ülkesine firâr dahi etmeyüp Sırbistan’da kaldığını vâli-i esbâk Bosnevî vezîr Boşnak Süleyman Paşa’ya bir takrîb işrâb ve tefhîm edüp ve ilerüde olunacak tecrübelerde dahi her vechile isbât-ı müdde’â edeceğini ve her ne kadar Sırbistan feth olunmuş ise kâffe-i eslihaları alınmadığından yedlerinde kalup ve sâhib-i fesâd bulunan kesân tathîr olunmaksızın asâkir-i şâhâne Belgrad’ı aldığı ve der-ân afv-ı umûmîye sür’at eylediğini ve bunlar tathîr [7] olunmadıkça hiçbir zamân Sırbistan’da âsâyiş-i tâmme olamayacağından başka tiz vakitte yine harbe kıyâm edeceklerini söyleyüp ve kendüsüne cânib-i hükûmetden biraz müsâ’ade verildiği hâlde müddet-i kalîle zarfında o misillü fesâd uyandıрмаğa hâhiş ve muktedir ve dâire-i hafıyyede tahrîkâtla meşgûl ve mütedebbir bulunanları birer bahâne ile tutup hükûmete teslîm edeceğini ta’ahhüd etti.

Her nice ise vâli-i müşârün-ileyh Süleyman Paşa’yı iğfâl ederek kazâ “knezliği” ünvanıyla mu’anven olmak üzere kendüsüne iltifât olunup ol-dahî bunun üzerine mine’l-kadîm esdika-ı teba’a-ı Saltanat-ı Seniyye’den olup da hiçbir zamân merkum Karayorgi’nin hareketini beğenmeyüp hemen İslâm askeri bir ân evvel Sırbistan’a gelmesini arzu edenleri birer bahâne ile tutup işte bunlar tahrîk-i âmme ve teba’a ile meşgûldür diyerek kayd ü bend ederek vezîr-i müşârün-ileyhe gönderüp ol-dahî tahkîk veecessüs-i ahvâl ve suâl etmeksizin “bir Sırb eksik olsun” hülyâsıyla hemen geldikleri ânda katl ve i’dâm ve İslâmbol Kapsu pîş-gâhında “kazığa” [v]urmağa mübâşeret etti.

Bu keyfiyyet-i gayr-ı lâıykayı ordu-ı hümâyûn-ı şâhâne ile gelmiş olan kadîm Belgrad'ın vücûh ve mu'teberân hânedânları ve ahâli-i memleket gördüklerinde tiz vakitte yine fenâlığa netîce vereceğini ve Sırbistan Karayorgi'den alınıp Miloş'un kabza-ı tasarrufuna geçeceğini vücûh ve mu'teberân mûmâ-ileyhim tarafından ba'zıları paşa-yı müşârûn-ileyh hazretlerine bi'l-münâsebe ihtâr eylediklerinde vezîr-i müşârûn-ileyh "bu husûsa ve gerek umûr-ı devlet ve politikaya sizin aklınız ermez" yollu bunlara cevâb verdi.

Merkum Miloş ise böyle bir fırsatı fevt etmeyerek bir taraftan ânları kayd ü bend ile göndermek ve re'yine muhâlefet etmeyenleri "işte bunlar abâ an-ceddin esdika-ı teba'adan olduklarını tavsiye ederek" birer sûretle icrâ-yı taltîfleriyle Sırbistan ahâlisi merkum Miloş'u tanımağa başlayup ve her bir işleri evvel emirde kendüsüne ifâde ile ba'dehu aldıkları ta'limât üzerine voyvoda ve mütesellimlere ya'ni müdür-i kazâ ve kaim-makam icâbında vâli-i müşârûn-ileyhe gidüp icrâ-yı müsâlahaya mübâşeret olunup kangı me'mûr Miloş'un göndermiş olduğu haberin aksini işleyüp muhâlefetde [8] bulduysa serî'an azl ve tebdîl etdirmeğe muvaffak olmağla bu hâl bir kat daha beyne'l-ahâli iştihâr bulmasına takvîyet verdi.

Bu bahâne ile derûn-ı Sırbistan'da vaki' kasaba ve karyeleri dâ'imi sûretle gezmeğe ve tahrîkât tohumunu tadrîcî tadrîcî ekmeğe her ne kadar başlamış ise de bunun kuvveden fi'ile çıkması beheme-hâl cümle Sırbistan'ın işe girecek söz anlarlarını bir yere götürmek ve ittifâk-ı umûmî kazanmağla hâsıl olabileceğinden bu dahi ne vechile imkân-pezîr olacağı ve cümlesini hud'a ile bir mahalle cem' etmek efkâr ve desîsesini tasavvur ile meşgûl olup hod be-hod açıktan olarak ol mikdâr Sırpluyu bir mahalle cem' ve tahaşşüd etmek sâlik olduğu politikasınca elvermediğinden başka cem' etmiş olsa hükûmet tarafından tabi'i vârid olacak suâle cevâb vermeğe gayr-i muktedir bulunduğundan ve bir de şâyed bu cem'îyyetin perîşâniyetiyle terbiyelerine dahi kalkışılır bu ise müdâfa'aya kalkışmış olsa daha politikası hatt-ı nişânını bulmamış ve Sırbistan ahâlisi tamâmıyla işe karışmayacağından kendüsü açıkda kalmış olacağını bildiğinden hemen bunun çâresi evvel emirde Sırbistan'ın bir tarafını hükûmetin aleyhine kıyâm etdürüp ba'dehu terbiyelerini kendüsüne havâle etdirmekle ahâli-i Sırbistan'ı silâhlandırmış ve

mukaddemâ İslâm tarafından eslihaları toplanmış olanlara dahi silâh mübâya‘asına serbesiyyet verilüp hem de öyle bir cem‘iyyet-i kübrâda ilerüde ne vechile hareket ve İslâmla ne yolda mu‘âmele eyleyeceklerine dâ‘ir icâb eden nush ü pendî telkîn ederek ittifâkı umûmî kazanmış olacağı hud‘asına sapdı.

Bu desîse üzerine Sırb mu‘teberânından “Acı Prodan” nâm kimesneyi her nasılsa tahrîk ve tuğyâna kıyâm etdirüp bin iki yüz otuz sene-i Hicriyesi’nde merkum tuğyân etdiğinden hükûmet-i İslâmiye haber almaksızın hemen ibtidâ kendüsü vâli-i müşârün-ileyh Süleyman Paşa’ya iş‘âr ve ruhsat verilir ise sâdık-ı devlet bulunan Sırplu ile merkum Acı Prodan’nın hakkından gelebileceğini ve tiz vakitte cem‘iyyetini perîşân ile sâhib-i fesâd olanların ahz ü giriftlerini ta‘ahhüd ile bu yüzden dahi sıdk u sadâkatini izhâr ile icrâ-yı me’mûriyyeti husûsuna [9] müsâ‘ade buyrulmasını dermiyân ile ricâ ve tezkâr ve bu husûsda asâkir-i İslâmiye dahi râhatsız ve bi-huzûr olması icâb etmeyeceğini başkaca îmâ etmiş idi her nice ise vâli-i müşârün-ileyhden ruhsat istihsal etmekle serî‘an lüzûmundan ziyâde ve ilerü gelür kesândan ibâret olarak Sırpludan asker bi’t-tertîb ve bir mahall-i mu‘ayyeneye cem‘ eyleyerek bunları merkum Acı Prodan üzerine sevk ve sahte olan cem‘iyyetlerini derhâl bozup merkum Acı Prodan ve gerek kendüsünün politikası icâbınca dünyadan şecere-i vücûdu sahra-yı ademe irsâli lâzım gelen Sırpluya bi’n-nefs katl ü i‘dâm eyleyüp ba‘zılarını dahi vâli-i müşârün-ileyh kayd ü bend ile gönderdi.

Miloş’un müte‘ahhid olduğu vechile şu işin tesviyye edişine zâhiren nakş-ı mâr misillü güzel görünürse de ma‘nen hükûmet-i İslâmiye hakkında semm-i katil olduğu kâr-dîde olan ehl-i basîret tarafından pek ziyade te’essüf olunup bu bâbda Miloş Sırbistan’ı tamâmıyla kazandı ve hükûmetimiz pek çok aldandı deyü herkes tarafından söylendiyse de fâide-mend olmadı.

Miloş istediği gibi politikasına tedrîc ile takviyet verdiğiinden artık Sırplu miyânesinde vukû‘ bulan da‘vâları dahi hod be-hod rü‘yet etmeğe başlayup azar azar hükûmet-i İslâmiye’yi tanımamak sıralarına sapup ba‘zı şeylere kestirme ve bârid cevâb vererek ekserî ol emirleri dahi icrâ etmemeğe kalkışup ve şurada burada katl-i nüfûs fazîhasına mütecâsir olduğundan derûn-ı Sırbistan’a gelüp iskân etmiş olan

“Negotin” ve “Gorgoşefçe” ve “Zayçar” ve “İsvirlik” ve “Alacahisar” ve “Perakin” ve “Yagodina” ve “Hasan Paşa Palankası” ve “Pojarofça” [Pojarevats] ve “Kraguyefçe” [Kraguyevats] ve “Rudnik” ve “Valyevo” ve “Hub” ve “Leşeniçe” [Leşnitsa] ve “Lozeniça” [Loznitsa] ve “Krupa” ve “Aleksence” ve “Kular” nâmûn kasaba ahâli-i İslâmları ve gerek ba‘zı karyeye iskân etmiş olanlarla mezkûr “Semendire” ve “Böğürdelen” nâm-ı diğere “Şapça” [Şabac] ve “Sokol” ve “Uziçe” ve “Köprü” kıla‘ ahâlileri taraflarından şu hâl-i nâ-marziyenin gün be-gün tahaddüs ve teksiri aynen müşâhede olunmasıyla bunun önü alınması [10] ve şimdiden bir çâresine bakılmazsa Sırpunun şu etvâr ve harekât-ı nâ-becâsı ve Miloş’un gidişi tiz vakitte yine Sırbistan’da bir fesâd-ı azîmeyi uyandıracak kaziyyesi ve ahâli-i İslâm henüz iyüce birleşmeksizin bu gibi bir fenâlığın zuhûru melhûz idüğünü “voyvoda” ve “mütesellemlerine” beyân ve ânlar dahi bu yolda olan tahkikatlarıyla berâber keyfiyyât-ı mezbûreyi pey-der-pey vâli-i müşârün-ileyh ile etrâfa yazmaktan hâlî değil idiler.

Bir taraftan dahi Miloş’un cânib-i hükûmete olan mu‘âmelât ve iş‘ârât-ı kadîmesini değışdirüp başka bir yolda hareket ve ifâde-i hâl ve mu‘âmelâta teşebbüs etdiğinden vâli-i müşârün-ileyh ahâli tarafından kendüsüne olunan ihtârât vechile hareket etmeyüp de ol derece merkum Miloş’un desîsesine aldanmış olduğunu ol zamân anlamış ise de “kâr-ı evvelde kişi âkıbet-endiş gerek” müfâdınca çi-fâide bir şeydir oldu deyüp merkum Miloş’un vücûdunun şu Sırbistan’dan izâlesinin bir nevi‘ çâresini tasavvur etmeğe başlamış idi.

Merkum Miloş ise mükemmel olarak temel etmiş olduğu politikası hatt-ı nişânını bulup meydân-ı icrâya koymak ve ilerüetmenin vakti gelmiş ise de bu dahi vâli-i müşârün-ileyh ile bozuşup Sırbistan ahâlisini yine tüfenk tutmağa kıyâm ettirmek ve Akkerman Mu‘âhedesinin “beşinci” ve Bükreş Mu‘âhedesinin “sekizinci” bendlerinde münderic olan Sırbistan’da bulunan Sırp milleti gibi serbest olmak ahkâmının icrâsını istid‘âyâ kalkışmalarına mütevakkıf oldu.

Bunun üzerine hemen Sırbistan’da vaki‘ “Takova” karyesi kilisesine bin iki yüz otuz bir sene-i Hicriyesi’nde lâzım gelenleri celb ve ittifâk ettirüp ol cema‘atde

eline bir bayrak alup “işte ben işte muhârebe” ta‘bîriyle kendüsünü meydâna koyup meclis-i mezkûrda olan karârı ve tertibât üzerine ibtidâ mezkûr “Rudnik” kazâsı tarafından Sırp milletini bi-tekrâr harbe teşvîk ve tuğyâna ibtidâr birle bir ânda “Çaçka” ve “Paleş” ve “Valyevo” ve “Kraguyefçe” [Kraguyevats] ve “Pojarofça” [Pojarevats] nâmûn kasaba ve nâhiyeler Sırplusunu kaldurup ve her taraftan kendüsü dahi seri‘an asker cem‘ine başladığından bu kâr-ı nâ-hem-vâra ve gerek [11] akd olunan meclis-i mezbûrda virilen karârı vâli-i müşârün-ileyh haber alup der-akab Rumeli tarafından hudûd ve civârında bulunan ba‘zı mahâllere serî‘an yazup imdâda asker gelmesini talep eyledi.

Ma‘iyyetinde mevcûd bulunan sekbân askeriyle Belgrad ahâlisinden ol esnâda iskân için gelmiş olanları bi’n-nefs alup “Hasan Paşa” ve “Yagodina” ve “Köprü” Palankaları tarafına şitâb etdi.

Bir koldan rütbe-i mîr-i mîrânî hâiz olan kethüdâsı “İmşir” Paşa’yı mezkûr “Çaçka” taraflarına sevk eyleyüp mûmâ-ileyh İmşir Paşa dahi cem‘iyyet-i mezkûreye “Çaçka” tarafında ve “Dobla?” nâm mahâlde tesâdüf ve harbe kıyâm eylediler.

1.5. Merkum Miloş Harbe Kıyâm Eylediğinde Müşârün-ileyh Süleyman Paşa’nın Kethüdâsı İmşir Paşa Şehâdeti

Bu harb esnâsında Rumeli hânedânlarından meşhûr İvranyalı “Hüseyin Paşa” bir mikdâr Arnavud askeriyle yetişüp ânlar dahi harbe mübâşeret etmiş iseler de Sırpluların cem‘iyyet-i kesîresine çâre bulunamayacağı anlaşılınca hemen “Lipeniçe” Suyu’nun öte yakasına geçmekden başka çâresi olmayup tederîcî tederîcî asâkir-i mevcûde harb üzerinde buldukları halde geçürmeğe başlanılıp nisfindan ziyâdesi geçer geçmez mûmâ-ileyh İmşir Paşa dahi geçerken kendüsüne kurşun dânesi isâbet edüp der-akab fevt ve nehr-i mezkûra düşüp gâib-i nâ-bedîd oldu bunun üzerine asker bozulup hallice telefîyât vukû‘ bulduğundan Hüseyin Paşa dahi firâra mecbûr oldu.

1.6. Sırbistan'ın Serbestlikleri Neden Neş'et Eylediği ve Karayorgi'nin Mağlûbiyeti ve Avusturya Cânibine Firâr Eylediği

Bir taraftan dahi Bosna vâlisi olan sadr-ı sâbık “Hurşid Paşa” mikdâr-ı vâfi askerle İzvornik Kal'ası'na gelüp Sırbistan'a asker geçireceği esnâda Miloş tarafından kendüsüne bir kıt'a mahzar gelüp me'alinde “bizler Devlet-i Aliyye'nin sâdik teb'asından iken Belgrad vâlisi tarafından olunan zulm ü ta'addîye tahammül edemeyüp hâlimizi Devlet-i Aliyye'ye ifâde ve beyân etmek sıralarında iken üzerlerimize hod be-hod asker sevk ve hücûm olunuyor” yollu desîseleri serd ü dermiyân ile beyân ü şekvâ etdüler.

Bu şekvânın üzerine müşârün-ileyh dahi rü'esâ-yı milletden çend nefer kimesne ile merkum Miloş yanına gelmesini da'vet edüp ol dahi yirmi kadar kesân ile müşârün-ileyh [12] gittiklerinde “mahzarınız geldi çâresine bakılır ve lâkin evvel emirde kâffe-i Sırbistan'ın eslihaları toplanmak matlûb-ı âli” idüğünü sûret-i kat'iyede merkum Miloş'a ifâde ve bunun icrâsına me'mûr olduğunu beyân eyledi merkum Miloş dahi on nefer rü'esâ-yı rehîn tarîkiyle birağup bir kerre Sırp milletine ifâde eylemesi için ruhsat istihsâliyle avdet eyledi.

Müşîr-i müşârün-ileyh orada beklemekte olsun Sırplu ise diğere taraflara harbe kıyâm ve bir taraftan dahi icâbında “me'mûrin-i Saltanat-ı Seniyye'ye ve sâ'ireye bizler Devlet-i Aliyye'nin üzerine silâh çevirmek sadâkatimize elvermez ve lâkin me'mûrlar ve zu'amâ ve sipâhiyân tarafından olunmakta olan zulm ü ta'addîye tahammülümüz kalmadı ve bir kimesne hâlimizi anlamağa dahi istemiyor böyle silâha teşebbüs ettiğimiz Devlet-i Aliyye ve kâffe-i Avrupa devletleri âgâh oldukda belki sebeb-i asliyyesi ne olduğunu suâl ve öğrenüp de bizler zulm ü ta'addiden halâs ederler” deyü desîseli lisân kullanmağa mübâderet ve bir taraftan Rusya Devleti'ne dahi yazup tazallüm-i hâl sıralarında bulundular çünkü Rusya Devleti Sırbistan'ın serbest kalmaları husûsuna mezkûr Akkerman ve Bükreş Mu'âhedelerine derc etdirmiş olduğundan Karayorgi'nin tuğyânı yedi sekiz sene sürünüp kaldığı âvanda bir mikdâr maktû' vermeleriyle bütün bütün serbest kalmaları ve ol sûretle mu'âhede-i mezkûre ahkâmının icrâsı hakkında cânib-i Devlet-i Aliyye'den ol zamân

teklif edilmesine dâ'ir Köse Kethüdâ Çelebi Efendi me'mûr olunmuş ise de kabûl etmediklerinden ol esnâda Rusya'nın Birinci Napolyon ile olan muhârebesi sebebiyle Sırbistan işine bakmağa vakti olmayup ve bu teklîfâtı kabûl etdiklerine gücenmiş bulunduğu anlaşılınca bu arada cânib-i Devlet-i Aliyye'den serî'an Belgrad ve Sırbistan'ın fethine şitâb olunup feth olunduğu sırada Rusya Devleti tesâhuba kalkışmış ise de vakitsiz Belgrad alınmış bulunduğu sükûta varmış idi.

Bu sebebdan dolayı merhum Karayorgi ile birlikte zâbitlik edenleri tamâmıyla derûn-ı Sırbistan'dan izâle ve tathîrine vakit olamayup tathîrine mübâşeret olursa şâyed Rusya Devleti bir gâ'ile açılır hülyâ ve me'mûlû üzerine afv-ı umûmî icrâ ve cümlesi yerli yerinde kalmaları te'mîn etdirilüp birağılmış idi. [13]

Yalnız "Karayorgi" ve avanesinden "Miladen" ve "Çorapik" ve "Milan" ve daha ba'zıları harb esnâsında ya'ni bin sekiz yüz on üç sene-i milâdiyesinde Avusturya Devleti ülkesine firâr edüp kusurları ya'ni asker kumândârlarından merhum "Miloş" ve "Resaviçe" ve "Çomik" ve "Çuric" ve Yagodinalı Milotin ve Valyevolu "Papas Proto" ve Şapçalı [Şabac] "Lazo" ve Hisarcıklı "Graş" ve daha bunlara mümâsil dâimâ tuğyâna teşne olanlar kalmış idi.

Bunlar Karayorgi zamânında düvel-i Avrupa'ya ne yolda ricâda bulduklarına ve Rusya Devleti Sırbistan'ın ol vechile serbest kalmalarını ne sebebdan dolayı ve kangı politikasının fezlekesi üzerine olup da mu'âhede-i mezbûreye idhâl ettirmiş olduğunu ve husûsât-ı mezkûreyi tamâmıyla bildiklerinden müte'addid teşekki-nâme mahzarlarıyla cihânı doldurmağa şitâbdan bir ân hâlî olmadılar.

Bir taraftan "Valyevo" ve "Hub" ve "Rudnik" ve "Çaçka" ve "Kraguyefçe" [Kraguyevats] ve "Pojarahçe" kasaba ve civârlarında bulunan İslâmların üzerlerine tasallut ve oralardan İslâm'ı tarda muvaffık oldular diğer taraftan vâli-i müşârün-ileyhe itâ'at sûretlerini gösterüp her ne olduysa oldu fi-mâba'd mugâyir-i rızâ-yı âli hareketde bulunmayacaklarını ta'ahhüd ve sened vermeği kabûl edüp vâli-i müşârün-ileyh Süleyman Paşa mevcûd ma'iyeti bulunan askerle hiçbir şeye muvaffık olamayacağını der-bâr-ı şevket-karâra keyfiyeti yazup asker yetişince iş fenâlığa

netice vereceğini anladığından merhum Miloş'un birâderi merhum "Avram"ı ve daha bir iki ilerü gelür takımından Sırb rü'esâlarını rehin tarîkiyle olup Belgrad'a avdet eyledi.

1.7. Belgrad Valisi Süleyman Paşa'nın Azliyle Yerine Maraşlı Ali Paşa'nın Sûret-i Me'mûriyyeti

Keyfiyyet-i mezkûre Dersaadet'de aks edince vâli-i müşârün-ileyhin azliyle uhdesine Selanik vâliliği tevcîh olunup Belgrad vâliliği dahi Maraşlı Ali Paşa'ya tevcîh buyurularak Rumeli a'yânlarından Sirozî İsmail Bey-zâde Yusuf Muhlis Bey sonralarda uhdesine rütbe-i vezâret tevcîh olunup Sirozî Yusuf Paşa deyü şöhret bulmuş olan ve Temürhisâr a'yânı Mahmud Bey ve Hasköylü meşhur Emin Ağa ve İvranyeli mûmâ-ileyh Hüseyin Paşa ve daha bunlara mûmâsil a'yânlar birer mikdâr asker ile müşârün-ileyh Ali Paşa ma'iyetinde verilüp cânib-i Devlet-i Aliyye'den Belgrad'a sevk olundular. [14]

Şu sevk olunan asker maddesini merhum Miloş ve Sırlular haber alınca politikalarını değiştirüp artık Bosna vâlisinin bizlere teklîfi gerüye kaldı hemen şimdi işimizi Ali Paşa ile görmek daha muhissinâtlıdır ve işi kazanmış oluruz deyüp miyânelerinde müzâkere-i ittifâk eyleyerek müşârün-ileyh Hurşid Paşa'ya gitmeyi terk ve bırakmış oldukları rehinlerini dahi millet uğruna fedâ ederek müşârün-ileyh Ali Paşa'nın gelmesine muntazır oldular.

Müşârün-ileyh Ali Paşa dahi bu hey'et-i müctemi'a ile Köprü Palanka'sına geldiğinde Miloş tarafından beş altı yüz kadar Sırlunun müsinn ü ihtiyârlarından eski elbiseleriyle ve ayaklarına "çarık" yerine "ıhlâmûr" kabuğundan ayakkabı giydürüp ve bellerine "lika ipleri" bağladup ve boğazlarına kemend misâli "ipler" takup tazallüm-i hâl zımnında ve gûyâ kendüleri mine'l-kadîm esdika-ı teba'a ve re'âyâ-yı Devlet-i Aliyye'den olduklarını söylemek üzere bunlara envâ'-i desîseli ve san'atlı sohbetler ta'lîm ederek gönderdi.

Bunlar müşârün-ileyh Ali Paşa ve gerek ma'iyyeti bulunan orduya mülâkat etmek üzere "Morava" nehri kenârında teşrîflerine muntazır ve mülâkatlarında akla

gelmez derecede ahâli-i İslâm ve zâbitânı üzerlerine teşekki ve bir takım sahte olarak getürmüş oldukları kanlı “gömleklerini” huzûruna bırakup feryâd ü figân eylediler.

Bu hâl ile bir vechile tahammüle tâkat getürmeyeceklerini ve mecbûren terk-i vatan etmelerinden başka çâreleri kalmadığını ifâde ve cümlesinin gözlerinden yağmur gibi seyelâna başlayınca müşârün-ileyh Ali Paşa “vah vah” diyerek ziyâdesiyle acıdığından her vechile kendülere te'mînât verüp mahallerine avdet etdirdi.

Bunun üzerine ma'iyyeti bulunan mezkûrî'l-isim a'yânları celb ve keyfiyeti beyân ve Sırlunun bu ifâdeleri üzerine bu hâl ile tahammül edemeyeceklerini anlamış ol derece zulm ü ta'addî olunmamış olsa öyle cümlesinin birden gözyaşları akmak mümkün olmaz işte bu hâlleri kemâl-i zarûret ve ıstırâbdan olduklarını îmâ eder bir keyfiyet olduğunu teyakkun eylediğini a'yânlara beyân ve hikâye eyledi.

A'yânlar ise mine'l-kadîm Sırlı ne yolda hilekâr ve müfsid âdem olduklarını [15] bildiklerinden cevâblarında Sırbistan ahâlisi hiçbir vakitte tamâmıyla Devlet-i Aliyye'ye sadâkat etmemişdir ve fırsat buldukça ânîde mugâyir-i rızâ-yı âli harekete teşebbüs edegeldikleri cümle indinde müsellemdir ve bunlar Rusya politikasının tervîcine hizmet etmektedirler ve bunların bu derece gözyaşı dökdükleri sanî'adır çünkü bunlar böyle bir tazallüm-i hâl için geldiklerinde öyle hey'etle gelmek huzûra çıkacakları vakitte “yenlerine ve mendillerine” soğan suyu sürüp ifâde-i hâle başladıkda hemen ağlar gibi seslerini çevirüp abâlarının yenleriyle mendillerini güyâ gözyaşlarını silmek için gözlerine sürüp gözlerine te'sir eden ol soğan suyunun acısından gözlerinden yaşları yağmur gibi akıtdırmak birinci desîse ve mesbûkî'l-misâl idüğünü beyân ederler ve bunlara i'timâd buyurmayup hemen evvel emirde vukû' bulan kıyl ü kal ve kattâli anlayup da âna göre re'y vermek lâzım geleceğini a'yân-ı mûmâ-ileyh der-miyân ve ilâve-i ityân etmiş iseler de müşârün-ileyh i'timâd etmeyüp böyle şey olamaz deyü cevâb vermiş idi.

Her nice ise bu hâl ile “Yagodina” kasabasına ve kezâlik “Hasan Paşa” Palankası'na ve oradan “Kular” ve “Semendire” ve “Hisarcık” kasabalarından geçerek Belgrad'a gelince böyle üç yüz beş yüz ve daha ziyâde Sırlı yollarda

istikbâl edüp tazallüm-i hâl miyânında “müşârun-ileyh Süleyman Paşa bilâ-sebeb hod be-hod üzerlerine asker sevk ile katl-i nüfûs etmeğe ve yakup yıkmağa başladığından ve zaten mallarımızı gasb eylemiş olduklarından bu cihetden dolayı havfımız yok idiyse de yalnız muhâfaza-ı evlâd ü ıyâl ve cân için cânib-i Devlet-i Aliyye’den men‘ine teşebbüs olununcaya kadar mecbûren çiftci âlâtları olan “tırpan” gibi şeyler ile müdâfa‘aya kalkışmış olduk ve bâ-husûs mukaddemâ Karayorgi vak‘asında kendülerimiz hiçbir vechile râzı degiller iken merkumun havfindan nâşî öyle sülûk edildi ise de asâkir-i İslâmiyenin bir ân evvel Sırbistan’a gelmek ârzû-gerdimiz olup ve geldikleri ânda merkum Karayorgi’nin cebren vermiş olduğu esliha ve âlât-ı cüz‘iyye kendülerimiz tamâmıyla Hükûmet-i İslâmiye’ye teslim eyledik” deyü buna mümâsil bir takım tezvîrâtın serd ü beyânından dahi gerü kalmadılar. [16]

1.8. Müşârün-ileyh Ali Paşa’nın Eline Girmiş Olduğu Fursantı Fevt Eylediğinin Beyânı

Bu hâl ile müşârun-ileyh ve ma‘iyyeti bulunan ordu Belgrad’a geldiklerinde müşârun-ileyh Boşnak Süleyman Paşa kal‘ayı teslim etmeyüp ve askeri dahi memleket içine girmeye salıvermediğinden “Vraçar” nâm mahallde bulunan harâb “Duran Bey” câmi‘-i şerîfi ki el’ân “Vraçar” câmi‘î tesmiye olunmaktadır orada ve gerek ol civârda vâki‘ “Bülbül Deresi” denilen mevki‘lerde çadırlar kurulup ordu-gâh ittihâz olundu müşârun-ileyh Süleyman Paşa mahall-i me‘mûriyyetine azîmet ve kal‘a-ı şâhâneyi müşârun-ileyh Ali Paşa’ya teslim eylemesi husûsuna dâ’ir olan emri âli kendüsüne gönderülüp irâe ve icrâ-yı icâbı teklîf olundukda üç yüz bin guruş harcırâh ve altı yüz aded mekârî hayvânâtına muhtâç olduğunu ve verilmedikçe mecbûren kal‘a-ı şâhânedan çıkamayacağını müşârun-ileyh Süleyman Paşa sûret-i kat‘iyyede cevâb gönderdi.

Şûrâda bir tuhaf vukû‘âtın beyânı her ne kadar münâsebetsiz ise de bir kerre bildiklerimizi ve istimâ‘ ve tahkîkatımızı beyân etmek mukavelemiz iktizâsından bulunduğundan beyâna ibtidâr ediyorum ki müşârun-ileyh Süleyman Paşa’ya kal‘adan çıkmasını müşârun-ileyh Ali Paşa çend def‘a ibrâm ve haber gönderdikde bâlâda beyân kılınan mikdârı akçe ve mekâre verilmedikçe çıkmayacağını haber ve

cevâb eyleyüp yine çıkması için silâhdârını irsâlinde müşârün-ileyh Süleyman Paşa hiddete gelüp cevâbında “ben vezîr ibn-i vezîr ibn-i vezîrim devlet nedir şürût nedir bilirüm senin efendin gibi “zubilik”den gelme vezîr değilim kal‘ayı vermeyeceğim vâr efendin olan dangalağa böyle söyle” deyüp huzûrundan tard eyledikte ol dahi gelüp Ali Paşa’ya bu ta‘bîr ile söylediğini Sirozî Yusuf Paşa’dan işitilmiş idi.

Bunun üzerine bu mâcerâ beş on gün uzanup ve daha tûl müddet öyle ordu-gâhda beklemekten ise tedâriki esbâbının çâresine bakılmasını mezkûrî’l-isim a‘yânlar bir yere gelüp meşveret etdiklerinde meblağ-ı mezkûru ve gerek mekâre hayvanlarını miyânelerinde tesviyye edilmesine karâr verilüp bir taksîm defteri dahi tanzîm edilerek müşârün-ileyh Ali Paşa’ya irâe eylediler.

Ol dahi “münâsib olur” diyerek ertesi gün tedârik olunmasına netîce verilmiş ise de [17] ol gece müşârün-ileyh Ali Paşa a‘yânlardan İvranyalı mûmâ-ileyh Hüseyin Paşa’yı ve Temürhisâr a‘yânını celb ile “yapmış olduğunuz defterde haylice akçeden çıkmış olacağınızdan başka tûl müddet burada durmaya dahi masârif-i külliyye muhtâçsınız Süleyman Paşa’ya akçe vermeden ise Sırbistan’da hiçbir fenâlık yok ve ordunun bulunmasına dahi lüzûm göremem hemen edâ-yı me’mûriyyet “buyuruldu”nuzu vereyim yarın ma‘iyyetiniz olan askerleri alup mahallerinize avdet edin Süleyman Paşa ise ister istemez kal‘ayı teslîm eder” dedikte bunlar dahi kendüsüne iktizâsı mikdârı kuvve-i mâliyye hizmet edüp buyuruldularını alarak ale’s-sabâh vatanlarına avdet etdiler.

Bu hâli diğêr a‘yânlar görünce ânlar dahi her nice ise birer sûretle buyuruldularını alup gitmeğe başladılar garâîbden burada bir tuhaf şey oldu şöyle ki mûmâ-ileyh Sirozî İsmail Bey-zâde Yusuf Bey’in haberi olmaksızın böyle bir işler olduğunu görünce zâtında da‘vâlı ve sözünde her vechile metânetli ve gayûr bir zât olduğundan hemen Hasköylü mûmâ-ileyh Emin Ağa’yı yanına celb edüp bu keyfiyyetden dolayı müzâkere ve verilen karâr-ı mezbûrenin hilâfi olarak böyle desîse ile a‘yânların gidişi kendüsüne pek ziyâdesiyle dokunmuş olduğunu meydân-ı müzâkereye koyup verdikleri netîce üzerine hemen kalkup “doğruca müşârün-ileyh Süleyman Paşa’ya keyfiyyet-i beyân ile kendü malından olarak yüz elli bin guruş

vereceğini ve üç yüz kadar mekâre tedârik edebileceğini ve mahrûsa-ı Niş'e kadar vukû' bulacak kâffe-i masârifâtını dahi çekmeğe ta'ahhüd ve birlikde gitmesini teklîf" eyledikde müşârün-ileyh dahi çâresiz râzı oldu.

Ertesi günü kal'ada mahbûs bulunan merkum Miloş'un karındâşı "Avram"ı ve diğer Sırb rü'esâlarını alup ma'an ordu-gâha gelerek ve oradan yola revân oldular.

Bu hâlin üzerine müşârün-ileyh Ali Paşa pek ziyâde mahcûb oldu hatta rü'esâ-yı merkumûnu kendüsüne gönderilmesini iltimâs eylediğinden müşârün-ileyh Süleyman Paşa dahi iğbirâren cümlesinin başlarına birer şal sarup tahliye-i sebîlleriyle doğruca vatanlarına gitmeye tenbîh ve ruhsat i'tâ etdi. [18]

Mûmâ-ileyh Yusuf Bey ve Emin Ağa ve diğer daha ba'zı kalmış olan a'yânlar müşârün-ileyh Ali Paşa'dan edâ-yı me'mûriyyet buyuruldusunu almayarak avdet ve Niş'e gelüp oradan cümlesi semtlerine gidüp müşârün-ileyh Süleyman Paşa dahi Selanik'e doğru gider iken İbrail vâililiği uhdesine tevcih olunup esnâ-yı râhda tebdil-i me'mûriyyet eyledi müşârün-ileyh Süleyman Paşa kal'adan çıktığını ve kâffe-i ordu dahi avdet eylediğini ve müşârün-ileyh Ali Paşa kal'aya girüp umûr-ı me'mûresinin rü'yetine mübâşeret etdiğini merkum Miloş ve gerek Sırb ahâlisi müşâhede edince artık her ne yapmış olsalar "aman Sırbistan'da tekrâr bir gâile açılmasun" denilerek yanlarına kalacağını hiss eyleyüp bunun üzerine bir kimesneden çekinmeyerek politikalarının ilerülenmesine sür'at ve "diploma" bilür ba'zı kesânı hafiyen Rusya ve gerek mahall-i sâ'ireden celbine mübâşeret etdiler.

Bir taraftan dahi sâdık teb'a olanların sâlik oldukları yollara giderek inkiyâd emârelerini irâe edüp şuna buna akçe ve hedâye vermeye başladılar.

Akçe kuvvetiyle Sırbistan'da bulunan "mütesellimleri" taraf kazanup şurada burada bulunan bî-çâre ahâli-i İslâma rencideye mübâderetlerinde ânlar dahi mecbûren kasaba ve karyeleri terk ederek kal'a bulunan mevkîlere tedricî tedricî çekilmeye mübâşeret eylediler Sırplu bu hâl ya'ni esnâ-yı râhda yeni vâli olacak müşârün-ileyh Ali Paşa'dan rıfk ve melâmet görmüş idüklerinden ve cür'et eyledikleri mezkûr "harbe" dâ'ir mes'ûl olunmadıklarından işte fursant şimdidir

diyerek hemen çiftlik ağalarıyla ashâb-ı zu‘amâ ve tımârât ve zâbitân-ı sâ’ireye birer gûnâ tezvîrât isnâdıyla üzerlerine teşekki etmeği merkum Knez Miloş tarafından lâzım gelenlere tenbîh olunup ânın üzerine pey der-pey vâli-i müşârün-ileyhe gelüp gûnâ-gûn tezvîrât ile şunun bunun üzerine teşekkiye mübâşeret eylediler.

Bir taraftan dahi kendüsü Belgrad vücûh ve hânedânlarına hulûsa başlayup güya Sırplu tarafından olunan teşekkilerden haber ve rızâsı olmadığını serd ü beyân eylemekte idiye de hânedân-ı mûmâ-ileyhimden hiç birisi kazanamayup ve desîseli özürlerini dahi kabûl etdirmemiş idi yalnız fi’l-asl Alacahisârlı olup [19] ol zamân Semendire sancâğı alay beyi olan Hâlid Bey’i tarafdâr kazanup her bir mel‘anete ve efkâr-ı fâsidesinin tervîcine mîr-i mûmâ-ileyhin ta‘lîmâtıyla muvaffak olmağa başlayup çünkü mîr-i mûmâ-ileyh merkum Karayorgi vak‘asında “esir” kalup ma‘âzallah familyasıyla tebdîl-i dîn ederek ve Sırb mezheb-i fâsidesine girmiş ve ismi dahi “İvan Bey” tesmiye olunmuş idi.

Bu hâl ile yedi sene Sırplu ile düşüp kalkup Belgrad ve Sırbistan feth olacağını aklı kesince Avusturya tarafına firâr ve oradan Ada-ı Kebîr muhâfazı meşhûr “Receb” Ağa’ya dehâlet ve mahall-i mezkûrdan dahi Sırb üzerine sevk olunan Ordu-ı Hümâyun’a gidüp fetihde birlikde yine Belgrad’a avdet eylemiş idi ziyâdesiyle mizâc bilür “nabz-gîr” bir âdem olduğundan her nasılsa ol zamân müşârün-ileyh sadrâzam Hurşid Paşa tarafından Semendire Sancağı alây-beyliği uhdesinde tevcîh olunmuş olmasıyla ol ânda cibilliyet-i zâtiyesi iktizâsınca sipâhiyânın şurût-ı kadîmelerini fesh etdirüp yalnız evlâdına münhasır olmak üzere tevcîhâtın yürütülmesini müşârün-ileyh Hurşid Paşa’ya bi’t-takrîb icrâ etdirdi.

Her nice ise merkum Knez Miloş ile mu‘ârefe-i sâbıkası ve miyânelerinde kadîmden dostlukları bulunduğundan müşârün-ileyh Ali Paşa’ya dahi hulûl ederek ol senenin “cizye” ve “porez” ya‘ni vergi tahsîlini merkum Miloş’a ihâle etdirüp ol dahi mûmâ-ileyh Halid Bey’in masârifine i‘âne olarak iki taksitde “otuz bin guruş” zamm ve ilâve-i vergi ederek Sırpludan tahsîl ve kendüsüne vermeğe mübâşeret eyledi.

Bunun vâsıtasıyla her bir esrâra vâkîf olup hulâsa-ı kelâm kendüsüne akıl hocası ittihâz ettiğinden miyâne-i ahâli-i İslâma bu sebeble nefsâniyyet ve tarafdârlık ilka olunmuş idi.

Vâli-i müşârün-ileyh Ali Paşa bir müddetden sonra merkum Miloş'un gidişini anlamış ve a'yânların ihtârına gelmiş ise de "çi-fâide" bir kerre evvel emirde göstermiş olduğu gevşeklik üzerine Sırplu "gemi azuya" almış olduklarından istiklâliyetle [20] hiçbir iş görmeğe muvaffak olamadığından merkum Miloş'un peşine düşüp Sırbistan'dan izâlesinin çâresini aramağa başlayarak ba'zı husûsâtın merkum Knez Miloş ve rü'esâ-yı sâ'ire ile birleşüp tesviyesi husûsuna birlikde müzâkere edilmesi bâbında "bir kıt'a fermân-ı âli" istihsâl edüp bunun üzerine cümlesi Belgrad'a gelmelerine haber gönderüp ânlar dahi geldiklerinde fermân-ı âlinin resmen kırâ'atından sonra cümlesini hapse ilka ve oradan tard ü nefy ile Sırbistan'ın "kol ve kanadını kırmakdan" başka çâre olmayacağını lâzım gelenler müzâkere ve karâr verüp bir yevm-i mu'ayyen derûn-ı kal'ada vâki' hükûmet sarayına celb ve lâzım gelen ahâli-i İslâmı dahi da'vet eyledi.

Ber-vech-i meşrûh fermân-ı âli kırâ'at olunmak üzere med'uvv bulunan Sırplu rü'esâları kal'a-ı şâhâneye gelmelerine muntazırlar iken ol esnâda mûmâ-ileyh "Halid Bey" bir takrîb keyfiyyetden haberdâr ve âgâh oldukda hemen ânın vâsıtasıyla Miloş tarafdârlığını iltizâm etmiş olan vâli-i müşârün-ileyhin hazînedârı "kara hazînedâr" demekle ma'rûf Kayseriyeli "Hacı Mehmed Ağa"ya çarçabuk keyfiyyeti ifâde ve bunun men'ine esbâba menût ise icrâsında dakîka fevt edilmesini ricâ etdi.

Meğerçi merkum hazînedârın dahi bu husûsdan haberi olmayup ve kendüsünden mektûm tutulmuş olduğuna hiddetlenüp mîr-i mûmâ-ileyhi alarak birlikde ve doğruca vâli-i müşârün-ileyhe varup "bu olunacak icrââtda ziyâdesiyle fenâlığı mü'eddî bir keyfiyyet olmuş olur" diyerek her nasılsa vâli-i müşârün-ileyhin zihnini taglîz ile iğfâl edüp hemen fermân-ı âlinin kırâ'atından sonra cümle rü'esâ-yı Sırbıye'ye iltifât olunmak üzere birer şal verilmesini bi't-tensîb karâr verdiklerinden

karâr-ı mezbûru dahi vâli-i müşârün-ileyhe kabûl etdirmiş olduklarından ber-vech-i karâr merkum Miloş ve sâ'ire rü'esâ-yı Sırplu-ı merkumun dîvân yerine geldiler.

Vâli-i müşârün-ileyh dahi “dîvân” yerine çıkarulup fermân-ı mezkûr kırâ'at olundukda bir boğça şal meydâna getirilüp bir a'lâ Keşmir Lahorî şalı Miloş'un başına sarılıp ve diğêr rü'esâ-yı Sırbiye'ye alâ-makadîrim birer şal verildiği görüldüğü ânda dîvân yerinde bulunan mu'teberân-ı ahâli ve gerek müşârün-ileyhin müteheyyîzân dâ'iresi halkı dîvânı terk ile mahallerine avdet eylediler. [21]

Merkum Miloş'un iltimâsı üzerine merkum Halid Bey Semendire Sancağı alây-beyi olunca Miloş'un cânib-i Devlet-i Aliyye'ye olan sadâkatinden bahisle bir kıt'a mahzar tertîb ve zu'amâ ve sipâhiyân taraflarından temhîr edilmesini teklîf eyledikde Yahya Bey-zâde Hasan Bey alâ-melâ'in-nâs mührünü kırıp “böyle bir hâ'in-i devlet olanları Devlet-i Aliyye'ye tavsiye ve nân ü ni'metiyle perverde olduğumuz devletimize hıyânetlik etmeği kabûl etmeziz” deyü red cevâb etdiğinden mahzar-ı mezkûrun temhîri gerüye kalmış idiye de bir müddet sonraca merkum Halid Bey birer ikişer kesânı celb ve tehdîd eyleyerek temhîrine mübâşeret ve muhâlefetde bulunanların memhuruna tatbîken Kuyumcu İsmail Ağa'ya mühürlerin hakk etdirerek mahzar-ı mezkûru temhîr ve takdîm eyledi. Şurası hisse alınacak bir nükte ve garib bir vukû'ât oldu ki mûmâ-ileyh Hasan Bey'in akrabasından Âdem Bey'in okutup yazması olmadığından keyfiyeti başka sûretde kendüsüne beyân edüp hülâsa-ı kelâm mahzar-ı mezkûru bi't-takrîb temhîr etdirmiş olduğundan merkum Âdem Bey'e ol gece ma'nâsında iki kişi gelüp ve bir parça hınzîr lahmi getürüp yemesini teklîf ve ibrâm eylediklerinde ol dahi kabûl etmeyüp mücâdele etmeğe kıyâm eyledikde ânlar cevâblarında “işte bugün mühürlemiş olduğun mahzarın semeresidir beheme-hâl yiyeceksin diyerek ibrâmları üzerine uykudan bîdâr olunca böyle bir ateşde bulunduğuna müte'essif olup fî-mâba'd öyle bilmediğini ve milletine mazarrat geleceği işde bulunmayacağını kâsem ederek ol dahi mührü kırdıysa da ba'de harâbü'l-Basra mısra'-ı meşhûre tatbîken” vukû' bulduğunu ber-hayât olduğu müddetçe bu keyfiyeti alenen beyân ve hikâye etmekde bulunduğu çok def'a kendü lisânında mesmû'm olmuş olduğundan bu keyfiyet-i garîbenin bu mahalde başkaca hâşiye kılınmasına ibtidâr kılındı işte

metbû‘u bulunduğu devlete hıyânetliğin nihâyeti ne vechile nedâmet olacağı bu fikra-ı garîbeden müstebân olmuştur.²

Bu fırsatı ganîmet bilmeyüp böyle bir sıranın fevt olduğuna herkes tarafından acınarak Sırbistan yeniden tâze can buldu diyerek Belgrad’a hicret etmiş olduklarına kâffe-i ahâli-i İslâma nedâmet gelüp ye’s hâlde kalup her nice ise öyle dîvân mahallinden gidildiğini müşârün-ileyh gördükde uygunsuz hareket etmiş olduğunu bunda dahi anlamış ise de fâidesiz olmağla “atlı olan Üsküdar’a vardı” fehvâsıyla rû’esâ-yı merkumûna lisânen dahi birer sûretle iltifât edüp gitmelerine ruhsat verdi.

Ânlar dahi şehre çıkar çıkmaz keyfiyyetden etrâfiyla haberdâr olduklarında derûn-ı Sırbistan’a avdet ve firâr edercesine mahallerine dağıldılar.

Bundan dolayı kethüdâsı bulunan Rumeli hânedânlarından meşhûr Ahmed Efendi ve daha mütehayyizân dâ’iresi merkum Halid Bey’in ne yolda adam olduğunu ve bu olunan fenâlık ilerüde Devlet-i Aliyye’ye ve ne derece millet-i İslâma büyük bir gâ’ile açılmasına bir mü’eddî bir kâr-ı nâ-hem-vâr olduğunu ve cümle ittifâkıyla verilen kararın aksi hareket eylediğini paşa-yı müşârün-ileyhe ol gece etrâfiyla beyân ve kâle alınmaz derece hiddetli ifâde eylediler vâli-i müşârün-ileyh bunun üzerine bir kat daha hareketinde ne derece hatâ eylediğini ol zamân derk ve iz‘ân eyleyüp ve buna sebep müstakill merkum Halid Bey olduğundan der-akab alây-beyliğinden azliyle yerine Belgrad’ın birinci derece eşrâf-ı hânedânından meşhûr Ali Zâim-zâde es-Seyid Mustafa Bey’i nasb ve ta’yîn eyledi mûmâ-ileyh Mustafa Bey’in tercüme-i hâline gelince ecdâdı Ali Zâim nâm zât olup Belgrad’ın ibtidâ-yı fethinde Ordu-ı Hümayûnla gelüp ibrâz etmiş olduğu sadâkat ve hizmetinin üzerine bâ-irâde-i seniyye Belgrad’da iskân eylemesine ve meşhur “Porece” mukataasıyla “Şayka” ağalığı ve Semendire sancağında kâ’in “Ostrojinçe” [Ostrujinitsa] tımarı uhdesine tevcîh olunup ve iskânı için cânib-i mîrîden mükemmel bir “konak” dahi başkaca verilüp ol sûretle iskân ve tavattun etdirilmiş.

² Bu paragraf, eserin 21,22,23 ve 24. Sayfalarının kenarlarında ek olarak yer almaktadır. Bu nedenle bu ek yazıların 21. Sayfının devamı olduğu düşünülerek hepsi eserin 21. Sayfasının bittiği noktadan itibaren eklenmiştir.

Mûmâ-ileyh Ali Zâim'in hafîdinin oğlu olup ve hiçbir vakitte bu silsileden mugâyir-i rızâ-yı âli hareketde bulunan bir kimesne zuhûr etmeyüp ve hattâ mûmâ-ileyh Mustafa Bey'in pederi meşhûr Mehmed Bey'i Belgrad "yamakları" bulunan "yeniçeriler" kendü [22] gidişlerine çeviremediklerinden ve mugâyir-i rızâ-yı pâdişâhîde bulunduramadıklarından kal'a meydânında Dizdâr Kapusu önünde cumhûren katl ve i'dâm edüp cenâzesi pâre pâre edilmiş mîr-i mûmâ-ileyhin oğlu mûmâ-ileyh Mustafa Bey bundan sonra bir şeye karışmayup hemen zât-ı şâhâneye isticlâb-ı da'vât-ı hayriyye zımında ebnâ-yı sebîlden hânesine gelmekte olan misâfirlerin istirâhatıyla meşgûl olarak ara sıra vâli bulunanlara gidüp görüşmekte idi.

1.9. Belgrad Dayıları ve Yamaklarının Hareket-i Bâgiyânelerine Dâ'ir Tafsîlât

Belgrad'ın muhâfazasına me'mûr bulunan meşhûr dayılardan Foçuoğlu "Mehmed Ağa" ve Bosnalı mühtedi "Ağan Bayrakdâr" ve Rudnikli "Küçük Ali" ve Yenipazarlı "Molla Yusuf" ve Alacahisârlı "Tosun Ağa" ve Elli Yedi'nin "Molla Mehmed" ve Bayrakdâr "Şahin Abdi" nâmûn kimesneler bâgîlik yoluna teşebbüs edeceklerini mûmâ-ileyh Mustafa Bey haber alup ve etrâfiyla keyfiyyetden âgâh oldukda ol zamân Belgrad vâlisi bulunan meşhûr Şinikçi "Hacı Mustafa Paşa"yı keyfiyyetden haberdâr edüp bunların vücûdları bir takrîb kaldırılması husûsunu ihtâr ve ahâli-i Belgrad'ın kâffesi bunların hâl ve hareketine rızâ-dâde olmadıklarını ve uğur-ı devletde cân fedâ edeceklerini ve bu bâbda ne gûnâ emr ü irâde edilir ise cümlesi itâ'atde bulunacaklarını ta'ahhüd ederek beyân-ı hâl eyledi.

Vâli-i müşârün-ileyh Mustafa Paşa tamâmıyla i'timâd etmeyüp bir takım münâsebetsiz ve düzce "Sizler yerlûden ma'dûd oluyorsanız sizin sözünüze i'timâd olunamaz bu husûsu ben dahi bir kerre tahkîk edeyim ba'dehû icâbına bakılır" deyü ifâdesini ilâve leyte-la'al ile cevâb vermiş ise de mîr-i mûmâ-ileyh mu'teberân-ı ahâli ve hânedândan Bolecli meşhûr "Memiş Ağa" ve gümrük kâtibi "Ömer Efendi" ve "Ataullah Ağa" ve Bahcu-zâde "Ahmed Ağa" ve "Raşid Efendi" ile dâ'ire-i mahremiyette husûs-ı mezkûrun müzâkeresine başlayup ve bu dayıların murâd etmiş

oldukları mel'anete teşebbüs ve icrâsında bu hareket-i bâgîyâneleri muahhiren cümle ahâli-i Belgrad'a atf edileceğini ve bu bâbda cümlece töhmet altında dahi kalmış olacaklarından bunların def'i çâresini aramakda bulundular "bu esnâda kapudân-ı derya meşhûr Hüseyin Paşa Vidin'de tuğyân etmiş olan Paspandcı meşhûr "Osman" Ağa'nın üzerine donanma ile Vidin havâlisine [23] gelüp müşârün-ileyh Mustafa Paşa ile miyânelerinde burûdet ve bir nev'i adâvet-i kadîmeleri bulunduğunun üzerine bi'l-vâsıta merkum "dayılara" iğmâz-ı ayn etdirüp ânlar dahi bu iğmâzi tamâm kendülerinin muzmer-i derûnlarına mutâbık gelmiş olduğundan avane ve mevcûd ma'iyetleri bulunan askerleriyle vâli-i müşârün-ileyhin üzerine isyân ve tuğyân etmişlerdir."

1.10 Şinikçi Hacı Mustafa Paşa Belgrad Vâliliğinde İken Ne Sûretle Yamaklar Şehid Eyledikleri Beyânında ve Zuhûrât-ı Garîbeye Dâ'ir

Müşârün-ileyh Mustafa Paşa dahi Belgrad Kal'ası'na kapanup muhâsara tahtına girmiş olduğundan ahâli-i memleket bu hâl ile ne edeceğini bilemeyüp hemen gece ile familyalarını derûn-ı kal'aya kaldırmak ve bir taraftan bâgîlerin üzerine hücum etmek üzere kendüsüne bir takrîb haber gönderilmiş ise de vâli-i müşârün-ileyh "bu bir desîse ve karga derneğidir" diyerek iltimâslarını kabûl etmedi.

"Dayılar" ise gece ile Belgrad'a iki sâ'at mesâfede "Yemeklik?" Çeşmesiyle "Molla Hüseyin" Çeşmesi miyânında olan tarîkin kenârından bed ile kal'a derûnuna kadar gelür kadîm ve kâr-gîr cesîm "su yolu" kemeriyle mikdâr-ı vâfi asker sevk edüp nihâyet kemere geldiklerinde kemeri bozarlar iken kal'a içine sadâsı duyulmamak için "destere" aletiyle kemerin tuğlalarını kesüp açdılar.

Ahşam olunca bu açdıkları gedikden birer birer çıkarak kal'a-ı bâlâda kâ'in cennet-mekân Sultân "Mahmud Hân" hazretlerinin ihyâ-gerdesi olan kâr-gîr câmi'-i şerîfin altında olan mahzenlere girüp cem' oldular hemen def'aten kal'a kapûsuna hücum ve kal'a kapularını açup dışarudan dahi askerleri kal'aya girerek vâli-i müşârün-ileyhi tutduklarında "meğır vâli-i müşârün-ileyhin yazısı üzerine mahdûmu Derviş Paşa mikdâr-ı vâfi askerle pederi imdâdına Belgrad'a gelmek üzere mezkûr

Köprü Kal‘ası’na geldiğini” bu kerre ellerine geçmiş olan evrâklardan anlamış oldular idi.

Bunun üzerine müşârün-ileyh Derviş Paşa oradan avdet etmesine dâ’ir lâzım gelen tahrîrâtları yazdırılıp kendüsüne temhîr etdirilerek irsâl eylediklerinde bî-çâreyi bi-gayr-ı hakkın şehîd etdiler.

Ve mahdûmu müşârün-ileyh dahi bu hâle muttali‘ olmadığından tahrîrât-ı mezkûre me’aline imtisâlen yine Rumeli tarafına avdet eyledi bu fenâlığın icrâsı akabinde vücûh [24] ve hânedân ve mu‘teberân-ı ahâlden kendülerine muhâlefet sûretinde bulunanların izâlelerine kalkışılıp avanelerinden bulunanların her birerlerini birer sûretle bunları katl eylemelerine me’mûr eylediler evvel emirde mûmâ-ileyh Mustafa Bey’in konağına hücum etdiklerinde mîr-i mûmâ-ileyhe çâresiz olarak kâffe-i emvâlini terk ederek komşu kapularından firâr ve Bosna tarafına bir takrîb hicret etdi.

Merkum Şahin Abdi mûmâ-ileyh Bolecli Memiş Ağa’nın konağına gece ile gönderilüp ol dahi ağa-yı mûmâ-ileyhin mine’l-kadîm ehîbbâsından bulunmuş iken kel-evvel ziyâretine gelmiş gecesine odaya girüp evvelce etki altında hâzır ve müheyâyâ eylemiş olduğu tabancasını mûmâ-ileyh Memiş Ağa’nın göğsüne çakıp ateş alınca mûmâ-ileyh silâhsız ve kendüsünü istikbâl için odaya kadar gelmiş bulunduğundan hemen tiz elden merkum Şahin Abdi’nin belinden diğer tabancayı serî’an kapup merkumun göğsünden cerh ve bu hâlde dîvân-hâneye uğradıkda merkum Şahin Abdi’dir me’mûliyle avaneleri bulunanlar dahi birer tabanca oda içüne endâht eylediklerinde “be-hikmetullah” bu atılan tüfenk kurşunları dahi merkum Şahin Abdi’ye tesâdüf ve ol sûretle fevt olmuşdur.

Ve mûmâ-ileyh Memiş Ağa dahi komşu kapularından ve nihâyet’ül-emr Vidin tarafına firâr ve azîmete fırsat-yâb oldu karındâşı Abdi Ağa’nın hadâset-i sinni bulunduğundan ol hâl-i buhranda ne edeceğine şaşırıp ve bu hâl neden neş’et ettiğini bilmeyüp hemen can kurtarmak ümidiyle merkum Hacı Tosun Ağa’nın konağına gidüp ilticâ etmiş ise de hâ’in-i merkum böyle konağına gelmiş olan bir hânedân-zâdeyi diğer avanelerine teslîmen katl etdirdi.

Mûmâ-ileyh Raşid Efendi'yi dahi kal'a kapusu içinde i'dâm etdiklerinden artık bütün bütün ahâli-i memleket kabza-ı tasarruflarına geçüp Sırbistan ahâlisi Sırplusuna dahi istedikleri hükmü icrâya ve bunlardan dahi şunu bunu katl ve i'dâma başladılar.

Hatta usûl-i câriyeden olmayan Semendire Sancağı ze'âmet ve tımârâtını Rumeli'nde olduğu gibi çiftlikâta dahi idhâl ve icrâ edüp kendü avanelerini çiftlik [25] ağası nasb ve "cizye" ve "vergü" ve "rüsûmât-ı" sâ'irenin tahsîlâtına ve gerek ihdâs etmiş oldukları çiftlikâtın hâsılâtlarını dahi almağa mübâşeretle Belgrad ve Sırbistan'da istiklâliyet sûretinde her şeyi icrâya teşebbüs etdiler.

Sırplular bu hâle tahammül edemeyüp hemen tuğyân etmelerine miyânelerinde karâr ve ittifâk edüp yalnız önyak olmak için delîle muhtâç ve kimler olmasını hâfiyyen tezekkür ederler iken "Ober knez" lerinden ya'ni şimdiki usûlde muhbir ve kocabaşı ta'bir olunanlara knez ta'bir edildiğinden bu kabîlden olarak Belgrad'a sekiz dokuz sâ'at mesâfede vâki' "Topola" nâm karye knezi bulunan ve bâlâda zikri sebkat eden meşhûr "Karayorgi" nâm Sırplu cümle Sırbistan knezlerden ziyâdece iş bilür ve söz kestirici bir âdem olduğundan merkurum Kocaoğlu Mehmed Ağa'nın mukaddemâ habsinden dahi firâr etmiş ve bunun bir takrîb ele geçirilmesiyle katl ü i'dâm olunması bâbında on beş yirmi kadar "pandur" ya'ni zabtiyeler ol havâlilde geşt ü güzâr ve merkurumu der-dest etmek üzere bin iki yüz on sekiz sene-i Hicriyyesi'nde gönderilmiş idi.

1.11 Karayorgi'nin Sebeb-i Tuğyânı ve Goşancalı'nın Geldiği ve Belgrad Muhasarası ve Belgrad Vâliliği Muhassıl Süleyman Paşa'ya Tevcihi ve Ne Sûretle Belgrad'a Geldiği

Merkum pandurlardan "İbrahim" nâmında bir mel'ûn her ne esbâba mebnî ise keyfiyyeti merkurum "Karayorgi'ye" bi'l-ihbâr ol dahi mecbûren kendüsüne birkaç Sırpluyu tâbi' etdirüp "haydûdluğa" çıkup ibtidâ "Vrebça" nâm karyede daha bir mikdâr avane peydâ ederek oradan hemen karye be-karye Sırpluyu tuğyâna kaldırmağa başlayup inkıyâd etmeyenlerin hânesini yakup yıkmağa mübâşeret ve bu hâl ile cem'iyet peydâ eylerek bir takım tımâr berâtları eline geçüp "işte devletlü

pâdişâhımız Sultan Süleyman Han Hazretlerinden Belgrad ahâlisiyle “dayılar” Mustafa Paşa’yı telef etdiklerinden dolayı gücenüp terbiyeleriyle vücûdlarını Belgrad’dan izâle olunmasını böyle re’âya-yı sâdık olan Sırp milletine ihâle ve emir ettiğine dâ’ir fermân-ı âliler geldi” deyüp envâ’i desîse ile tağlit-i zihin ve bu yolda bulunmalarına rızâları olmayanları cümleten teba’iyyet ettirdi.

Kendüsü dahi kâffesine kumandârlık ünvanını üzerine tesmiye ettirüp derûn-ı Sırbistan’da evvel emirde zu’amâ ve tımârât ashâbı ve subaşılardan ve gerek [26] dayıların avane ve adamlarından bulunanları şurada burada katl ve Sırbistan’dan tard etmeğle nihâyetü’l-emr bir sene sonra ya’ni bin iki yüz on dokuz sene-i Hicriyesi’nde Belgrad-ı dâr’ül-cihâdı bir iki sâ’at mesâfeden muhâsara tahtına olup ve “Topçu Deresi” nâm mevkî’i merkum “Karayorgi” ordu-gâh ittihâz eyledi ibtidâ-i tuğyâna mübâşeretleri böylece olmuşdu.

Mezkûr’ül-isim “dayılar” bu hâli görünce merkum Kocaoğlu Mehmed Ağa’nın birâderi “Musa Ağa” ol zamân mezbûr “Böğürdelen” Kazası “voyvodalığında” bulunup ânı ve Leşeniçeli [Leşnitsa] “Hüseyin Ağa’yı” asker celbi için Bosna tarafına gönderilüp ve bir takımını dahi Vidin vâlisine Rumeli “Hayta” ya’ni eşkıyâlarından meşhûr “Goşancalı Halil Ağa’yı ”imdâda gelmesi için me’mûr gönderdiler.

Bosna tarafına gidenler medîne-i “Saray’a” geldiklerinde oranın hânedânında “Kadri Begovik Ahmed Ağa” bunlara mu’âvenet ve asker yazılmasına gayret etmekte iken garâibden olarak merkum Karayorgi tarafından pekmez fuçuları derûnunda Saray mu’teberândan “Dilçik” ve “Ali Kad Bey” ve “Pubirik” ve daha ba’zı vücûhlara haylice “karamise altunu” gönderilüp asker tahrîr ve sevkinden sarf-ı nazar ettirilmesi niyâz ve Sırp milletinin harbe kıyâm ettikleri bir gazez tahtında olmayup hemen sadâkatları icâbınca Devlet-i Aliyye’nin bir vezîr-i âlîşânını katl edenlerden ahz-ı sâr ve intikam etmek ve sadâkatlerini bir kat daha meydâna koymaktan ibâret olduğunu beyân ve bu hareketlerini Saray ahâlisi tarafından bâ-mahzar-ı umûmî Dersâdet’e arz ve iş’âr olunması der-miyân ricâ ettiler.

Mestûr'ül-isim hâ'in-i merkumun dahi Saray'ın ilerü gelür takımından bulunmuş olduklarından ulemâ ve müderrislerini celb ile “şimdi Belgrad ahâlisine bâgîlik nazarıyla bakılmak lâzımdır ve ânlar cânib-i Devlet-i Aliyye'den bi-eyyi-hâl bu husûsda ya'ni Mustafa Paşa'yı şehîd etdiklerinden dolayı fermânlı olacakları der-kârdır ve teb'a-ı devletden bulunan Sırb re'âyâlarına eylemekte oldukları zulm ü ta'addî hadden efzûn olduğu tahkîkimiz ve pey der-pey mesmû'âtımız oluyor şimdi ise Musa ve Hüseyin Ağalar gelüp asker tahrîrine ahâliyi teşvîk ve tahrîkâtla meşgul [27] bulunuyorlar bu askerlerin Sırb milleti üzerine gitmeleri şer'ân ve aklen dahi câ'iz olamaz” bunun men'i için meşhûr Gazi “Hüsrev Bey” Câmî'-i Şerîfi'ne çıkılıp biraz nush ü pend edilmesini münâsib görüyoruz diyerek celb eyledikleri ulemâlara tafsîlen beyân ve taglîz-i ezhân eylediler.

Ânlar dahi işin aslını bilmeyerek bu re'yi tensîb görüp ve ol gün camî'-i mezbûra ahâliyi celb ve bir takım kitabları meydâna koyup “ey ahâli işte kitablar hükm ediyorum ki Belgrad'a imdâda gitmek câ'iz değildir emr-i pâdişâhî olmadıkça ve her kim gider ise bâgîdir ve fevt olur ise şehîd olmayacağı gibi re'âyâyı katl eder ise katildir gâzi olamaz Sırb milleti sâdik-ı devlettir ve teb'adan ma'dûdlardır” diyerek bir takım tefevvühât edille-i fâside ile askerın gitmesi men' edilüp mûmâ-ileyhümâ mahzûnen Belgrad'a ric'ata mecbûr oldular.

Şurası daha garâîbdir ki bî-çâre Belgrad ahâlisi hakkında bir takım tezvîrâtı şâmil bir mahzar dahi yapılp ve hatta kenâr-ı mahzara bir çocuk elini kırmızı boya ile basdırup der-bâr-ı şevket-karâra takdîm eylediklerinde işte bu Saray ahâlisi tarafından diyerek yapılan sahte mahzarın vürûdunun da Belgrad dayılarıyla ahâlisini fermânlı olmalarıyla terbiye edilmesine irâde-i seniyye-i cenâb-ı pâdişâhî şeref-tâ'alluk buyrulmasına bu mahzar sebebiyet vermiş olduğu cümle mesmû'âtdandır “el-ahdihi ale'rrâvî”.

Mûmâ-ileyhümâ asker cem' edemeyüp avdet etmişler ise Böğürdelen Kal'ası Bosna kıt'asından ma'dûd bulunduğundan yalnız oranın muhâfazasına Bosna vâlisi tarafından mikdâr-ı vâfi asker gönderilmekle iktifâ eyledi Vidin vâlisi ise ol esnâda

cânib-i Devlet-i Aliyye'den henüz afv olunduğu sıraya tesâdüf etdiğinden bi'l-mecbûriye çâresiz olarak imdâda asker irsâl edememiş idi.

Goşancalı Halil Ağa ise mevcûd ma'iyyeti bulunan "Gırcalı"dan mürekkeb avanesiyle daha bir takım başı-bozuk askeri cem' eyleyerek "yek at yek mızrâk" fehvâsıyla sebük-bârca Belgrad'a kadar bir takrîb Sırp lu cem'iyetini geçerek mezkûr "Vraçar" [28] nâm câmi' kurbunda ve memleketin hâricinde ordusu haymede ik'ad etdirilmişidi ve bunun böyle çarçabuk gelmesine herkes tarafından tahsîn ve ta'accüb dahi edilmişidi derûn-ı Belgrad'da ise dayıların en i'tibârlılarından birisi kal'a muhâfazasında ve diğeri dahi Vidin Kapusu'yla nehr-i Tuna civârı muhâfazasında ve birisi İslâmbol Kapusu'yla o civârların muhâfazasında dördüncüsü Varoş ve Sava Kapuları muhâfazalarıyla meşgûl olduklarını mûmâ-ileyh Goşancalı görünce bu sırada ne sûretle Belgrad Kal'ası'nı zabt ve tasarrufuna geçirebileceğini efkârına düşüp bir desîse etmesini tasavvur ve kasd ederek bir fursant gözükmekte idi.

Bu esnâda merkum dayılar İslâmbol Kapusu'nun üst tarafındaki Top Tabyası Karakolu'na cem' olup ba'zı husûsâtı müzâkere ederler iken merkum Goşancalı mevcûd ma'iyyeti bulunan avanesiyle "ılgar" sûretiyle İslâmbol Kapusu'na şitâb etdiğini merkumun görmüşlerse de kendüleriyle görüşmek ve hem de müzâkerede bulunmak üzere geldiği zann olunarak desîse ve hud'a ile kal'ayı zabt edeceği kimesne hâtırına hutûr etmedi bu ise İslâmbol Kapusu'nu mürûr edüp oradan "keskin üzengi" kal'a cânibine atf-ı inân şitâb eyleyüp birdenbire kal'aya girüp zabt eylediği merkum dayılarına uğradıklarını anlamış oldular.

Bu aralık dahi muhassıl "Süleyman Paşa" Belgrad vâlisi nasb olunup Avusturya ülkesiyle Zemun'a gelüp bir takrîb Belgrad'a geçmek ve ahâlisini teşvîk ile kal'ayı zabt eylemek sıralarında iken bu hâl böyle olunca ol dahi Babalık Adası'yla kal'aya karşı gelerek oradan nehr-i Tuna'yı mürûr ve kal'aya gelüp Goşancalı ile birleşüp ve ahâliyi dahi kendülere tâbi' etdirüp bu cihetle merkum dayıların kolu kanadı kırılıp avaneleri dahi bir tarafa meyl ve kendülerini yalnızca bırakmış oldular.

Bunun üzerine paşa-yı müşârün-ileyh ve Goşancalı merkum dayıları yanına celb ve sizin kabâhatinizi Devlet-i Aliyye afv etti deyüp “ıtlâk fermânlarını” verüp [29] fakat Dersââdet’e gitmeniz lâzımdır diyerek bir takrîb bunları tahtü’l-hıfz “Hırşova”nın alt tarafına vâki‘ ve Belgrad’a otuz sâ‘at mesâfede bulunan Ada-ı Kebir Kal‘ası’na gönderdi oraya vardıklarında ada-ı mezkûre muhâfızı mûmâ-ileyh “Receb” Ağa ol gece bağteten cümlesini katl ve ser-i maktû‘alarını der-bâr-ı şevket-karâra göndermiş idi ve bunların müddet-i bâgîlikleri üç sene kadar mümtedd olmuş idi bunların ol sûretle ele geçüp gönderilinceye kadar bu müddetde Sırlar Belgrad’ı taht-ı muhâsaradan fâriğ olmamışdılar.

1.12 Merkum Karayorgi’nin Telef Edileceği Haberini Vermiş Olan Boşnak İbrahim’e Eylemiş Olduğu İkrâm-ı Garîbeye Dâ’ir

Garâib ve tuhaflık nev‘inden olarak bir vukû‘âtın beyânına ibtidâr olunur şöyle ki merkum Karayorgi’ye sû-i kasd olunacağını mukaddemâ haber vermiş olan merkum Pandur İbrahim böyle üç sene derûn-ı Belgrad’da muhâsarada kaldığına cânı sıkılıp hemen arkadaşlarından birisini kendüye tâbi‘ ederek Bosna’ya gitmek üzere merkum Karayorgi’nin ordusuna dehâlet eylediklerinde merkum dahi bunları yanına celb ve geldiklerinden suâl eyledikte Bosna tarafına gitmek üzere geldiklerini ve mukaddem olunan iyiliğin üzerine bir mikdâr harçlık dahi verilmesiyle gönderilmelerini iltimâsında bulduklarında merkum Karayorgi İbrahim’e hitâben “senin bana eylemiş olduğun iyiliği hiçbir vakitte ferâmûş edemem ve buna mukâbil sana her ne ikrâm eylemiş olsam yine azdır sana bir ikrâm etmek isterim ki ilâ-nihâye bâki kalup memnûn olasın bu dahi mesmû‘âtıma göre sizin İslâm dininizde şehidlik en büyük mertebe ve doğru cennete gidiyoruñlar işte seni şehîd edeyim de bu iyiliğimi sen dahi unutmayasın deyüp “çadırı” önünde ikisini dahi katl etdirdi.”

Hâ’in-i merkum İbrahim din ve milletini terk edüp Sırluya etdüğü iyiliğe mükâfâten cezâ-yı sezâsını bulmuş ise de iğfâl etdiği bî-çâre refiki düşmana karşı göğüs gererek harb üzerinde fedâ-yı cân etmeyüp de öyle Sırluya âmân talebinde dehâlet ve ilticâ-yı acemiyânesiyle katl olunuşuna te’essüf olunur “işte Sırb

milletinin iyiliğe mukabil edegeldikleri ikrâmlar bu fıkradan tamâmıyla müşâhede edilmiş olur.” [30]

Merkum dayılar Belgrad’dan gitdiklerine Sırlular âgâh olunca itâ’at sûretini müşârün-ileyh muhassıl Süleyman Paşa’ya gösterüp Belgrad’ın ve gerek mezkûr Böğürdelen ve Sokol ve Uziçe ve Semendire kılâ’nın muhâsaralarından fâriğ olacaklarını bi’l-beyân fakat Goşancalı mûmâ-ileyh Halil Ağa zaten “hayta”lıktan türeme ve dâimâ mugâyir-ı rızâ-yı Devlet-i Aliyye’de bulunuyor burada oldukça ve gerek dayıların daha bir takım avaneleri buldukça Sırb milleti mal ve cânından emin olamaz ve sizlere gelüp gitmeğe cesâret edemezler bunun buradan avanesiyle gitmesine himmet buyrulması ricâsı esnâsında güyâ Sırlunun böyle Belgrad’ı taht-ı muhâsaraya almalarına cesâret eylemeleri mahzâ merkumun “dayılar” sebeb olup metbû’u buldukları Devlet-i Aliyye’nin bir vâli-i vâlâ-şânını katl ve i’dâm etdiklerinden sadâkatları iktizâsınca bu keyfiyete sabır ve tahammül edemeyüp cânib-i Devlet-i Aliyye’den asker gelüp bâgîler ele geçürölünceye kadar bir mahalle firâr etmeleri için mecbûren silâh tutmuş olduklarını ve şimdi ele geçmiş olduklarından bundan böyle emir ve irâde-i pâdişâhîye itâ’atden başka hiçbir gûnâ murâd ve matlûbâtları olmadığını serd ü beyân ve tefhîm eylediler. Al bir daha desîse.

Vâli-i müşârün-ileyh muhassıl Süleyman Paşa her nasılsa ol dahi bunların sözüne i’timâd ederek merkum Goşancalı Belgrad’dan gitmesi esbâbını tasavvur etmekte iken Goşancalı Halil Ağa dahi müddet-i kesîreden berü Belgrad Kal’ası’nda ve kal’a-ı zîr zabt ve tasarrufunda ve vâli-i müşârün-ileyh dahi kal’a-ı bâlâda bulunup istiklâliyet üzere bütün bütün Belgrad’ı zabt etmek niyet ve efkârında bulunmuş ise de bu işin nihâyeti çıkmayacağını ve Sırbistan’ı tamâmıyla ele geçiremeyeceğini ve geçürse bile cânib-i Devlet’den müsa’âde edilmeyeceğini anladığından bu hâle sâlik olmadan ise itâ’at sûretinde bulunmak merkum dayıların cem’iyetlerini bozup ele geçirilmesine sebeb-i müstakillî ve bu yolda murâd-ı pâdişâhî üzere bir hizmet etmiş olduğunu ve bu sebeble mukaddemlerinde mugâyir-ı rızâ-yı pâdişâhîde bulunduğu keyfiyetleri afv olunacağını ve Sırlular bir müddet için muhâsaradan çekilmiş iseler de Belgrad’ı tiz vakitte yine taht-ı muhasaraya

alacaklarını ve ziyâde re‘âyalık etmeyeceklerini hiss ve anlamış olduğundan hemen nehr-i Tuna ile Vidin tarafına gitmeğe niyet eyledi. [31]

1.13 Arnavud Aziz Bey’in Sırb Askerini Derûn-ı Belgrad’a Girdirdiği Fıkraların Tafsîlâtı

Gelelim Karayorgi’nin mel‘anet ve desîsesine merkum Karayorgi iç kal‘a hâricî ve dış kal‘a istihkâmı üzerinde vâki‘ Varoş Kapusu muhâfazasında bulunan Arnavud ve sekbân asker binbaşı “Aziz Bey” nâm kimesneyi akçe kuvvetiyle aldatup taraf kazandıklarından miyânelerinde olan kavlı ü karârları Varoş Kapusu’nu açup Sırb askerini derûn-ı memlekete almasını ve Belgrad’ı zabt eylediklerinden sonra merkum binbaşı mevcûd ma‘iyyeti bulunan askerle âminen ve sâlimen Sırbistan içinde mahrûsa-ı Niş hudûduna kadar gönderilmesini ve zâtıma mahsûs olacak ikrâmdan başkaca “elli bin guruş” verilmesini karâr verdiler.

Sırplu ise işte takviyet verilmesi için hemen meblağ-ı mezkûru peşinen olarak kendüsüne verüp ve Belgrad’ı zabt eylediklerinde daha birkaç kat ziyâde ikrâm edeceklerini ta‘ahhüd etdiklerinden vakt-i mu‘ayyenede mezbûr “Vraçar” ovasında mevcûd bulunmak üzere yirmi bin kadar Sırplunun bağıteten gelmeleri ve gelürler iken gündüzleri balkanlarda gizlenüp geceleri yol yürümeleri fezleke-i karârlarından bulunmuş idi.

Ol vechile merkum Karayorgi Sırbistan’a ekîden tenbih edüp sâlifü’z-zikr Sırplunun Belgrad’a cem‘ etdirilmesiyle cümlesi birdenbire yine Belgrad’ı muhâsaraya koyup ahâli-i İslâm dahi yine harbe kıyâm ederek ve her bir muhârebeye perişâniyet Sırplu tarafında vukû‘ buldu.

Hatta Sırplunun askeri hiçbir vakitte istihkâm civârına bile takrîb etmeğe muvaffak olamadıklarından ve ahâli-i İslâm dahi bunların hücûmlarından zerrece havf u hırâş olmadıklarından istihkâm-ı mezbûr derûnunda bulunan hânelerinden familyalarını ve gerek eşyâ-yı sâ’ireden bir şey kal‘aya kaldurmayup herkes hânesinde terk eylemiş idi.

Bu hâl ile ara sıra harb olundukça Sırpıyü bozmakda idiyseler de azlık bulunduklarından memleket ve istihkâmı bırakup da iki üç sâ‘at mesâfeye kadar olsun gitmelerine “çete” dahi çıkarmağa gayr-ı muktedir olduklarından ve etrâfindan asker gelmesi bâbında şuraya buraya taraflarından her ne kadar yazılmış ise de “Belgrad [32] ahâlisi Hacı Mustafa Paşa’yı katl ve şehîd etdiler Sırpı dahi ânları terbiye etsun da ba‘dehû Sırpıdan Belgrad ve Sırbistan alınur” cevâbı gelmeğe başladı.

Bu ise Belgrad Kal‘ası gibi mahall-i mu‘tenâ ve her bir devletin nazarında bulunan böyle bir mahallin muhâfazasına aslı nesli belürsüz olarak gönderilmiş olan “yamaklar”dan “dayılar” türeyüp mugâyir-i rızâ-yı âli hareketde buldukları güneş gibi meydânda ve herkes ma‘lûm ve emr-i âşikâr bir keyfiyyet iken vâli-i merkuma bâlâda bir nebze beyân kılındığı vechile müşârün-ileyh Mustafa Paşa’ya beyân-ı hâl ile ahâli-i Belgrad’ı yanına alup muhâfaza olunmasını ve ol sûretle dayıların vukû‘a gelecek ve icrâsını kasd etmiş oldukları habâset ve mazarratlarının def‘ edilmesi çâresine bakılması cümle tarafından teklîf ve ihtâr olunmuş ve kabûl etmediği meydânda iken ve kendüsünü şehîd eden İzvornik kasabasında mütemekkin “Kürdoğlu” olduğu herkese mevâdd-ı ma‘lûmeden bulunmuş iken bu keyfiyeti Belgrad ahâlisine atf-ı bühtân etmek saffet-i insâniyete yakışmayacağı nümû-dâr olduğundan her nice ise bî-çâre ahâli-i Belgrad böyle kuvvetli hücûmları def‘ etmekten gerü durmayup ibrâz-ı merdângî ve şecâ‘at eylediler ve dâimâ harbi kazanmakda idiler.

Bu esnâda kurban bayramı gelüp herkes bayram etmeğe hâzırlanmakda ve Sırpıların hücûmlarından bî-pervâ buldukları hâlde merkum “Aziz Bey” ol gece nısfü’l-leyde on beş bin kadar Sırpıyü Varoş Kapusu’ndan içerüye alup lâzım gelen mevki‘lere ikamet etdirüp ale’s-sabah ahâli câmi‘-i şerîflere gitdiklerinde dışaruda kalmış olan diğer Sırpı asker ile merkum Karayorgi hemen Vidin Kapusu’na bir nevi‘ sahte hücûm göstermekle ahâli dahi li-ecli’l-müdâfa‘a ol tarafa seğirdüp merkum Karayorgi bozulur bozulmaz gece ile hâ’in merkum Arnavud Aziz Bey’in ma‘rifetiyle derûn-ı memlekete alnup gizlenmiş olan mezkûr ol mikdâr Sırpı her taraftan ateş ve hücûm ve hânelere tasalluta başlayınca ahâliye hayret gelüp ne

edeceğini şaşırıp herkes şuraya buraya seğirdüp Sırp eline geçmemiş olan familyalarıyla cevâmi‘-i şerif ve muhkem olan hânelerine kapanup Sırp tarafından olunan hücum-ı şedîdenin def‘iyle meşgûl oldular. [33]

Müşârün-ileyh muhassıl Süleyman Paşa ve mûmâ-ileyh Goşancalı Halil Ağa Sırpın derûn-ı istihkâma harben giremeyeceğini ve girmeye dahi ihtimâli olmadığını bildiklerinden ve hatta olunan muhârebeler esnâsında bile kal‘a-ı şâhânedan bir top dahi atılmağa hâcet mess etmeyüp yalnız istihkâm üzerinde bulunan toplar ile ol vakte kadar müdâfa‘a olduğunu bilmiş olduklarından derûn-ı şehir ve istihkâmda ol derece tüfenk sadâsını işitdiklerinde “ahâli-i İslâm bayram sabahı şenlik ediyor ve belki bu bahâne ile kal‘ayı dahi zabt etmek kasdları vardır” diyerek bir takım evhâm-ı fâsideye düşüp tahkik etmeksizin avaneler ile kal‘anın muhâfazasına bunlar da meşgûl olarak bir top güllesi bile atmadılar.

Hatta kal‘a hendeği içine bir takrîb kaçmış ve içerü girmeye niyâzında bulunmuş olan bir takım sabî ve sıbyân ve familyalarını dahi kabûl etmediler bî-çâreler ahşama değin hendek derûnunda kaldılar.

Bu hâle ahâli-i memleket tâkat getüremeyüp ba‘zı şerâit ile Sırpılara bi‘l-mecbûriye teslîm oldular vâli-i müşârün-ileyhin vehm ve zann ettiği gibi vukû‘-ı hâl olmayup aksi olduğunu görünce ne edeceğini bilemeyüp ma‘iyyeti halkıyla kal‘ayı değil bir köşesini bile lâyıkıyla muhâfaza edemeyeceğini anlayınca bir kat daha şaşırıp kendi câre-i selâmeti efkârına düşdü.

Paşa-yı müşârün-ileyh ve Halil Ağa ellerini bağlayup kal‘a bedeninden yalnız seyirci olmayup da bu harb esnâsında kal‘adan şehir üzerine top atmağa ve oldukça imdâd vermeğe mübâşeret etmiş olsaydılar Sırp fenâ derecede derûn-ı şehirden çıkarılıp şehir-i mezkûr kemâ-kân yed-i İslâmda kalmış olurdu ancak bu bâbda pek uygunsuz bir hâl ve hareketde bulduklarından Belgrad’ın Sırp yedine geçmesine sebep-i müstakillî oldular denilmesine müstehaklardır her nice ise Sırp şerâit-i mezbûre ile esîr etmiş oldukları ahâliye te‘minât-ı kâmile vererek politika yüzünü tutup herkes kendü hânesinde emin ve rahat olsun ve eslihalarını dahi istemem diyerek te‘mîn ile ta‘yînât dahi vermeğe başladı ve lâzım gelen mevki‘lere asker

koyup şehri tamâmıyla kabza-ı tasarruf ve teshîrine almış olduğundan şehrin [34] Avusturya cânibine ve gerek kal‘a-ı şâhâneye geçileceği yollarını kesüp bir kimesneye bir tarafa gitmeğe yol bırakmayup bu esnâda daha göze görünür ve işe yarar ba‘zı ahâliyi geceleri zâyî‘ ve telef etmeğe cür’etle mu‘âhede ve mukavelenin aksi harekete tasaddî edüp bu hâl üzerine on sekiz gün mümtedd oldu.

1.14 Merhum Goşancalı Halil Ağa Belgrad’dan Gittiği ve Ahâliden Ba‘zıları dahi Birlikde Azîmet Eyledikleri Fıkraya Da’ir Tafsîlât

Sırplular tarafından mûmâ-ileyh Goşancalı’nın kal‘adan gitmesini vâli-i müşârün-ileyh ke’enne ricâ ve iltimâs yolunda teklîf edüp gitdikde herkes kendü işiyle meşgûl olsun bir şeydir oldu “mazâ mâ-mazâ” deyüp mukaddemâ beyân eyledikleri üzere yine Sırbistan ahâlisi re‘âyâlığında bulunacaklarını ta‘ahhüd sıralarında bulunup ve’l-hâsıl envâ‘i desîse ile vâli-i müşârün-ileyhi kandırıp iğfâl eylediler.

Bu ise kal‘a-ı bâlâ vâli yedinde ve kal‘a-ı zîr ve cephâneler mûmâ-ileyh Goşancalı Halil Ağa’nın yed-i tasarrufunda bulunmuş olduğundan bu sebeplerden dolayı kendüsüne pek de ibrâm olunamayup bir sırasını tasavvura düşmüş olduğunu Sırplu rü’esâlarına beyân eyledi.

Her nasılsa ağa-yı mûmâ-ileyh bu hâl-i pür-melâli görünce iş işden geçmiş ve orada durmakdan Rumeli tarafına gitmek muhissinâtı mûcib olacağını anladığından bi’t-tabî‘ Belgrad’a karşı Avusturya ülkesinden ma‘dûd olan mezbûr “Zemun” nâm mahallden mikdâr-ı vâfi sefineler bi’l-mübâya‘a kal‘a altına celb ve tedârik ederek avanesiyle ve gerek asker ve ahâliden her kim isterse birlikde azîmet etmelerini teklîf ve Sırplular tarafından dahi ahâliden gitmek isteyenlere müsâ‘ade ve muhâlefet edilmemesi iltimâsında bulundu.

Çünkü tiz vakitte Sırplular cümle ahâliyi katl-i âmm ile katle kıyâm edeceğini ve kal‘ayı dahi bir takrîb zabt edeceğini anlamış olduğunu dahi ilâveten ahâliye tefhîm edüp bu keyfiyeti Sırplu ise ya‘ni esnâ-yı râhda ve bâ-husûs girdâbdan geçerler iken cümlesini telef etmeği ve hiç olmaz ise nehr-i Tuna’ya gark eylemeği

tasmîm etdiklerinden bu cihetle ahâliiden merkum Goşancalı ile gidenlere dahi mûmâna‘at edilmeyeceğini merkum Karayorgi tarafından ilân ve cümleye beyân eyledi. [35]

Ahâli-i merkumeden âkil ve dûr-endîş ve yetmiş kadar zevât kalmış olan familya ve ta‘allukatlar ile berâber mûmâ-ileyh Goşancalı Halil Ağa ile azîmete karâr verdiler.

Bu keyfiyyet ahâli-i Müslime’nin ve gerek Sırlunun ma‘lûmu olduğundan bunlara esnâ-yı râhda ya‘ni girdablar ağzında keminsâz-ı kasd ü iktihâm olacağını ve pençe-i tasallut ve hücûmlarından kuş olsalar bile uçup câ-yı selâmete vâsıl olmaları adîmü’l-imbân bulunduğunu esîr-i kayd belâ olmuş ve henüz pâl ü berî bulunmamış bâğ-ı selâmetde bâlâ-pervâzım deyü evhâm-ı bâtilasında bulunmuş olan mûrg-ı bî-şu‘ur misillü Belgrad’da kalmasını tasmîm etmiş olan ahâli-i merkume tefevvüh ile esnâ-yı râhda telef ve böyle bir Goşancalı gibi “hayta” herife uyup reh-i nâ-refteye azîmet ve irâdatlarıyla kendüleriyle tehlikeye ilkâ eylediklerine te’essüf-i bî-şümâr etmekte bulundular.

Hatta tuhaf nev‘inden olarak merkum Halid Bey denilen hâ’in-i millet olan herîf ahâlinin kalmalarını tervîc ve bunun üzerine cümleyi teşvîk yolunda ve bu sırada mîr-i merkum Battalzade “Ömer” Ağa’yı tesâdüf edüp siz dahi azîmet edecek imişsiniz gitdiğiniz hâlde tımârınızı âhere tevcîh ederler deyü sûziş-i hitâb “ol dahi benim tımârımı tevcîh edeceğiniz adamın Sırlu başını keser ben dahi İslâm askeriyle gelüp ve yanımda bulunan berâtımla tımârıma mutasarrıf olurum” cevâbıyla mîr-i merkumu def‘ ve iskâta tasaddî edüp fi’l-hakîka ağa-yı mûmâ-ileyhin ifâdesi üzere ilerüde Belgrad feth olundukda keyfiyyet ol vechile vukû‘ bulmuştur.

Bu hâl-i encâm-ı kâr pek vahîm bir raddede bulunmuş iken Belgrad’da kalacak olan ahâli-i müte’essife yâr ve gârlarına kurulmuş olan dâm-ı belâyâ kendüleri giriftâr olmuş olduklarından bî-haber olup kendü cân ve başlarına ağlayacak yerde ve Sırlu esâretinden kurtulacak sırada şu seffine-i felâh ve necâta râkib olanlar için gam-güzâr olmaları “Çün kazâ eder rev ü fehm ü zekâ / Ya gürizde akl çün id kazâ” mefhûmunca basr-ı basîretlerini perde-i medpûş-ı gaflet ile puşîde

kılınmış bir kazâ-yı mübrem idüğünden âgâh olamayup Sırplu ve Halid Bey'e i'timâd edüp kalmışlardı. [36]

Müteheyyi-i azîmet bulunan ahâliye söz gelince “cân vermeyince cânan ele girmez- sefîne-i tehlike ihtiyâr olmayınca mersâ-yı selâmet ve maksûda varılmaz” diyerek bunların ekserisi âkil ve dûr-endîş ve kâr-dîde olup “min‘el amûd ile‘l amûd-ı ferc” kavline imtisâlen eli ayağı bağılı “kanare”de kuzu boğazlanır gibi burada familyamız önünde boğazlanmadan ise yolda göğüs gererek merdâne ve şeci‘âne kavga ederek fedâ-yı cân etmek cânâna minnetdir diyerek “mütevekkilen al-Allah” hemen mûmâ-ileyh Halil Ağa ve kâffeten avanesiyle birlikde sefinelere girüp bâd-bân himmeti güşâd edüp yola revân oldular.

Gündüz gidip geceleri Avusturya memâliki cânibinde beytûtet etmekde ve Sırplu ise bunların telef edilmesi için nehr-i Tuna boyuna asker sevk olunmuş ise de girdâbdan başka mahalde bunlara çâre bulamayacaklarını derk etdiklerinden serî‘an girdab ağzını ve gerek derûn-ı girdâblarda ba‘zı mevâki‘-i münâsebe zabt edilmesine şitâb ve girdâb ağzına karşı devlet-i müşârün-ileyha ülkesinden ma‘dûd olan “Bazyaş?” civârında vâki‘ “İsvençe” nâm mahalle dahi bir takrîb mikdâr-ı vâfi Sırb askeri geçirülüp “pusuda” fursat-yâb müterassıd iken bunlar dahi sefinelerle ol civâra gelüp ve ahşam yakın olduğundan gece ile girdâba girmek dahi gayr-ı mümkün idi çünkü mezkûr girdâb iki dağ arası ve nehr-i Tuna'nın bir tehlikeli geçidi ve oradan ziyâdesiyle nehr-i mezkûr darlaşup ve suyun sür‘ati ol derecelerde ki dört beş sâ‘at mesâfe belki daha ziyâde âdî sefîne hey‘etiyle akarak bir ve nihâyet bir buçuk sâ‘atde kat‘ eder raddede olup ekseriyâ sefâin orada gark ve şikest olmakda ve tehlike-i azîmede bulunup ve ba‘zen su azlığında ol derece dar oluyor ki genişliği bir taraftan bir taş atılsa öbür karşı tarafa isâl olunur ve derûnunda kebîr taşlar olduğundan bu taşları bilür mahsûs mâhir dümenciler olmadan girdâb-ı mezkûrun ubûru emr-i asîr idüğü oradan geçenlerin cümle-i ma‘lûmâtından idüğü rütbe-i bedâhet olmağla bu sebeblerden dolayı oralarda kalmaları icâb etmiş idi.

Binâen-aleyh bunlar kenara yanaşır yanaşmaz ol tarafa geçmiş olan mezkûr Sırplu [37] askeri sefinelere hüçûm edüp ânlar dahi mukabeleye bi‘l-ibtidâr rüstem-

âne savlete ictisâr ve “bi-inâyetullah-ı te‘âlâ” galebe olunup Sırpluyu târumâr ve perîşân edüp ol civârda bulunan Avusturya karyelerinden bir karyeye değin arkalarından ta‘kîb olunup yine oldukları mahalle avdet eylediler ol gece sâ‘at bir mahalli seffinelerde bulunan bekâr takımıyla mûmâ-ileyh Goşancalı karadan Avusturya ülkesiyle Ada-ı Kebîr Kal‘ası’na gitmeğe ve familya ve sıbyânları seffinelerde alâ-hâlihi terk eylemeğe kasd etdiğini mezkûr familyalar ile birlikde bulunan uyuz “İbiş Ağa” ve “Bekir” Bayrakdâr ve Klimentoğlu “Yusuf Ağa” ve sâ‘ire anlayınca hemen Goşancalı’ya alâ-melâ’in-nâs hitâb eyleyerek böyle bir mevki‘de ma‘iyyetine almış olduğun familya ve sabî sıbyânları terk edüp de yalnız cân kurtarmak çâresine düşmüş olduğun anlaşıldı.

Hemen yarım sâ‘at kadar ârâm eden bizler dahi mevcûd bulunan familya ve sıbyânları Sırplu eline geçmemek ve nâmûsları şikest olmamak için evvel emirde kendü elimizle telef edüp suya ilka ve seffineleri nehr-i Tuna’ya gark edelim ba‘dehû sebük-bârca azîmet edelim dediklerinde mûmâ-ileyh Goşancalı’nın avanesi ve gerek bekârât takımı bu kasdı gördüklerinde ve hakîkaten icrâ edeceklerini revîş-i hâllerinden his eylediklerinde hemen bu efkârı terk edüp gitmeyeceklerini ve cânları tende iken sabî sıbyânı bırakmayacaklarına ahd-ı emân ve ittifâk eylediler bu hâli Goşancalı görünce ol dahi gidemeyüp ve bu iddi‘âdan vazgeçti.

Bunun üzerine ne vechile hareket edilmesi lâzım geleceğine dâ‘ir müşâvere eylediklerinde girdâba girmek sabâha kalmış olur ise beheme-hâl Sırplunun “pusuya” oturdukları ba‘zı mevki‘-i muhâtaradan geçilemeyeceği ve kenara çıkmak gayr-ı mümkün olacağından cümle seffineleri gark edecekleri der-kâr olup ve gece ile seffinenin girdâbdan geçmesini dahi akıl tecvîz etmeyüp ve misli dahi gayr-ı mesbûk olup bu cihetle tehlikeli olan yerleri Sırplu dahi gece muhâfaza etmeyüp etse etse gündüz eder mütâla‘asıyla hemen “herçi-bâd-âbâd” deyüp burada dahi yine “mütevekkilen al-Allah” denilerek girdâba girilmesine karâr verildi.

Seffineler üzerinde hiçbir ferd bulunmamak ve cümlesi kamaralara girmek ve tüfenk [38] mazgalları açılmasıyla basîret üzere bulunmak ve çocukların sadâları duyulmamasına dikkat edilmesini dahi cümle-i karârlarından olmağla nihâyet’ül-emr

bu tenbîhât ve vesâyâ-yı lâzîmenin icrâsını cümleye tefhîm ve ifâsından sonra mûmâ-ileyh İbiş Ağa kılağoz olacak seffinenin dümenini bi'n-nefs eline alup ve kurşundan muhâfazası için kendüsüne ve diğer dümençilerin cümlesinin başına birer “gazgan” alınup ber mûcib-i karâr sefâ'in-i mevcûdeyi gece ile girdâba salıverdiler.

Meğerçi Sırlunun âyinlerince ol gece “bozgun”³ ya'ni yortularına tesâdüf etdiğinden ve gece seffine ile girdâba girmeğe hiçbir ferd cesâret edemeyeceğini ve emsâli mesbûk olmadığını bildiklerinden o gece ayş ü işret veistirâhata düşüp cümlesi mest ü lâ-ya'kıl serhoş olup uykuya dalmış oldukları hâlde muhâtaralı bir iki yerler geçilüp Ada-ı Kebîr'in üst tarafında vâkî' mezkûr “Hırşova” nâm mahalle karîb bir fenâ yerden geçerler iken orada Sırlu tarafından bir aded top vaz' olunmuş olan pusunun topçu nöbetçisi bulunan topçu bir takrîb görüp arkadaşlarına haber edinceye kadar nehr-i mezbûrun sür'at ve cereyânı cihetiyle ol mahall-i muhavvefeyi mürûr etdiler.

Ve bunların arkalarından bir iki “gülle” ve tüfenk atılmış ise de tesâdüf etmeyüp âminen ve sâlimen mezkûr Ada-ı Kebîr Kal'ası'na geldiklerinde cümle ahâli tarafından ta'accüb idilüp bu hâl mahzâ inâyet-i celîle ve lütf-ı aliyye-i “Rabbâniye” olduğundan fevkal'âde lâzîme-i mahmidet ve teşekkür-i bî-nihâye cümle tarafından ifâ kılınup orada muhâfız bulunan mûmâ-ileyh “Receb Ağa” ve ahâli-i “Ada” istikbâl edüp cümlesine başka başka hürmet ve ri'âyet ve birkaç gün merâsim-i mihmân-nüvâzi ifâ eyledikten sonra Vidin cânibine i'zâm ile cümlesi sâhil-i selâmete çıkdılar.

Vidin'de bulunan vâli Basbandoğlu meşhûr “Osman Paşa” dahi ziyâdesiyle ahâli-i merkumeye icrâ-yı hoş-âmedî ve hadden efzûn ikrâmlar ve ri'âyet ve hürmet ederek ekserisi hizmetine alup ve diğerlerini dahi birer sûretle kayırup ve bu olunan fevkal'âde hizmetinin üzerine cânib-i Devlet-i Aliyye'den mûmâ-ileyh Goşancalı Halil Ağa'ya rütbe-i mîr-i mîrânî ihsân olundu. [39]

³ Bu kelime bozgun olarak okunmaktadır. Ancak kelimenin kesin olmamakla birlikte noel anlamına gelen “bojiç” ya da ayin anlamına gelen “bogoslujenye” kelimelerinin karşılığı olduğu düşünülmektedir.

1.15 Sırb Eline Düşmüş Olan Ahâli-i İslâm ve Familyalarının Ahvâl-i Garîbesiyle Merkurum Aziz Bey'in Katl Olunuşu

Sırb elinde kalmış ve kemâ-fî's-sâbık Sırplu bunlara itâ'at edeceğine gözetmiş “zehi tasavvur-ı bâtil hayâl-i muhâl olan” ahâli-i İslâmın hâline gelince bir müddetden sonra ahâli-i İslâm şunu bunu katl ve telef ediyor artık tahammül olunmaz yollu azviyyâtla herkes eslihasını Sırb polisine getirüp teslîm eylemelerini Sırplu tarafından tenbîh olunup bî-çâre İslâm dahi çâresiz olarak eslihalarını kâffeten ber mûcib-i tenbîhât polise teslîme mecbûr ve ol zamân Goşancalı ile gitmelerine nâdim ve pişmân oldular.

Hâ'in-i merkurum “Aziz Bey” bahsine gelince yüz nefer avanesiyle Niş'e doğru ve kemâl-i hürmet ve ri'âyetle Sırplular getirürler iken Hasan Paşa Palankası civârında “Deve Bağirtan” hânlarına geldiklerinde üç bin kadar Sırplu mezkûr hânları sarup bunlara silâhlarını teslîm etmeği bi't-teklîf çünkü sizler kendü milletinize hıyânetlik etdiğinizden böyle esliha ile Sırbistan'ı aşup geçmeğe Sırb milleti ve husûsiyle familyaları sizden emîn olamadıklarını ifâde ve ityân ile cümlesinin eslihasını devşirip yalnız hâ'in-i merkurum silâhını vermediğinden ânlâr dahi avane-i merkurumunu çırıl çıpıldak soyup “koyun” boğazlar gibi birbirinin yanında boğazlamağa mübâşeret ve merkurum “Aziz” hâ'inini dahi bulunduğu hân içinde ihrâk-ı bi'n-nâr ve kazâ-yı ademe i'zâma sür'at eylediler ve hem de vermiş oldukları akçe ve hediyelerini gerüye aldıklarından sonra bunların dahi esliha ve emvâllerini nehb ü gâret eylediler işte hâ'in-i merkuruma ilâ-nihâye la'net edilmesiyle yâd olunması kendüsüne sermâye kaldı “hayır düşün işine hayır gelsin başına” fehvâsıyla iktifâ olundu.

1.16 Müşârün-ileyh Muhassıl Paşa'nın Belgrad Vâliliğini Terk İle Esnâ-yı Râhda Sırplu Tarafından Katl ve Şehid Etdikleri Ahvâl-i Garîbesine Dâ'ir

Gelelim müşârün-ileyh Süleyman Paşa'ya merkurum Karayorgi tarafından kendüsüne haber gönderilüp “Devlet-i Aliye Belgrad'ı Sırpluya terk eyledi ve sana Rumeli'nde başka bir mansıb verilmek üzere doğruca Niş'e gitmeniz lâzım geldi”

diyerek her nasılsa aldadup ve kendülere i'timâd-ı külliye etdirüp vâli-i müşârün-ileyh dahi kâffe-i teba'a ve dâ'iresiyle Niş'e kadar âminen ve sâlimen gidebileceğine dâ'ir rü'esâ-yı Sırbiyeden başkaca te'mînât-ı kaviyye alarak ve Avusturya ülkesine geçüp de oradan [40] Vidin'e ve ândan Niş'e doğru gitmekden dahi gaflet eyleyerek her nice ise kal'dan çıkup merkum Aziz Bey'in gitdiği yol ile Niş'e doğru azîmetinde Sırplu dahi serî'an kal'ayı zabt edüp müşârün-ileyh Süleyman Paşa dahi Belgrad'dan gaybûbet ile bir sâ'at mesâfede vâki' Nemçe metrislerinin öte tarafında kâ'in Molla Hüseyin Çeşmesi'ne nüzûl ve muvâsalatlarında orası düzlük ve tarlalık bir mahall olduğundan ekinler içüne Karayorgi tarafından gizlendirilmiş olan dört bin nefer Sırplu hemen baġteten üzerlerine hücum ve vermiş oldukları te'mînâtda ne derece sâbit-kadem ve pây-dâr olduklarını müşârün-ileyhe göstermek üzere silâh endâhtına tasaddî ederek cümlesini orada şehîd ve sahra-yı ademe tesbîl ile nihâyetde paşa-yı müşârün-ileyh muhassılı hâsıl-ı kelâm kılıçdan geçirilüp cenâzesini çeşmenin üst tarafında yirmi otuz hatve gündoğusu tarafında vâki' tarla derûnuna defin olundu.

Müşârün-ileyh ve teba'asının meydân-ı muhârebede fevkal'âde ibrâz eylemiş oldukları şecâ'at ve gayretleri üzere Sırpluya haylice mukabele olunmuş ise de bunlar akall-ı kalîl olup Sırplu ise cem'iyet-i kesire-i mezkûre ile üzerlerine varmış olduklarından encâm-ı kâr şerbet-i şehâdeti nûş etmekden başka çâre olmadı işte Sırplunun verdikleri te'mînât-ı kaviyye senedinin hükmü güç hâl ile buraya kadar cârî oldu.

Şühedâ-yı merkumûnun terk eylemiş oldukları mal ve eşyâlarını alup hatta "İç Aġa"ların "kavuklarını" merkum Sırpludan ba'zıları başlarına giyüp doğruca Belgrad'a varup İslâmbol Kapusu'ndan şehre girdiklerini gören ahâli-i İslâm ne olduğunu nöbet kendülerine geldiğini anlamış iseler de çi-fâide sebep olanlar cezâ-yı sezâlarını bulmuş ve daha bulacak ise de kendülerinin bu yolda dahi ezâ ve cefâ ile maktûlen fevt olacaklarını ve bu kadar nüfûs-ı nisvân ve sabî sibyan öyle bir hâ'in ve şöhret-i kâzibe ile me'lûf ve gaddar ve sözünde sebâtsız olan bir milletin elinde bâzede-i huyûl-i tahkîr ve perde-i nâmûsları hetk olacağını anlamalarıyla esef-i azîme ile müte'ssif ve ol hâl-i buhrânîde "koyun bıçaġa" [41] nazar edercesine ve ne sûretle

nûş-i şerbet-i şehâdet edeceklerine muntazır oldukları hâlde hemen Sırlular üzerlerine hücum ve katli-âmm ile katli ve i'dâma mübâderet ve tasaddî etdiler.

Yalnız zükûrun katliyle kanî' olamayıp familyaları dahi türlü türlü fenâlıklarla hatta "karınlarını" yarup çocuklarını çıkarup kal ve ta'rife gelmez derecede hezâr cefâ ve eziyet ile ifnâ ve üzerlerinden kayış çıkardıktan sonra Belgrad'ın derûnu kassâb-hâneye dönüp kıyâmetden bir nişân olarak mâl-ı mevcûdlarını dahi yağma ve gârât ederek bu hâl bir hevl ü melâl esnâsında bî-çârelerden ba'zıları kal'aya kaçup Sırb rü'esâlarından "Tenadeviç" ve "Miladen" nâm Sırluya bi'l-mecbûriyye ilticâ ve dehâlet etdiklerinde "bu işlere biz râzı değiliz haberimiz olmayarak birtakım eşkiyâ makulesi gelüp böyle fenâlıklara mütecâsir oldular ve siz korkmayınız şimdi biz ânları def' ederiz" diyerek iş bitdikden sonra rü'esâ-yı merkumân dışarı çıkup bir emirle merkum eşkiyâları Belgrad'dan ihrâc eylediler ise de haylice familyalardan alup götürdüler.

Bunun üzerine derûn-ı memleketde ve şurada burada şâyed gizlenüp kalmış kesân var ise korkmayup serbest olarak çıksunlar deyü dellâl vâsıtasıyla nidâ etdirdiklerinde gizlenüp kalmış olan ba'zı kesân birkaç günden sonra mecbûren meydâna çıkup bu kalanların adedi ise kal'aya gidenlerle berâber yüz elli nüfûsa bâliğ olur olmaz derecede bulunmuş idi.

Mahşer-âsâ bu kadar ser-encâmın ve olunan ibrâm ve ihâfenin üzerine bunlardan ve gerek götürülmüş olan familya ve sâ'ireden yalnız bâlâda zikri sebkât eden merkum "Halid Bey" ve dayılardan merkum Ağanlı Bayrakdâr'ın hâtûnu tanassur ile tebdîl-i din etmiştir.

Şurada dahi vukû' bulan garâib bir keyfiyyetin beyân ve iş'ârı münâsib görülmekle beyânına mübâderet olunur şöyle ki Belgrad hânedânından Hacı Kürkoğlu Ali Bey'in hânesine ol esnâda Sırludan ba'zıları hücum edüp ba'de'l-muhârebe nihâyet mîr-i mûmâ-ileyhi hayyen ele getirüp kayd ü bend eyledikten sonra "tüfenk" dipçiğiyle [42] göğsüne darb-ı şedîd ile darba kıyâm ve mevcûd bulunan mal ve eşyâsını meydâna getürmesini ibrâm etdiklerinde vâlidesi bulunan bî-çâre ihtiyâre hâtûn bu hâl-i keduret-iştimâli görünce ne kadar eşyâsı var ise birer

birer getirüp Sırlulara vermekden hâli olmamışken bunlar hem eşyâları yağma etmek ve hem de mîr-i mûmâ-ileyhe hitâb ederek “ey bey sen dahi bizleri böyle darb ediyordun” serzeniş ile azv eyledikçe mîr-i mûmâ-ileyhe cevâbında “siz bilürsünüz sizleri darb etmediğimi ve dâimâ muhâfazanızda bulunduğumu ve lâkin fırsat elinize düşmüş iken icrâ edin eğerçi cenâb-ı ahkem’ül-hâkimîn bana fırsat verir ise ne vechile sizlerden ahz-ı sâr ve intikam edeceğimi ben dahi bilirüm” demeden gerü durmayup meğerçi dâribleri bulunan Sırlu mûmâ-ileyh ile Ali Bey’in karye ve çiftçi Sırlularından imişler.

Nihâyet’ül-emr vâlidesi bir boğça derûnunda mahlût olarak envâî şeyler getirüp önlerine dökünce Sırlu merkuma eşyâ-yı mezbûreyi yağmaya ve birbirleriyle münâza‘aya düşüp hemen vâlidesi mûmâ-ileyh Ali Bey’i kolundan çeküp dışarıya çıkmasını işâret eyledikde o dahi oradan bir takrîb çıkup komşu kapularından firâr ile ellerini dahi çözerek nehr-i Tuna kenârında eline geçen bir balıkçı kayığıyla kendüsünü karşı Avusturya tarafına atup cânını kurtarmıştır.

Merkumûn-ı Sırlu mîr-i mûmâ-ileyhin firâr etdiğini görünce vâlidesi bî-çâre hâtunu pâre pâre eyledilerse de mîr-i mûmâ-ileyh câ-yı selâmete varup vâlidesi oğlunun uğruna kurbân olarak şehâdeti kabûl etmiş oldu “bi-hikmetullah” Belgrad feth olundukda mîr-i mûmâ-ileyh askerle birlikde gelüp doğruca karyelerine giderek ma‘iyyetine almış ol dahi âdemleriyle Sırlu-ı merkumûnun kâffesi ele geçirilerek almış oldukları eşyâ ve emvâlini kâmilen red etdikden sonra hepsinden birer birer ahz-ı intikam eylemiştir.

Gelelim bahsimize artık Sırb milleti bütün bütüne ya‘ni tuğyânı ele alup târihi mezkûrda Uziçe Kal‘ası’na hücûm ile ahâlisini kal‘aya kaçırıp fenâ derecede yine taht-ı muhâsaraya alup müddet-i kesîreden sonra kal‘ada yiyecekleri kalmadığından [43] ve bir sıçan lâşesini bir altuna miyânelerinde alup vermekde iken o dahi ele geçmez olduğundan bir taraftan imdâdları gelmediğinden kal‘a-ı şâhâneyi teslîme mecbûr oldukları ırz ve nâmûs ve mal ve cânları ile Bosna tarafına altı sâ‘at mesâfede olan “Rogaçiça” kasabasına karşı “Srebreniçe” kazâsına hicret eylemek üzere Sırlu ile mukavele ü meşrût eyleyüp ber-vech-i mu‘âhede kal‘a-ı şâhâneyi

Sırp'luya teslim ederek kâffe-i ahâlisi ol sûretle hicret etdiler her nasılsa bunlara Sırp'lular nakz-ı ahd etmeyüp ubûrlarına kadar muhâfazasında bulundular.

Bu esnâda nehr-i Sava kenârında vâki' ve Bosna hudûduna yedi sâ'at mesâfede kâ'in mezkûr "Böğürdelen" Kal'ası muhâfazasına me'mûr bulunan mezbûr Boşnak askerleri dahi kal'a derûnunda mütehasın olan ahâliyi yalnız kal'a-ı mezkûrede biragup terk ile Bosna tarafına avdet etdiklerinden Sırp'lu tarafından tekrâren kal'a-ı mezbûre taht-ı muhâsaraya alınıp ve külliye üzere asker ile hücum olunup her ne kadar müdâfa'ada bulundularsa da çâresiz olarak ânlar dahi mecbûren familyalarıyla nehr-i mezbûr aşuru karşı Avusturya cânibine mürûr edüp yalnız "iç" kal'ada kalmış olan dizdâr "Yahya" Ağa ve teb'ası daha bir müddet müdâfa'ada bulunup nihâyet bunlar dahi ba'zı şerâit ve mu'âhede üzerine kal'ayı Sırp'luya teslim eylediklerinde hilâf-ı mu'âhede olarak hemen Sırp'lu tarafından der'akab kendüsünü ve haremîni ve gerek mevcûd buldukları teb'alarını katl ile emvâl ve eşyâlarını yağma ve kal'ayı zapt edüp beş altı yaşında bulunan oğlu "Mehmed" Ağa'yı katl edecekleri sırada Böğürdelen varoşu Sırp'lulardan papas Luka kurtarup muhâfazasına aldı.

Bunun akabinde Semendire Kal'ası'nı dahi yine bir tarz üzere Sırp'lu ele götürüp ahâlisini katl ve esîr eylediler ve mugâyir-i te'minât ve mu'âhede burada dahi mel'anetlerini icrâ etdiler.

Mezkûr Sokol Kal'ası bahsine gelince Sırp'lu tarafından ibtidâ-yı cumhûriyetlerinde ne vechile muhâsara tahtına alınmış hiçbir dakika fevt edilmeyüp ale't-tevâlî üç sene ve gerek müddet-i bâgîlikleri olan yedi sekiz sene fâriğ olmayup zapt [44] ve teshîrine yine sa'y ü cehd olunmuş ise de nihâyet orada Sırp'lu-ı merkuma bir şeye muvaffak olamadı çünkü Sokol Kal'ası seng-istân bir mahalde ve cümlesi bir kabîle gibi bulduklarından mâ'adâ Bosna ile Sırbistan hudûdunu tefrîk ve temyîz eder ve "Drina" suyuna iki sâ'at mesâfede bulunduğundan ara sıra Bosna tarafından imdâd edilmesine sühûletli bir mevki'-i mu'tenâ ve nokta-ı müfreze bulunması mülâbesesiyle kal'ayı mezkûreye gayr-ı muzafferiyetlerine sebab-i müstakillî olmuş idi.

Bâlâda bast ve beyân olunduğu sûretle kâffe-i Sırbistan ve mezkûr Sokol ve Ada-ı Kebîr Kal'alarından başka bi'l-cümle kıla'-yı hâkaniyeyi ele getürmüş olduklarından Sırbistan istiklâliyet üzere şekavet bayrağını açup Rusya ve Avusturya taraflarından muallem asker kumandarları ve politika-şinâs kesânı celbiyle işlerini yoluna koymağa başladılar derûn-ı Sırbistan'da bir ferd-i İslâm bulunmadığından ve dâhiliyeyi meşgûl eder bir iş kalmadığından hemen birtakım "çete"ler bi't-tertib hayâdîd şeklinde "Vidin" ve "Niş" ve "Şehirköyü" ve "Leskofça" ve "Kurşunlu" ve "İpek" ve "Yeni Pazar" ve "Seniçe" ve hatta "Prepol" ve "Vişegrad" ve Sava nehri civârında vaki' "Belene" ve nehr-i Drin kenârında kâ'in "Yanya" kasabalarına ve ol havâfilere mezbûr çeteleri takım takım sevk ve tesrîbe mübâşeret ve her bir etrâfi iz'âca cür'et eylediler.

İşte burada dahi cümle-i mesmû'ât sahîha-ı âcizânem olan bir fikranın derci der-hâtır olduğundan hâme-cünbân beyâna mübâderet olunmuşdur şöyle ki beyân olunduğu vechile Sırlunun çetelerinden ya'ni müsellahen hayâdîd şeklinde geçürdükleri askerlerden bir takımları Bosna'nın ba'zı taraflarına tasallut ve tecâvüzü buldukları şâyi'ası üzerine bâlâda zikri sebkât eden Saraybosna mu'teberânı ve ulemâları bi-tekrar câmi'-i mezbûra cem' olup ve ahâliyi celb eylediklerinde cümlesine hitâben "ey karındâşlar Sırb düşmanları bizim vatanımıza tasallut eylediler ve bâgîlik yolunu tutdular şimdi harb etmek bizlere farz oldu ve işte cennet kapuları açıldı" deyü harbe teşvîk ve kitablardan bir takım mesâil-i şer'iyenin dahi serd ve beyânına mübâşeret eylediler. [45]

Hemen mûmâ-ileyh Kadri Begovik "Ahmed Ağa" ol cem'iyette ayağa kalkup "ey efendiler geçen senelerde çıkarmış olduğunuz kitablar nerede kaldı ve ol zamân İslâmî harbden men' eylediniz Belgrad ve Sırbistan'da bulunan bu kadar bin nüfûs-ı ahâli ve sabî sıbyânları ile din karındaşlarımız yanıp yakıldıkdan sonra bunca nisvân Sırlu elinde pây-mâl olarak esîr kaldılar ve Mustafa Paşa'yı katl edenler birkaç "yamak" ve "dayılardan" ibâret olarak bu keyfiyet cümleye malûm olan hâlâtdan iken cümle ahâliyi bu töhmet altında bırakmağa sebab-i müstakillisiz olduğunuza şüphe yokdur ve takdîm etmiş olduğunuz sahte mahzar-ı mezbûreye rûz-ı mahşerde ne vechile cevâb verebilirseniz ve Belgrad ahâlisi fermânlı olmalarına

mahzar-ı mezkûr bâdî olduğuna ma'lûmâtımız olmuştur bu kerre Sırplu bizim kuyruğumuza basınca cennet kapularını açup ahâliyi harbe teşvîk ediyorsunuz yazık yazık deyince” ahâlinin ekserisi mûmâ-ileyhi tasdîk eyleyüp ve miyânelerinde azîm-i fesâd zuhûr edercesine iş büyüyüp bunun şu vechile hakikat-ı maddeyi meydâna koyup ifâdesi üzerine miyâne-i ahâlîde kendüsü ziyâdesiyle şöhret bulup birinci derecede mu'teber ve makbûl zevatdan add olunmuş idi.

Sırplunun terbiyeleri için o sırada iktizâ eden asâkir-i şâhâne tertîb ve sevk olunmuş idiye de Sırbistan'ın fethine lâyıkı vechile dikkat olunmadığından yedi sene bu hâl üzere mümtedd olmuş ve bu esnâda Rusya Devleti tarafından dahi dört tabur asker ve kumandar ve politika bilür âdemler bir takrîb “Ulah” ve memleketinden geçirilüp Sırbistan'a gönderilmiş idi.

1.17 Belgrad Kal'asıyla Tevabî'i Diğer Kal'alar ve Kâffe-i Sırbistan Bu Kerre Ya'ni Bin İki Yüz Yirmi Sekiz Târihinde Feth Edildiği ve Ordular Belgrad'ın Vraçar Ovasında Birleştiği Tafsîlâtına Dâ'ir

Nihâyeti bâlâda beyân kılındığı üzere “Napolyon'un” Rusya ile olan muhârebe-i ma'lûme esnâsında Belgrad'ın fethi kasd ve murâd olunup ol sene-i mübârekede ya'ni bin iki yüz yirmi sekiz senesi evâhirinde Niş tarafından sevk olunan Ordu-ı Hümâyun-ı Şâhâne sür'at ve ılgar edüp ve Vidin tarafından dahi sevk olunan asker ve meşhûr “Kara Feyzi” ve mevcûd ma'iyeti bulunan guzât ile olan muhârebâtda her birerlerinde Sırplu münehezzim ve perîşân olup bu iki koldan sevk olunan asâkir-i İslâm Semendire Kal'ası civârında birleşüp “Bosna” askerinden evvelce [46] Belgrad'a gelüp harb olunmaksızın doğruca kal'a ve şehre dühûlu müyesser-gerde-i cenâb-ı Rabbü'l-izzet olup Belgrad kal'a-ı bâlâsında kâ'in mezkûr Sultan “Mahmud Han” hazretlerinin ihyâ-gerdesi bulunan cami'-i şerîfnde ve ol muzaffer-i hazarda “halife-i rû-yi zemîn olan sultan-ı ibnü's-sultan cennet-mekân Mahmud Hân Hazretlerinin” ism-i hümâyun-ı şâhânelerine hutbe kırâ'at ve gâzi ünvanı nâm nâm-ı mülûkânelerine ilâveten icrâ-yı şehri-âyîn-i meserret olmağla Bosna tarafından Bosna vâlisi Dârendeli “Ali Paşa” dahi çend gün mürûrundan sonraca Belgrad sahrâsına nüzûl ve hayme-zen-i ikamet eyledi.

Çünkü Bosna ile mezkûr Böğürdelen Kal'ası miyânında vâki "Zasaviça" ve "Leşeniçe" [Leşnitsa] nâm istihkâm-ı cesîmeler Sırpunun nokta-ı istinâd-ı kaviyyesi ve husûsiyle mezkûr "Zasaviça" istihkâmında yirmi bin kadar Sırp merhum Miloş'un kumandasında bulunup evvel emirde bunların dağıdılması icâb ettiğiinden üzerlerine varıldıkda istihkâm-ı mezkûra pek metin ve rasîn sûretde yapılmış ise de asâkir-i İslâmın şeci'âne gayret ve dilîr-âne savletlerine bir şey karşı duramayacağı âşikâr bulunduğundan vezîr-i müşârün-ileyhin kemâl-i metânet ve fenn-i harbe âşinâ Vidin ve devlet ve milleti uğruna her vechile fedâkâr böyle bir zât Rüstem-simât kumandasında bulduklarından istihkâm-ı mezbûr üzerine asâkir-i nusret-mü'essir-i İslâmiye bî-pervâ açıktan hücum ve epeyce ve husûsiyle medîne-i "Saray" dilâverlerinden haylice şehîd vermişlerse de hemen istihkâm-ı mezkûr içine dühûl ve Sırpunun cümlesi kılıçdan geçirilüp merhum Miloş bir takrîb yalnızca kurtulmuşdur.

Ve bir Sırpın üzerine "Zasaviça Sırpska Kasabniça?" ya'ni Sırp milleti için bir kanare oldu deyü ismi kalmışdır ve burasını Sırplular hiçbir vakitte hâtırlarından çıkarmayup dâimâ te'essüf ile bu vukû'âtın zikrini etmekte idiler.

Bu istihkâm-ı mezbûrun hizâsında "Uziniçe" ve "Leşeniçe" [Leşnitsa] nâm istihkâmları dahi dağılmadıkça ve Böğürdelen Kal'ası alınmadıkça bunları arkaya bırakmak dahi fenn-i harpçe elvermeyeceğinden bunları kâmilten feth ve teshîr ederek geldiğinden birkaç gün için gerüye kalmış idi. [47]

Niş tarafından gelen ordu meşhûr "Deli Logor?" istihkâmını alâ-hâlihi terk ederek Belgrad'a doğru sür'at eylemiş idi çünkü Bosna tarafından gelen asker-i mezkûr istihkâmlara muhâfazacı birağup şitâb etmiş olsalar Sırpunun civâr-ı mezkûra vermiş oldukları metânet ve kuvvet her taraftan ziyâde olarak hatta Bosna re'âyalarıyla dahi ittifâk-ı hafiyeleri olup iş bu sene-i mezbûrede ânlar dahi fesâda kıyâm edecekleri cümle-i karâr ve ta'ahhüdlerinden idüğü haber alınmış olmasına binâen arkada ilişik birağılmayup cümleten tathîr edilmiş idi yohsa paşa-yı müşârün-ileyh şeci' ve gayûr ve akrânına fâik bir vezîr-i âlişân olup kâffe-i ordulardan ziyâde iş gördü denilmeğe sezâ idi bu hâlde "Niş" ve "Vidin" ve "Bosna" orduları birleşdi

Sırplu ise Bosna-ı mübâkerede asâkir-i fevz-mü'essir İslâmiyenin şiddet-i kudret ve savleti ve ne derece harbe müsâdemeye iştîyâk ve gayretlerini görüp hiçbir yerde kendülere göz açdırılmadığından her bir harbde kendüleri fenâ halde münehezzim ve perîşân ve ta'dâdı nâ-kabil vukû' bulan telefîyât üzerine kılâ'-yı mezkûrelerde dahi barınamayacaklarını teyakkun eylediklerinden birağup ekserisi Avusturya cânibine firâr etmişlerdir.

Bu üç takım gaziyan Belgrad'da birleşdiklerinde lüzûm olan muhâfazacı askeri birağilup ve sadr-ı esbâk müşârün-ileyh Hurşid Paşa dahi Niş tarafından gelen ordu-yu şâhâne ile gelmiş olduğundan bâlâda zikri tafsîlen sebkât eden Boşnak Süleyman Paşa'nın uhdesinde Belgrad vâliliğini tevcih buyurarak kâffe-i Sırbistan ahâlisine afv-ı umûmiyi ilân edüp asâkir-i mevcûdeden mezkûr Böğürdelen ve Semendire ve Uziçe Kal'alarına dahi muhâfazacı birağilup mezkûr ordular mahallerine müferrihen avdet ve ric'at etdiler.

Ordu-ı mezkûre ile gelmiş olan meşhûr Siroz a'yânı "İsmail" Bey'e garâibden olarak ehîbbâsından bir zât suâl edüp "niçün bu kadar senelerden berü Sırbistan ile uğraşıldı her sene sevk olunan asker ile Belgrad'ı zabt etmek pek kolay bir şey idi ve Karayorgi'nin satvet-i seniyyeye mukabele bir vechile edemez idi çünkü Sırplu hiçbir vakitte İslâmın hücumuna ve husûsiyle meydân muhârebesine karşı durup dayanamamışdı deyü suâl etmişdir". [48]

Mûmâ-ileyh cevâba âgâz ederek "fi'l-hakîka beyân etdiğin gibi her sene sevk olunan askerle Belgrad ve Sırbistan'ı tamâmıyla feth etmek imkânda idiyse de ancak yüz bu kadar seneden berü Devlet-i Aliyye kalem-rev-i hükümet-i seniyyelerinde bulunan teb'alarını murâd-ı mekârim-i'tiyâd-ı âli üzere kâffeten dâ'ire-i inkıyâda alamamış ve her tarafda evâmir-i aliyye-i şâhâneyi tamâmıyla infâz ve icrâ edememesinden bu cihetle gûnâ-gûn "derebeyleri" ve "a'yânlar" ve "eşkiyâlar" zuhûr edüp ve bâ-husûs "yeniçeri" tâifesi bütün bütün itâ'atden ve kanûnları ahkâmından çıkup dâima cumhûriyete meyyâl ve teb'aya her vechile isâl-i zulüm ve ta'addi ve bu uygunsuz hâllerin men'î nâ-kabil olmasıyla bu hâl-i güdüret-me'âl ile "Budin" eyâleti ve ol havâliler elden çıkup nihâyet "Sava" ve "Tuna"ya hudûdlar

mansıb olarak günden güne memâlik-i şâhâne elden çıkup teb'ası dil-gîr olmakda bulunduğundan hemen Hudâ-negerde saltanat-ı seniyyeye halel târî olup bir fenâ hâle netîce vermek derecesine gelmiştir.”

Bunun üzerine bi-eyyi-hâl evvel emirde dâhiliyeyi tathîr etmek ve zamân-ı hükûmeti lâyıkyı vechile ele almak farz-ı ayn ve ayn-ı farz olmağla binâberîn dâhiliyesinin tathîrine tadrîci tadrîci mübâşeret etmiş ve nöbet Rumeli'nde bizleri dahi tathîr ve terbiye etmeğe sıra gelmiş olduğu anlaşılmiş olduğundan vakit kazanmak için bu Sırbistan mes'elesi şimdiye kadar uzadılması sebeb idüğünü serd ve beyân eylediği cümle-i istimâ'ât-ı âcizânemden bulunmağla bu mahallde garâibâtdan olarak hikâye kılıklı beyân ve ilâve-i sutûr tezbîr kılındı mîr-i mûmâ-ileyhin okuyup yazması olmadığından ifâdesine nazar-ı dikkat edilmek lâzımdır.

Mukaddemâ Belgrad ve Sırbistan'dan birer sûretle hicret etmiş olan ahâli-i mevcûde bundan sonra vatanlarına peyder-pey avdete başlayup az vakit içinde hemen cümlesi ve şuradan buradan daha haylice kesân gelüp tavattun ve iskân etdiler.

Biz gelelim sadede müşârün-ileyh Maraşlı Ali Paşa mîr-i mûmâ-ileyh Ali Zaim-zâde Mustafa Bey'i Semendire Sancağı'na alây-beyi nasib edüp işleri başka kalıba dökmeğe meşğûl oldularsa da merkum knez Miloş cây-gir-i izmâr derûnu [49] üzere Rusya Devleti tarafına tamâmıyla politikasını çevirüp ve Niş ve Şehirköy re'ayaları ve Niş “vılâdikası” ya'ni despotu kocabaşılar ile ittifâk-ı hafıyyeye başlayup ilerüde oraları da devletler tarafından nazar-ı dikkate alınacağını temhîd ile Rusya Devleti tarafından tesâhub etdirilebilüp serbestliklerinin icrâsını va'd eylemiş olduğundan bu va'd ü va'id husûsu vücûda gelürse bütün bütün Rusya'nın bu havâlide dahi politikası ve gerek Slavun mes'elesi ilerülemiş olacağı.

Sırbistan ve Belgrad ise Rumeli ve Bosna kıt'alarının hem-ser ve sadrı ve belki sedd-i sedîd ve âhen kilidi mesâbesinde bir kıt'a bulunduğundan Sırpplu dahi mine'l-kadîm hâin-i devlet olmasıyla bu hâl gelecekte Devlet-i Aliyye'ye bir gâ'ile-i hâile açılmasına müeddî idüğü ba'zı karâin hâliyeden istidlâl kılınmağla keyfiyyet-i mezkûru Rusya tarafından icrâ etdirilmekten ise merkum Miloş'un bu bâbda peyder-

pey vukû‘ bulan istid‘âsına müsâ‘ade olunup serbestlik ve imtiyâzları cânib-i Devlet-i Aliyye‘den bir ehven sûretle verilmesi icâb-ı hâl ve maslahatdan idüğü cümle-i mütâla‘adan bulunduğuna binâen evvel emirde ne derece serbestlik verilmesine istid‘âda bulunuyor yollu merkum Miloş‘dan istimzâc olunarak ve rü‘esâ-yı milletin imzâları ile bir istid‘â kılıklı mahzar yapılarak der-bâr-ı ma‘delet-karâra arz ve takdîminde muhsinât ve hem de şuraya buraya düşmelerinden ise cânib-i Devlet-i Aliyye‘den istid‘âlarının ba‘zılarına bir ehven sûretle müsâ‘ade olunması enseb görülmekle bunun ya‘ni mahzar-ı mezkûrun yapıldırılması ve bir nevi‘ desîse olmasun deyü zâhib olmamaları için kendüsünün azliyle merkum Halid Bey bir müddet yine alây-beyliğine me‘mûr edilmesini ind‘el-tezekkür mûmâ-ileyh Mustafa Bey vâli-i müşârün-ileyhe ihtâr yollu efkârını meydâna koyup söyledi.

Müşârün-ileyh dahi bu re‘yi savâb görüp ol vechile tarafdâr ve mu‘temed-aleyhî olan merkum Halid Beyi alây-beyi nasib eyledi ve keyfiyyet ya‘ni Halid Bey’in alây-beyi nasb olduğu mahzâ merkum Miloş‘un hâtırı için icrâ edildiği neşr olunup merkum Miloş haber alınca li-ecli‘t-teşekkür kethüdâsı bulunan [50] “Avram‘ı” ve tüccâr başı “Alekse Simiki” ve “Simik” “Estoyani” ve yazıcısı Keleş‘i vâli-i müşârün-ileyhe gönderdi.

1.18 Merkum Miloş Kaza Knezliğine Ta‘yini Hakkında Olan Keyfiyetleri ve Müşârün-İleyh Maraşlı Ali Paşa‘nın Bu Bâbda Celb Etmiş Olduğu Fermânı Merkum Kabul Etmediğine Dâ‘ir

Vâli-i müşârün-ileyh Ali Paşa dahi Miloş‘un dâimâ istid‘âsında buldukları imtiyâzdan dolayı bahs açınca merkumûn memnûn olarak ol ânda Miloş tarafından bi‘l-vekale başkaca bu husûsa teşekkür ve mahzar kılıklı istid‘â-nâme yapılmasına sür‘at olunacağını ve Miloş dahi bi‘l-memnûniye kabûl edeceğini ve fî-mâba‘d Miloş ve Sırbistan ahâlisi karnen ba‘de karin mugâyir-i rızâ-yı âli hareketde bulunmayacaklarını serd ve beyân ile avdet eylediler.

Husûs-ı mezbûreye merkum Miloş ziyâdesiyle memnûn olup istediği gibi birkaç bendi şâmil olarak bin iki yüz otuz altı senesinde yalnız kendü imzâsıyla bir istid‘â-nâme gönderüp müşârün-ileyh dahi her nice ise bir kimesneye ve gerek

mûmâ-ileyh Mustafa Bey'e dahi keyfiyyeti açmaksızın istid'â-yı mevrûdeyi der-bâr-ı şevket-karâra takdîme sūr'at edüp mûcibince emr-i âli gelerek istid'â-yı mezkûreden fazla olmak üzere kendüsüne knez ünvanı ihsân olundu fermân-ı âlinin merkurum Miloş'a i'tâ olunması ve ol bâbda ba'zı husûsâtı şifâhen dahi müzâkere icâb etmekle ve iş âtide beyân olunacağı üzere reng-i âher kesb etmiş olduğundan kendüsü Belgrad'a gelmeyeceği haberi alınmağla ister ise Belgrad'a ve dilerse Belgrad'a civâr bir mevki'ye gelmesine dâ'ir tekrâren olunan da'vete cevâben derûn-ı Belgrad'a gelmeyeceğini fakat Belgrad'a üç sâ'at mesâfede olan "Macar nâm-ı diğerk Ostrujinçe [Ostrujnitsa] karyesine gelüp orada vâli-i müşârün-ileyhin teşrîfine muntazır olacağı tarafından vukû' bulan iş'âr üzerine yevm-i mev'ûdda müşârün-ileyh Ali Paşa dahi lâzım gelenleri birlikde alarak mahall-i mezkûra varıldıkda gelmiş olan emr-i âli ve tercümesini merkurum Miloş'a ve ma'iyyeti bulunan Sırplu muvâcehesinde kırâ'at ve me'âl-i celîlesi tefhîm olundu.

Bunun üzerine merkurum knez Miloş teşekkür edecek yerde tehevvrâne cevâba âğaz ile "ben böyle emr-i âli ısdârını istid'â etmedim benim istid'â ettiğim başka sûrettedir bu vechile serbestlik ve imtiyâz emri bizim işimize girmez ve ben [51] kabûl edemem kabûl etsem bile Sırp milleti kabûl etmez" deyü bahâne-i kazibe ile külliyyen red eyledi.

Vâli-i müşârün-ileyh bu keyfiyyetden pek fenâ hâlde te'essür ederek mahçup kalup yine ser-rişte vermeyüp kavli-i leyyin ile merkurum Miloş'a hitâb edüp "senin göndermiş olduğun istid'ânın tamâmıdır bir harf noksan yokdur" verdiği cevâb üzerine kezzâb-ı merkurum hemen kethüdâsı olan merkurum Avram'ı ve Simikleri ve yazıcısı Keleş'i oraya celb edüp "benim okuyup yazmam olmadığından bu madde için gönderilen istid'âmızda bu yolda olduğunu bana bildirmedığınız hemen başka sûretde bildirmişseniz benim matlûbum vechile meğerçi yazmayup istediğiniz üzere yazmışsanız işte gelmiş olan fermân-ı âli bizim dil-hâhımız üzere olmamış ve millet kabûl etmez şimdi vâli paşayı ve gerek metbû'u bulunduğumuz Devlet-i Aliyye'yi gücendirmekliğe sebep-i müstakillî oldunuz benim ve Sırb milletinin şimdiye kadar ibrâz edegeldiğimiz sıdk u sadâkat nezd-i Devlet-i Aliyye'de ve vâli paşa yanında hebâ etdirmeğe bâis oldunuz" deyü şimdi buradan def' olunuz sahte olarak şetm-i

galîz ile ŧetm ederek huzûr-ı vâliden tard ve ke'enne mahbûs olunmalarını lâzım gelenlere tenbîh eyledi.

Vukû'-ı gayr-ı me'mûl olan bu ahvâl-i nâ-becâ üzerine vâli-i müşârûn-ileyh mağmûm bir hâl-i ye's-iŧtimâlde Belgrad'a avdet ederek ve bu keyfiyyet kendüsüne ziyâdesiyle mûcib-i esef ve keder olarak mevtine sebep oldu denilse becâ olup çünki pek çok vakit mürûr etmedi müşârûn-ileyh fevt olup târek-i fenâ-yı cihân ve dâhil-i rıdvân oldu.

“Meğerçi fermân-ı âlinin gönderildiğini merkum Miloŧ'un istid'âsı ne yolda idüğü ve verilen imtiyâz ve serbestlik üzerine ilerüde kendüsü Sırb milletine murâd ve politikası vechile serbestlik istid'âsında bulunamayup bu cüz'î imtiyâz ile önu kesileceğinden ve Akkerman ve Bükreŧ Mu'âhedesi'nde dâhil olan mezkûr bendlerin ahkâmı icrâ olunmuş demek olacağından ve bu sûretle ol havâlide olan politikasına bütün bütüne sekte geleceğini ve husûsiyle [52] “Islavun” mes'ele-i ma'lûmesi kuvveden fi'ile çıkması bi-eyyi-hâl “Tuna” ve “Sava” nehirlerinin berü tarafında ve bi'l-hassa Sırbistan gibi bir mevki'-i mu'tenâyı merkez-i politika edilmesine lüzûm-ı hakîkîsi olduğundan bu dahi elden çıkmış oldukda artık mes'ele-i mezkûre gerüye kalup hiçbir vakitte kuvvet alamayacağını Rusya devlet-i fahîmesi anlamış olmağla fermân-ı âli ahkâmı icrâ olunmadan birkaç gün evvelce ta'lîmât-ı mahsûsa ile merkum Miloŧ'a serî'an me'mûr-ı mahsûs irsâl ederek fermân-ı mezkûru kabûl etmemesini ve tiz vakitte istediklerinden birkaç kat ziyâde olmak ve istid'âsını daha bildikleri bir takım imtiyâz ve serbestliğı ve birkaç kazâ arâzîsini dahi ilhâka Sırbistan tevessü' olunmak üzere cânib-i Devlet-i Aliyye'den istihmâl ve tasdîk etdireceğini kaviyyen va'd ve tebŧîr eyleyerek ve bir takım vesâyâ-yı lâzıme tebliğ olunmasıyla merkum Miloŧ'un fermân-ı âliyi kabûl etmemesine sebep bu olup inkâr yolunu tutdu ve bunda dahi kadîmden berü bî-âr ve ŧöhret-i kazibe ile me'lûf ve ŧöhret-ŧi'âr bir millet olduklarını meydâna koyarak cümleyi tekrâren âgâh eyledi” her nice ise bu keyfiyyeti vâli-i müşârûn-ileyh Maraŧlı Ali Paŧa bilâ-taraf Bâbîâli'ye arz ve inhâ etdi.

1.19 Avusturya İmparatoru Belgrad'a Karşı Zemun Nâm Kasabaya Geldiğinde Müşârün-ileyh Maraşlı Ali Paşa ile Mülâkat Eylediklerine Dâ'ir Tafsîlât

Bu esnâda Avusturya imparatoru Belgrad'a karşı mezkûr Zemun'a gelüp orada vâli-i müşârün-ileyh ile görüşeceğini Zemun cenerali tarafından resmen haber edildiğinden usûl-i teşrîfât ne vechile icrâ ve ri'âyet edilmesi icâb eder deyü Bâbîâlî'den lede'l-isti'lâm cevâben gelen emir-nâme-i sâmiyede öyle hudûd üzerinde Devlet-i Aliyye me'mûrları ile imparatorların görüştikleri gayr-ı mesbûk idüğünden teşrîfât kaydında resm ve usûlu mukayyed bulunmamış olduğundan hemen şân şöhret Saltanat-ı Seniyye'ye yakışacak sûrette mahallince her ne vechile hareket icâb eder ise bir usûl-i teşrîfât tertîb ve lüzûmunda akçe sarfında dahi tasarrufa ri'âyet olunmayarak me'zûniyet-nâme verildiğini ve icrâsından sonra mine'l-bidâye ilâ-nihâyî tertîb olunan alây ve icrâ kılınan resmin tafsîlâtıyla ve olunacak nutk-ı resmîye ve imparator müşârün-ileyh tarafından dahi vukû' bulan harekât ve resimlerin dahi başka etrâflıca kaleme alınup teşrîfâta kayıd düşürülmek üzere keyfiyyâtın arz ve inhâ olunması dahi tavsiye ve fermân buyrulmuş idi. [53]

Müşârün-ileyh Ali Paşa dahi yüz kişi dâ'iresi ağavâtından ve yüz kişi deli ocağı askerinden ve yüz nefer dahi zu'amâ ve sipâhiyândan ve yüz kadar piyâde sekbân askerlerinden tertîb ve tehiyyesinde müsâra'at ve lüzûm olan takım ve elbise-i fâhire ve eslihalarını ikmâline fevkal'âde dikkatle her vechile yakışıklı ve şecâ'at eshâbından intihâb ederek ve kendüsünün rikâbına ya'ni vüzerâya mahsûs olan dokuz aded mükemmel donanmış kalkan atları ve imparator müşârün-ileyhe verilmek için iki aded esb donatup "ve imparatoriçe" ya'ni devlet-i müşârün-ileyhânın familyasına dahi bir takım hedâyâ-yı fâhire tedârik ve iki aded kalkan fenni harbi bilür kalkancılar dahi tertîb eyledi arası çok geçmeyerek imparator müşârün-ileyh dahi mezkûr Zemun'a geldiğinden Belgrad'ın Kal'ası'na karşı olarak gurûb tarafında vâki' bir tarafı Tuna ve taraf-ı âherden Sava nehri ihâta etmiş olan Zemun ovasına geçirilen ve fevka'l-gâye ziyet ve işlemelerine tekellûf olunmuş olan haymeler kevkeb-i münevvere gibi ik'ad ve bunların derûnuna ferş edilmiş döşeme

bütün istevfe ve sırma ile ma'mûl olup bu haymelerden birisine kral-ı müşârün-ileyhin ku'ûduna ve familyasına mahsûs yerler tertîb olundu.

Çünkü imparator müşârün-ileyhin asıl murâdı Türkistan'ın usûl ve soltatını görmek idüğü cümle-i tahkikatdan olmağın bu derece tekellüfe başkaca sebebiyet vermiş idi.

Mahall-i mezkûrda mülâkat olunacağı gün ale's-sabâh tertîb olunan sefineler ile süvâri ve piyâdelerin başlarında ikişer üçer kanâdlı ve ba'zılarında çıkırlıklı "çelenkler" ve üzerlerinde gûnâ-gûn kesme gümüşden çaprâz ve elbise-i fâhireler ile müzeyen oldukları hâlde Sava suyunu geçüp takım takım selâmlık-vârî bir hey'et-i muntazamada durulmuş idi.

Vâli-i müşârün-ileyh Maraşlı Ali Paşa dahi Belgrad Kal'ası'nda mine'l-kadîm bulunan üçer topçeker "şâyka" ta'bîr olunur sefîneye râkiben nehr-i mezkûrdan ubûr ederken kal'a-ı şâhânedan on dokuz pâre top endâht ve ol tarafa kadem-nihâde-i muvâsılat olarak imparator müşârün-ileyhânın oraya gelmesine muntazır oldu. [54]

İmparator dahi mükemmel alây ile Zemun'dan çıkup mahall-i mezkûra gelürken bunlar dahi istikbâl için bir çâr-yek kadar karşı mesâfede gidüp selâmlık usûlünce rikâbına düşülerek mezkûr çadırlara geldiklerinde yine kal'a-ı şâhânedan yirmi bir pâre top endâhat olunup usûl-i İslâmiye üzere galî pahâda ve elmaslı ve mineli zarflar bunlara kahve verilüp ta'zîm ve a'lâ mücevherli çubuklar ile i'zâz ve tekrîm ve on dakikada birer kerre değıştirilüp başka başka çubuk takımları ile tevkîr ve ihtirâm kılınup bir taraftan mehterhâne dökülüp ve kapu halkıyla süvârilerin kâffesi "cirid" oyununa esb-rân-ı mahâret ve "kalkan" oyuncularını dahi ayruca fenn-i harbi huzûrlarında icrâ-yı şecâ'at ve satvet ederek envâi' mahâretler icrâ olundu.

İmparator müşârün-ileyhin Zemun'a gelüp vâli-i müşârün-ileyh ile görüşeceğini haber almış olan ol havâli ahâlisi mahsûsen Zemun'a gelerek tecemmu' etmiş ve ve on binden mütecâviz bulunmuş olan seyirciler dahi burada dört beş sâ'at ârâm ve usûl-i Türkistan ve saltanatı temâşâ eyledikten sonra imparator müşârün-ileyhe Zemun'a avdet ve vâli-i müşârün-ileyh dahi Zemin'i gezmekliğini emir

etdiğinden istikbâl olunduğu vechile öyle muntazam alây-ı mükemmel ile Zemun'a kadar gidilüp oradan mezkûr geçürülmüş olan süvâri ve piyâde ve sâ'ireyi Belgrad'a avdet etdirdi.

Vâli-i müşârün-ileyh mahsûs olarak imparator tarafından tehiyye ve tertîb etdirilmiş olan hintuva râkiben Zemun kasaba ve istihkâmının her tarafını gezüp ve geçdiği zुकak ve çarşularda seyircilerin izdihâmından mürûr ve ubûru gayr-ı kabil dereceye vardığı hâlde geçilen yerlerde sağa ve sola sikke-i devlet olan üzere rub'îye altunları saçılıp pek büyük fedâkârlık ve vikaye-i şân ve şöhret cenâb-ı şehriyâriye fevkal'âde ri'âyete muvaffak olmuştur.

Ve iki bin guruşdan ziyâde akçe saçmış olduğunu çünkü "sikke-i Osmaniye" devlet-i müşârün-ileyhânın ülkesinde alınup verilmediğinden muahharen bu aldıkları akçeleri doğruca sarrâflar ma'rifetiyle Belgrad'a getirilüp tebdîl eylediklerinden mikdârı ta'yîn etmiş idi. [55]

Ve bu devir ve seyrin hitâmında imparator müşârün-ileyhin nüzûl etmiş olduğu Saray'a avdet ve vâli-i müşârün-ileyh Ali Paşa'ya fevkal'âde hürmet ve ri'âyet eylediler.

Garâibden olarak imparator müşârün-ileyh âşuru derecede mahzûz olduğundan ve bu saltanata ta'accüb etdiğinden başka böyle okuyup yazması olmayan ve mekteb dahi görmemiş vâli ile olunan sohbetlere ol derece ma'lûmâtlı ve yerinde cevap verdiğine ve hiçbir kelâmda usûl ve fûrû'âtında düşmediğine imparator müşârün-ileyh pek ziyade ta'accüb ederek fevkal'âde tahsîn ve terbiyesine gıpta etmiş idüğü muahharen istimâ' kılınan ahbâr-ı mevsûkadandır.

Hâlbuki imparator müşârün-ileyh bilmiyormuş ol zamân Osmanlı ocağı her bir fennden bir ameliyyât mektebi olup ufakdan berü terbiye görmüş ve gece gündüz sohbet ve mahabbetleri umûr-ı devlete râci' idüğünden her ne kadar okuyup yazması yoğsa da ameliyyât ve umûrda istihdâmı ve dâimâ Osmanîlik sebebiyle ülke-i Osmaniyenin ekser mahallerini gezüp görmüş ve ziyâde gezenler ile başkaca

görüşmüş olduğundan neş'et edüp bu nükteye âşinâ olsaydı imparator müşârün-ileyhin mucib-i istigrâbı olmazdı zann ederim.

Ol gece müşârün-ileyh orada misâfireten kalup ertesi gün Belgrad'a geçdikde imparator müşârün-ileyh tarafından dahi bir takım hedâyâ-yı mergûbe vâli-i müşârün-ileyhe gönderildi ve bu icrâ olunan usûl ve resimler tafsîlen kaleme alınıp teşrîfâta kayd olunmak üzere ber mûcib-i irâde-i seniyye der-bâr-ı şevket-karâra arz ve inhâ olundu.

Bir müddetden sonra li'ecl-il mülâkat ya'ni i'âde-i "vizite" zımında Zemun cenerali Belgrad'a geçüp vâli-i müşârün-ileyh ile görüşdü beyne's-sahbe icrâ olunan fevkal'âde resm-i mezkûrun üzerine imparator müşârün-ileyhâ "kraliçeye" hitâben Türklerin usûlünü beğendin mi suâlinde saltanat denilen şey Türklere mahsûs bir şey imiş yohsa bizlerde olduğu gibi düz elbise ve ziyetsiz at takımları saltanat değil imiş insan bunların saltanatına bakdıkça hayretde kalup bu hey'et ve saltanata mahabbet-i derûniye peydâ ediyor dediğini ceneral-i mûmâ-ileyh bi'l-münâsebe garâibden olarak hikâye etdi. [56]

Ve bir de imparator müşârün-ileyh kalkan fenn-i harbini beğenüp bu gibi meç ve kılıç ta'lîmlerine dâ'ir mekteplerde bir fenn ihdâs edilmesini vûkelâsına emir eylediğini dahi ceneral müşârün-ileyh ilâve-i makal eyledi.

Avrupa'nın "meç" ve "kılıç" ta'lîmlerini bizim "kalkan" fenninden almış oldukları imparator müşârün-ileyhin emir ve tenbîhâtından anlaşıldı işte bu mülâkat bu vechile icrâ edilmiş idi.

1.20 Müşârün-İleyh Ali Paşa'nın Vefâtı ve Yerine Erzurumlu Abdurrahim Paşa'nın Belgrad'a Teşrîflerine Dâ'ir

Gelelim sadede bir müddet mürûrundan sonra vâli-i müşârün-ileyh Ali Paşa ecel-i mev'ûd ile â'zim-i dâr-beka olduğundan yerine ol zamân mezkûr Ada-ı Kebîr muhâfızı bulunan mîr-i mîrândan müşârün-ileyh Erzurumî Abdurrahim Paşa'ya bâ-rûtbe-i vezâret Belgrad vâliliği tevcih olundu.

Paşa-yı müşârün-ileyh serî'an Belgrad'a geldikde bulunduğu mahall ya'ni mezkûr "Ada-ı Kebîr" Belgrad'a otuz sâ'at mesâfe ve Sırbistan dâhili bir yerde bulunduğundan Belgrad ve Sırbistan'da cevelân eden kâffe-i husûsâta ve kangı kesân sâdık ve kangıları hâ'in-i devlet olduğuna ma'lûmat-ı tammesi bulunmağan hemen müteveffa-ı müşârün-ileyhin bâlâda zikri sebkat eden "kara hazînedârı" kal'a-ı bâlâda sâ'at kulesi pîş-gâhında cinâyet-i mezbûresine mebnî katl eyledi.

İki üç mâh mürûrunda merkum "Halid Bey'in" yine Miloş'la olan muhâberelerine dâ'ir ba'zı evrâkları ele geçirilüp ânı dahi telef etmek niyetinde idiye de evvel emirde alây- beyliğinden azil ile yine mûmâ-ileyh Mustafa Bey'i alây-beyi nasb etdi.

Merkum Halid Bey'in vücûdunu dünyâdan kaldırmak ve bu havâliyi ânın şerrinden halâs etmek mîr-i mûmâ-ileyhle müzâkere etdikde bunun bu sırada katl ve i'dâmı politikaca oluvermeyüp ve Miloş dahi bütün bütüne hükûmete dil-gîr olarak bir gâ'ile açacağını ve açıldığı hâlde Rusya Devleti hâzır bir bahâne aramakda olduğundan bi-eyyi-hâl bunları açıktan tesâhuba ve mezkûr Akkerman ve Bükreş Mu'âhedesi'ni meydâna koyup müdâhaleye ve Sırb milletine olan va'dini ve serbestliklerini tamâmıyla icrâ etdireceğinden başka belki hâmîliğini dahi uhdesine almış [57] olacağından bu husûs muahharen Devlet-i Aliyye'nin politikasına elvermeyeceğini merkum Halid Bey'i zaten ahâli-i İslâm sevmeyüp dâima aleyhinde bulduklarından ve kendüsü dahi ziyâdesiyle ürkek bir âdem bulunduğundan böyle ma'zûl konağında durmak ve etrâfi dâimâ tecessüs ve tahkîkden hâli bırağılmamak daha muhassenâtlı bir şey olmuş olacağını vâli-i müşârün-ileyh Abdürrahim Paşa'ya beyân ve re'y etdikde ol dahi bu re'yi tahsîn ile mîr-i merkumun hakkında olan kasdından sarf-ı nazar eyledi.

1.21. Karayorgi Sırbistan'a Tekrâren Geçüp Miloş Tarafından Ne Sûretle Katl Etdirildiğine Dâ'ir

Bu aralık veyâhûd bundan mukaddem ma'hûd Karayorgi birkaç avanesiyle hafiyen Sırbistan'a geçüp yine Sırpıyü harbe kıyâm ettirmek ve merkum Miloş'dan intikam almak efkârında bulunduğu ve bu maksad için Sırbistan'a mürûr

etmiş idüğünü merkum Miloş'a Yagodinalı "Milotin" haber vermiş olduğuna mebnî merkum Karayorgi ve avaneleri on altı nefer Sırpluyu Belgrad nâhiyesinde Havala Kal'ası civârında hânlarda basdırılıp Karayorgi'nin başını kesüp Devlet-i Aliyye'ye hulûs için Dersaadet'e irsâl etmek üzere vâli-i müşârün-ileyhe isbâl ve diğerlerini dahi ol civârda yol kenârında "kazığa" (v)urup diyâr-ı ademe isâl etdi.

İşte bu işi bahâne ederek daha şübhesi olan ve re'yine muhâlefetinde bulunan Sırb rü'esâlarını dahi birer sûretle şurada burada telef edüp ve zamân-ı hükûmet-i Sırbistan'ı tamâmıyla eline alup bî-pervâ kullanmağa fırsat-yâb olup mel'anete bir kat daha takviyet verdi.

Vâli-i müşârün-ileyh Abdurrahim Paşa'yı akçe ile kazanmak murâd eylediye de bir türlü göndermiş olduğu akçe ve hedâyâları kabûl etdirememişdi çünkü vâli-i müşârün-ileyhin zerre kadar irtikâbı olmayup hakkaniyeti sevdiğinden herkes kendüsünden hoşnûd ve hareketinden memnûn idiler.

Rusya Devleti'nin iğfâli ile verilen mezkûr serbestliğin emrini kabûl etmediklerine Sırplu nâdim oldukları anlaşıldığından bu kerre doğrudan doğruya cânib-i Devlet-i Aliyye'den bi-tekrâr niyâz iltimâsları için Dersaadet'e âdem gönderilmesi merkum Miloş'a ihtâr edildi. [58]

Ol dahi merkum Avram'ı ve Simikleri ve Böğürdelenli Lazo'yu Dersaadet'e göndermiş idi bunun üzerine şöyle gitdi böyle geldi denilerek üç dört sene vakit kazanıldı.

Bu sırada mûmâ-ileyh Mustafa Bey'in kaim-pederi Semendire Sancağı büyük tezkerecisi bulunan meşhûr Hacı Said Efendi vefât etmeğle uhdesinden münhal olan tezkerecilik ze'âmeti mîr-i mûmâ-ileyhe tevcîh olunup ol zamân alây-beyliğinden isti'fâ edüp ve alây-beyliği vakt-i hâl icâbınca yine merkum Halid Bey'e tevcîh etdirildi.

Bu esnâda yeniçeri vak'ası zuhûr edüp Dersaadet'de tathîrleriyle uğraşılmakda iken vâli-i müşârün-ileyhe Tatar-ı mahsûs ile dâ'ire-i mahremiyetde bir kıt'a fermân-ı âli gelüp "me'âl-i âlisi ol havâlide dâimâ serseri ve yeniçeri

makuleleleri bulunduğundan bu vak‘anın şüyû‘nda bir fenâlık zuhûru melhûz olduğundan her vechile basîret üzere bulunmasını ve daha ba‘zı tenbîhâtı şâmil idi” bunun üzerine müşârün-ileyh Abdurrahim Paşa dahi mûmâ-ileyh Mustafa Bey’i ve kal‘a-ı bâlâ dizdârı İbrahim Ağa ve bâlâda bi’l-münâsebe zikri sebkât eden Uyuz İbiş Ağa’yı celb ve keyfiyyeti dâimâ mahremiyyetde beyân etdikde melhûz olan fenâlıkların zuhûr etmeyeceği müşârün-ileyhe beyân ve zuhûr eder ise kendülerinin mes’ûl tutulmasını ta‘ahhüd etdiler ve bu vak‘a devlet ve millete ve mülk-i Osmaniye’ye ziyâdesiyle bir hayır olduğunu tebşîr ve tebrîk eylediler.

Ancak mülk-i Osmanî askersiz olmaz bunların kaldırılmasıyla berâber elbet bir nev‘i askerinin ihdâsına lüzûm-ı hakîki olacağını bu dahi cennet-mekân Sultan Selim Han Hazretlerinin icrâya mübâşeret buyurmuş olduğu “Sarı sekbân “usûlüne gidileceği olunan tasavvur ve zanniyyâtlar üzerine müşârün-ileyhe beyân ve bununla berâber memâlik-i şâhânedede bu sınıf asker tahrîrine mübâşeret olunmaksızın Belgrad ahâlileri bed’ ve mübâşeret etmelerinde muhassenât-ı adîde olacağını ve ba-husûs Belgrad “yamak” ve “dayılarının” mukaddemâ mugâyir-i rızâ-i âli etvâr-ı nâ-becâ bulunup müşârün-ileyh Mustafa Paşa’nın şehîd edildiğini Belgrad ahâlisine atf edilmiş olduğundan [59] işte bu sırada sadâkatleri mukaddem ve muahhar ne merkezde imiş ve üzerlerine atf olunan bühtân anlaşılmaq için sarı sekbân askeri usûlünde ta‘lîm ve ta‘allüme başlanmasına ruhsat istid‘âsı niyâzına kıyâm etdiler.

Vâli-i müşârün-ileyh Abdurrahim Paşa’ya hayret ta‘accüb vâki‘ olup bu keyfiyyetin meydâna verilmesi elvermeyeceğini mülâhaza ederken böyle hod be-hod ta‘lîm ve ta‘allüme bed’ edilmesine ruhsat vermeye cesâret edemeyeceğini her ne kadar serd ve beyân etmiş ise de bunların niyâzı ve vermiş oldukları te‘minât ve ta‘ahhüde imtisâlen ruhsat vereceğini va‘d buyurdukda merkur Halid Bey’i ve daha lâzım gelen birkaç hânedân ve vücûh-ı mu‘teberânı oraya celb ile ânlarla dahi etrâfiyla keyfiyyet açıldıkda verilen karâr ve re’yi tahsîn ile mübâşeret olunmasına ânlar dahi ittifâk ve ta‘ahhüd eylediler.

Bunun üzerine ertesi gün alây-beyin konağına gelinüp daha icâb eden zu‘ama ve çeri-başlıları ya‘ni sancak çeri-başılığı zu‘amâ ve tımârat ashâblarının bir nev‘i

zâbit ve söz anlar mu‘teber âdemleri demek olduğundan bunlardan iktizâ edenler celb olundular.

Evvel emirde bunlara şu sûretle hitâb olundu ki Semendire sancağı zu‘amâ ve tımârât ashâbları mine’l-kadîm Devlet-i Aliyye’nin süvâri askeri demek olup bu ise dâimâ çarha ta‘lîmini meşk ve icrâ etmek şurûtları iktizâsından iken her nasılsa müddet-i kesîreden berü terk olunup bu cihetle ekserîsinin “binek” hayvanı dahi olmayup ba-husûs bir asker vazîfe-i me’mûriyyetini edâ etmezse beyt’ül-maldan aldığı öşr ve bedel ve gerek ma‘âş kendüsüne harâm olmuş olur bizler ise sâye-i şâhânede ze‘âmet ve tımârâtımızın hâsılâtını sâl be-sâl tamâmıylâ ahz ediyoruz ve mukabilinde zimmetimizi edâ etmiyoruz cümlemiz dâreynde bu hâl ve mes’ûliyyetden kurtulmak için yârınki günden bed’ edeceğimiz “çarha” ta‘lîmi için cümleliz hayvanlarınıza binüp gelmenizi işte sizlere tenbîh ediyoruz her kim gelmeyüp de isbât-ı vücûd etmez ise uhdesinden nân-pâresi ref’ olunarak bilâ-tereddüd âhere tevcîh olunacağını şimdiden bilmelerini cümleye i‘lân olunması bâbında merkum çeri-başlıları ekîden tenbîh olundu. [60]

Bunun üzerine ertesi gün beş yüz kadar mevcûd bulunan zu‘amâ ve ashâb-ı tımârât alây-beyi konağı pîş-gâhına gelüp bir alây-ı muntazama tertîb olunarak “tolanbaz” dökülüp kal‘a meydânından geçilerek Sava Nehri kenarında vâki‘ çayırdâ saff-beste-i kıyâm olunup Belgrad müftîsi Ferâizî Osman Efendi tarafından da‘vât-ı hayriyye-i hazret-i şehriyâri edâ ve cümle tarafından âmin denilüp hitâmında karşuluklu iki saf bağlanup hemen ateşli çarha ta‘limi icrâ kılındı bu hâl ile haftada ikişer kerre ta‘lîm ve ta‘allüme çıkılmağa karâr verildi.

Bu hâli vâli-i müşârün-ileyh görünce ziyâdesiyle mesrûr olarak lâzım gelenlere birer sûretle iltifât ve müteveffa-ı müşârün-ileyh Mustafa Paşa’nın şehîd edilmesinde Belgrad ahâlisinin zerre kadar medhalleri olmadığını bu kerre anlayup bilâ-teraf der-bâr-ı şevket-karâra arz ve beyân edeceğini cümleye tebşîr eyledi.

Bunun akabinde kal‘a cephânesinde mevcûd bulunan mu‘attal “soltat” tüfenkleri çıkarılıp kal‘a müstahfızları bulunan “yerlülere” verilüp ânlar dahi piyâde tüfenk ta‘limi eylemeleri yerlü ağaları ma‘rifetiyle tenbîh etdirildi.

Ta‘lîmci araştırılmakda iken bu vak‘adan mukaddemce Dersaadet’den Belgrad Kal’ası’nda bulunmak üzere gönderilmiş yedi “orta” ta‘bîr olunur topçulardan “Mehmed Usta” nâmında birisi mukaddemâ sarı sekbân askerliğinde bulunup ta‘lîm ve ta‘allümü bilür olduğundan meydâna gelüp yerlü müstahfızlarına ta‘lîm etdirebileceğini ta‘ahhüd eyledikde buna dahi sühûletle muvaffak olunup “Hakk-ı dinle doğru dur ta‘lîmine hâsdur” deyü ta‘bîr olunuyor bu ta‘lîme cümle tarafından kemâl-i hâhişle bed’ olunup tiz vakitte oldukça fenn ta‘lîmi öğrenmeğe cân u gönülden başlamış oldular.

Bunlar kal‘a meydânında icrâ-yı ta‘lîm edecekleri günü bilinmek ve i‘lân-ı harb ve kumanda zamânında Belgrad’a karşı mezkûr “Zemun” kasabasında “Doboş” ya’ni tranpet mübâya‘a olunup ve bunu darb etmeğe mukademinde Karayorgi istilâsında esir kalup ve Sırb askerliğine idhâl olunmuş olan “Doboşar Osman” nâm kimesne dahi meydâna gelüp mezkûr tranpet ta‘lîmini beyân [61] eyledikde ol vechile icrâ ve keyfiyyet bir tafsil bâ-mahzar-ı umûmî der-bâr-ı şevket-karâra mahsûs çifte Tatar yediyle arz ve inhâ olunmuş idi.

Bu ise el’ân Dersaadet’de vak‘a-ı mezkûrun şu‘beleri ile uğraşılırken böyle hâtıra gelmez ve me’mûl olunmaz derecede Belgrad ahâlisinin ibrâz etmiş oldukları inkıyâd ve tâ‘at ve sadâkatlerine beyne’l-vükelâ ta‘accüb ve fevka’l-gâye tahsîn kılındığı ve mahzûziyyet-i şâhânenin tebşîri bâbında bir kıt‘a fermân-ı âli şeref-vürûd edüp cümleye i‘lân ve Mustafa Paşa fikrasında Belgrad ahâlisine atf olunan bühtân şimdi anlaşılmış ve fi-mâba’d Belgrad ahâlisi hakkında şâyed bir fenâlık söylenmiş olur ise nezd-i Devlet-i Aliyye’de mu‘teber tutulmayacağı başkaca tebşîr eyledi.

Müşârün-ileyh Abdürrahim Paşa dahi bu husûsun icrâsına muvaffakiyetden dolayı ziyâdesiyle cânib-i Devlet-i Aliyye’den iltifâta nâil oldu.

İşte memâlik-i İslâmiye’de ta‘lîme bed’ ve i‘lân-ı harb için tranpet ta‘lîmi icrâya Belgrad ahâlisi ser-firâz olmuşdur denilmesine şâyeste ve becâdır ve bu vukû‘ât târih-i sene-i Hicriye’nin bin iki yüz kırk bir târihinde vâki‘ olup vak‘a-ı Hayriyye deyü tesmiye olunmuş idi.

1.22. Gümrük Kâtibi Ömer Efendi'nin Vefâtında Zuhûr Eden Bir Torba Akçenin Hikâye-i Garîbesi

Bu esnâda bir garâib vukû'ât zuhûr etdi şöyle ki fi'l-asl Belgrad ahâlisinden gümrük kâtibi Ömer Efendi vefât edüp sandığında bir büyük torba dolu akçe bulunup ve üzerine vaz' eylemiş olduğu yâftede şehriyye iki yüz elli guruş gümrük kitâbetinden ma'âşım olup ve bu ma'âş sâye-i şâhânede idâreme kâfi iken gümrük me'mûrları irtikâba sapup aldıkları akçelerden bana da birer mikdâr hisse verirler idi almamış olsam ma'âşımdan devir edeceklerini anlamış olduğuma ve bu keyfiyeti vâli bulunan zâta söylemiş olsam müfid olmayacağını dahi bildiğimden mecbûren alup kâffesini iş bu torbaya dâimâ vaz' eylemiş olduğumdan bu akçeler hakk-ı beytü'l-maldır hîn-i vefâtımda vâli bulunan zâta gönderüp teslîm olunmasını vereselerimden ricâ eder “ve götürmeyenlere dahi lâ'net eylerim” deyü yazıldığı görülüp mezkûr torba vâli-i müşârün-ileyhe teslîm olundu fakat ne mikdâr akçe olduğuna ma'lûmât alınamamış idi. [62]

Ve benim buraya ya'ni Mısır'a hicretim dahi bu vak'anın akabinde vukû' buldu sonralarında müşârün-ileyh Abdurrahim Paşa ne hâlde bulundu ve ahâli-i İslâm merkum Miloş ile ne vechile geçindi ve ba'zı vukû'âtlar oldu mu ve sonraları müşârün-ileyh nereye tebdil-i me'mûriyyet eylemiş olduğunu ve bu vak'a-ı müte'ellimeye kadar ne vechile idâre olduğu lütfen beyân ve hikâye buyurmalarını siz birâder-i azîzimden ricâ ederim.

Cevâb-ı Nâkil Bey

Ey birâder târih-i mezkûreye kadar bi'l-münâsebe beyân buyurmuş olduğunuz vukû'âtlar tamâmıyla beyân ve ifâdeniz vechile vukû'â geldiğini ben dahi müsinn ve ihtiyâr ve keyfiyetlere vâkıf ve işin içinde bulunmuş zâtlardan istimâ' ve tahkîkim olmuş olduğundan başka beyân olunan evâmir-i aliyye ve evrâk-ı lâzîmelerin ve gerek takdîm olunan mahzar ve inhâların birer kıt'a sûretleri elime geçüp ve her bir vukû'âtın târihleri benim dahi mazbûtum idiyse de mukaddemede beyân olduğu vechile kâffesi elimden çıkmış oldu eğerçi şimdi elde olmuş olsaydı iş bu tertîbine mübâşeret eylediğimiz risâlede aynen ve târihleriyle kayıd ve beyân

edilmiş olurdu ne çâre “politika seli gelüp Belgrad’ı ve cümlemizi gark ve nehb ü gâret ederek bu evrâkları dahi alup götürdü” bu cihetle der-hâtır edebildiğimiz kadar doğrucasını beyân ve ifâdede kusur olunmaz.

Fakat vukû’âtların hikâye ve beyânlarında şâyed takdîm ve te’hîr olacağı nümû-dâr ise de mahabbet-i vatan kaziyyesine mürâ’at ve hâtır-ı âlilerine ri’âyet beyânına ibtidâr ederim şöyle ki:

Zât-ı âlileriniz Belgrad’dan hicret etdikden sonra arası çok geçmeyerek bir kıt’a fermân-ı âli gelüp hazîne-i celîlenin lüzûmu cihetle herkesin yedinde bulunan “gümüş” avâdânlıkları ya’ni şem’edân ve zarf ve tabak ve raht ve sâ’ire gibi her ne ki gümüşden ma’mûl var ise kâffesi vâli-i müşârün-ileyhe teslîm olunmak ve sâfi sürme gümüş dirhemi “altmışar pâre” fiyâtla ashâbına bedelleri Belgrad hazînesinden verilmek ve yalnız kılınç ve esliha-ı sâ’ire üzerinde bulunan gümüşler [63] alâ-hâlihi bırağılması emir ve irâde buyrulduğuna imtisâlen herkes tarafından getirülüp mahkemeye teslîme mübâşeret olundu.

Mahkemede Kuyumcu İsmail Ağa ma’rifetiyle eridildiyse de şurası garâîbdendir ki cümle ahâli ve teb’a kendü devletinin hazînesine mu’âvenet etmek üzere bi’l-iftihâr envâ’-i gûnâ sanî’a ile ma’mûl olan gümüş takımlarını götürüp ve pek dûn fiyâtla teslîm etmekde iken hâkim bulunan “Hacı Kasavet” nâm zât kuyumcu-ı merkuma emr edüp “pota”yı delip ve ocağın altını boş yapıdurup potaya vaz’ olunan gümüşlerin üç mislini sirkat eylediler.

Ashâbı ise bu hâle ta’accüb ve iddi’â eyledikçe getürmüş olduğunuz gümüşler hâlis olmadığından ol mikdâr noksan gelmesi emr-i tabi’idir diyerek cevâb verilmekde idi teşekki olunsa sirkatlarının ne sûretle olduğunu bilemediklerinden çünkü ashâbının yanında potaya vaz’ edilmekde olduğundan böyle potanın delindiği bilinmiyor idi bu sirkat husûsunda vâli-i müşârün-ileyhin ma’lûmâtı olup olmadığına ma’lûmât alınamadı me’mûlden ve bu sirkatden haric pek çok gümüş cem’ olunup Deraliyye’ye irsâl kılındı.

Her nasılsa müşârün-ileyh Abdürrahim Paşa Bosna kıt'asında bulunan yeniçerileri tathîr ve terbiyesine me'mûr ve uhdesine Bosna vâililiği tevcîh buyrulacağı sohbeti şüyû' buldu ise de kendüsü i'timâd etmeyüp ve işine dahi sekte getürmeyerek meşgûliyetden ve gerek ahâlinin ta'lîm ve ta'allümünden gerü kalmadı.

Bu esnâda bir vukû'ât dahi zuhûr etdi şöyle ki sipâhiyân çarha ta'lîmini icrâ ederlerken merkum Halid Bey taburun pîş-gâhında elli hatve ilerüye önüne düşüp ılgar giderlerken ateş kumândasını icrâ etdikde arkasından gelmekte olan mezkûr sipâhiyân fırkası dahi tabancalarını boşaltdıkda mûmâ-ileyhin sol koluna kurşun dânesi isâbet edüp pek fenâ derecede pârelendi ve bir kimesnenin sun' ve kasdıyla olduğa zâhib olunamadı çünkü cümlesi tabancaları ile cümleten ateş etmiş olduğundan gayrı kasd olmuş olsa bile öyle eski kava'idde "gaval" tabancaları ile ol mikdâr mesâfeden ve hayvan üzerinde ılgar giderlerken (v)urulmayacağı [64] bir emr-i müsbet ve âşikâr bulunmuşken merkum Halid Bey'in ızmâr-ı kîn ve nefsanîyeti olan hânedândan Palataoğlu "Ahmed Ağa" kendüsüne kasd etmiş olduğunu ve evvelden miyânelerinde biraz kıyl ü kalleri bulunduğundan serî'an kısâs edilmesini vâli-i müşârün-ileyhden iltimâs ve niyâz etdikde merkum Ahmed Ağa bi'l-icâb mahbese gönderilüp ve akabinde sipâhiyânın palaskaları ya'ni çantaları yoklandıkda hiçbir kurşunlu fişenk zuhûr etmedi.

Ol esnâda sipâhiyândan birisinin sebkât eden tecrübesi üzerine mîrîden verilmekte olan kurşunsuz fişenklerin dördünde "saçma" ve "kurşun" dâneleri bulunmakta ve bu mel'aneti bağlamakda olan Yahudilerin san'â-ı i'tisâfkâri olduğunu anlamış olduğundan gelüp mûmâ-ileyh Mustafa Bey'e ifâde etdikde ol dahi tabûr-ı mezkûrun mevcûd fişenklerini cem' ve huzûr-ı müşârün-ileyh de alenen döküp yoklamalarını icrâ ve ekserisinde kurşun ve dirhem saçmaları zuhûr edüp merkum Halid Bey'in kasden cerh olunmadığı ve böyle barut içüne vaz' olunan kurşun dânelerinden olduğu meydâna çıkararak rû-nümâ olmuşsa da be- heme-hâl merkum Ahmed Ağa'dır diyerek ısrârından gerü kalmadıysa da iltimâs üzere merkum Ahmed Ağa kısâs olundu.

Bu esnâda ve bâlâda beyân olunan merkum Miloş'un Niş ve Şehirköy vilâdika ve kocabaşılar ile olan ittifâk-ı hafıyye ve politikası meydâna çıkup ve Niş vâlisi bulunan Ali Paşa'nın bu bâbda takayyüdsüzlüğü anlaşılmiş olduğundan kendüsüne emniyet olunamayup hemen bunların cezâları görülmek ve tahkîk-i madde eylemek üzere Gavanos-zâde "Hüseyin Paşa" me'mûren Niş'e gelüp müşârün-ileyh Ali Paşa ve vilâdika ve daha birkaç kocabaşıları katl ve i'dâm eyleyüp tertîb olunan fesâdın önünü kestirdi bu fesâd Rusya tahrîkâtıyla olduğunu bi'l-etrâf tahkîk ve Sırluların dahi medhal-i küllîsi olduğu anlaşılmiş idi.

1.23 Müşârün-ileyh Abdurrahim Paşa'ya Bosna Eyâleti Tevcîh Olunup Yerine Gavanos-zâde Hüseyin Paşa'nın Me'mûr ve Vali Nasb Olunduğuna Dâ'ir

Müşârün-ileyh Abdurrahim Paşa'ya Bosna Eyâleti tevcîh olununca yerine Gavanos-zâde müşârün-ileyh Hüseyin Paşa'ya Belgrad vâliliği tevcîh buyrulup ve serî'an Belgrad'a gitmesiyle usûl-i serhadât üzere Belgrad Kal'ası'nın teslimini almak ve müşârün-ileyh [65] Abdurrahim Paşa dahi Bosna'ya i'zâm olunması bâbında ricâl-i Devlet-i Aliyye'den Hacı "Mesud Ağa" yediyle fermân-ı âli gönderilmiş idüğünden ağa-yı mûmâ-ileyh esnâ-yı râhda müşârün-ileyh Hüseyin Paşa'ya olan emri verüp emr-i şifâhiyyeyi dahi teblîğ eyleyerek Belgrad'a gelüp müşârün-ileyh Abdurrahim Paşa'ya dahi olan emr-i âliyi i'tâ ve Bosna'da bulunan yeniçeri ve sâ'ire lâzım gelen kimesnelerin terbiyesine me'mûr olduğunu ve kendüsünün Bosna-Saray'ına kadar birlikde gitmesine dahi emr-i şifâhiyye-i sâdir olduğunu ifâde ve inbâ ve ol vechile müşârün-ileyh Hüseyin Paşa'nın gelmesine muntazır olunup bu sırada vakt-i hâl icâbınca bî-çâre Ahmed Ağa dahi mahbesden tahliye ve Niş tarafına nefy etdirildi.

Bir iki mâh mürûrundan sonra müşârün-ileyh Hüseyin Paşa Belgrad'a gelüp ve geldiğinin üçüncü günü ber-mûcib-i ka'ide-i mer'iyye fermân-ı âliyi kırâ'at etdirüp i'lân-ı me'mûriyyet eyledi.

1.24 Müşârün-ileyh Abdurrahim Paşa'nın Bosna'da İcrâ Eylediği Husûsâta Dâ'ir

Dördüncü günü müşârün-ileyh Abdurrahim Paşa dahi Belgrad ahâlisinden bâlâda mestûrî'l-ism Uyuz İbiş Ağa'yı ve Bekir Bayrakdar'ın oğlu Mehmed Ağa ve Yahik Süleyman Bey Valyevalu Molla Abdi birlikde olup mahall-i me'mûriyyeti olan Bosna tarafına azîmet eyledi.

Böğürdelen Kal'ası'na gelüp orada iki gün ikamet ederek eşyâ ve zi-kıymet emvâlini dizdâr Mehmed Ağa'ya terk ile "Lozeniça" kasabasına varup orada dahi bir gün arâm etdikde "İzvornik" ve "Tuzla" ve "Belina" ve "Gradaçaç" ve "Srebreniçe" tarafları yeniçerilerle birlikde olmayup Devlet-i Aliyye tarafdârı bulduklarını beyân ve ifâdesi bâbında İzvornikli Fedâyî-zâde Mahmud ve Ali Beyler ki muahharen uhdelerine rütbe-i mîr-i mîrânî tevcîh olunup birine İzvornikli Mahmud Paşa ve Ali Bey'e dahi Serhoş Ali Paşa deyü tesmiye ve şöhret bulmuşlardır ânlar ve gerek Srebreniçe tarafından ve Tuzla kapudânı Mahmud Bey ve buna dahi muahharen rütbe-i mîr-i mîrânî verilmişdir ânın tarafından dahi müte'addid arzuhâl ve mahzarlar gelüp ve İzvornik'e teşrîfini ricâ etdiler.

Müşârün-ileyh dahi İzvornik Kal'ası'na mürûr ve cümlesine bahşâyış-i hil'at meserret [66] edüp orasını bir müddet için makarr ittihâz etmekle etrâfin itâ'ata gelmeleri bâbında her bir tarafa tahrîrât-ı mahsûsa ve müte'addid şedîd buyruhdular gönderilmekle takım takım inkıyâd ve itâ'ata da'ir arzuhâl ve mahzarları tevârüd etmeğe mübâşeret eyledi yeniçeri emânetlerini Saraylı "Gügümi-zâde Mehmed Bey" getirüp müşârün-ileyhe teslîm edince on altıncı günü mûmâ-ileyh İbiş Ağa ve haftân ağası Ömer Ağa'yı tarafından bi'l-vekâle ve merkur Mehmed Ağa'yı dahi ânlarla bi't-terfîk ve yüz kadar sekbân askeri verilüp ve Fedâyî-zâde mûmâ-ileyh Ali Bey dahi Saray'a gönderildi bunlar Saray'a vürûdunda hükûmet konağına nüzûl ve herkes tarafından hoş-âmedî icrâ olunduysa da ahâli miyânelerinde eşkıyâlık râyihası henüz bütün bütüne zâil olmamış idi.

Hatta müşârün-ileyh daha Belgrad'da iken Saraylı meşhûr "Binova" Bayrakdâr ve daha ba'zı kesâna şifâhen ba'zı ifâde ve teblîgat nush ü pend için

mûmâ-ileyh Bekir Bayrakdâr-zâde Şerif Ağa ve birâderi Mehmed Ağa'yı göndermiş olduğundan bunlar ol zamân medîne-i Saray'a geldiklerinde merkum "Binova" Bayrakdâr'ın kahvesine nâzil ve müsâfir olup mahremâne kendüsüne ifâdelerinde "garâibden olarak cevâbında yeniçerilikden geçmek ihtimâli yokdur ve şu kadar beyân edebilirim ki elli aded evlâdım olsa ve ânların dahi yüz evlâdları olmuş olsa bunların cümlesini katl edecegiz yahûd yeniçerilikden geç denilse cümlesini fedâ ederim ve yine paşalıktan vazgeçmem ve vazgeçmeyeceğimize dâ'ir cümle eyâlet-i Bosna ahâlisi ile ahd u emân eyledik ve yetmiş bin kişi kadar bu uhde imza edüp ittifâk etmişsiz bu yolda cümlemiz telef olmaklığı kabûl eyledik" deyü hemen mezkûr ittifâk-nâme-i umûmîyi mûmâ-ileyhümâyâ irâe edüp ve kahvehâne-i mezkûreden dışarı çıkmâğa dahi ruhsat vermeyüp göz hapsinde bırakmış idi.

Üçüncü gün bunlar kendüsünden bir takrîb izin aldıkda bir kimesne ile görüşdürmeyerek Saray'dan çıkarup Belgrad'a i'âde etdirdikden sonra üç ve yahûd dördüncü günü diğere sûretle bir ittifâk-ı umûmi mu'âhededesini tertîb ve cümle tarafından şart ve yemîn edilerek temhîr etdirdiğinden Saray hânedânından [67] nakîb'ül-eşrâf Şerif-zâde Mustafa Nuri Efendi'nin dahi temhîr ve tasdîk etmesi için cem'iyetlerine götürölüp olunan ibrâm üzerine nâ-çâr efendi-i mûmâ-ileyh cevâba ibtidâr ederek bu sizin tutmuş olduğunuz yol şer'an ve aklen mezmûm bir yoldur ben sizinle ittifâk edüp mugâyir-i rızâ-yı padişâhîde bulunmam diyerek gözleri önünde mührünü çıkarup ve kırup atmış oldu.

Bu vechile cevâb-ı kat'î verdiğine ânlar dahi kendüsünü habis ve dördüncü günü Saray Kal'ası'nın Küçük Yoroş Kapsu önünde itlâf ve üzerine hesabsız taş yığup şehîd etmiş olduklarını mûmâ-ileyhümâ Belgrad'a geldiklerinde vâli-i müşârün-ileyhe ifâde etmiş idiler.

Şu hâl müktesibe-i ma'lûme üzerine te'sîr-i nüfûz-ı cenâb-ı padişâhî olarak bu kerre herkes tarafından itâ'at sıralarına teşebbüs ve bunlar kemâl-i itâ'at sûretinde bulunup zabt u rabta mübâşeret edecekleri esnâda ya'ni Saray'a vürûdlarının üçüncü günü müşârün-ileyhden bir kıt'a emir-nâme-i mahsûsa gelüp ve ahkâm mündericesinde medîne-i Saray mu'teberânından "Bakır-zâde İbrahim Ağa" ve

“Tahmis Mustafa Ağa” ve “Tornacı Feyzullah Ağa” ve “Hacı Abdi Ağa” ve “yeniçeri ağası Ali Ağa” ve merkum “Binova İbrahim Bayrakdâr” ve “Tahmis birâderi Hüseyin Ağa”yı hayyen ve meyyiten ele geçirilmesiyle İzvornik’e gönderilmesini kat’iyyen irâde ve emir buyurnuş olduğundan mûmâ-ileyh İbiş Ağa haftân ağası ma’iyyeti bulunanlar ile müzâkere ve bu irâdenin böyle der-akab vürûduna ta’accüb edüp birdenbire böyle iltimâsı her ne kadar ma’nâsız ise de ne çâre ulu’l-emre itâ’at lâzımdır çünkü müşârün-ileyh tarafından me’mûren geldiklerinden bu ise her bir me’mûr evvel emirde fedâkâr-ı devlet ve millet olmayınca ve umûr-ı devletde bulunmaktan ihtirâz etmeyüp de me’mûriyyeti kabûl edince fedâkâr olmak saffet-i insâniyet ve me’mûriyyetden bulunmağın hemen bunlar aldıkları emir-nâme-yi medîne-i Saray mollası ya’ni hâkimi bulunan zâta hafiyyen keşf-i esrâr eylediler.

Ol zât dahi cesûr ve sâdık-ı devlet bulunduğundan bu işe fütûr getürmeyüp Saray mu‘teberânından ba‘zı esrâr açılabilir kimesneleri mahkemeye celb ve husûs-ı mezkûr ânlar istikşâf olundu. [68]

Bunlar tarafından verilen cevâbda bu keyfiyyet için mukaddemâ miyânemizde eylemiş olduğumuz ahd u emâna muhâlif bir teklîf olmağla ve mestûrû’l-isim kesânı ele vermeyeceğimize talâk-ı selâse ve envâ’i sûretle yemin ve ahd ve ittifâk eylemiş olduğumuzdan bunun aksine hareketimize bir gûnâ elvermezse de “emre” dahi itâ’at-i lâzımeden bulunmağla hemen vâli-i müşârün-ileyhin husûl-ı matlûbu çâresine bir tarîk-i eshel olan ve aklımıza gelen re’y ve tedâbîri ifâdeye ibtidâr eyleriz.

Şöyle ki “vâli paşa hazretlerinin buraya niçün teşrîfe râğbet etmiyorlar deyü yarın sûret-i resmiyyede gelüp sizlerden suâl ve teşrîflerini niyâz edüp sizlere dahi yazup suâl ederim deyü i’tâ-yı cevâb ile ber-vech-i âti beyân olunacak me’alde vâli paşaya yazup bir emir-nâme istihsâl eylesiniz” eyâletden da‘vetciler gelüp kimi “Travnik’e” ve ba‘zıları “Banyaluka’ya” gidilmesiyle makarr-ı eyâlet ittihâz olunmasını her taraftan niyâz ve iltimâs ediyorlarsa da hiçbir tarafa el’ân bir cevâb-ı kat’i vermedim medîne-i Saray ahâlisinden ise henüz kimler gelüp de da‘vet etdi ve

niyâzları kabûl olunmadı diyerek bir emir-nâme geldiği hâlde bunlar ol zamân kıyl ü kalsiz ve fesâd olmaksızın ele geçirilebilir.

Yohsa şimdi ele geçirilmesi gayr-ı mümkün olup belki melhûz olan fesâdın uyanmasıyla bütün eyâlete dahi sirâyet etmesi me'mûldür deyü verdikleri re'y-i rehîn kabûl ve tahsîn görüldü.

Ber-vech-i meşrûh ertesi günü cümle vücûh ve mu'teberân-ı ahâli ve gerek mestûr'ül-ism kesân mahkemeye gelüp ve mûmâ-ileyh İbiş Ağa dahi da'vet edilerek beyân olunduğu vechile niyâzda bulduklarında mûmâ-ileyh dahi cevâbında "gelüp gelmeyeceğine ma'lûmâtım yokdur" fakat bu iltimâs ve niyâzınızı yazup suâl edeyim diyerek keyfiyeti vâli-i müşârün-ileyhe bi'l-etrâf yazup ber-vech-i karâr bir kıt'a emir-nâme istihsâl olundu.

Emir-nâme-i mezkûr gelüp bunlara ber-vech-i mu'tad kırâ'at olundukda bu bâbda pek ziyâde mahcûb olduk diyerek hemen vücûh ve mu'teberân-ı ahâli-i merkuma mezkûr Gazi Hüsrev Bey Câmî'-i Şerîfi'ne tecemmu' ederek vâli-i müşârün-ileyhin da'veti için bir mahzar-ı umûmî bi't-terfîb bunun takdîmi için kimler gitse münâsibdir diyerek miyânelerinde münâsebetsiz kimesnelere [69] şuna buna hitâb edilür iken vücûh-ı merkumûndan Bakır-zâde İbrahim Ağa'nın cânı sıkılıp hemen cümleye hitâben bu âna kadar ben her bir işde ser-firâz ve vücûh iken da'vete başka kimesne gitmeden ise ben giderim dedikde rûfekasından tahmîs Mustafâ Ağa ve tornacı Feyzullah Ağa ve Hacı Abdi ve yeniçeri ağası Ali Ağa dahi refâkate izhâr-ı rağbet eylediklerinden murâd ve matlûb dahi bunlar olduğundan cümle tarafından tensîb olunarak ertesi gün mahzar-ı mezkûr ile bunlar vâli-i müşârün-ileyhe i'zâm olundu.

Gelelim hâkim-i mûmâ-ileyhe bir taraftan bir nev'i tasallut olunmamak için mukaddemâ Saray ahâlisi tarafından otuz nefer kesân ile meşhûr Bektaş Bölükbaşı hâkimin muhafazasına ve mahkemede ikamesine me'mûr bulunmuş olup ve merkum Bölükbaşı'nın birâderini meğerçi merkum Binova Bayrakdâr mukaddemâ katl etmiş olduğundan ahz-ı sâr ve intikam sıralarını gözettiğini hâkim-i mûmâ-ileyhin ma'lûmâtı bulunmağla ve bunların böyle mahzar ile gidişi taraf-ı eşkıyâya bütün

bütüne dehşet verüp cânib-i hükûmetden her ne murâd edülür ise icrâsına muhâlefete bir kimesne tarafından cesaret edilemeyeceği derece-i havfa tâbi‘ oldukları müteyakkın olmağın “sıçan deliği bin altuna” fehvâsıyla bu dereceye kadar varmış olduklarını hâkim-i mûmâ-ileyhin meczûmu olmasıyla bununla bereber her ne vakit Boşnaklar bir fenâlıkda bulunmuşsalar mahkeme ve ulemâ üzerine tasallut etmek â‘det-i kadîmeleri olmayup dâimâ şerî‘ât tarafına meyyâl ve mutî‘ buldukları emsâli delâletiyile mücerreb ve müsbet olup ve bu misillü mugâyir-i rızâ-yı âli harekete hîn-i teşebbüslerinde dahi her zamân ulemâları tarafından teşvîk ve mübâşeret edülüp onlar dahi tâbi‘ olageldiklerini bildiğinden ve merkumûn gitdiklerinde merkum Bino İbrahim Bayrâkdâr gitmemiş ve ânın gitmesi ise elzem ve matlûb olduğundan üçüncü günü hâkim-i mûmâ-ileyh merkum Bektâş Bölükbaşıyı yanına çağırıp “sen Bino Bayrâkdâr’dan intikam almak ister misin işte vakti geldi şimdi ben ânı buraya da‘vet edeceğim mahkeme havlisine girer girmez ahz ü girift edüp kayd ü bend ile eğerçi muhâlefet eder ise hemen katl ve i‘dâmına dakika fevt etmeye” deyü emir ve tenbîh eyledikde ol dahi memnûnen ma‘iyyeti [70] bulunan neferâtdan on beş neferi mahkeme havlisine ve diğerlerini dahi önüne çıkarıp merkum Binova Bayrâkdâr gelürken selâmına durmak â‘detleri bulunduğundan kemâfi-s-sâbık icrâ-yı merâsime intizâr üzere hâzır bulundular.

Bu hâlin üzerine merkum Bayrâkdâr hâkim-i mûmâ-ileyh tarafından olunan da‘vet üzerine eslihasını hânesinde bırağup mahkemeden içerüye girince neferât-ı merkumûn hemen üzerine hüçûm ve kayd ü bend ile huzûr-ı hâkime getürdüler ve serî‘an mûmâ-ileyh İbiş Ağa’ya bâ-tezkere-i mahsûsa keyfiyyeti haber ve mahkemeye da‘vet olduğundan ağa-yı mûmâ-ileyh dahi mahkemeye gelür ve tahmîs-hâne önünden geçerken tahmîs birâderi merkum Hüseyin Ağa’yı dahi ma‘an mahkemeye getürdü ve der-akab merkum Bakır-zâde İbrahim Ağa’nın oğlu dahi ahz u girift etdirülüp “semerli” menzel hayvânlarına irkâben ve ayaklarına temür “bukacı” vaz‘an Ahışhalı Şirin Ağa-zâde Osman Bey’e teslîmen ve ma‘iyyetine merkum Bölükbaşı ve daha otuz kadar sekbân askeri terfikan evvelce mahzar-ı mezkûr ile gitmiş olan merkumûnu yetişmek ve ânları dahi esnâ-yı râhda kayd ü

bend ederek ol sûretle İzvornik’de vâli-i müşârün-ileyhe götürülmesine tenbîhât-ı mü’ekkide i’tâ olundu.

Daha ba’zı mazanneden bulunan kimesneleri tutmağla meşgûl olunarak yirmi beş kadar kimesne medîne-i Saray Kal’ası’nda mahbese ilka olunup hulâsa-ı kelâm vâli-i müşârün-ileyh Saray’a teşrîflerine kadar orada zuhûru melhûz olan fesâdın önünü kesdirüp ânlar fitne ve fesâdı külliyyen itfâ ve perişân etdiler.

Garâibden olarak çarşuların ba’zı dükkânları pîş-gâhında ve gerek mahalle aralarında hâneler kapuları önünde küme küme taş yığınları görülüp suâl olundukda her kim yeniçerilerin hareketini takbîh ve ittifaklarına dâhil olmamış olur ise ânları dahi mümâ-ileyh Şerif-zâde gibi taşa gömeceklerini bildirmek ve âna göre hareket edilmesi için eşkıyâ ve yeniçeri taraflarından vaz’ olunup bu hâlin üzerine sâdık-ı devlet ve ehl-i ırz kesân ağzını açamadıklarını bâ’is bir keyfiyyet olduğunu merkum ahâli tarafından tahkiye ve beyân olundu.

Bunlar şahin avını almış gibi sür’at edüp İzvornik’e dört sâ’at mesâfede [71] vâki’ “Yeni Kasaba” nâm mahalde merkumûna yetişüp der-akab ânları dahi kayd ü bend ile vâli-i müşârün-ileyh Abdurrahim Paşa’ya götürüp bi’t-teslîm ol dahi ânı da cümlesini i’dâm edüp yalnız Bakır-zâde’nin oğlunu Niş cânibine nefy eyledi işte ol gün yedi aded cenâze birbiri arkasında çarşu içünden geçirilüp kasaba kenârında kâ’in kabristâna defîn olunup bu hâl bir kat daha ahâliye dehşet verdi.

Vâli-i müşârün-ileyh birkaç gün sonra mevcûd ma’iyyeti bulunan erkân-ı eyâlet ile medîne-i Saray’a teşrîf ve fermân-ı âliyi kırâ’at ve bir nutk-ı resmî irâd ve işâ’at eyledikde cümlesine başkaca dehşet gelüp eşkıyâ ve yeniçerilerden kangıları “sâbıkalu” ve fenâlıkla şöhret bulmuş ise bunları üç sınıf üzerine defter olunmak ya’ni “katl” ve “nefy” ve “tecrîme” müstahak olan ve sebep-i cünhalarını hakkaniyete tatbîkan cümle ittifâkıyla defteri kendüsüne verilmesini vücûh-ı memleket ve mu’teberân-ı ahâlden resmen lede’l-istid’â ânlar dahi ber-vech-i meşrûh bir kıt’a defter tanzîm ve takdîm etdiklerinde defter-i mezkûr mucibince ele geçürenlerden kimini katl ve kimini nefy ve ba’zılarını tecrîm ederek ve kimisini

kefile rabtıyla salıverdi bu icrââde hata olunmuş ise günâhını vücûh ve mu‘teberân-ı ahâlıden mezkûr defteri yapmış olanların boynuna saldı.

Erkân-ı eyâletden dahi bu vechile defter matlûb olundukda Tuzlalı Mahmud Paşa ve Gradaçaç kapudanı meşhûr Hüseyin Kapudân ve Banyalukalı meşhûr Hıfzı Efendi taraflarından cevâb olarak şimdiye kadar her ne fenâlık vukû‘a geldiyse birlikde oldu ancak merhamet ve şefkat-ı seniyyeniz ziyâde olduğundan afv-ı umûmiye muhtâcız deyü istirhâm eylemiş olduklarından tıbk-ı istid‘âları vechile hiç kimesneye bir şey demeyüp defter dahi matlûb etmedi.

Bu sırada Hersek Sancağı’nda dahi ba‘zı eşkıyâ ve yeniçeri bulunanların tathîri lâzım gelüp “Trebin” hânedânından Hüseyin Bey Istolıçalı [Stolitsa?]Ali Ağa’yı ki sonralarda rütbe-i vezâreti kesb edüp serdâr-ı ekrem Ömer Paşa vak‘asında katl ve i‘dâm olunmuşdur bunlar medîne-i Saray’a gelmeleri için da‘vet olunup emre imtisâlen gelürlerken nefis-i Mostar kapudânı “Osman Bey” bunlara ilticâ [72] ve birlikde Saray’a getürmeleri ve cünha-ı sâbıkasının afv etdirilmesi husûslarını mûmâ-ileyhümâdan ricâ etdiğinden ânlar dahi bu işin icrâsını ta‘ahhüd ederek birlikde alup medîne-i Saray’a getürdüler.

Vâli-i müşârün-ileyden mîr-i mûmâ-ileyhin afvının ricâsı sırasında hemen bu zât bi-eyyi-hâl katl ve i‘dâm olunması lâzımdır diyerek fakat kendüsüne bir müddet iltifât olunup Saray ahâlisinden alınan defter gibi bundan dahi ol havâli eşkıyâ ve yeniçerileri hakkında bir defter alınıp ele geçirilmesi lâzım gelen kesânı bunun vereceği ta‘lîmât üzerine ele getirüldükden sonra cezâ-yı sezâsının görölmesi icâb eder yollu hem şefâ‘atçı ve hem de bî-çârenin katline mîr-i mûmâ-ilehümâ sebab-i müstakillî olmağla vâli-i müşârün-ileyh dahi ol vechile mûmâ-ileyh Osman Bey’den bir kıt‘a defter talep edüp o dahi yetmiş nefer esâmiyi mübeyyin bir kıt‘a defter i‘tâ eyledikde gavvâs başı Belgradî Bekir Ağa bunların ahz ü giriftleri için mikdâr-ı vâfi sekbân askeriyle gönderilüp cümlesini ahz ü girift ve hatta bunların miyânında yedi aded “serdengeçdi” yeniçeri ağaları bulunup her nasılsa bunların cümlesi medîne-i Saray’a getirülüp bunlardan ve gerek nefis-i Saray ahâlisinden yüzden mütecâviz kimesneyi ve gerek merkum Osman Bey’i katl ve i‘dâma sür‘at etdi.

İşte bu icrââtden sonra mûmâ-ileyhümâ Mahmud ve Ali Beylere rûtbe-i mîr-i mîrâni bi'l-istihşâl bir mikdâr asâkir-i muvazzafa ile mûmâ-ileyh Ali Paşa'yı Belgrad'a müşârün-ileyh Hüseyin Paşa ma'ıyyetinde bulunmak üzere irsâl olundu.

Haylice müddetden sonra Rusya Devleti ile muhârebe açılıp Bosna dilâverlerinden asker bi'l-istid'â serî'an "Niş"ve "Vidin" üzerinden harb mevki'ne gitmeleri bâbında şeref-südûr buyrulan fermân-ı âli ve devlet kethüdâsı ya'ni şimdilerde sadr-ı âli müsteşârı itlâk olunan zâtın kethüdâsı "Musa Ağa" medîne-i Saray'a isâl edildiğinden müşârün-ileyh dahi kâffe-i erkân-ı eyâleti medîne-i Saray'a celb ve husûs-ı mezbûru beyân etdikden sonra birkaç gün müzâkere olunarak nihâyet on beşinci günü askerliğe yarar kesândan beşde birinin askere alınması tertîb olunup bu tertîb üzerine yetmiş bu kadar bin nefer kesâna bâliğ olup [73] bunlardan yirmi beşinin ihtiyât olarak her ânda hâzır ve âmâde bulunmak ve serî'an otuz bin kişi nehr-i Drina kenârında bi't-tecemmu' oradan Sırbistan aşuru gitmeleri ve kusûru dahi Yeni Pazar tarafından tadrîci tadrîci gitmeğe karâr verilüp bu karârın üzerine iktizâ eden me'mûrlar ta'yîn ve buyruhdular neşr ve eyâlete irsâl olundu.

Meğerçi fermân-ı âliyi getürmüş olan mûmâ-ileyh Musa Ağa her ne esbâba mebnî ise hakîkati anlaşılamayup hemen hafıyyen vâli-i müşârün-ileyhin aleyhinde bulunup gelmiş olan erkân-ı eyâlete fitnelik ilka ve şu askerın Bosna kıt'asından çıkmamasını kendülere irae-i tarîk ve taglît-i zihn etmekden hâli olmadı.

Müşârün-ileyhin ise bu keyfiyyetden haberi olmaksızın merkez ittihâz olunacak ordu mahalline bi'n-nefs gitmek üzere "Saray" ovasında çadırlar bi't-tertib Saray ahâlisinin vercekleri askerın yazılmasına mübâşeret olundukda usûlleri vechile her tarafda bayraklar açılıp peyder-pey asker yazılmakda iken meşhûr ve mu'teberân-ı ahâlden "Yaldızcı Mustafa Ağa" otuz nefer kesân yazmak ve ordu-gâha kadar kâffe-i masârifini çekmek üzere ta'ahhüd etmişken ber-vech-i ta'ahhüd asker yazmağa mübâşeret etmediği müşârün-ileyhe haber verilüp kendüsünden keyfiyyet lede's-suâl benim neferlerim hâzır olur hemen diğerlerini tahrîr ve amâde etsunlar deyü cevâb vermekte idi.

Bunun üzerine medîne-i Saray’a altı sâ‘at mesâfede vâki ‘ “Visoka” kazâsı ahâlisi zâbitleri bulunan Saraylı “Kel Ağa” üzerine li-ecli’t-teşekki kalkup taraflarından “kırk” kadar kesân eslihâlarıyla Saray şehrine gelmekde olduklarını ve bu bahâne ile bir fesâd uyandırmak maksadında bulduklarını zâbit-i mûmâ-ileyh Kel Ağa ve gerek nâib gelüp ifâde-i hâl etdiklerinden müşârün-ileyh dahi Saray vücûhlarından ve gerek orada bulunan erkân-ı eyâletden mürekkeb bir meclis tertîb ederek mezkûr Saray ovasında zikr olunan çadırlarda murâf‘alarına bakılmak ve nefsi Saray şehrine girmemek üzere haber irsâl edildi.

Binâen-aleyh kesân-ı merkumûn ol gün ve ol gece gelmeyüp Saray civârında bulunan [74] İslâm karyelerine dağılıp her birerleri oraların ahâlisini ifsâd ve tahrik ederek ertesi gün “altıyüz” kadar nefer ahâli-i muharrikeden meclis-i mezkûra geldiklerinde murâf‘alarına şer‘ân ve kanûnen bakılmakda iken bunlar hemen meclis-i mezkûrun üzerine silâh çevirüp meclis-i mezkûr dahi “çil yavrusu” gibi dağıldı ve bu hâl cumhuriyete karâr kılup bunlar hemen doğruca medîne-i Saray’a şitâb birle şehre gelür gelmez Saray eşkiyâ ve bekâr takımları dahi silâhlanup birleşdiklerini vâli-i müşârün-ileyhe haber alır almaz eşkiyâ-yı merkumûn derûn-ı şehre girmiş oldular.

Vâli-i müşârün-ileyh dahi mukaddemâ Dersaadet’den celb eylemiş olduğu “altı top” süvâri topçularıyla ma‘iyyeti bulunan kapu ağvât ve sekbân askerini hükûmet konağına celb ve üç aded çarha topu konağı pîş-gâhında olan “At” Meydânı’na çıkarup “yağlı paçavra”lar dahi tertîb olunup diğeri üç top neferât ve zâbitânını dahi Saray Kal‘ası’na göndererek ânlar dahi kal‘a toplarını memleket üzerine çevirüp bu hâl-i tabassur ve intibâhı eşkiyâ görünce müşârün-ileyhin üzerine varamayup hükûmet konağına nâzır bulunan hânelerden şeş-hâne kurşunu atmağla vâli-i müşârün-ileyhi muhâsara tahtına alup müdâfa‘a ile tevaggul edüp nihâyet bu hâl bir hafta mümtedd olup iş‘âl olan nâire-i fitne ve fesâdın çâre-i itfâsı bulunamadığından müsâlahaya da‘ir bunlar ile muhâberât-ı lâzimeyi bi’l-icrâ “Saray’dan” çıkup “Travnik’e” gitmek üzere ahâli-i mu‘teberân ile karâr ve îmâ ve eşkiyâ tarafları dahi irzâ etdirilüp kâffe-i vücûh [u] mu‘teberân-ı ahâli ve ulemâ birleşüp hükûmet konağına geldiler.

Vâli-i müşârün-ileyh dahi evlâd ü iyâlini ve teb‘a ve avanesini alarak üç top arkadan ve üç top ilerüde “salkım gülle”ler ile memlû olduğu hâlde topların önlerinde kâffe-i vücûh ve ulemâ ve topların miyânesinde vâli-i müşârün-ileyh bulunduğu hâlde Saray şehrinden çıkılıp “Busovaca?” nâm mahalle geldiklerinde nehr-i Drina kenârında tecemmu‘ etmiş olan orduya bu hâl aks etmekle ordu-yu mezkûr dahi dağılmış olduğu haberi gelince vâli-i müşârün-ileyh nâçâr Travnik’e gitmekden sarf-ı nazarla bu esnâda birlikde bulunan Gradaçaç kapudânı mûmâ-ileyh Hüseyin [75] kapudân ile birlikde kapudân mûmâ-ileyhin çiftliğine gidüp orada ârâm ve keyfiyeti der-bâr-ı şevket-karâra bi’l-etrâf arz ve i‘lâm eyledi işte bu hâl üzerine Bosna’dan dahi asker gitmedi müşârün-ileyh Abdurrahim Paşa’nın Bosna vâililiğinde bu vechile vukû‘atları olmuş idi.

1.25. Müşârün-ileyh Hüseyin Paşa’nın İşe Mübâşeretıyla Zamân-ı İdârelerine Dâ’ir

Biz gelelim bahsimize Belgrad vâlisi müşârün-ileyh Hüseyin Paşa birkaç gün sonra ta‘lîme çıkup ol gün haylice sakatlık olduğundan bunun kudûmunda bu beldeye hayr olmayacaktır deyü herkes tarafından söylenmeğe başlandı ve müşârün-ileyhin derecesiz irtikâbı olduğuna merkur Miloş âgâh olmağın “işte şimdi boru çaldı” fehvâsıyla ziyâdesiyle memnûn olarak külliyetlü akçe vermekle istediğini icrâ etdirmeğe mübâşeret etdi.

Bir de Rusya Devleti ile mezkûr muhârebe râyihaları zuhûr etdiğinden açılacak gâ’ile meyânında Sırpunun alâ-hâlihi kullanılması lâzım geldiğinden bunun üzerine bir kat daha Miloş’a iltifât ve istediği mümkün mertebe yürüdülmek icâb-ı maslahatdan bulunmağla binâen-aleyh Sırp luya olunan mûmâşât ve Miloş’un ilticâsına gösterilen müsâ‘adât merkur Halid Bey’in ma‘lûmu olunca ol dahi şundan bundan intikam almağa teşebbüs ile teferrüd dâ‘iyesine kalkışup mûmâ-ileyh Mustafa Bey’in vücûh-ı mu’teberân-ı memleketin bütün bütüne aleyhinde hareket kasd eyledi.

Hatta Miloş’un iltimâsına imtisâlen mûmâ-ileyh Mustafa Bey’i bir takrîb ve bilâ-sebeb i‘dâm etdirmeğe muvaffak oldukdan başka oğlu Mahmud Raşid Bey’in

uhdesinde mezkûr tezkerecilik ze‘âmeti tevcîh edilmesi için mugâyir-i şurût ve nizâm olarak “otuz bin guruş” vâli-i müşârün-ileyh Hüseyin Paşa’ya tecrîm etdirüp ve kendüsü dahi “üç bin guruş” arz akçesi diyerek ahz etdi bununla berâber müteveffâ-ı mîr-i mümâ-ileyhin katili kısâs etdirmeyüp salıverdi.

Mîr-i mümâ-ileyhin vefâtından sonra artık bütün bütüne merkurum Miloş fırsat bularak ashâb-ı zu‘âmâ ve timârâta ber-mu‘tâd beher hânedan verilmekte olan birer kıyye ve birer revgan-ı sâde ve birer araba hatab ve giyâhın fî-mâba‘d verilmemesini Sırplulara tenbîh ederek kat‘ etdirdi. [76]

Bu esnâda Rusya Devleti ile kat‘-ı muhârebe olunup Rusya tarafından merkurum Miloş’a gönderilmiş olan ta‘lîmâtın me‘al-i mûndericesinde hiçbir gûnâ tuğyânlığa heves etmemesini ve Devlet-i Aliyye’nin sâdıkı olduğunu birer sûretle göstermesini ve bu açılan muhârebede vakt-i hâl ve politika icâbınca galebe edebileceğini ve bu galebeliğinin nihâyetinde tamâmıyla Sırbistan’a serbestlik icrâ etdireceğini va‘d ve beyân ile berâber şu galebelik alâyimine sebep yeniçeri askeri kaldırıldığından dolayı kâffe-i İslâm Devlet-i Aliyye’ye tamâmıyla itâ‘at etmeyeceğini karâin-i hâliyye-i tabî‘iyyeden istidlâl edüp bu cihetle üzerine sevk olunacak asker-i İslâm bî-esâs ve akall-ı kalîl olacağından az vaktin içinde “Edirne”ye kadar Rumeli’nin ekser mahallerini istilâ eyleyeceğini ve otuz üç sene-i Milâdiyesi’nde “Viyana”da akd olunan “ittifâk-ı umûmiye-i Avrupa’ya” dâhil olmasını cânib-i Devlet-i Aliyye’den rağbet buyrulmadığından diğer devletler tarafından kendüsüne bu muhârebe için iğmâz-ı ayn dahi olduğundan cânib-i Devlet-i Aliyye’ye mu‘âvenet dahi edilmeyeceğini ve mecbûren Edirne’den ilerüye gidemeyüp oradan avdete mecbûr olacağını ve daha ba‘zı işlere dâ’ir ne merkezde harekât iktizâ edeceğini tafsîlen derc ve beyân eylediği cümle-i tahkîkat ve mesmû‘ât-ı sahîhadandır.

Bunun üzerine merkurum Miloş her vechile itâ‘at sûretini gösterüp ve her bir emri icrâyaya mübâderet ve ehl-i İslâma derecesiz hürmet ve ri‘âyet edilmesini kâffe-i Sırbistan ahâlisine ekiden tenbîh “tuhaflık olarak” ehl-i İslâmın celb-i kulûbu zımnında “Yagodina” kasabasında vâki‘ câmi‘-i şerîfi ta‘mîr ve tâş minâresini

müceddeden inşâ ettirmişdi ve bir taraftan dahi “koyun” ve “öküz” toplayup icâbına göre taraf taraf Ordu-ı Şâhâne’ye bir nevi hizmet olmak üzere göndermekden gerü kalmadı eğerçi emir ve irâde buyrulur ise ol dahi ke’enne Sırbistan ahâlisini silâh altına almak ve Rusya üzerine sevk etmek ve yalnız cephâne-i lâzımleri cânib-i Devlet-i Aliyye’den verilmek ve kusûr masârifât ve levâzımâtı kendü tarafından tesviye edilmek üzere ruhsat verilmesinin niyâzı bâbında yazmış olduğu arzuhâli ve gerek ordu masârifî için bir mikdâr akçe dahi mâhsûsen [77] kâhyası merkum “Avram Petronoviç” ve merkum “Simikler” yedinde tevdîân Dersaadet’e irsâl etmiş ise de yalnız mahzûziyyet-i seniyyeyi hâvi olarak ve herkes istirâhatda olup o misillü tekellüfâta hâcet olmayarak cevâben bir kıt’a emir-nâme-i sâmi vâli-i müşârün-ileyhe şeref-vürûd edüp merkum Miloş’a tastîr ve tesyîr eyledi fakat kapu kethüdâsı ünvanıyla Sırplulardan birisinin dâ’imi sûretiyle Dersaadet’de bulunmasına müsâ’ade kılındı bunun üzerine merkum Avram Kâhya Dersaadet’de kalup merkum Simikler Sırbistan’a avdet etdiler.

İKİNCİ BÖLÜM

2. VAK‘A-I HAYRET-NÜMA 1829-1842 YILLARI ARASI

2.1 Rusya Edirne Şehrini İstilâ Eyledikde Ne Sûretle Sırbistan’ı Himâye Eylediği ve Müteveffâ İzzet Molla’nın Muhârebe Hakkında Olan Bir Nebze İhtârına Dâ’ir

Her ne hâl ise Rusya askeri büyük balkanı mürûr ederek “Edirne” şehrine vusûl buldu iş işden geçerek mukaddemâ fermân-ı âli Bosna kıt‘asından istenilen askerden on bin kadar asker güç hâl ile Niş’e kadar gelüp oradan avdet etdiler bu cihetle ferd-i âferîde Bosna gibi bir kıt‘a-ı cesîmeden hareket ve mevki‘-i harbe muvâsalata adem-i rağbetlerinden meğerçi dimâğlarında ilerüde Devlet-i Aliyye’nin aleyhinde kıyâm etmek niyetinde olup bu sebeble ahâli-i merkume tarafından imtisâl olunmamış idi.

Kezâlik İşkodralı Mustafa Paşa dahi elli atmış bin seçme olarak Arnavud askeriyle Sofya’ya ve oradan Niş ve Vidin cânibine gelüp geçerek ve her yerden matbah masârifi deyü külliyyetlü akçe tecrîm ile vakit geçirilüp Rusya askerine bir yerde mukabele etmedi çünkü müşârün-ileyh dahi ilerüde tuğyan etmek efkârında olup Bosnalı mûmâ-ileyh Hüseyin Kapudân ve daha erkân-ı eyaletten ba‘zıları ile ittifâk-ı hafiyyesi bulunduğunu muahharen vukû‘a gelen harekât-ı isyâniyeleri semeresinden müşâhede olunmuşdu.

Gelelim Rusyalı Edirne şehrini zabt ve duhûlü hengâmında Edirne ahâlisinden başka haylice İslâm askeri nefsi-i şehirde mevcûd olup ez-her cihet bunlar oraya gelen Rusya askerine mukavemete kâfi iken bunlar tarafından dahi her ne mütâla‘aya mebnî ise mukabeleye kıyâm olunacak yerde Rusya askerini istikbâl ederek Edirne şehrine idhâl eylediler.

Mısır cânibinden gelmesi me‘mûl olunan asker ve mu‘âvenet-i lâzıme rağbet olunmadı [78] ve bu bâbda Mısır vâlisi Mehmed Ali Paşa tarafından kable’l- muhârebe eylemiş olduğu va‘d ve ta‘ahhüdünde her ne esbâba mebnî ise sebâtsizlik olunmuş idi buna mümâsil daha ba‘zı şeyler sebab-i müstakillî olarak Rusya askerine

mukabele olunamayup İslâmın mağlûbiyetine sebebiyet verilmiş idi ve bütün bütüne Devlet-i Aliyye'nin politikası mahv olmasına bir vak'a-ı müte'ellime oldu.

Ol zamân Rusya askeri kumândârı ve gerek oraya gönderilmiş olan murahhas vekîlleri cânib-i Devlet-i Aliyye'den gelmiş olan murahhaslar ile istediği gibi her bir matlûbâtını ve gerek masârifât-ı vâkı'asının kâffesi verilmesini şurût ve mu'âhedeye rabt edüp Devlet-i Aliyye'ye pek büyük bir gâ'ile açılmasına mü'eddî bir keyfiyyet-i müte'llime oldu.

Ve bu mu'âhedede mezkûr Sırbistan hakkında Akkerman Mu'âhede'si'nin beşinci ve Bükreş Mu'âhede'si'nin sekizinci bendi tebdil olunarak Belgrad vâililiği ve Sırbistan denilen eyâlet on bir kazadan ibâret iken Vidin Kal'ası'na civâr bulunan nehr-i Timok'a ve Şehirköy'üne ve Niş Kal'ası'na ve Yenipazar'a dört sâ'at mesâfeye kadar ve nehr-i Drina'ya değin cümlesi altı nâhiye ya'ni altı kaza i'tibâr olunarak Sırbistan'a ilhâk olunmasıyla “on yedi” kazaya iblâğ olunması ve bütün bütüne Sırbistan ahâlisinin serbest kalmaları ve zabt u rabtı ânlara terk edilmesini ve kendüsü ya'ni Rusya Devleti Sırbistan hâmisi bulunması husûslarını dahi derc ve serî'an icrâsına dâ'ir bendlerin derciyle mu'âhede-i cedîde-i mezkûrede ya'ni Edirne Mu'âhede'si'nin altıncı bendinde meşrût kılındı.

Nazar-ı dikkat şurasıdır ki şimdiki vakit Hâriciye Nezâreti'nde bulunan vükelâ-yı i'zâm hazretlerine Hâriciye Nâzırı tesmiye olunduğu ol vakit dahi Reis Efendi itlâk olunan meşhûr akl ü kemâlde emsâli bulunmağın “İzzet Molla'nın” bu muhârebe açılmasına dâ'ir vermiş olduğu re'y-i bâ-savâb dinlenmeyüp de öyle vakitsiz Rusya Devleti ile muhârebe açılmasına mütedâir verilen re'y-i sahîfede ne derece hata ve nihâyet dört yüz bin kese akçe dahi masârif-i seferiyye olarak devlet-i müşârün-ileyhâya i'tâsına bâdî olmuş olmasına herkes tarafından ne derece esef-i bî-şümâr olduğu vâreste-i kayd ü imlâ bulunmuşdur. [79]

Bunun üzerine tarafeynden ve gerek Miloş tarafından me'mûrlar ta'yîn olunmasıyla Dersaadet'de bir meclis-i komisyon tertîb ve ne sûretle icrâsı lâzım geleceğini komisyon-ı mezkûrun ittifâklarına ta'lik olduğundan merkum Miloş tarafından merkum Avram Kâhya ve merkumân Simikler ve Böğürdelenli Lazo

Deraliye'ye gönderilüp husûs-ı mezkûr mes'ele-i zâileden sonra ya'ni bin kırk beş sene-i Hicriyesi'nde verdikleri karârından ibâret olacağını müş'ir mezkûr kırk beş sene Kasım'ı esnâlarında bâlâsı hatt-ı hümâyun ile muvaşşah ve müzeyyen bir kıt'a fermân-ı âli vâli-i müşârün-ileyh "Hüseyin Paşa"ya ısdâr ol dahi Belgrad vücûh-ı mu'teberânını vükelâ-yı sâ'ireden daha celbi lâzım gelen ahâli-i İslâmı cem' ve ihzâr edüp dîvân mahallinde fermân-ı âli-i mezkûr alenen kırâ'at olundu.

2.2 Sırb Milletinin Serbestiyeti Bâbında Gelen Fermân-ı Âlî'nin Hîn-i Kırâ'atında Müşârün-ileyh Hüseyin Paşa'nın Nutk-ı Fâsîdesi

Zeyl-i târihinde rabt kılınan dokuz rakamlı evrâka mürâca'at olundukda sûret-i emr-i âliden bi'l-etrâf başkaca keyfiyyet ma'lûm olmuş olur iş-bu fermân-ı âliyi herkes tarafından sem'an ve tâ'aten merâsimi ifâ olundukda bunun üzerine vâli-i müşârün-ileyh Hüseyin Paşa cümleye hitâben "ey ahâli-i İslâm işte emr-i âlinin me'aline göre hareket edin" diyerek bu kadarca bir nutk-ı resmî irâd eyleyerek dîvân mahallinden arz odasına azîmet eyledi.

Ber-mûcib-i kaide-i mer'iyeye orada mevcûd bulunan ahâli yanına varup "buna göre hareket edin deyü buyurmuş oldukları emr-i şifâhiyyeden murâd ne olduğu anlaşılamadı" diyerek tekrâr suâllerinde "hâne ve emlâk ve her ne ki var ise isterseniz fûrûht isterseniz Sırp'luya icâr ile terk edin çünkü şiddet-i şitâ münâsebetiyle şimdi hicret edilemez ilkbaharda Belgrad ahâlisi de sâ'irleri gibi hicret eyleyecektir" deyü ifâde ve beyân buyurdu bunun üzerine herkes tarafından hâne ve emlâk fûrûhtuna mübâşeret olundu.

Merkum Miloş Bey'e dahi haber gönderilüp ol dahi ne kadar ilerü gelir Sırp'luru' esâları var ise Belgrad'a bir sâ'at mesâfede vâki' Topçu Deresi'ne tahaşşüd ve cem' etdi sâlif'üz-zikr Vračar câmi'-i şerîfi pîş-gâhında vaki' taş ma'deni üzerinde Sancak Tepesi gibi ya'ni Ordu-ı Hümâyun bir mahalle sevk olunup da [80] beytütet edecekleri mahalde sınıf sınıf herkes tâbi' ol dahi sancak ve bayrakları dikmek için birer torba toprak zabıtları alây-beylerin çadırları önüne döküp ve ol topraktan yapılan "tepe"lere kendü ve sancaklarını dikmek â'det-i kadîmeden bulunduğu misillü bunlar dahi fermân-ı mezkûru kırâ'at edecek zât için topraktan bir tepe

yaptırıp ve merkum Karayorgi'nin Belgrad'ı istilâ ettiği güne tesâdüf ve kırâ'at edilmesini tertîb ve ol günde vâli-i müşârün-ileyh mükemmel alây ile mahall-i mezkûra azîmet etmiş idi.

Orada merkum Miloş Bey ve diğer rü'esâları ve gerek etrâfdan tecemmu' etmiş olan üç dört bin kadar Sırlu istikbâl edüp emr-i âli mahall-i mezkûra ba'de'l-kırae ve tercümesi dahi cümle muvâcehesinde başkaca kırâ'at ve işâ'at olunup badehû aynen fermân-ı âli tercümesiyle berâber merkum Miloş Bey'e teslîm olundu.

Binâen-aleyh ol günde kırâ'at edileceğini evvelce kâffe-i Sırbistan ahâlisine bildirilmiş olduğundan Belgrad'da bulunan Sırlu şenlikleri icrâ eyledikleri gibi Sırbistan'ın her tarafında azîm şenlikleri icrâ olunup ve el'ân yevm-i mezkûr geldikçe bütün Sırbistan'da kandil donanması merâsimi ifâ olunmaktadır ve ol tepenin mahallinde "Çan kulesi" ve ittisâlinde bir kilise dahi müceddeden binâ olunup âyinleri üzere beher sene dâimâ her bir kilise kendü gününde ya'ni temel atdıklarının gününden i'tibâren senesi hitâmında herkese ziyâfet vermekte ve büyük şenlikleri icrâ edilmekte bulunmuştur.

Vâli-i müşârün-ileyh ve gerek Miloş ba'zı husûsâtı müzâkere eylemeleri lâzım gelüp merkum Miloş'un kal'aya gelmesi bu kerre dahi teklîf olundukda "derûn-ı kal'aya vak'a-ı mezkûreden dolayı girmeyeceğine dâ'ir ahd etmiş olduğundan gelemeyeceğini bi'l-beyân hemen Sava Kapusu istihkâmı ittisâlinde olan gümrük mahalline gelebileceği" cevâbını ityân eyledi her nice ise tarafeyn-i mezkûreyn gümrük olan mahalle gelüp müzâkereye mübâşeret ve iş-bu fermân-ı âlinin i'lânı rûz-ı Kasım'dan sonraca olup şiddet-i şitâ alâyimi zuhûr etmiş olduğundan bunca sıbyân esnâ-yı râhda telef olmak ihtimâli gayr-i ba'id bulunmasıyla ve Sırlu dahi [81] gelüp yed'en biyedin hâne ve emlâkları sâhiblerinden almaları tarafınca teshîlâtı mûcib olup güzel bir şey olmuş olacağı dermiyân edilüp ilkbahara kadar tevkîfleri karâr verilmiş idi.

Bunun üzerine merkum Miloş tarafından dahi ol vechile kâffe-i Sırbistan ahâlisine i'lân olunmuş olduğundan kazâlardan Sırlu takım takım evvel emirde Belgrad'a gelmeğe emlâk ve akar almağa mübâşeret ve tamâmen akçelerini vermekte

fürûht edenler dahi yol tedârikini görmeğe müsâra‘at olunarak ve bu aralık ahâli-i İslâmdan hiçbir ferd ze‘âmet ve tımârât ve çiftlikâtına gitmemesi için cümleye başkaca tenbihât-ı ekîden i‘tâ kılındı.

Tuhaf nev‘inden olarak Belgrad hânedânından meşhûr Yahik Hasan Bey ile Miloş’un mu‘ârefesi olduğundan ol esnâda mîr-i mûmâ-ileyhi Topçu Deresi’ne celb eyleyüp “sen nereye hicret edeceksin” deyü suâl eylediğinde mîr-i mûmâ-ileyh dahi cevâb olarak Belgrad’dan böyle emlâk ve akarının değer [ve] bahâlarını alup da evlâd ü iyâliyle hicret etmek hakkımızda bir ni‘met-i uzmâdır lâkin Belgrad’ın mine’l-kadîm hâkinin iktizâsı yanup yakılmak harb ve cidâl etmek ve ehl-i serhaddın eski darb-ı misâline mürâca‘at olununca “serhadâtda iskân edenlerin mâlî göl karısı dul parası pul kendüsü maktûl ze‘âmet ve tımârı mahlûl” olduğunu bilüp de “iskânı kabûl edenlerin hakkında böyle hicret etmeklik doğrusu ni‘met add olunmaz da ne olabilir ancak benim aklımca biz Belgrad’dan hicret edemeyiz” kelâmını îrâd edince merkum Miloş Bey kendüsüne hitâben “bu eski akıldır hicret olunacağına şübhe kalmadı hemen sen kangı tarafa hicret edeceksin” suâl-i evvelini tekrâr eyledikte “Bosna tarafına akraba ve ta‘allukatım olduğundan ol tarafa gitmek niyetim vardır” cevâb verdikte merkum Miloş Bey yine cevâba tasaddî ederek “seni sevdiğimden niyet etmiş olduğunuz üzere Bosna tarafına gitmemenizi ihtâr eylerim çünkü az vaktin içinde oradan dahi hicrete mecbûr olursunuz hemen sen doğru Anadolu tarafına hicret eyle” deyü tavsiye-i dostâneyi îfâ eyledi.

Ey birâder fefhem, efkâr-ı Sırpluyu işte bu kaziyyeden dahi Miloş’un fikri [82] nerelere kadar Sırbistan’ın genişlenmesine arzu ile politikaları fezlekesi olarak tasavvurât-ı fâsidesi ne raddede idüğü anlaşılır.

Sırplu şöyle sâdıkdır böyle gelür şöyle esher denmekliğe bu ifâdesi hâcet bırakmamış olduğunu zann ederim ve yine bu musâhabât esnâsında “Sırbistan’a verilen imtiyâz ve serbestliğe ne dersin” suâli der-miyân imâ edince “pek güzel bir diyeceğimiz yokdur” cevâbı mîr-i mûmâ-ileyh tarafından i‘tâ olundukda ol dahi tuhaflık nev‘inden olarak “bu kerre kâffe-i Sırbistan’a tenbîh eyledim bu âna kadar Sırbistan’a zulüm ve ta‘addî edenlere dâ’imi sûretle du‘â etsunlar eğerçi ânların ol

derecelerde zulüm ve ta'addiyâtı olmamış ve herkes senin gibi re'ayâları muhâfaza eylemiş olsaydı Sırbistan hiçbir vakitte tuğyân etmeyüp re'ayâlıktan kurtulup bu vechile imtiyâz ve serbestliğe nâil olamazdı” lâtifisini dahi serd ve beyân ettiği cümle-i tahkikatdandır.

Her nasılsa vâli-i müşârün-ileyh Hüseyin Paşa merkum Miloş Bey ile vermiş olduğu karâr-ı mezkûre üzerine merkum Halid Bey'i celb ve bir nevi' ta'lîmât verüp ol dahi zu'amâ ve ashâb-ı timârâtı nezdine celb edüp “işte Sırbistan'ı Devlet-i Aliyye Miloş Bey'e maktû'ân ihâle ile Sırbistan'a serbestlik vermeğe mecbûr oldu ve bermûcib-i fermân-ı âli maktû'un mikdârına el'ân karâr verilemediğinden terk olunacak ze'âmet ve timârât hâsılatının mikdâr-ı senevîsi ve gerek emvâl-i sâ'ire tamâmıyla defter olunup cânib-i Devlet-i Aliyye'ye ma'lûmât-ı sahîha i'tâsı lâzım gelür bu cihetle Sırbistan'ın bedel-i maktû'unda Devlet-i Aliyye'nin ziyânı olmamak üzere çünkü hicret edilecek herkes uhdesinde olan ze'âmet ve timârları senevî ne mikdâr hâsılatı bâliğ olduğunu bir senelik olarak doğruca sebt-i defter ve beyân olunmasına mütevakkıf bir keyfiyyet olmağla bunun icrâsıyla mine'l-kadîm ibrâz olunan sadâkat te'kîd olunmuş olacağını cümlenize ihtâr ederim” deyü ifâde eyledikde cümle ashâb-ı timâr ve zu'amâ tarafından kabûl olunarak ber-vech-i iltimâs defter tanzîm olunup i'tâ kılındı.

Vâli-i müşârün-ileyh dahi emvâl-i mîrîyeye dâ'ir başkaca bir defter yapup takdîm etmiş [83] ise de her ne esbâba mebnî ise sâl be-sâl tahsîl olunan emvâl-i mîrî ve mukata'ât hâsılatını dûn gösterüp husûsiyle Belgrad tevâbi'i gümrükât birkaç bin kese senevî hâsılat ver geldiği der-kâr iken bunun hâsılatını dahi pek cüz'î olarak Babîali'ye bildirdi.

Ne hâl ise Belgrad ahâlisinin emlâk ve hâne ve akar fûrûhtu haberi Dersaadet'e aks edince bunun serî'an men'ıyle fûrûht edenler almış oldukları akçeyi Sırpluya çevirmek ve çevirmeyecek olanlar şedîden terbiye edilmek ve bâ-husûs Sırbistan'a verilen imtiyâzda Belgrad varoşu müstesnâ olduğuna dâ'ir emir-nâme-i sâmi'de başkaca işâret var iken ve kendülerine Belgrad müstahfızânı itlâkı ve vâlilere bundan böyle Belgrad muhâfızı ünvanı verildiği dahi îmâ olunmuş iken bu vechile

hareket ettiklerine kimler sebab-i müstakillî oldu ve neden neş'et eyledi deyü serzeniş ve tevbihâtıyla bunların hâne ve emlakları bulunduğu mahall dış kal'a i'tibâr olunup ve husûsiyle istihkâm dâhilinde bulunduğundan istihkâm-ı mezkûr ise mükemmel ve üzerinde olan "yirmiden" mütecâviz "top" ve yirmi bu kadar karagol-hânesi bulunup ve "Sava" ve "Varoş" ve "Vidin" ve "İslambol" Kapularından başka geçilecek yeri olmayup ve bunlar dahi "iç kal'a" gibi her gece kapanup açılmakda bulunmuş bunun dâhilinde Sırpluya hâne ve emlak fûrûhtu gayr-i câizdir me'âlînde şedîden ve Tatar-ı mahsûs ile emir-nâme-i sâmi şeref-vürûd etdi.

Muhâfız-ı müşârün-ileyh Gavanoz-zâde Hüseyin Paşa bu husûsdan dolayı ziyâdesiyle telâş edüp ve fûrûht edenler emlak ve hâne ve akarını serîn çevirmesi ahâliye i'lân ve tenbîh eyledi.

Ahâli-i merkume ise ekserisi almış oldukları akçeyi sarf ve bir mikdârı ile yol tedârikini görüp harc etmiş olduklarından gerü çevirmeğe gayr-i muktedir bulduklarından ve bu hâl merkum Miloş'a dahi aks edince ol dahi ziyâdesiyle hiddetlenüp fesâda dâ'ir ba'zı işlere teşebbüs edeceği cümle ahâlinin ma'lûmu olduğundan evlâd ü ıyâl ve emvâl ve eşyâlarını iç kal'aya kaldırıup ber-mu'tâd [84] istihkâm-ı mezkûru tamâmıyla muhafazaya şitâb etdiler ve bu sebeble derûn-ı istihkâmında bulunan hâne ve dekâkîn ve emlak-ı sâ'ireden Sırplu yedine pek çoğu geçmiş oldu çünkü Sırplular aldıkları emlakı çevirmemiş oldular.

2.3. Sırbistan'ın Bir Nevi' İmtiyâzına Dâ'ir Fermân-ı Âlî'yi Birlikde Getürmüş Olan Ricâlden Hacı Keşşaf Belgrad'a Geldiği Beyânında

Sırbistan'ın hatt-ı hudûdunu tahdîd etmek ve hicret eden ve edecek ahâlinin terk edecekleri emlak ve akarı yazup defter eylemek ve icârlarını kayd ile defter yapılıp biri Miloş Bey'e ve diğeri muhafız paşaya verilmek ve üçüncüsü Dersaadet'e gönderilmek icâb ve şurûtu icâbından olduğuna binâen ricâl-i Devlet-i Aliyye'den "Hacı Keşşaf Efendi" me'mûren Belgrad'a teşrif etdi ve Miloş'a Sırbistan Beyliği evlâdiyyet şartıyla ihsân-ı şâhâne buyrulduğuna ve Sırbistan'a verilen imtiyâzın keyfiyyetine dâ'ir başkaca fermân-ı âli getürüp mûmâ-ileyh Miloş'a i'tâ eyledi.

Ve fermân-ı mezkûrun bir kıt'a sûreti bu kerre ele geçirilmiş olduğundan beş rakamıyla işâret ve zeyl-i târihe rabt kılınup mürâca'at buyruldukda bi'l-etrâf keyfiyyet ve me'âli ma'lûm olacağı ihtârına ibtidâr kılındı.

Efendi-i müşârün-ileyh bu esnâda Bosna kıt'asında bulunan kâffe-i ahâli-i İslâm Devlet-i Aliyye'nin rızâ-yı âlîsine mugâyir harekete sülûk ve bâgîlik yolunu tutmuş olduklarından Belgrad kıt'ası ise Bosna kıt'asından ma'dûd "Yadar" ve "Racvina"dan mürekkebe ve ibâret olan "Drina" nâhiyeleri ber-mûcib-i mu'âhede Sırbistan'a ilhâk edilmiş ve tefrîkiyle Miloş'a teslîmi lâzım geldiğinden bu sırada icrâya kalkışılmış olsa ol havâlide bulunan Boşnakların pek çok emlâk ve çiftlikâtı bu terk olunacak yerler dâhilinde bulunduğundan be heme-hâl muhâlefet ve kıyl ü kal edecekleri ve belki bir gâ'ile-i Devlet-i Aliyye'nin açılmasına kadar müeddî bir mevâdd olacağı der-hâtır olup çünkü İškodralı Mustafa Paşa ile Bosna ahâlisinin beynlerinde olan ittifak-ı mezkûreleri icâbınca İškodralının asâkir-i şâhâne üzerine tuğyân ederek kaldırmış olduğu fırka-ı askeriye dahi Sırbistan'a tasallut edecekleri mülâhazadan gayr-i ba'id bulunduğundan bu karga derneklerinden ibâret olan cumhuriyet bir taraf edilince bir müddetcik alâ-hâlihi kullanılması husûsu merkum Miloş Beyle [85] lede't-tezekkür karâr ve ol sûretle efendi-i müşârün-ileyh Dersaadet'e avdete sevk suhanda tîz refât eyledi bu aralıkda merkum Miloş derûn-ı Sırbistan'da ve gerek nefsi Belgrad istihkâmı dâhilinde bulunan İslâm Kıbtülerine ve bâ-husûs Yahudilere vaz'-ı yed ederek cizye ve vergü ve avâidât-ı sâ'ire ahzına hod be-hod mübâşeret ve da'vâlarını kendü "Sudiya" ya'ni mahkemelerinde fasıl ve rü'yete mübâderet etdi ve vâli-i müşârün-ileyh tarafından müdâhale dahi edilmedi ve Valyevo ve Böğürdelen ve Sokol Kal'aları tarafına karındâşı merkum Avram'ı ve Uziçe ve Çaçka vürûdunun taraflarına dahi diğerkarındâşı merkum İvan'ı gönderüp ol havâlilere şâyed Bosna eşkıyâları tarafından bir nevi' fenâlık zuhûr eder ise men'i çâresi ve Sırb milletinin icâb eden işlerini tesviyesine me'mûr eylediği gibi kendüsü dahi Kraguyefçe'de [Kraguyevats] makarr-ı hükûmet olarak merkez ittihâz etmiş olduğundan Belgrad muhâfızlarıyla ba'zı mesâlih-i lâzime-i mezkûrenin ve Belgrad'a gelüp giden Sırplunun işlerine bakmak için ve Voçik kaptanı ve bâzergân başı merkum Simik Aleksî Belgrad'da olan işlere me'mûr eylemiş idi.

Bu hâlin üzerine çok geçmeyerek cânib-i Devlet-i Aliyye'den Boşnakların terbiyelerine sevk olunan asâkir-i şâhâne ve kumândasına me'mûr buyrulmuş olan Hamdi Mahmud Paşa eylemiş oldukları muhârebelerde galebe edüp ehl-i fesâdın serfirâzı bulunan mezkûr Gradaçaç Kal'ası kapudânı mûmâ-ileyh "Hüseyin kapudân ki" Boşnaklar tarafından kendüsüne bi'l-ittifâk vezâret ünvânı ya'ni "rezâlet" ünvânı verilüp kendülerince Hüseyin dâ'imî Paşa deyü tesmiye edilen bâgî-i mûmâ-ileyh ve avanesinden Fedâyi-zâde mîr-i mîrândan mûmâ-ileyh Serhoş Ali Paşa ve Krupa kapudânı Mehmed Bey ve Saraylı merkum Yıldızcı Mustafa Ağa ve daha bir takım kimesneler ma'iyetleri bulunan asker-i bâgî-yâneleri ile medîne-i Saray civârında "Pala" nâm mahallde olunan muhârebeye askerleri mağlûb olup fenâ hâlde bozulduğundan bunlar dahi oradan "koskola kuvvet kamçıya bereket" kaçça kaçça güç hâl ile bi't-takrîb Avusturya ülkesine firâren geçmiş olduklarından Devlet-i Aliyye tarafından vukû' bulan iltimâsa mebnî mu'azzezen Dersaadet'e gönderilmek üzere Devlet-i Avusturya tarafından mûmâ-ileyhim [86] Belgrad'a geçirilüp muhâfız-ı müşârün-ileyh Hüseyin Paşa tarafından bi'l-icâb ziyâdesiyle bunlara hürmet ve ri'âyet edildi.

Bu esnâda mûmâ-ileyh Ali Paşa Mısır vâlisi üzerine ve "Konya" civârında bulunup harbe sevk olunan başıbozuk askerine çarhacı olmak üzere Konya tarafına serî'an gitmesine bâ-emir-nâme-i sâmi emir ve irâde buyrulmuş olduğundan "bi'l-iftihâr gideceğim der-kârdır lâkin Hüseyin Kapudân'a ahd u emân verdiğimden kendüsüyle birlikde gitmedikçe kendüsünü birağup gidemeyeceğini" cevâben mûmâ-ileyh tarafından beyân olundu.

Bunun üzerine gönderilmesine ibrâm dahi edilmek ve yahûd sûret-i âherle mu'âmele olunmak elvermeyüp mecbûren sükûtle mu'âmele olunup iki mâh kadar Belgrad'da misâfir edilüp alınan emir üzerine cümlesi Sırbistan aşuru Dersaadet'e tahte'l-hıfz gönderildi bu aralık Konya'da sadr-ı esbâk Reşid Paşa Mısırlıların eline geçmiş olduğundan artık mûmâ-ileyh Ali Paşa'nın gitmesine dahi hâcet kalmadı.

2.4. Alacahisarlı Frenkoğulları'nın Familiaları Hakkında Miloş'un Hareket ve Desîsesi

Biz gelelim sadede bî-çâre ahâli-i İslâm birçok sene Belgrad Kal'ası derûnunda bâ-evlâd ü iyâl ikamet edüp mecbûren hiçbir iş ile meşgûl olmayup elde bulunan sermâyelerini ifnâ ederek hicrete tâlib ve her ne kadar niyâz ve ricâda ısrâr ve râgıb olduklarını beyân eylediler ise de "hicret etmenize ruhsat yokdur ve sizlere ze'âmet ve tımârât hâsılâtları tamâmıyla verilecektir" deyü muhâfız-ı müşârün-ileyh Gavanoz-zâde Hüseyin Paşa tarafından teselli-i fâside olarak vakit geçürüldü bu aralık Alacahisarlı iki nefer re'âya kızları hüsn-i rızâlarıyla din-i İslâmı kabûl edüp bir müddetden sonra meşhûr Frenkoğulları Osman ve Selim Beyler bunları kendülerine "tezvîc" etdiklerinden bunlar cebren alındı deyü kızların akrabâları tarafından iftirâ ve iddi'aya kalkışılıp Niş vâlisi huzûrunda olunan mürâfa'ada hüsn-i rızâlarıyla şeref-i İslâm ile müşerref oldukları ve aradan haylice müddet geçüp muahharen mîr-i mûmâ-ileyhüma bunları taht-ı nikâhlarına aldıkları tebeyyün ve kızların dahi bi't-tabi' ifâde ve iddi'â-yı İslâmiyetde bulduklarından bir şey denilmeyüp akrabâlarına cevâb-ı şer'iyye i'tâ olunmuş idi. [87]

Merkum da'vâcılar merkum Miloş'a gelüp "işte Alacahisar kazası bu kerre zîr hükûmetine geçmiş olduğundan ve bizler şimdi Sırbistan ahâlisinden ma'dûd bulunduğumuzdan bu da'vâmıza dikkat ve kızların alınmasından matlûb ve ricâ ediyoruz" deyü vâki' olan iltimâsları üzerine ol dahi müceddeden aldığı kazalar ahâlilerine ve etrâfa bir gösteriş ve ne derece kendüsünü tanıtmış olduğunu bildirmek üzere müşârün-ileyh Hüseyin Paşa'ya keyfiyeti bi't-takrîr beyân ve Frenk oğulları ve kızları Belgrad'a gelüp tekrâren mürâfa'a olunmasını ısrâr ve iltimâs eyledi.

Müşârün-ileyh dahi keyfiyeti Bâbîâli'ye inhâ eylediği gibi merkum Miloş dahi inhâ edüp bu iddi'ânın üzerine her nasılsa bâ-fermân-ı âli mahsûs mübâşir ta'yînle cümlesini Niş'den alup li-ecli'l-mürâfa'a Belgrad'a getürmekde iken derûn-ı Sırbistan'da vâki' "Yagodina" kasabasını geçtiklerinde Miloş tarafından sûret-i cebriyyede gönderilmiş olan Sırb zabtiyyeleri hemen bağıteten bunların üzerine hücum ve kızları cebren alup Miloş'a götürdüler mübâşir mûmâ-ileyh ol hâl ile

ellerini sallayarak bu nasıl oldu diyerek beyleri alup yalnızca Belgrad'a gelüp keyfiyeti müşârün-ileyhe ifâde ve hâmil olduğu emri i'tâ eyledi.

Müşârün-ileyh dahi bu vechile mugâyir-i rızâ-yı âli saffet-i insâniyete yakışmaz bir hareket gayr-ı lâyıkânın tahaddüsüne kimler mucâseret etmiş ise de ahz ü girift olunmasıyla berâber mîr-i mûmâ-ileyhümânın taht-ı nikâhlarında olan kızların gönderilmesini iltimâs eyledikde “kızları bir kimesne cebren almayup ânlar kendüleri esnâ-yı râhda firâr etmiş ve bu günlerde li-ecli'l-mürâfa'a Belgrad'a gönderilecektir” deyü cevâben merkum Miloş tarafından yazılmış ise de aradan üç mâh mürûr ederek nihâyetde gönderdi.

Huzûr-ı müşârün-ileyhde akd olunan meclis-i şer' de mersûmeler suâl ve istintâk olundukda mukaddemce merkum Miloş tarafından bunlara gösterilen tehdîdât ve cebr-i tenbîhât ve verilen ta'limât ve va'd ü va'id üzerine ve serhoş oldukları hâlde “beyler bizleri cebren aldılar ve İslâm eylediler şimdi yine eski mezhebimize rücû' eyledik” diyerek cevâb vermiş olduklarından ziyâde suâl ve ecvibeye hâcet birağulmayup hemen kızları alup Sırbistan'a götürdüler. [88]

Bu esnâda Bosna hâkimi azil olup Dersaadet'e gider iken esnâ-yı râhda yine Miloş tarafından zabtiyyeler gönderilüp râkib olduğu seffinesi basılıp bir nefer câriyesini dahi cebren alup Sırbistan dâhiline götürdüler bu dahi alâ-hâlihi nezdinde kaldı “gitti gider hâlâ gider”.

Gelelim fûrûht olunan hâne ve akar çevrilmesi bahsine Sırlu aldıklarını çevirmemek için Miloş tarafından cümlesine şedîden tenbîh olunduğundan tenbîhât-ı mezkûreye kadar ba'zıları çevirüp ve ziyâdesi vermiş oldukları akçeleri ahâli-i İslâm mecbûren sarf etmiş olduklarından gerüye i'âdesine muvaffak olamayup nihâyetü'l-emr Belgrad istihkâmı derûnunda mine'l-kadîm Varoş Mahallesi ta'bîr olunur kilise civârında yüz yirmi kadar Sırlu hânesi var iken diğer mahalle ve gerek çarşularda hiçbir hâne ve dükkânları yok iken muhâfiz-ı müşârün-ileyh Hüseyin Paşa'nın sâlifü'z-zikr fermân-ı âlinin kırâ'atında ahkâm-ı emr-i âli-i hazret-i şâhâneyi anlamayup da Belgrad ahâlisine öyle emlâk ve hâne ve akarın fûrûhtuna ruhsat ve Miloş'la gümrükde verdiği karâr ve ahâlinin hicretleri müzâkeresine girişmesi

husûsları ve bundan dolayı merkum Miloş Bey'den külliyyetlü akçe alup da mı ol vechile emr-i şifâhiyyenin tebliğine cesâret etdi henüz nâ-ma'lûm ve herkes tarafından ta'accüb olunmakta olup her ne hâl ise işte bu emr-i fâsidesi Belgrad'ın her mahalle ve çarşularının içlerine Sırlular girüp kesret üzere kesb-i ihtilâta başlıca sebep oldu bu sûretle almış oldukları emlâklara cesîm binâlar vaz' ve inşâya mübâşeret etdiler.

2.5. Belgrad Varoş'unda Olan Kiliseye Çan Asıldığı ve Ol Bâbda Hüseyin Paşa'nın Hareket-i Gayr-i Lâyıkası Varoş'da Sırb Polisi Bulunmaklığa Sebeb-i Aslîsi

Merkum Miloş dahi bu sırada mezkûr Varoş mahallesinde kâ'in ve iç kal'aya nâzır mezkûr kiliseye “çan” asmak iltimâsında bulunduğundan öyle kal'a pîş-gâhında ve derûn-ı istihkâmda çan asılmaz cevâbı verildi ise de merkum tarafından dahi asılması ısrar olunmağın ahâliye ağmâz-ı ayn olunup cümlesi silâh altına girüp bi'l-ittifâk asılmasına rızâ vermediklerinden muhâfiz-ı müşârün-ileyha sanî'a olarak sûret-i kat'iyede ahâli tarafından cevâb verilmiş havâdisâtı neşr edilmekle keyfiyyet bir fesâdın zuhûrunu mûcib olacak deyü merkum Miloş Bey âgâh oldukda [89] öyle cebrî sûretini terk ederek kolaylık sûretine işi dökerek hemen “iki yüz bin guruş” karamise olarak hakk-ı sükût olmak üzere tercümânı sarrâf “Kosta” yediyle muhâfiz-ı müşârün-ileyhe gönderdi.

Bunun üzerine müşârün-ileyh Hüseyin Paşa ertesi gün ilerü gelür ve mu'teberân-ı ahâliyi nezdine celb birle çanın asılması men'-i kaziyyesi uyamayacağını çünkü Rusya Devleti'nin iltimâsıyla Sırluya imtiyâz ve serbestlik verilüp istedikleri gibi kiliselerinde âyinlerini icrâ etmeleri fermân-ı âlide sarâhaten beyân buyrulduğundan bu cihetle mâni' olunması icâb etmekle bu bâbda bir kimesne müdâhale sıralarında bulunmaması tenbîhât-ı lâzimesini serd ve beyân eyledikde işe fesâd karıştığı herkes tarafından anlaşılıp “yer pek gök yüksek” fehvâsıyla mecbûren sükût ile mu'âmele olunmadan başka çâreleri olmadı binâen-aleyh Sırlu mezkûr kiliseye birkaç gün sonra çan asup âyinleri üzere ahşâm ve sabâh usûllerini

icrâ etdiler “ve sebep olanların canları için el’ân duâ etmekdedirler” işte bu resîde böyle olmuş idi.

Bâlâda beyân olunan kırk altı târihinde gelmiş olan fermân-ı âli ahkâmı anlaşılınca muhâfız-ı müşârün-ileyh Hüseyin Paşa’nın hatâsı vukû’a geldiğini kendüsü dahi bilmiş ise de gelecek me’mûrlara kadar alâ-hâlihi keyfiyeti kullanmak iktizâ ederken burada dahi acele edüp pek büyük bir hatâsı vukû’ buldu “şöyle ki mezkûr istihkâm ile hudûd i’tibâr eyleyüp dışarusu ya’ni Sava mahallesiyle çarşusu ve vâsıtalar ile “Palilula” nâm mahallât hulâsa-ı kelâm istihkâm hendeğiyle dış tarafı merkum Miloş Bey tarafından idâre olmak üzere yed-i istiklâline muhâfız-ı müşârün-ileyh tarafından ihâle olundu bunun tafsîlâtı ilerüde bi’l-icâb beyân edilecektir vâli-i esbâk müteveffâ-i müşârün-ileyh Maraşlı Ali Paşa zamânında ba’zı Sırp lüdüdan celbi lüzûm olan Sırp lüdüdu buldurmağa sühûlet olmak için Miloş tarafından birkaç pandur ve bir yazıcı ve derûn-ı istihkâmda bir mahalle ikamet etdirilmiş olduğundan bu sırada merkum Miloş Bey mezkûr pandurları çoğaltırıp ve Avrupa’da olduğu gibi gece ile bir kimesne fenersiz gezmek için [90] ahşâm ile yatsu arasında “tranpet” (v)urmağa mübâşeret ve ikametgâhlarını polis şekline koyup men’i husûsuna dahi hükûmet-i İslâmiye tarafından bakıldığından Sırp lüdüdu işlerini ilerületmeğe fırsat buldular.

İş-bu polis derûn-ı istihkâmda bulunmasına lüzûm olmadığı gibi mahzûru dahi pek ziyâde ve belki istihkâmın kâffesini bi’t-tedric zabt ve kabza-ı tasarruflarına geçmesine kadar sebep olacağı bir temel etmiş oldukları pek çok kimesne tarafından ma’e’t-te’essüf söylenmiş oldu.

Bunu müte’akiben Belgrad’ın ortasında vâki’ kebîr kabristan ki vâli-i esbâk müşârün-ileyh Abdurrahim Paşa zamânında o civârda pazar mahalli tertîb olunup günden güne kabirlere fenâlık edilerek hulâsa arsa-ı hâliye hükmüne girmiş olan mahalle nâzır Avrupa-kârî kârgîr ve cesîm olarak karındâşı merkum Avram tarafından muhâfız paşadan bilâ-istîzân bir binâ inşâsına mübâşeret ve bunun hizâsında Kermân nâm tüccar tarafından dahi pür-i ebniye-i-cesîme inşâsına bed’ edilmesiyle kendüsü ya’ni merkum Miloş dahi kilisenin karşusunda başkaca bir

cesîm konak yapmasına müsâra‘at eyledi ve müddet-i kalîlede vücûda getirülen şu ebniye ve gerek sâ‘irelerden etrâfda bulunan İslâm hânelerinin (h)avlularına pencere güşâd olunarak İslâma olan havâlenin kapadılması için her ne kadar teşekki ve muhâfiz paşa tarafından resmen merkum Miloş’a beyân-ı hâl olunduysa da sem‘ ve i‘tibâr olunmadığından ânlar dahi mecbûren hânelerini birer sûretle Sırpluya fûrûht etmeğe mecbûr oldular.

İşte böyle İslâm hânelerine mahzûr olacak ve derûnunda İslâm familyaları iskân-ı mümkün olamayacağı mevki‘lere tüccâr ve rü‘esâ-yı Sırbiye taraflarından cesîm binâlar yapılması merkum Miloş tarafından dâ‘ire-i mahremiyetde ekîden tenbîh olunup Sırplu ise zâten hâ‘in adamlar bulduklarından bu vechile ruhsat aldıklarının üzerine istedikleri gibi ebniyeler yapmağa mel‘anetlerini icrâya başlayup gelen muhâfizlar dahi nâçâr men‘ine muvaffak olamadılar ve bunun men‘i için Sırb hükûmetine teşekki olundukça “bizim usûlümüzde “havâle” kapanması bu kadar” ve men‘ edemeyiz deyü cevâbı alındığından bu hâl bir kat daha Belgrad varoşunu bütün bütüne çürtümesine ve Sırplu yedine [91] geçmesine sebep oldu bununla berâber Sırplu tarafından birer sûretle istihkâm hendeklerini hedm ve tahrîbe tedrîci başlandı.

Ve şurası garâîbdendir ki merkum Miloş bir mahallden geçdikde İslâm taraflarından ayağa kalkılmayup da hürmet etmeyenleri pandurlarına darb etdirmeğe emir verüp icrâ ettirmiş ise de buna dahi muhâfiz-ı müşârün-ileyh tarafından bir şey denilemedi velev süllem muhâfiz tarafından iddi‘â ve tarziyeye kalkışılmış olsa da bir fâîdeyi müfîd olmazdı buraları uzunca bahs olunduğundan tatvîline sarf-ı nazarla bu kadarca beyânıyla iktifâ olundu.

Burada bir hikâye hâtırına geldi “tilki” “kurda” rast gelüp hîlesinden nâşî kurt ile karındâş olup ikrâmen gel seni şu bağıma götürüp üzüm yedireyim kurt cevâbında sâhibi râzı olmaz ve bizi telef ederler tilki dahi red cevâb ederek “ne söylüyorsun benim bâ-tapu ve bâ-sened ve hüccet mülk-i sarîhimdir hiç kimesne müdâhale edemez ve avcılar dahi gelemezler” deyüp her nice ise birlikde bağın içüne girüp serbest üzüm yemeğe başlamışlar bağ bekçisi bunları görünce çabuk elden avcılara haber edüp avcılar seğirdüp gelmekte olduklarını tilki hissetmekle semt-i

firârı ihtiyâr eylediğini kurt görüp tilki karındâş nereye gidiyorsun dedikde “işte avcılar geliyor başının selâmetine bak” cevâbını vermiş ise de “gelsünler bu bağ senin bâ-tapu ve bâ-sened mülkündür belki ânlar da müsâferet tarîkiyle üzüm yemeğe gelmekdedir” diyerek kurt tarafından olunan red cevâbına be-hey kurt karındâş bunlarda misâfir gözü yok gelişlerini beğenmiyorum ve şimdi tâpu ve sened ve hücceti kim okur kim dinler ve hükm edecek zâbit ve hükûmet nerdedir bağ da ânların olsun hemen kaçmağın yoluna bakalım eğerçi postu ele vermeyerek kurtulmuş olursak kendimizi büyük bahtiyârlardan add ederiz derdimiz avcılar dahi bağın etrâfını alup güç hâl ile bir takrîb yakalarını ele vermeyerek kurtulmuş iseler de üst ve başları ber-bâd olup ve tüy ve derileri çalılar üzerinde kalmış ve nihâyetü’l-emr mu‘ammer oldukları müddetçe hey’et-i aslıyyelerini bulmamışlar işte bu resîde böyledir. [92]

2.6. Müşârün-ileyh Hüseyin Paşa’ya Rumeli Vâliliği Verilüp Yerine Mehmed Vecihi Paşa’nın Ta’yîn Buyrulduğuna Da’ir ve Hüseyin Paşa’ya Miloş’un Verdiği Akçeyi İstirdâd Eylediği ve Mustafa Bey’in Katilinin Cenâzesi Fıkra-ı Garîbesi

Biz gelelim sadede bu aralık muhâfız-ı müşârün-ileyh Hüseyin Paşa’nın uhdesine Rumeli vâliliği tevcîh buyrulduğundan Belgrad muhâfızlığı dahi fi’l-asl Engürü? hânedân-zâdelerden ve meşhûr Esad Paşa merhûmun terbiye-gerdelerinden ve hazînedârlık hizmetinde bir müddet bulunup muahharen bâ-rütbe-i vezâret Selânik vâlisi bulunan Mehmed Salih Vecihi Paşa’nın uhdesinde bin iki yüz kırk sekiz senesi Şabân’ında tevcîh buyruldu.

Burada dahi bir tuhaf vukû’âtın beyânı lâzım geldi şöyle ki bu azlin arasında müşârün-ileyh Hüseyin Paşa Miloş Bey’le muhâsebe-i mîriyeyi rü’yet etmeğe mübâşeret eylediklerinde hîn-i muhâsebede Belgrad’da olan kiliseye çan asmak için vermiş olduğu mezkûr iki yüz bin guruşu merkum Miloş tarafından dâhil-i muhâsebe olunup vâridâtdan tenzîl olunmağla ne derece hîlekar ve desâyis etvâr bir adam olduğunu müşârün-ileyh tarafından dahi anlaşılamamış deyü cümleyi şübheden

vâreste etdi ah Sırplular diyerek vefâtına kadar vird-i zebânı olacağına şübhe kalmadı.

Müşârün-ileyh Vecihi Paşa Belgrad'ı teşrîf etdiği gün müşârün-ileyh Hüseyin Paşa dahi me'mûriyyeti olan Rumeli'ne azîmet eyledi garâibden olarak mahrûsa-ı Niş'e geldiğinde bâlâda zikri sebkat eden Mustafa Bey'in katili Mustafa'ya kısas-ı şer'i icrâ etmeyüp de Vidin cânibine nefy etmiş idi katil merkur oralarda geşt ü güzâr ve Viranyalı Hüseyin Paşa'ya intisâb ederek efendisi gelür diyerek mensûbiyeti cihetle Niş'e şitâb edüp gelürken Niş'e altı sâ'at mesâfede "Kuringrad?" nâm palankadan geçerken Paşov isminde birisiyle vukû' bulan münâza'ası üzerine kurşun dânesiyle cerh ve i'dâm olunup cenâzesini Niş'e götürürler iken müşârün-ileyhin Niş'e girdiği güne tesâdüf etmekle ibret-i âlem olmak üzere kendüsünün kısas etmediği katili "cenâb-ı hayrû'l-hâkimin" icrâ-yı kısas ile kendüsünün bir alây-ı muntazama ile giderken cenâzesini dahi gösterüp "men katele kutile" hadîs-i şerîfin müfâd-ı münîfi bunda dahi tasdîk olundu. [93]

Ve bir de garâibden olarak müşârün-ileyh makarr-ı hükûmeti olan Manastır'a gelüp icrâ-yı me'mûriyyete başlayarak bir müddet mürûrundan sonra li-ecli'l-hıfz Dersaadet'de bulunan sarrafı tarafına on yedi bin bu kadar kese nakid akçe gönderüp vusûlüne dâ'ir lâzım gelen senedi almaksızın müşârün-ileyhin vefâtı vukû' bulduğundan meblağ-ı mezkûru merkur sarraf dahi külliyyen inkâr ve bundan mâ'adâ bir takım muhâsebeler dahi ibrâz ederek haylice akçe veresinden başkaca mutâlebeye ibtidâr eyledi.

Bu hâl ile hânedânı dahi perîşân olup gitdi işte devlet ve millet ve vatanın aleyhinde bulunanların nihâyeti neye müncerr olacağı vukû'ât-ı mezbûreden dahi âkil ve dür-endîş olan zevâta bir âyine-i ibret-nümâ oldu azîzim işte öyle alınan akçe böyle gider rûz-ı mahşerde cezâsını kendi çeker.

2.7. Müşârün-ileyh Hüseyin Paşa'nın Zamân-ı İdâresinde Âkîl ve Nakîl'in İrâd Eyledikleri Ba'zı Husûsatın Es'ile ve Ecvibeleri Beyânında ve Varoş Lâfzı Ne Demek Olduğuna Dâ'ir

Suâl-i Âkil Bey

Ey birâder azîzim müşârün-ileyh Hüseyin Paşa zamânında beyân buyurmuş olduğun vukû'ât ve keyfiyyâtda çok ta'accüb olunacak ve garib şeyler vukû' bulmuş ve akl-ı sakîmeden tevellüd ve neş'et etmiş denilse yeri vardır bu hâl-i nâ-makbûle hayretde kaldım diyemem çünkü birinci fenâlık Belgrad varoşu müstesnâ olduğuna sarâhat var iken ve Avrupa'da varoş lafzının tesmiyesi bir şehir ve yahûd kasabanın hayvanlarının beher yevm çıktığı yere kadar ve ba'zı mahalde hâne ve bağçelerin olduğu mahallere kadar i'tibâr olunduğu güneş gibi âşikâr ve bizim lisânımızda top altı ve tetimme ve attâr ve mergâ itlâk olunduğu bedîdâr iken ve memâlik-i İslâmiye'de ise varoş lafzı yalnız “teb'a-ı Devlet-i Alîyye'den bulunan” hıristiyânların sâkin oldukları mahalleye tesmiye olunmak â'det-i kadîmeden olup nice ki Yahudilerin mahallesine Yehud mahallesi ve Çıfut-hâne deyü itlâkı âşikâr bulunmuş iken bu lafızdan ya'ni varoş lafzı tesmiye olunmasından murâd “Avrupa” usûl ve lisânınca olduğu der-kârdır.

Yohsa Belgrad'ın istihkâmı dâhilinde olan Varoş mahallesi demek olmayup ancak Belgrad varoşu muhafızı bulunan zâtların idâre ve nezâretinde olmak ve yalnız Sırplunun serbest girüp çıkmaları husûsları emir-nâme-i sâmi'de ve gerek kırk altı târihiyle gelmiş olan fermân-ı âlîde sarâhat var iken müşârün-ileyhin bu hareket ve cevâb-ı menhûse gibi olmuş olaydı derc olunmak iktizâ ederdi. [94]

Husûsiyle kırk beş târihinde ya'ni fermân-ı evvelde dahi buralarını îmâ eder rumûzât ve işârât olduğu mütâla'asından anlaşılıyormuş işte ibtidâ bu nükteden gâfil olduğundan pek fenâ hareket edilmiş ve bâ-husûs Sırplu hâneleri derûn-ı istihkâmda akall-ı kalîl bulunduğu hâlde ve istihkâm derûnu her bir mahalde dış kal'a i'tibâr olunup şehir ve kasaba ve memleketden ma'dûd olmadığı ve hâric-i istihkâm olan mahallere şehir ve kasaba itlâkı cârî idüğü âlemin ma'lûmu olan hâlâtdandır.

Bunun üzerine ol vechile kâffe-i emlâkın fûrûhtuna emr-i şifâhiyenin irâd ile ruhsat ve Miloş'la ol sûretle ahâlinin “Mart’a” ya’ni ilkbahara kadar hicretin terkine mukâvele ve karâr verilmesine bilmem ne denilebilir.

Hemen şu kadar bilirüm ki bu hareketten dolayı Sırbistan’a verilen serbestlik kat ender-kat kuvvet ve ilerüde envâi‘ teklîfâta kalkışmalarına bu işler sebab-i müstakillî olduğu nezd-kâr-ı aşnâyânda müstagni-i beyân ve işâret olmağın ahâli-i mu‘teberânında ise bu nükteleri bilür zevâtın mevcûd olduğunu kaviyyen bildiğimden acaba bunlar niçün müşârûn-ileyh Gavanoş Hüseyin Paşa’ya ihtâr ve söyleyüp de bu hâlin men‘i çâresine ısrâr etmediler.

Sırp hudûdu istihkâma kadar olması ve bâ-husûs Sava çarşusuyla iskeleler Sırplulara terk olunması maddesi sebebe mebnî kabûl olundu ve kalan ahâli-i İslâm ne sûretle idâre ve kesb-i ticâret edecekleri pîş-i mütâla‘a’ya konulmadı mı bâri hiç olmaz ise meşhur “Nemçe” metrisi denilen istihkâma ittisâl etmiş olan bağçelere kadar hudûd ettirilmek ol vakit imkân tahtında idüğünü zann eder ve Avusturya Devleti dahi civâriyyet hasebiyle bu husûsa mu‘âvenet eylerdi me‘mûl ederim Miloş ve Sırbistan bu imtiyâza naîl olunca “mal bulmuş Mağribi’ye dönmüş” fehvâsıyla ânlar dahi rızâ gösterirlerdi.

Çünkü “tavuk kafesi” gibi mer‘a ve otlaksız bir memleketin Avrupa’da dahi mesbûk olmadığından Rusya Devleti dahi buna bir şey diyemeyip bi-eyyi-hâl râzı olacağı aaleb-i me’mulden olup binâen-aleyh buralarını ahâli-i İslâm mütâla‘a [95] vechile tefekküre-i tasavvura alması lâzım gelmez miydi ve bunda Avrupa usûlünce varoş ta‘bîrini meydân-ı iddi‘âya ko[y]mak lâzım gelmez miydi?

Cevâb-ı Nâkil Bey

Ey birâder mûmâ-ileyh Mustafa Bey’in vefâtından sonra merkum Hâlid Bey cümleye galebe etdi ve kendüsünü her vechile merkum Miloş Bey dâ’ire-i tesâhuba aldığından söz anlar ve ilerü gelür vücûhları birer sûretle vâliye tecrîm ve rahne-dâr etdirerek bununla berâber Kranovefçeli meşhûr Kara Mustafa Ağa’yı merkum Miloş tarafından pusuya çektirüp i‘dâm etdirildi.

Muhâfız tarafından bunun sebebi suâl olundukda haydûdlar tarafından itlâf olduğu cevâbı verilerek bu gibi pek çok fenâlıklardan dolayı ahâliyi sindirüp ferd-i âferideye söz söylemeye cesâret bırakmamışken yine hamîyyet-i vataniye ve gayret-i İslâmîye olarak ba‘zı mu‘teberân-ı ahâli tarafından husûs-ı mezbûra birer sûretle muhâfız-ı müşârûn-ileyh ihtâr ve söylenmiş ise de evvel emirde kendisi fermân-ı âlînin i‘lânında ol vechle nutk-ı resmî icrâ ve Miloş’la ol sûretle karâr vereceğini bir kimesne bilmedi.

Her nasılsa bir kerre “ok yaydan” çıkınca gerüye alınmaması emr-i tabî‘i olup husûsen cümlesi hicret edecek deyü şifâhen i‘lân ve irâde buyrulduğundan artık Belgrad’da kalmak ihtimâli olmadığından ve zaten herkes tarafından hicret hevesine düşülmüş olmasıyla pek de ihtâr sıralarında bulunmamış idi.

Muahharen emlâkın istirdâdı keyfiyyeti her ne kadar gelmiş ise de pek çok hâne ve emlâk ve husûsiyle Sava iskeleleri tamâmıyla Sırlu yedinde kaldı işte müşârûn-ileyhin batâet aklı ve dirâyeti esmârı olarak Belgrad’ı şimdiden bitürülmüş hükmüne koyup ilerüde Devlet-i Aliyye’ye dahi bir büyük gâ’ile açılmasına sebep olacak fenâlık tohumunu zer‘ ederek el-hâsıl Rusya Devleti’nin ol kıt‘ada yetiştirilmesini murâd ettiği devha-ı politika-ı mühimmesinin sebz-vâr olmasına ba‘is olarak gitdi.

Suâl-i Akîl Bey

Ey birâder Sırbistan’da vâkî‘ kılâ‘yı sâ’ireden ve husûsiyle kal‘alar ve kasabalar [96] ve civârlarında bulunan ehl-i kurâ ahâli-i İslâmına ne vechile mu‘amele olup bunların emlâk ve hâne ve arazileri ve çiftlikât arazileri ve emlâk ve akârları ne sûretle tesviye olundu çünkü pek külliyetlü olup tamâmıyla akçesini Sırlu vermeğe iktidârı alamaz zann ederim buraları tafsîlen beyân buyurmalarını başkaca niyâz ediyorum.

Cevâb-ı Nâkil Bey

Ah birâder azîzim bu suâliniz eski yâreleri delmiş oldu ne çâre emrinize imtisâlen beyânına ibtidâr eylerim şöyle ki kasaba ve karyelerde bulunan İslâmın

hicret etmeleri ve emlakları Sırp'luya terk olunması ve isterlerse fûrûht ve yahûd icâra vermelerini muhâfiz tarafından güzelce cümleye tefhîm olundukda ahâli-i merkume bu hâle kâffeten memnûn olup fûrûht etmelerine ekserisi hâhiş oldularsa da Miloş Bey ve ahâli-i Sırbistan bu emlak ve akarın değer-i bahâlarını vermeye kudreti olmayup ve hükûmete alınmış olsa en ekall ikiyüz bin keseye muhtaç olduğu tahmîn edilmekte idi icâr eder ise bir müddet verilüp ba'dehû birer bahâne ile çürüdülüp tadrîci tadrîci zabt olunarak meblağ-ı mezkûr tamâmıyla Sırbistan'dan çıkarılmayup bununla berâber ashâb-ı emlak gelüp teşekki-i hâl ederlerse de ber-mûcib-i mu'âhede mecbûren kendü mahkemelerine mürâca'at edeceklerinden birer sûretle bunların "sened" ve "tapu" ları başkaca çürüdülüp bu emlakı bâd-ı hevâ kazanmış olacağını efkârına düşmüş oldukları anlaşılmış idi.

Bu emlak husûsu için bâlâda beyân olduğu üzere tarafeyn me'mûrları geldiğinde sebt-i defter olunup ol vakit mikdâr emlak ve değer-i bahâları ve icârı silinmiş olacağından bunun üzerine Miloş tarafından evvel emirde me'mûrların adem-i vürûduyla emlak-ı İslâm sebt-i defter olunmaması esbâbına teşebbüs olundu.

Bir de mezkûr karye ve kasabalarda bulunan ahâli-i İslâm miyânelerine Miloş tarafından gûnâ-gûn havâdis neşr ile işte Sırp'luya üzerinize hücum edüp koyun sürer gibi cümlenizi hicret etdirecektir ve mevcûd mal ve eşyanızı dahi yağma edecekler deyü bir takım tehdîdât-âmîz kelimâtın şâyi'asıyla bunları ihâfeye tâbi' etdirdiler. [97]

Bî-çâreler dahi ibtidâ evlâd ü ıyal ve emvâl ve eşyâ-yı mevcûdelerini kedersizce Bosna ve Arnavutluk ve Rumeli taraflarına savuşdurup ba'dehû sebük-bârca avdet ve çiftlikât ve hâne ve emlak-ı sâ'irelerini icâreye vermek ve tâlibi zuhûr eder ise fûrûht etmekten başka çâreleri olmadıklarını derk ve iz'ân etmekle ol sûretle hicrete kıyâm edilir bunların emlak ve arazilerini der-akab Sırp'luya zabt ederek yerlerine Sırp'luları iskân etdirdiler.

Ahâli-i merkumeden avdet edüp gelenlerden ba'zıları kalmış olan emlak ve arazilerinin ber-mûcib-i mu'âhede fûrûht etmek üzere Sırp'luya mürâca'at eylediklerinde şimdi vakti değildir beklemekte olan me'mûrlar geldikde ol zamân bu

işlere bakılacaktır ancak bizler şimdiden icârların mikdârını ta'yîn etmeğe ve yahûd değer-i bahâlarıyla mübâyâ'a eylemeğe bile Miloş Bey'den cesâretimiz yoktur deyü cevâb-ı reddiye i'tâsıyla me'yûsen ve mahzûnen bunları i'âde etmekde bulundular.

Husûs-ı mezbûr için muhâfiz tarafına mürâca'at olundukda kezâlik bu işin tesviyesi için gelecek me'mûrların vürûduna ta'lik ile ihâle-i sem'-i i'tibâr ile mu'âvenetinde bulunulmadı ve icâbında sizlere ihbâr olunur cevâb-ı bâridesi i'tâ edildi hâlâ ihbâr edilecektir müşârûn-ileyh Hüseyin Paşa varsın rûz-ı cezâda cevâbını versün.

Bu sırada yalnız Sokol Kal'ası civârında bulunan kurâ ahâlileri hicret etmedi.

Çünkü çerkesler gibi bunlar bir kabîle olduklarından harb etmedikçe hicret etmeyeceklerine miyânelerinde ittifâk ve karâr verdikleri haberi aldığından bir müddet için alâ-hâlihi bırakmış oldular.

Mezkûr Köprü Palankası'nın kal'ası bu esnada hedm olunarak mühimmât ve edevât-ı sâ'iresi Belgrad Kal'ası'na nakil ve ahâlisi Arnavutluk ve Niş ve Leskofça ve İvranye ve Kurşumlu (Kurşunlu) tarafına hicret etdiler.

Kılâ'-yı sâ'ire bulunan ahâli-i müslime varoşlarından kal'aya çekilmeleri ve yahûd eyâlât-ı mütecâvireye hicret eylemelerine beş sene müddet olup ve kendileri ise müstahfazîn neferâtı itlâk olunacağından bir şey denilemeyüp alâ-hâlihi terk olunmuş [98] ise de ancak civârında bulunan tarla ve çayır gibi emlâkların zirâ'at ve harâsetinde Sırplu tarafından tasallut olunarak sâlifü'z-zikr Belgrad'ın istihkâmı hâricinde kalmış olan kâffe-i tarla ve arâzi ve çayır ve emlâk ve bağçeleri dahi Sırplu tarafından zabt olundu hatta ahâlinin hatab kat' eylemelerini ve ineklerin otlak yerine kadar çıkmalarını külliye merkum Miloş Bey tarafından men' olunup kılâ'-yı sâ'ire ahâlisinden ziyâde olarak Belgrad ahâlisini iz'âc ve gûnâ-gûn ezâ ve cefâyâ ibtidâr olundu.

Çünkü bu bâbda kullanmış olduğu politika-ı hafiyyesi evvel emirde Belgrad ahâli-i Müslimesini iz'âc edüp de hicret eylemelerine mecbûriyyet vermek ve bunlar hicret ettiği hâlde sâ'ire kal'aların varoşlarında bulunan İslâm müddet-i mezbûrede

bi't-tab' hicret eyleyeceklerinden bu hâlde bunlardan müstahfazîn hizmeti için bir kimesne kalmayup kalmış olsa bile kal'a derûnlarına girmek icâb edeceğinden bu dahi familyalar ile kal'a derûnlarında iskâna yer olmayup bil'âhire bulunsa da familyalar tahammül edemeyüp nihâyetde ânlar dahi iskânı hicrete tebdîl etmekle mezkûr kılâ'-yı hâkaniyeler "memleketinde" olan kılâ' misillü cânib-i Devlet-i Aliyye'den hedm olunmasına mecbûr olunacağı velev süllem olunsa bile derûnlarına vaz' edeceği asker bir nevi' muhâsara tahtında bulunup ahâli gibi Sırplu ile ihtiyât ve hüsn-i mu'âşeret edemeyeceklerine ve husûsen li-ecli't-ticâre Sırbistan'ın her tarafını gezüp derûn-ı Sırbistan'da olan işlere matla' olamayup Sırplu tarafından bunlara karantina yolunda dâima nezâret altına alınup bu sûretle ânlar dahi ezâ ve aralıkda bühtânlar edilmesiyle nihayetü'l-emr cânib-i Devlet-i Aliyye'den bunlar dahi kaldırılıp kılâ'-yı mezkûrların bi't-tabi' hedmine ve yahûd Sırbistan'a terkine mecbûriyet hâsıl olacağı mütâla'a-ı efkâra mel'anet-disârları üzerine artık hadden efzûn ahâli-i Belgradî iz'âc ve haklarının ibtâliyle rü'esâ-yı Sırplu meşgûl ve politikalarını bunun üzerine yürütmüş oldular.

"İş-bu kurmuş oldukları tertîbât-ı i'tisâf-kârîleriyle ilerüde beyân olunacak vak'a-ı müte'ellimenin nihâyetine kadar hiçbir İslâm Sırp hükûmetinde hak kazanmış numûnelik olarak bulunamayacağı cümleye müselleme ve ayândır." [99]

Suâl-i Âkil Bey

Husûs-ı mezkûra dâ'ir daha pek çok şeyler murâd olunup suâl olunması musammem bulunmuş idiyse de bu ifâde-i mezbûrenizden cümlesi hall olup anlaşıldığından bu kadarla iktifâ olunup diğerlerin isti'lâmında sarf-ı nazâr etdim.

2.8. Müşârün-ileyh Vecihi Paşa'nın İşe Mübâşeret-i

Her nasılsa gelelim müşârün-ileyh Vecihi Paşa'nın müddet-i muhâfızlığı ne kadar mümtedd oldu ve ne sûretle idâre etdi merkum Miloş Bey ve gerek ahâli-i sâ'ire ile ne vechile geçindi ve politika-ı mukteziyyeyi ne merkezde icrâ ve irtikâbı olup olmadığı ve cesâreti ne raddelere kadar idi ve oradan azlinde kangı eyâleti teşrîf eyledi muhâfızlığı zamânında Sırpluya dâ'ir bir gûnâ fermân-ı âli şeref-vürûd etmiş idi.

Ve müşârün-ileyh Hüseyin Paşa gibi yanlış ma'nâlar işi ve devletin politikasını gâib etdi mi ve Belgrad ahâlisine ilerüde gelecek fenâlıklara ve Miloş'un politikasına takviyet verdi mi bunu dahi lütfen ifâde ve beyân buyurmalarını ricâ ederim.

Cevâb-ı Nâkil Bey

Müşârün-ileyh Mehmed Paşa Belgrad'ı teşrîf ettiği gün muhâfız sâbık Gavanos Hüseyin Paşa Rumeli'ne azîmet etdi ber-mu'tâd üçüncü günü me'mûriyyet emr-i âlisini alenen kırâ'at edüp hüsn-i mu'âşerete dâ'ir bir nutk-ı resmî icrâ ve cümle erkân-ı memlekete "hil'at" yerine muahharen icâd olunan "hırvâni"ler iksâ ile her birerlerini taltîf-i bî-bahâ ile mesrûr eyledi.

Miloş Bey'e dahi alâ bir esb ve bununla berâber ba'zı hedâyâ familyasına zî-kıymet eşyâ ve rü'esâ-yı Sırbiyeye çubuk takımları gibi atıyye-i lâ-yuadd velâ yuhsâ gönderüp politikalarına dönülür gibi kendüsünü göstermiş oldu bu esnâda Rusya Devleti tarafından "Vaşçenko" nâm zât konsolos nâmiyla Belgrad'a gönderildiğinden derûn-ı istihkâmda varoş çarşusunda Sırlu tarafından tahliye ve tehiyye etdirilmiş olan konak-ı mahsûsa ik'âd etdirilmekle hâmil olduğu fermân-ı âli muhâfız-ı müşârün-ileyhe takdîm ve kırâ'at ve "bandıra" ya'ni Rusya Devleti sancağını güşâd edüp kaide-i mer'ıyye üzere kal'a-ı şâhânedan "yirmi bir pâre top" endâht olunup me'mûrîn Devlet-i Aliyye tarafından icrâsı lâzım gelen merâsim-i tebrîk ifâ olundu. [100]

Bunu müte'âkıben Avusturya ve İngiltere devletleri taraflarından dahi konsoloslar gelüp ânların haklarında dahi ol vechile resimler icrâ olunmuş ise de bunlar işe karışmayup yalnız Rusya Devleti'nin Sırbistan'a hâmilîği cihetle her bir husûsâta karışup merkum Miloş ve rü'esâ-yı Sırbiyeye dâimâ nush ü pend ederek iktizâ eden ta'limâtı vermekde ve her vechile politika-ı hafıyyelerini çevirmekden bir ân hâli kalmıyordu.

Müşârün-ileyh Vecihi Paşa ise ashâb-ı dirâyet ve fatânetden bir zât bulunmağla lâzım gelen işlere zerrece sekte irâs etdirmeyerek murâd-ı mekârim-i

i'tiyâd-ı cenâb-ı âli üzerine rü'yet ve politika-ı Devlet-i Aliyye'nin bir takrîb kuvvetlenmesi esbâbına sarf-ı efkâr etmekte idi.

2.9. Belgrad Varoşu Müstesnâ Olduğuna ve Belgrad Vâlilerine Muhâfız İtlâk Edilmesi Bâbında Fermân-ı Âliye Dâ'ir

Arası çok geçmeyerek sâbık Belgrad muhâfızı müşârün-ileyh Hüseyin Paşa zamânında Miloş'a gönderilmiş olan birbirini müte'âkıb iki kıt'a fermân-ı âlinin te'kîdini hâvî "bin iki yüz kırk dokuz târihinde bir kıt'a fermân-ı âli şeref-vürûd edüp ve bu kerre bir ahbâbda sûreti bulunup zeyl-i târihe merbûten kılman yedi rakamla işâret edilen evrâka mürâca'at olunup kırâ'atından ma'lûm olacağıının ihtârına ibtidâr kılındı" fermân-ı âli beyne'l-ahâli kırâ'at olunup mefhûmu cümleye i'lân edilerek merkum Miloş Bey'e i'tâ olunduktan sonra me'mûr-ı mahsûsun gelmesine intizâr üzere bulunuldu.

Bu sırada meşhûr Hakkı Paşa-zâde Ahmet İzzet Bey muahharen rütbe-i vezârete nâil ve şöhret bulmuşdur müşârün-ileyhin kethüdâlık hizmetinde bulunup Belgrad'ın bu hâlini görünce şimdiden buralarına bitmiş hükmünü verüp me'mûriyyetini terk ederek Deraliyye'ye azîmet etdiğinden yerine cebeci kâtiblerinden olup müşârün-ileyhin kitâbet hizmetinde bulunan Mehmed Efendi'yi kethüdâ nasb eyledi.

Merkum Miloş'un hizmetine girmiş olan Köprülü Abdül Espâhi ke'enne Miloş'a sû-i kâsd sâdedinde bulunulduğunu hiss etmiş olduğundan merkum Miloş tarafından verilen tenbîhât üzerine Belgrad'ın memerr-i İslâm olan zirin çarşusunda Sırpludan birkaç pandur sipâhi-i merkuma rast gelüp kurşun dânesiyle cerh ve i'dâmına tasaddî olunarak merkum ayağına pây-dâr ve eline çabuk şecî' bir adam bulunduğundan mukabeleden zerrece gerü durmayup çarçabuk iki nefer Sırplu pandurlarını ba'de'l-ıtlâf şerbet-i sehâdeti nûş etdi. [101]

Miloş'un bundan murâdı "işte ben alenen Belgrad istihkâmı dâhilinde dahi alâ-melâ'in-nâs İslâmları telef ve katl etdirebilirüm bana bir şey denilemez" deyü cümleye bildirmek ve İslâmı sindirmek için merkumu i'dâm ettirmiş olduğu

muahharen olunan tahkikatdan anlaşılmasıdır bu keyfiyyet kendüsüne Vecihi Paşa tarafından “protesto” olunduysa da merkum Miloş tarafından cevâb-ı lâ ve na’am dahi verilmedi bu da böyle gitdi.

Fermân-ı âlinin şererf-vürûdundan sonra diğer bir kıt’a fermân dahi şeref-vürûd edüp kezâlik zeyl-i târihinde yedi rakamla işâret ve rabt kılınan evrâka mürâca‘at olduğu hâlde me’âl-i âlisi anlaşılması olacağından derc ve ilâve-i sutûrdan sarf-ı nazar kılındı bunun üzerine muhâfiz-ı müşârün-ileyh Vecihi Paşa merkum Halid Bey’i celb ve şu hâsılâtın mikdâr-ı sahîhâsına ne vechile ma‘lûmât alınmak ve ne sûretle taksîmine mübâderet olunmak lâzım geleceğini istişâreye mübâderet olundukda ol dahi kâffe-i ze‘âmet ve timârâtın mikdâr-ı hâsılâtını mübeyyin mukaddemâ Hüseyin Paşa zamânında iki defter yapıp bir nüshası Dersaadet’e takdîm olunarak diğer nüshası dahi nezdinde mahfûz bulunduğundan defter-i mezkûra mürâca‘aten ve düşme icmâlîne tatbîken taksîm olunması mümkün olabileceğini beyân eylediğinden müşârün-ileyh dahi kethüdâsı mûmâ-ileyh Mehmed Efendi ile birlikde tanzîm ve defterinin yapılmasına emir ve irâde buyurdu.

Merkum Halid Bey ise muzmer-ı derûnu vechile intikam alamadığı kesândan ve böyle vakitte dahi ahz-ı sâr intikam sevdâsıyla bu husûsu fırsat ittihâz ederek kendü tarafdârlarından Uziçeli Hisâri-zâde Küçük Ağa denilen İbrahim Efendi nâm zâtı celb ve evvel emirde defter-i mezkûru dâ’ire-i mahremiyyetde kalıba ifrâğ ya’ni intikam almak murâdı olan kimesnelerin mutasarrıf olduğu ze‘âmet ve timârları kurâlarının yazılmış olan hâsılât bedellerini pek dûn dereceye tenzîl edüp ve tarafdârları bulunanların ve ze‘âmet ve timârlarına zamm eyleyerek bu hâl ile pek çok kimesneye gadr etdi.

Ve bu defteri değışdirmeğe vakti olamayup hemen mahv-ı isbâtları kendü yazılarıyla meydânda olduğunu mûmâ-ileyh Mehmed Efendi görmüş ise de ne sebebe mebnî ise paşa-yı [102] müşârün-ileyhden ve gerek diğer vücûh-ı memleket-i sâ’ireden ketm edüp meydâna koymadı ve bu sahte defter mûcibince taksîmine mübâşeretle birkaç mâh zarfında kâffe-i hâsılâtı karye be-karye tefrîk olup “yedle” rabtı için mukaddemâ bir kimesneye danışmayarak vâridât-ı Sırbistan çok

görünmemek için müşârün-ileyh Hüseyin Paşa tarafından bâlâda zikr olunan hâsılât defterinin Dersaadet'e hîn-i takdîminde bir kıt'a fiyât pusulası leffen irsâl ve göstermiş olduğu fiyat yüz kıyye hinta on ve şa'îr yedi ve kukuruz ya'ni mısır beş guruşa gösterüp ve inhâda dahi söyletendirilmiş olduğundan fiyat-ı mezkûreye tatbîken bi'l-hesâb kâffe-i ze'âmet ve tımârât hâsılâtları dört bin keseye bâliğ edilüp rub'-ı bedel i'tibâr ile senevî bin kese üzerine zu'amâ ve tımârât ashâbının cümlesine taksîm olunarak bu sûretle yürüdümesi irâde buyrulmuş olduğundan bi'l-mecbûriyye bir kimesnenin bir diyeceği kalmamış ise de defter-i mezkûrun ol vechile mahv ve isbât olunması pek yolsuz idi.

Bu sırada ze'âmet ve tımârâtın icrâ-yı yoklamaları lâzım gelmekle bu dahi birer mikdâr ale'l-hesâb akçe verilmesiyle yoklamaları icrâ ve bu yoklamanın icrâsında haylice tımâr ve ze'âmet ve bâ-husûs Köprü Kal'ası'ndan hicret edenlerin kâffe-i tımâr ve ze'âmetleri açıkda kalarak mahlûl idüğü meydâna çıkup mahlûlât-ı mezbûrenin ahass-ı senevîsi rub'-ı bedel i'tibârıyla yüz bin guruşu mütecâviz bulunmuş idi.

Bu sergide ashâb-ı zu'amâ ve tımârâtdan ba'zıları tam hâsılât senevîleri ne mikdâra bâliğ olduğunu lede's-suâl "el'ân ma'lûm değildir taksîm defteri hitâm olsun da ol zamân hisseler ma'lûm olur" deyü cevâb i'tâ olunduğundan bir şey denilemeyüp sükûtle mu'âmele ve mezkûr hâsılât defterine öyle fenâlıklar edildiğine yine ahâli tarafından bir kimesne âgâh ve matla' olanadığından bu bâbda muhâfız-ı müşârün-ileyh dahi bir şey ihtâr olunamadı.

Bu esnâda Belgrad Kal'ası'nda bulunan mezkûr "yedi orta topçu asâkiri" Dersaadet'e gideceklerinden bunların Belgrad'da tehhül eden takımından iki bölük yerlü topçusu ünvânıyla tertîb olunmak ve şehriyye yirmi guruş ma'âş ve bir de on yedişer guruş bedel-i ta'yînât verilmek üzere karâr-dâde olup makam-ı âlîye arz [103] olunup ve bununla berâber tımârât ve ze'âmet hâsılâtlarının mezkûr taksîm defterleri takdîm olunduğundan mûcibince icrâsına fermân-ı âli sâdir olmağla asâkiri merkume kendü hâhişleriyle ber-vech-i meşrûh iki bölükden ibâret olarak

Belgrad'da kaldı ve bunların mezkûr ma'âş ve bedel-i ta'yînâtlarına karşuluk olarak mahlûlât-ı mezbûre bedelâtı gösterilmiş olduğundan oradan tesviye dahi olundu.

Ashâb-ı tımârâta ya'ni mezkûr Semendire Sancağı sipâhiyânına rub'-ı bedel hâsılâtları ber-mûcib defter mütekaddime i'tâ olunmağa mübâşeret eylediyse de Sırlu maktû'nun elli senesi malıyla kırk dokuz senesi hâsılâtına mukabil bedel-i ma'âşları tevzi' olunduğundan Sırluya terk olduğu târihinden târih-i mezkûreye gelince sipâhiyânın ve gerek mâhiyyelü yerlü müstahfızlarının daha iki senelik bedel-i ma'âşları hazîne-i celîlede kalarak mezkûr kırk dokuz senesi mal-ı maktû'nun târihiyle berâber i'tibâr olunmadığından bu bir senelik bedelleri dahi dâimâ tedâhülde bulunduruldu bu dahi bu kerre verilmeyüp de maktû'nun taksîti i'tibâr ile verilmesi icâbından idiyse de vakt-i hâl iktizâsınca elvermeyeceğinden ve sipâhiyâna ve gerek yerlü tabya müstahfızları dahi üç senelik hâsılâtlarını ahz etmemesinden dolayı güft ü gûya başlayup her tarafı ta'cîzden hâli olmayacaklarından elli senesi maktû'uyla kırk dokuz senesi hâsılâtına mahsûben diyerek tevzi' ve i'tâ olunmuş idi.

Bu tevzi'âtta ekserisinin me'mûl ettiği vechile rub'-ı bedel hâsılâtlarını almayup ve bu işe bir fesâd karışmış idüğü müteveffâ-ı mûmâ-ileyh Mustafa Bey'in mahdûmu mûmâ-ileyh Mahmud Raşid Bey'in ze'âmeti yirmi sekiz pâre karyeden ibâret ve ekserisi müstakill olup ta'sîrât vaktinde senevî yüz bin guruşdan ziyâde hâsılât verdiği ve merkur Halid Bey'in ze'âmetleri ise senevî on beşer nihâyet yirmi bin guruş tam hâsılât ver geldiği cümlelerin müsellemler ve ma'lûmu bir mevâdd bulunmuş iken iş-bu taksîm maddesinde mûmâ-ileyh Raşid Bey'e beş bin altı yüz bu kadar ve kendüsüne on iki bin beş yüz bir guruş reb' bedel gösterüp taksîm defterlerinde yürütmüş oldu.

Buna herkes tarafından kesb-i ittîlâ' olduğuna binâen hemen keyfiyyet-i mezbûr muhâfız-ı [104] müşârün-ileyh Vecihi Paşa'ya ifâde ve şikâyet olundukda müşârün-ileyh dahi defter-i mezkûre lede'l-mürâca'a ber-vech-i muharrer mahv ve isbâtı meşhûdu olunca ne derece fenâlıkda bulunmuş idüğü tebeyyün ve tahakkuk etmiş ise de "çi-fâide" yapılan defterler hazîne-i celîleye takdîm olunmuş ve mahlûlâtın hâsılâtları dahi topçuların ma'âş ve ta'yînâtlarına yürüdülmüş ve

mûcibince irâde-i seniyye dahi şeref-ta'alluk eylemiş olduğundan tebdîli çâresi gayr-i mümkün olmağla mecbûr alâ-hâlihi terk edüp evvel emirde bundan dolayı merkum Halid Bey'e pek ziyâde gücendi.

Bu vak'aya gelince meğerçi Halid Bey'in ne hâl ve etvârda adam olduğuna ve Miloş tarafına tamâmıyla mensûbiyeti bulunduğu müşârün-ileyhe ma'lûmât verir bir kimesne bulunmamış ve mûmâ-ileyh Mehmed Efendi her nice ise Halid Bey'le her vechile politika-ı hafıyyeleri birleşmiş olduğundan kendüsü dahi ihtâr etdiğinden başka ihtâr edecek kimesneye dahi yol bırakmamış olduğu anlaşıldı her nasılsa bu maddeden sonra mu'teberân vücûh ve ahâliye âşuru derecede ri'âyet etmeğe mübâşeret etdiyse de hâ'in-i merkum Halid lâzım gelenlerden tamâmıyla ilâ-nihâye ahz-ı intikam almış oldu.

2.10. Miloş Tarafından Belgrad Civârında Askere Kışlası Yapılmasına Şürû' Olundukda Muhâfız-ı Müşârün-ileyhle Olan Münâza'aları

Bu esnâda mezkûr Vraçar câmi'-i şerîfi civârında Sava mahallesi ittisâlinde cesâmetli olarak Sırb askeri için merkum Miloş tarafından bir aded kışla-yı cesîme inşâsına pâ-yı endâz mübâderet olduğundan orası ise varoşdan ma'dûd ve bâ-husûs henüz hudûd me'mûrları vürûd etmemiş ve Sırbiye hudûdu dahi tahdîd olunmamış olduğundan öyle mu'âhedeye mugâyir olarak selefi müşârün-ileyh Hüseyin Paşa zamânında ale'l-gafle icrâ olunan yalnız bir nutuk üzerine derûn-ı istihkâmın müdâhaleye ve hod-gârâne istihkâmın hendeklerine kadar zabtına cü'ret eylediğinden hâriç hendek olup varoşdan add olunan Sava mahalle ve iskelesi ve gerek Palilula nâm mahalli muhâfızların idâresine redd eylemek şurûtu iktizâsından olduğunu ve evvelce şeref-vürûd edüp ve kendüsüne takdîm olunan fermân-ı âlide Rusya Sefâretiyle verilen karârı müş'ir olan ahkâm-ı âlisinden sarâhaten tasrîh olduğu muhâfız-ı müşârün-ileyh tarafından kendüsüne ihbâr ve kışla-yı mezkûrun inşâsı husûsu terk ve ta'til olunmasını iş'âr ve bi'l-vâsita haber-i mahsûsa tesyâr olundu. [105]

Merkum Miloş ise iltimâsât-ı mezbûreye sem‘ ve i‘tibâr etdiğinden mâ‘adâ müşârün-ileyhin bu gibi iltimâsını kabûl edemeyeceğini ve orada kışla yapıldıktan sonra daha ba‘zı ebniyeler binâ ve inşâ edeceğini ve taraf-ı muhâfızından şâyed muhâlefet olunacak olur ise kuvve-i cebriyye ile bi-eyyi-hâl inşâ edeceğine ısrâr ve mecbûr olacağını sûret-i kat‘iyyede cevâb verdi.

Bu esnâda derûn-ı istihkâmında bulunan mezkûr Sırb polisi tarafından muhâfız-ı müşârün-ileyhin sâis başısı olup fi’l-asl Rumeli re‘âyalarından iken ve Sırbistan’a verilen imtiyâz ve serbestlik ise yalnız şimdiki hâlde Sırbistan’da mütevattın bulunan Sırplu hakkında cârî iken böyle bilâ-sebeb ahz u girift olunarak mahbese ilka eylediklerinden bunun salıverilmesi ve bu misillü Sırbistan’a gelmiş ve gelecek teb‘a-ı Devlet-i Aliyye’ye Sırb hükûmeti karışamayacağından icâbında muhâfız bulunan zevât tarafından bunların terbiye-i lâzımelerine bakılması şurût ve nizâmı iktizâsından bulunduğu polis me’mûruna haber gönderilmeksizin salıvermeyeceklerine ve bu gibi nizâmâta ma‘lûmatları olmadığından sâis-i merkumu ve İslâmdan başkasına ya‘ni Hıristiyan isminde Sırbistan’a gelmiş ve geleceklere ve hatta Yahudi ve İslâmdan ma‘dûd bulunan kıbtiyân tâifelerine bile Sırb Emâreti tarafından karışılacağı cevâbını verdiler.

Bunun üzerine muhâfız-ı müşârün-ileyh Vecihi Paşa dahi çend nefer gavnâs gönderüp polisleri habis-hânesinden merkum sâis başıyı cebren aldirup ve keyfiyyeti Miloş Bey’e tahrîren bildirüp bundan böyle polisin istihkâm derûnunda bulunması icâb etmeyeceğini dahi beyân ve ityân olunmuş ise de merkum Miloş tarafından bu bâbda da sem‘-i i‘tibâr ve ısgâ olunmadığından başka polis me’mûrlarının vermiş oldukları cevâbı kendüsü dahi tasdîk ve iddi‘âda bulunduğundan husûs-ı mezbûre bi’l-etrâf Dersaadet’e arz ve inhâ olunan bu gibice şeylerin icrâsı hudûd me’mûrları gelmesine mütevakkıf ve vakt-i hâl iktizâsınca hareket olunması lâzım geleceği cevâben emir-nâme-i samîde fermân buyruldu.

2.11. Ricâlden Lebib Efendi Geldiği ve Sırbistan’a Hudûd Ne Vechile Tahdîd Kılındığı ve Küçük İzvornik Keyfiyyetine Dâ’ir Tafsilât

Bir müddetden sonra hudûdun tahdîdiyle alâmetler ve sun’i ve ba’zı husûsâtın mahallince müzâkere ve karârı için ricâl-i Devlet-i Aliyye’den Lebib Efendi me’mûren Belgrad’a gelüp [106] evvel emirde Belgrad gümrüğünü ve kantar ve tahmîs ve balık saydiyesi ve rûsûmât-ı sâ’irenin kâffesini Miloş Bey’e teslim eyledi Belgrad’dan mezkûr “Zemun” tarafına tüccar ve sâ’irenin nakli için bâ-berât-ı âli kayık gediklerine ahâlden ba’zıları mutasarrıf olduğundan der-akab bunların dahi Miloş’a terk ve tefvîz olunmasıyla ashâblarına yalnız “altışar yüz guruş” merkum Miloş tarafından i’tâ olundu.

Bunu müte’âkıb çarşu muhâfazasında bulunan “Basband”lar dahi kaldırulup çarşu muhâfazası için lâzım gelen pandurlar Sırp polisi tarafından ikame etdirildi.

Hudûd keyfiyyetlerine gelince evvel emirde Bosna tarafından hudûdun kat’ına mübâşeret olunması icâb etdiğinden ve bu husûsa Vidin vâlisi meşhûr Ağa Hüseyin Paşa’nın dahi nezâreti munzamm olması muktezâ-yı irâde-i seniyyeden bulunduğu müşârün-ileyh tarafından me’mûren Belgrad’a gelmiş olan Vidinli Hacı Hasan Efendi ve Miloş tarafından merkum Voçik kapudân ve daha iki nefer Sırb rü’esâları ve muhâfiz-ı müşârün-ileyh Vecihi Paşa tarafından silâhdâr “Salih Ağa” ve me’mûr müşârün-ileyh Lebib Efendi cânibinden dahi bir mühendis ve bir me’mûr ta’yîn olunarak ibtidâen Bosna tarafından tahdîd olunacak hudûda irsâl olundu.

Bunlar “Leşeniçe” [Leşnitsa] ve “Lozeniça” kasabalarında kalmış olan ahâli-i İslamiyeyi Bosna tarafına hicret etdirerek Sava nehrine munsabb olan Drina suyunu hatt-ı hudûd ittihâz ederek ibtidâen “Raçe” nâm mahalden bed’ ile nehr-i mezkûrun yukarusuna doğru ya’ni sâlifü’z-zikr “Drina” suyuyla Lozeniça kasabasına yarım sâ’at mesâfesi olan “İzvornik” kazâsında “Şebka” nâm mahalle kadar tahdîd-i hudûd etdiler.

Buradan yine yukarı doğru İzvornik kal'a ve kasabası ittisâliyle nehr-i mezkûre kenârıyla geçmelerine ve tahdîd-i hudûd olunmasına Sırplu me'mûrları iddi'âda bulundular ise de nehr-i mezkûr ile hatt-ı imtiyâzın keşîdesine fermân-ı âlide bir gûnâ sarâhat olmadığından yalnız "Racvina" ve "Yadar" ve "Buderin?" nâhiyeleri Sırplu'ya terk olunması deyü musarrah ve münderic olduğuna ve oralardan geçildiği hâlde İzvornik [107] Kal'asıyla kasabası ber-vechile havâleden kurtulamayup mahzûrdan sâlim kalmayacağına ve ilerüde mecbûren kasaba ahâlisinin perişâniyetiyle kal'anın hedmine sebep vereceğine ve husûsiyle İzvornik kal'a ve kasaba ve cemâ'ati tetimmesinden ma'dûd olan nehr-i Drina'nın berü tarafında bulunan Küçük İzvornik ismiyle tesmiye edilen mahallâtı terk ve ahâlisinin dahi hicret etdirilmesi icâb edeceğinden hâlbûki böyle bir hudûd-ı cesîme vaz'ında hakîkaten su olduğu hâlde su ile i'tibâr olunmak ve icâbında balkan ve bayır ve tepe ve dereler ile dahi vaz' olunması câiz olup ve bunların ve gerek terk-i arâzi maddesinin icâbına göre kullanmak me'mûrin-i mûmâ-ileyhimin kâr ve inşâ ve dirâyetlerine mütevakıf bulunmağla ve fermân-ı âlide tamâmıyla "nehr-i Drina" ile tahdîdi hakkında işâret bulunmamağla yalnız beyân olunduğu vechile bu Drina ve Yadar ve Racvina nâhiyeleri münderic olup bu vechile bi't-tabi' ilerüde balkan ve tepe ve dere gibi mahaller dahi hatt-ı hudûd i'tibâr olunması lâzım gelecektir.

Lozeniça kasabası ise balkan eteği ve mezkûr Şebka karşusunda ittisâli olan balkana sarılıp mezkûr İzvornik'e üç dört sâ'at ba'dinde olan yerden geçilerek üst tarafına nehr-i Drina'ya girmekte ve Bosna tarafından gelmekte olan Drinaça suyunun karşısına ve oradan yine yukarı bir mahalle kadar nehr-i Drina ile vaz'-ı hudûd edilmesi lâzımeden iken ve yedlerinde ta'limâtları dahi bu merkezde bulunduğu hâlde her nice ise mezkûr nehr-i Drina kenârıyla doğru yukarı gidilüp Küçük İzvornik nâm mahallin yukarusu balkan ve seng-tân bulunduğu ecilden geçirilemeyüp mecbûren bayır ve balkanlar aşurularak mezkûr Drinaça suyunun karıştığı mahalle nüzûlleri lüzum görünmekle hemen mezkûr mahalle aralarından geçilerek balkana sardıklarında Bosna ahâlisi tarafından mezkûr Küçük İzvornik hudûdu dâhilinde "Sekar" mahallesi civârına gönderilen çend nefer Boşnaklar "pusuya" oturup bunlar ya'ni me'mûrîn-i mûmâ-ileyhüm uğrayup üzerlerine sahte

olarak birkaç tüfenk endâht edilince cümlesi firâra karâr nihâyet eşyâ ve eskallerini orada sekbân hayvanlarıyla berâber terk ederek her biri başının selâmeti çâresine düşüp cân kurtarmış oldular.

Bu tefrikadan sonra bunlar birbirleriyle yine mezkûr “Lozeniça” [Loznitsa] kasabasında birleşüp [108] akd-i cem’iyyet olunarak keyfiyyet İzvornik mütesellimi bulunan Fedâyi-zâde mûmâ-ileyh İzvornikli Mahmud Paşa’ya beyân-ı hâl ile terk etmiş oldukları eşyâların zâhire ihrâcıyla istirdâdına bâ-tahrîrât mahsûs-ı iltimâs eylediler.

Paşa-yı müşârün-ileyh eşyâ-yı metrûkeyi cümleten buldurup bunlara i’âde ve irsâl eyledi ise de Sırb me’mûrînin eşyâları miyânında “sekiz bin aded” karamise altunu nezdinde tevkîf etdi.

Me’mûrîn-i mûmâ-ileyhüma cevâb olarak böyle hudûdun vaz’ında Bosna vâlisi tarafından me’mûr-ı mahsûs bulunması icâb etmez ise de mürûr u ubûr olunacak civâr me’mûrlarına haber etmek ve ânlar ile dahi icrâ-yı muhâbere ve ma’lûmat kâfiye verilmek me’mûriyyetleri iktizâsından olduğu ve nehr-i Drina hatt-ı hudûd ittihâzına dâ’ir Bosna vâlisi tarafından kendülerine gönderilmiş olan fermân-ı âli-i mezkûrun sûret-i âlisinde bir gûnâ tasrîh olduğu ve Küçük İzvornik mine’l-kadim nevâhi-i arâzisinden ma’dûd olmayup kal’a ve kasabası mahallâtından ve tetimmesi dâhilinde bulunduğu ve nehr-i mezkûr kasaba derûnunda cereyân etmekte olduğu ve mahallât-ı mezkûra hatta Karayorgi’nin Sırbistan’ı istilâ eylediği zamân mahall-i mezkûru alamayup dâ’iren-mâdâr sekiz dokuz sâ’at mesâfeye kadar gelüp oradan muhâsara tahtına almış ve bir vakitte Sırplu eline geçmemiş olan böyle bir mahalle Bosna Eyâleti ahâlisi hiçbir vakitte terk ve fedâ edemeyeceklerini sûret-i kat’iyyede mûmâ-ileyh Mahmud Paşa tarafından cevâb verilmiş olduğundan keyfiyyet etrâfıyla anlaşılup ne derece hatâda bulduklarını me’mûrîn-i mûmâ-ileyhüm âgâh olunca yelkenleri aşağıya salıvererek icrâ-yı muhâberâta mübâderet eylediler.

Nihâyet istifhâm ve derk ile Sırb me’mûrları politikayı çevirüp Küçük İzvornik Sırbistan tarafında kalması için oradan geçmek murâd olmayup fakat başka

tarafdan yol bulunamadığından mecbûren oradan geçmiş idi diyerek merâm ve maksad-ı asliyyelerini tarz-ı âhere döndüler.

Her nice ise sâlifü’z-zikr Şebka karşusundan balkanla tahdîd ve i’tibâr olunmasına Sırbıye me’mûrlarına olunan teklîfâtı ber-vechile kabûl etdirilemediğinden [109] her nasılsa iki buçuk sâ’at kadar üst tarafında ve İzvornik kasabasına bir sâ’at karîb aşağısından mûmâ-ileyh Mahmud Paşa’nın “adası” karşusunda vâki’ “Radal” suyunun nehr-i Drina’ya karıştığı mahallden bed’ ile yukarı ve bayıra gidilerek “Fındıklık” mahalline ve oradan yukarı cebelin karârını tutarak ba’zı mahallinde balkana ve ba’zı mahallinde dere ile alâmetler ve vaz’ ile İzvornik Kal’ası’nın üst tarafında bir sâ’at mesâfede vâki’ “Kırmızı Taş” nâm mahallden nehr-i Drina’ya kadar kavsens hudûd i’tibâr olundu.

Ve bu hatt ya’ni mezkûr adadan Kırmızı Taş’a berren ve kavsens altı yedi sâ’at mesâfe olup bunların muhâfazası için lâzım gelen mahallere Sırpılu tarafından serî’an beş aded karagol-hâne inşâ olup pandurlar ik’âd etdirildi her nasılsa bu hâl ile kâffe-i Sırbistan hatt-ı imtiyâz mûcibince tahdîd birle Vidin’e beş altı sâ’at yukarusunda vâki’ nehr-i Timok’un Tuna nehrine munsabb olduğu mahalle ve oradan nehr-i Tuna ile Belgrad’a ve oradan dahi nehr-i Sava ile Bosna hudûdunu münfasıl mezkûr “Raçe’ye” ya’ni mezkûr nehr-i Drina’nın Sava suyuna kadar ihâta olup Sırbistan hudûdu i’tibâr kılındı.

Bu hatt-ı imtiyâzın mesâfesi haylice yer alup kaç sâ’at olduğu bilinemeyüp hemen nefsi Belgrad Kal’ası’ndan i’tibâr eylediğimiz hâlde Bosna tarafında mezkûr nehr-i Drina’ya yirmi üç ve Yenipazar civârında “Yavor” nâm mahalle otuz yedi ve Niş tarafına kırk dört ve Vidin tarafına doğru elli dört sâ’at olup bunun şu’be ve koltuk miyâneleriyle tasavvur olundukda kıyâsen dâ’iren-mâdâr kaç sâ’at olduğu takrîbî olarak ahâlinin indinde ma’lûm olabilir.

Nefs-i Belgrad varoşunun hudûdu Nemçe metrisleri olduğu mahallden tahdîdi lâzıme-i hâlden idiyse de mezkûr istihkâm dâhilinde olmak üzere ya’ni sâbık Belgrad muhâfızı Gavanos Hüseyin Paşa’nın terk eylediği mahalle kadar ya’ni istihkâm hendeğiyle bi’z-zarûr yine i’tibâr olundu.

Bu sırada hatt-ı imtiyâzın ba'zı mahallerini daha tevsi' etmek ve husûsiyle Aleksence tarafında hatt-ı imtiyâzlarını Niş'e iki sâ'at karîb olan "Topola" ya'ni Kavaklık'dan i'tibâr olunmak üzere merkum Miloş Bey tarafından müşârün-ileyh Lebib Efendi'ye [110] külliyyetlü akçe va'd olunduktan başka kayd-ı hayât şartıyla beher mâh on bin guruş tahsîs ve Emâret-i Sırbıye nâme-i sened vermesini teklîf ve ricâ eylemiş ise de efendi-i müşârün-ileyh ber-vechile kabûl etmeyüp ve metbû'u bulunduğu Devlet-i Aliyye'ye ol sûretle hıyânetlik etmek "dünya malı için kabûl edemeyeceğini kat'iyen Miloş'a" cevâb vermiş idüğü tevâtüren sâbit olmuşdur ve lâkin tahdîde göndermiş oldukları me'mûr ne vechile icrâ edegeldiklerinden haberdâr olmadı ah bu me'mûrlar ne ediyorsa me'mûrlar ediyorlar.

Efendi-i müşârün-ileyh hitâm-ı me'mûriyyetle Belgrad'dan hareket ve merkum Miloş Bey'in mine'l-kadîm makarr-ı hükûmet ittihâz eylemiş olduğu "Lebniçe suyu" ittisâlinde vâki' mezkûr "Kraguyefçe" [Kraguyevats] cânibine azîmetle oradan dahi Dersaadet'e avdet buyurmuşdur.

İşte bu def'a dahi arâzi ve çiftlikât ve emlâk-ı ahâli sebt-i defter olunmayup alâ-hâlihi bırağılıp Sırplu'nun yedlerinde kalup bütün bütüne zabt eylemiş oldular hâlen bâd-ı hevâ gitdi.

Bu hudûdun tahdîdinden sonra arası çok geçmeyerek Sokol civârında ve Krupa kasabasında ve gerek nehr-i Drina kenârında bulunan karyelerde bakıyye kalmış olan ahâli-i Müslimenin buldukları mahalli def'aten basup bunların cümlesini karşı tarafa geçürmek üzere muhâfız-ı müşârün-ileyhe haber etmeksizin Miloş Bey Voçik'i hafıyyen ta'yîn ve me'mûr eyledi.

Merkum Voçik dahi "Valyevo" ve "Lozeniça" ve "Böğürdelen" ve "Sokol" kazâsı Sırplusunu bir gecede Sokol civârında ictimâ' etmek üzere bi't-tertîb dâ'ire-i mahremiyetde olarak verdiği tenbîhât vechile def'a-ı vahidede olarak bağteten mezkûr İslâm karye ve kasabalarını basup meskûn bulunan İslâmî evlâd u iyâliyle ber-vech-i meşrûh karşı tarafa geçürdü ve bu tard arasında pek çok İslâm telef ve mal ve eşyâları yağma ve garet olundu.

Bu hâl Sokol Kal‘ası ahâlisi haber aldığı ânda kendülerini muhâfazaya kıyâm edüp ânların etrâflarına dahi tertîb ve sevk olunmuş olan Sırpluya mukabele [111] ve semere-i akdem ve gayretleriyle pek fenâ hâlde Sırpluyu münhezim ve perîşân etmiş olduklarının üzerine merkum Voçik bunları kaldırmakdan sarf-ı nazarla bir gâ‘ile açılmamak üzere ahâli-i merkumenin ilerü gelür söz anlarlarından bir iki zâtı celb ile “benim me‘mûriyyetim civâr karyelerin nakli içündür yohsa Sokol kasabası ve mahallâtı hakkına dâ‘ir me‘mûriyyetim yokdur sizler bi-gayr-ı hak niçün Sırpludan bunca adamları telef etdiğiniz murâdınızdandır” deyü merkum Voçik tarafından lede’s-suâl “Sokol Kal‘ası üç yüz bu kadar seneden berü bizim ecdâdımızın yedinde olup ve şimdiye kadar hiç bir vakitte dest-i a‘dâya geçmediğinden mâ‘adâ bu âna kadar kasaba ve mahalâtımıza ve gerek dâ‘iren-mâdâr yedi sekiz sâ‘at mesâfeye değin arâzimiz derûnunda Sırb ve re‘âya-yı sâ‘ireden bir kimesnenin hâne ve dükkân ve emlâk ve arâzisi olmayup ve icârla bile aramıza kabûl edilmemiştir bu kal‘anın muhâfazası içün cânib-i Devlet-i Aliyye‘den bu âna kadar harb esnâsında ve gerek vakt-i asâyişde bile asker gönderilmeyüp yalnız muhâfazası bizlere havâle olduğundan biz dahi muhâfazasını deruhde etdiğimiz ecilden doğrusu sizin bu sûretle hod be-hod asker sevk etmeniz ve bu civârda gezmenizi gördüğümüzden konşuluğa ri‘âyeten esliha ile karuşulmağa bizleri mecbûr etdik ve senin bu havâliye ol sûretle me‘mûriyyetine dâ‘ir muhâfız paşanın ma‘lûmâtı olmadığı anlaşılıyor ma‘lûmâtı olmuş olsaydı seninle bi-eyyi-hâl me‘mûren bir adamını dahi birlikde irsâl ederdi ve evvel emirde bizleri celb ile keyfiyyetden âgâh eylemiş olurdu.

Yohsa re‘y hod-kârânenizle bizleri i‘dâm ve civâr kal‘ada eben an-ceddin elimizde bulunan arâzi ve emlâkımızı gasb ve zabta tasaddî ettiğiniz hâlde bunların muhâfazasında müdâfa‘aya kıyâm ve terk-i cân etmeğe kadar ikdâm etmemizde kanûnen ve nizâmen haklı ve mes‘ûliyyet sizlere râci‘ olup müttehem kangı taraf olacağı ednâ mülâhaza ile bulunabilür cevâbı ahâli-i merkume tarafından verildi.

Me‘mûr-ı merkum burada papuç bahâlı olacağını hiss edince hemen müdâra yollarına sapup ânlar ile bi‘l-ittifâk Sokol civârına beş altı sâ‘at yeri bir dâ‘ire şeklinde tahdîd ve dâ‘ire-i mezkûre dâhilinde bulunan arâzi ve balkan ve çayirlara Sırplu tarafından bundan böyle dahi ber-vechile müdâhale olunmamak ve Sırplu

kal'a-ı merkumenin [112] çarşu ve pazarına kezâlik serbest gelüp çıkacakları gibi Sokol ahâlileri dahi Sırbistan'a li-ecli't-ticâre gidüp gelmelerine bir kimesne tarafından mümâna'at olunmamak üzere beyenlerinde karâr verilüp ve etrâf Sırplu me'mûrlarına dahi merkum Voçik tarafından ilân-ı keyfiyyetle ta'limât-ı lâzime i'tâ ve tenbîhât-ı mukteziyyenin ifâsıyla oradan merkum Voçik avdet eyledi.

Bu keyfiyyet muhâfiz-ı müşârün-ileyh Vecihi Paşa'nın sem'ine vâsıl olunca mahsûsen silâhdârı Salih Ağa'yı me'mûr gönderüp tahkîk-i madde eyledikde Sokol ahâlisi tarafından vukû' bulan harekât-ı bi't-tahsîn madde-i mezkûre-i vâkî'ayı ber-vech-i meşrûh Bâbîâli'ye dahi bildirdi.

Bâlâda bast ü beyân olunduğu üzere taraf-ı eşref-i Devlet-i Aliyye'den ihsân olunan serbestlik imtiyâzının ifâ-yı teşekkürü zımnında Miloş hâk-pâ-yı hazret-i şâhâneye yüz sürmek emel ve arzusuyla Dersaadet'e gitmesine dâ'ir ruhsat i'tâ buyrulmasını makam-ı âliye arz ve istid'â eylediğinden iltimâsına müsâ'ade-i seniyye şâyân buyrulduktan başka vakt-i hâl icâbınca kendüsüne bir iltifât-ı mahsûsa-ı şâhâne olmak ve esnâ-yı râhda mihmândarlık etmek üzere mühendis-hâne-i âmire mîr-alâyılarından ve hünkâr yâverlerinden "Kamil Bey" Dersaadet'den me'mûren Belgrad'a gönderilüp mezkûr Kraguyefçe'ye [Kraguyevats] gelerek merkum Bey dahi lâzım gelen Sırb rû'esâlarını ma'iyetine alarak beraberce "Niş" ve "Şehirköy" ve "Sofya" ve "Filibe" ve "Edirne" tarîkiyle Dersaadet'e gidüp ve esnâ-yı râhda uğradığı şehir ve kasabalarda ziyâdesiyle istikbâl veistirâhatına me'mûrîn-i Devlet-i Aliyye tarafından dikkat ve ihtimâm olundu.

Merkum Miloş ise bu iltifâta mukabil geçdiği ve gördüğü Rumeli re'âyalarının ezhânlarına tahrîkât ve fesâd tohumunu ekmekden bir ân hâlî olmadığı hâlde bu hâl ile Asitâne-i Aliyye'ye muvasalat etmiş olduğu cümle-i tahkîkatdandır merkum Miloş vükelâ-yı fihâm hazerâtıyla görüşdükdün sonra hâk-pâ-yı hazret-i şehri-yârîye müsûl şerefine nâiliyyetle iltifât-ı fâika olmak üzere "tasvîr-i hümayun ile" murassa' ve müzeyyen bir kıt'a nişân-ı zîşân-ı pâdişâhi ve diğeri ma'iyeti bulunanlara dahi mertebelerine göre [113] rüteb-i muhtelifeden başka başka elmaslı iftihâr nişânları i'tâ ve ihsânıyla taltîfleri icrâ kılındı.

Bir müddetden sonra Sırbistan'a avdet edeceği vakt-i dâhiliyesinin zabt u rabtı için Sırb milletinin nâmına olarak altı aded çarha topu dahi başkaca ihsân-ı hümâyun buyrulmasıyla mûmâ-ileyh Kamil Bey yine mihmândâr olup Rumeli'nden geçerek mezkûr topları sürüyerek Bulgarlara âlâyış göstererek ve fesâd tohumunu bu kerre dahi saçarak Sırbistan'a müferrihen ve memnûnen avdet etdi.

2.12. Müşârün-ileyh Vecihi Paşa'ya Bosna Eyâleti Tevcîh Olunup Yerine Sirozi Yusuf Paşa Ta'yîn Buyrulduğuna ve Ba'zı Bosna'nın Ahvâline Dâ'ir Fıkralar

Miloş Dersaadet'de iken müşârün-ileyh Vecihi Paşa'ya elli târihinin evâhirlerinde Bosna Eyâleti tevcîh olunarak Belgrad muhâfizlığı dahi bâlâda zikri sebkât eden Sirozi vezîr Yusuf Muhlis Paşa'ya tevcîh buyruldu.

Miloş'un avdetinden evvelce Belgrad'a teşrîf ederek müşârün-ileyh Vecihi Paşa ile ber-mûcib-i ka'ide-i mer'iyeye teslim ve tesellüm kaide-i mer'iyyesini icrâdan sonra zamân-ı muhâfizlığında ne yolda idâre olunduğu ve kimler sâdik ve kangıları kâzib ve hâ'in-i devlet olup tecrübe-gerdesi bulunanların isim ve şöhretlerini ve hareket ve gidişlerini ve bâ-husûs Permeneci İsmail Ağa Hâlid Bey'in vâsitasıyla Miloş'un kitâbetine geçirilüp ne derece rızâ-yı âliye mugâyir işlerde bulunduğu ve Halid Bey'in Miloş ile olan muhâberelerine dâ'ir evrâkları ele geçirmiş olduğu ve aldığı esrârı tamâmıyla Miloş'a tebliğ eylediğini derc ve hikâye ederek buna mümâsil husûsât-ı sâ'ireyi şâmil kaleme aldığı bir kıt'a ta'lîmât kılıklı lâyihasını ve gerek mevcûd olan evâmîr-i seniyyeleri cümleten müşârün-ileyh Yusuf Paşa'ya terk ile Bosna Eyâleti'ne çıkarulup ba'dehû katl ve i'dâm olunmak lüzûmundan idüğünü arz ve inhâ eyledi.

Bu esnâda Bosna Eyâleti erkânlarının dimâğında fesâd olduğundan bunlardan ba'zıları terbiye ve ol havâliden tathîrine teşebbüs edeceği hengâmda "Ehlune" hânedânından ve usûl-i atika üzere oranın kapudânı bulunan Firdevs-zâde'nin ve yine oranın hânedânından Başatlı-zâde İbrahim Bey ile aralarında bürûdet zuhûr ederek merkum İbrahim Bey derûn-ı kal'ada sâkin bulunan ahâleden taraf peydâ eylediğinden kal'ayı zabt etmesiyle merkum Firdevsi kapudân dahi avanesiyle [114]

kal'a-ı muhâsara tahtına alup harbe kıyâm ve ba'dehû Avusturya tarafına firâr edüp bunun üzerine müşârün-ileyh Vecihi Paşa merkum İbrahim Bey ile pâ-daşlarından birkaç kimesneyi ele götürüp Anadolu tarafına nefy ve iclâ ve yine oranın hânedânından Ahmed Bey'i dahi katl ve i'dâm eyledi.

İş-bu beyân olunan ifsadât Şeyhülislâm esbak müteveffa Arif Hikmet Bey'in Rumeli'ni teftîş buyurdıkları sırada mahrusa-ı Niş'e teşrîflerine zuhûr edüp ne sûretle bed' ve teftîş olunduğu zeyl-i tarîhe derc ve hikâye olduğundan oraya mürâca'atla anlaşılacağı malûm olmak için şerh verildi.⁴

Merkum Firdevs kapudânın serhadd tarafında bulunan akraba ve tarafdârları tarafından biraz serkeşlik zuhûr etmeğle evvel emirde bunlara nush ü pend etmek üzere bâlâda zikr olunan Hüseyin kapudânın tuğyânında refiki olup cünha-ı vakı'asının afvıyla Dersaadet'den Bosna'ya avdet ve Belina kazası mütesellimliğine yine me'mûr buyrulup icrâ-yı me'mûriyyet etmekte olan Ali Paşa'yı celb ve serhadd tarafına irsâl ve tesrîb eyledi.

Paşa-yı müşârün-ileyhin ise dimâğında fesâd ve râyihası henüz istişâm olduğundan teskîn-i fesâd edecek yerde bir kat daha ahker-i fesâdı iş'âl ile yalnız bir müddet fesâdın alev-gîr olunmaması tenbîhâtını icrâ ve iktifâsıyla avdet etdi.

Bu aralık Banyaluka hanedânından meşhûr Hıfzı Efendi ve Petrofçeli [Petrovac?] Mustafa Bey'in oralardan kaldırılması müşârün-ileyh Vecihi Paşa'nın mütâla'ası üzerine icâb etdiğinden bunları bir takrîb Travnik'e celb edüp nefy edecek iken her nasılsa ihnâk ve i'dâm eylediğinden oğlu Nazif Ağa Bosna Saray halkı ve gerek mûmâ-ileyh Ali Paşa serhadd ahâlisiyle ittifâk edüp vâli-i müşârün-ileyhin üzerine kıyâm etdiler.

Müşârün-ileyh Vecihi Paşa dahi ma'iyetinde bulunan asker ve bâlâda zikri sebkât eden "İskoplalı Boşnak Süleyman Paşa'nın mahdûmu mîr-i mîrândan Osman Paşa" ma'rifetiyle ahâleden asdika-yı saltanat-ı seniyyeden bulunanları serî'an celb ve Nazif Ağa'nın üzerine hücum ve iktihâmlarında "karga derneğinden" ibâret olan

⁴ Bu paragraf eserin 114. Sayfasının kenarında yer almaktadır. Bu nedenle eserin 114. Sayfasının son paragrafi olduğu düşünölmüş ve o şekilde sayfanın sonuna eklenmiştir.

cem'iyetlerini perîşân ile merkum Nazif Ağa ve daha ba'zıları Hüseyin kapudân gibi karşı Avusturya tarafına firâr eylediler bunu müteâ'kıben ittifâk-ı mezkûre üzerine mûmâ-ileyh Ali Paşa dahi bir takım askerle Travnik cânibine gelmek üzere olduğu haberi alındığından ânı dahi Travnik'e sekiz on sâ'at mesâfede vâki' "Viranduk" nâm [115] mevki'de mukabele ve harb ve mukateleye mübâşeret edülüp burada dahi gâlibiyet vâli-i müşârün-ileyh tarafında kalup mûmâ-ileyh Ali Paşa oğlu Mahmud Ali Bey ile birlikde firâr ve doğruca mezkûr "Belina" kasabası istihkâmına dehâlet ve orada avanesiyle tahassun ederek müdâfa'aya mübâderet etmiş ise de müşârün-ileyh Vecihi Paşa "şahin" gibi arkasından yetişüp serî'an istihkâm-ı mezkûru ve etrâfda olan Belina kasabasını taht-ı muhâsaraya aldı.

Vâli-i müşârün-ileyhin şu şiddet-i kuvvet ve muhâcemesine mûmâ-ileyh Ali Paşa tâb-âver olamadığından karârı firâra tebdil edeceği sırada her nasılsa mûmâ-ileyh Osman Paşa mûmâ-ileyh Ali Paşa'ya haber gönderüp bir takrîb iknâ'yla harb üzerinde müşârün-ileyh Vecihi Paşa'ya dehâlet ve ilticâ eyledi ise de birkaç günden sonra "Trabzon" cânibine nefy olunup hatta orada dahi vefât etmiştir.

Ol esnâda Saray-Bosna ahâlisi dahi ittifâk-ı mezkûrede bulduklarından bunlar dahi tuğyân ederek Travnik cânibine gelürler iken vâli-i müşârün-ileyh haber aldıkda bunların üzerine dahi rast gelüp "Vetiz?" nâm mahallde harb ve cidâle kıyâm ile bunları dahi inhizâm ve perîşân ederek doğruca "Saray-Bosna şehrine" duhûl ve tathîri lâzım gelenleri ahz u girift ile Dersaadet'e gönderilüp iktizâsına göre mücâzât icrâ kılındı.

2.13. Müşârün-ileyh Vecihi Paşa'nın Belgrad Muhâfızlığında Kezâlik Âkil ve Nâkil'in İrâd Eyledikleri Es'ile ve Ecvibeye Dâ'ir

Suâl-i Âkil Bey

Müşârün-ileyh Vecihi Paşa'nın Belgrad muhâfızlığının idâresinde epeyce güzel davranmış ise de ba'zı şeylerin icrâsında eylediği hareketleri pek de tahsîn edilür mevâddan olamaz evvel emirde geldiği anda ahâlinin hâ'in ve sâdıklarını anlayup ba'dehû âna göre işe mübâşeret eylemesi lâzım gelür iken bu nükteye dikkat

etmeyüp de Semendire Sancağı zu‘amâ ve tımârât ashâbının hâsılâtlarına merkum Halid Bey tarafından öylece fenâlık ve hıyânetlik edildiğinin üzerine hakkı hak etmemesi ve defterleri Dersaadet’den i‘âde etdirüp de tashîhine kalkışmadığına ta‘accüb eyledim velev süllem irâdesi geldiyse de “yanlış hesâb Bağdat’dan döner” misâl-i meşhûru herkese ma‘lûmdur sâniyen bu işi anlayup da merkum Halid Bey’i nefy etmemesi ve hizmetinden tard etmeyüp de [116] Bosna’ya giderken esnâ-yı râhda ol sûretle inhâsına bir ma‘nâ veremedim ve bunda bir politikası olduğu anlaşılıyor.

Cevâb-ı Nâkil Bey

Bu bâbda cümlemiz tehayyür ve ta‘accübde kalmışdık ol vechile icrâ etmemesi mezbûr defterler avdet etdirilmiş olsaydı artık taksîmi gayr-ı mümkün olurdu ve beyne’l-ahâli pek çok kıyl ü kali mûcib bir keyfiyyet olacağı derkâr idi ve nefy etmemesi Miloş’un tesâhubunda olup politikaya hâlel gelmemesi için mü yohsa başka bir mütâla‘aya mebnî mi alâ-hâlihi bıraktığına her ne kadar tahkîkatinde bulduysa da bu bâbda bir gûnâ ma‘lûmât alınamadı ve ol bâbda fi’l-hakîka ziyâdesiyle ba‘zılarına ziyân ve ba‘zılarına fâide edilmiş oldu.

Şurada bir tuhaf bir hikâye hâtırıma geldi “Bosna serhaddîloları mukaddemâ Sırb muhârebesine geldiklerinde birisinin hayvanını orduda sirkat etmişler ol dahi ertesi ahşam başka birisinin hayvanını sirkat edüp çadırlara götürdükde arkadaşları suâl edüp “bu nasıl hayvandır” cevâbında “birinden sirkat eyledim” yine arkadaşları hitâb edüp “bu nasıl olabilür sâhibinin hakkı üzerinde kalmaz mı” tekrâr cevâbında “Allah’a ma‘lûmdur” benim hayvanımı kim çaldı ândan hakkımı alsun iş-bu hayvanı sirkat eylediğim kesâna versin şimdi ben hayvansız mı kalayım” dediği gibi hisse-i tımârât dahi bu kabilden olup herkesin hisseleri birbirine geçmiş oldu rûz-ı cezâda cümlesi hakkını bulur.”

2.14. El sine-i Nâsda Cevalân Eden Politika Lâfzı Ne Demek ve Neden Neş’et Edildiğinin Bi’l-münâsebe Bir Nebze Beyânına Dâ’ir

Politika bahsine gelince evvel emirde şu politikana olduğunu teb’a-ı Devlet-i Aliyye me’mûrlarından ve gerek ahâlden tamâmıyla bilürleri göremiyorum bir politika lafzı gidiyor ve cümleyi istilâ etmiş ve lâkin bu lafızdan garaz ne idüğü tanınmayarak hemen cins-i âhere mümâşât ve dokunmamak ve dediklerini icrâ etmek mülk-i devlet ve millete ziyân getürmek gibi esbâbda bulunmaklık ve bununla berâber Frenklere mümâşât edeyim de me’mûriyyetimi elimden almasunlar ve yâhûd ticârete sekte gelmesün demek ma’naları verildiği görülmekte bu ise bütün bütüne efkâr-ı fâside olup zannıma göre politika demek “harbde” hud’a hakkında olan hadîs-i şerîfin ahkâmıyla amel etmek demektir çünkü [117] her vakit barut dumanı ve âlât-ı harb ile harb olmaz ve dumansız ve âlât-ı nâriyesiz cins-i âherle olan mükâleme ve tervîc-i mesâlih umûr-ı Devlet-i Aliyye zımında icrâsı lâzım gelecek suâl ve ecvibede işi kullanmak ve dâ’imi sûretle devlet ve milleti kazandırmak için icrâ edeceği hud’aya politika denilebilir ve böyle mülk ve millet ve devlete menfa’atlı olan desîse ve hud’a her zamânda icrâ ve kullanmağa ruhsat olduğunu hadîs-i şerîfin ahkâmından müstebân oluyor gibi hâtırıma gelür bu hud’a yalnız vakt-i harbde icrâsı demek olmadığını me’mûl edersem de bu ma’nâya pek de kuvvet veremem yine ahâlinin bileceği mevâddır fakat politika işi kazanmak ve kendü tarafına ziyân tertîb ettirmemek demek olduğu der-kârdır bu cihetle müşârün-ileyhin dahi Halid Bey’in nefy olunmasında mahzûr-ı mütâla’a etdiği Miloş’la olan âsâyişe hâlel gelmemek için olacağı dokunmuş olsa âsâyişe sekte ve belki merkum Halid Bey kendüsüne dehâlet edeceği melhûz bulunmuş ve reddi dahi mümkün olamayacağını bildiğinden bi’l-mecbûriye zamân-ı muhâfızlığında bir şey demediği revîş-i hâlden anlaşılırdı.

2.15. Müşârün-ileyh Yusuf Paşa’nın İşe Mübâşeretine Dâ’ir

Suâl-i Âkil Bey

Müşârün-ileyhin zamânını ziyâde suâle hâcet kalmadı bu ifâdelerinizden suâl olunacak mevâddlardan anlaşılırdı oldu her ne hâl ise biz gelelim sadede müşârün-ileyh Sirozi İsmail Bey-zâde Yusuf Muhlis Paşa ne vechile muhâfızlık mezkûru idâre

ve umûr-ı mehamm-ı saltanat-ı seniyyeye rü'yet eylediğini kezâlik ber-vech-i tafsîl lütfen hikâye ve beyân buyurmaları mütemennâdır birâderim.

Cevâb-ı Nâkil Bey

Müşârün-ileyh Yusuf Paşa Belgrad'a teşrîfinin üçüncü günü me'mûriyyet fermân-ı âlisini kırâ'at ve bir nutk-ı resmî icrâ ve işâ'atla cümle ahâlinin celb-i kulûblarıyla tatyib-i hâtır etdi.

Paşa-yı müşârün-ileyhe emir ve fermân buyrulan irâde-i şifâhiyye üzere Belgrad Kal'ası'na ma'ân getürdüğü Gül Câmî' imâmının mahdûmu mühendis Eşref Efendi ile lâzım gelen musattah haritalarını tersîm ve bunların tebyîzine ve husûsât-ı sâ'ireye bâlâda zikri sebkat eden müteveffa mir-alây Mustafa Bey-zâde Raşid Bey'i dahi me'mûr edüp [118] hitâm-ı keşifde yirmi bu kadar bin kese masârifle tam ta'mîr olabileceğini makam-ı âliye arz ve inhâ eyledi.

Şeref-sâdır olan irâde-i seniyye üzerine kal'a-ı zîr'de kâ'in Macarlulardan kalmış olan kârgîr yeniçeri kışlasını usûl-i cedîde üzere ta'mîr ve lâzım gelen karagol-hâneleri tecdîd ile Belgrad'da bulunan sekbân askerine ruhsat verüp Belgrad muhâfazası için asâkir-i nizâmiyye-i şâhânedan yirmi birinci alâyı bi'l-vürûd ve kışla ve kal'anın kapu ve karagol-hâneleri ve mezkûr memleket etrâfında olan istihkâmın "dört" kapusuyla zabtiye-hânenin idâreleri asâkir-i mezkûreye havâle olundu mine'l-kadîm kal'a muhâfazasına me'mûr olan yerlü müstahfizlerini bölük üzerine bi't-tertîb ânlar dahi etrâf-ı istihkâmda olan karagol-hânelerden "altı adet" ve tımarlu müstahfizâna dahi "on iki adet" ve mezkûr iki bölük yerlü topçularına dahi "üç adet" ki cem'an yirmi bir adet karagol-hâne iş-bu sınıf-ı selâseye münkasimen yerlü asâkiri muhâfazasına verilüp istihkâm-ı mezkûr bu sûretle mihver-i lâykında muhâfaza edildi.

Merkum Miloş Bey Dersaadet'den avdet ve doğruca makarr-ı hükûmet ittihâz eylemiş olduğu mezkûr Kraguyefçe [Kraguyevats] bi'l-muvasala Sırbistan'da pek çok şenlikler icrâ ve hoş-âmedî zımnında müşârün-ileyhin mahdûmu asâkir-i

nizâmiyye kaim-makamlarından Osman Bey'i merkum Miloş'a bir iltifât olmak üzere isrâ ve bu cihetle dahi merâsim-i mer'iyeyi ifâ eyledi.

Bâlâda beyân kılındığı vechile müşârün-ileyh Vecihi Paşa'nın vukû' bulan inhâsı üzerine bu esnâda muhâfiz-ı müşârün İleyh Yusuf Paşa'ya hitâben bir kıt'a emir-nâme-i sâmi şeref-vârid olup ahkâm-ı âlisinde müşârün-ileyhin Halid Bey'in hakkında olunan inhâsı üzerine sû-i hâminden bahsederek Belgrad'dan def'i ve yâhûd bir sûretle dünyâdan vücûdunun kaldırılması emir ve fermân buyrulmuş olmağla müşârün-ileyh bir kimesneye keşf-i esrâr etmeyerek hemen mîr-i merkuma iltifât ve her taraftan dahi hâl ve hareketi tahkîk ve tecessüsten gerü kalmayup Halid Bey ise bu resmî olan iltifâta aldanup cibilliyet-i zâtîyesi üzere mişvâr-i sâbıkından zerre kadar ferâgat etmeyüp yine şundan bundan intikam almak sevdâsında bulundu. [119]

Bir taraftan dahi Miloş'la muhâberesini eksik etmediğinden semere-i ta'limâtı olmak üzere merkum Miloş'un ba'zı mertebe âğır teklîfâtı vukû' bulmakda ve buna sebep mîr-i merkum olduğu istidlâl kılınmakda olmasıyla artık ahâli dahi bunun bu hâl ve hareketine tahammül edemeyüp min-evvel i'lâ-nihâye ahvâl-i mesbûkalarını ve Miloş ile miyânelerinde cereyân eden muhâberelerini huzûr-ı müşârün-ileyhde mîr-i merkum hâzır olduğu hâlde meydâna koyduklarından ve daha harekât-ı gayr-ı lâyıkada bulunduğunu vücûhdan Abdülkerim Ağa ve Pazarcıklı Mustafa Ağa ve Kosatkalı? Ali Sipâhi ve sâ'ire beyân ve ifâde eylemiş olduklarından nihâyet'ül-emr bunlar ile mîr-i merkumun şer'ân mürâfa'alarının icrâsı lâzım gelmekle cânib-i şer'e havâle eyledi.

Lede't-terâfu' vücûh-ı mûmâ-ileyhüm haklı oldukları tahakkuk edüp mîr-i merkume mücâzât-ı lâyikasını görmek üzere icâb eden i'lâm-ı şer'i nasılsa hâkim-i şer' tarafından tevkîf olunup bunları barışdırmak yollarına dökülüp her nice ise ke'enne cümlesini barışdırdı.

Bu maddeden birkaç gün sonra mûmâ-ileyh Abdülkerim Ağa ecel-i mev'ûd vefât ettiğiinden uhdesinden münhal olan bedel-i ze'âmeti ber-mûcib-i şurût müstahfizân oğulları uhdesinde tevcîh olunmak lâzım iken mîr-i merkum timârlu müstahfizânın başbuğu bulunduğundan şurût-ı mezbûrenin fesh etdirilmesiyle

tevcîh etdirilmemeğe kalkuşup ve bundan böyle her kim vefât eder ise bâlâda bi'l-münâsebe beyân olunan iki bölük topçulara verilen ma'âşa kıyasen ziyâde bedelinde onları tefrîk ve taksîm olunmasına dâ'ir yollar gösterüp tevcîhini yürütmedi.

Ahâlinin cümlesinden intikam almak üzere tekrâr ta'lîm ve ta'allüm mübâşeret ve icbâr edüp şu garaz ve nefsâniyyetinden dolayı cümle ahâli merkum Halid Bey'den bir kat daha dilgîr olup i'tisâfkâr ve müfsid bir adam olduğu bütün bütüne meydâna çıkup müşârün-ileyh Yusuf Paşa dahi anlamasıyla müstahfizân merkumûnun kâffesi yerlü kal'a topçusu hükmünde kullanmak ve bunlara kumanda etmek üzere bir topçu binbaşının Dersaadet'den gönderilmesi husûsu müşârün-ileyh tarafından arz ve inhâ olundu. [120]

Ve cümle ahâlinin sınıf-ı askeriye idhâl olunmasına hâhiş-ker ve isti'dâdları olduğu musaddak ve bir de usûl-i nizâmiyye ve gerek fenn-i kitâbeti tahsîl etmek üzere mûmâ-ileyh Raşid Bey'i ve sergi kâtibi Halil Efendi'yi Dersaadet'e gönderüp bunlar Bâb-ı Seraskeri'de ve az vaktin içinde tahsîl-i mâ'arif birle Belgrad'a avdet ve iltimâs kılınan binbaşı dahi gelmek üzere bulunduğu haberini Halid Bey'in vasıl-ı sem'î olup kibir ve azametini dokunup her ne sebebe mebnî ise hemen bir sabah kendüsünü tesmîm edüp vefât ile ahâli-i Müslime bunun fitne ve fesâdından halâs oldu.

Merkumun vefâtında müstahfizânın kâffe-i icmâl ve evrâk-ı sâ'irelerini paşayı müşârün-ileyh bi'l-ahz mûmâ-ileyh Raşid Bey'e i'tâsıyla Belgrad ve kılâ'-yı sâ'irelerin her bir husûsâtına me'mûr ve ta'yîn eyledi.

“Buna dahi sebep mûmâ-ileyh Raşid Bey'in Dersaadet'e gideceği sırada merkum Miloş haber almasıyla mahsûsen Voçik kapudânı kendüsüne gönderilüp Dersaadet'e giderken Miloş Bey ile görüşmesini arzu etmekte idüğünü ve kendülerine her tarafa mahsûsen tavsiyeler ve harc-ı râh vereceğini mîr-i mûmâ-ileyhe ifâde ve beyân olundukda Miloş Bey ile görüşmek ve tavsiyelerini ahz etmek kaziiyesine hâcet olmadığı gibi sâye-i şâhânedeki akçe ihtiyâç mess etmediği” cevâbı i'tâ olunduğundan Miloş'a hayret gelüp pederi mesleğinde imiş tarafımıza celb olunması gayr-ı mümkündür deyü ba'zı karînlerine hikâye eylemiş olduğu

istimâ' olunduğundan ve husûsiyle muhâfız-ı müşârün-ileyhin gûşuna vâsıl olmağla bütün bütüne müşârün-ileyhin ve gerek ahâli-i sâ'irenin celb-i kulûbuyla bâ'is-i nigâh ve iltifâtlarını cezb ve isticlabâ müeddi olmuş idi.

Bu esnâda topçu binbaşı gelmiş ise de yalnız iki bölük topçu ve müşârün-ileyhin ihdâs ve tertîb etmiş olduğu iki bölük harbiyye ve humbaracı askerlerinin kumândasına me'mûr olunarak ve mûmâ-ileyh Raşid Bey'e dahi müstahfızân merkumûnun idâresi ihâle olunmasıyla altı mâhda bir kerre ya'ni senede iki def'a kılâ'-yı sâ'ireye giderek orada dahi müstahfızân işlerini rü'yet ve ol havâlinin ve gerek Sırplu'nun [121] hareketlerini ve kâffe-i nîk ü bed vukû'âtı anlayup aldığı ma'lûmât ve tahkîkatı mufassalan muhâfızlara beyân ve "raport" ya'ni lâyhasını vermekde idi.

Bu esnâda Şehirköy re'âyâları biraz serkeşlik sırasında buldukları haberi şüyû' bulduğundan müşârün-ileyh Yusuf Paşa tarafından ol havâliye mahsûsen me'mûr gönderildiğini merkum Miloş haber alınca Dersaadet'e gidüp gelince esnâ-yı râhda ekmiş olduğu tohum-ı fesâd ve mel'aneti eseri bulunduğu hiss olunup meydâna çıkmaması için ol dahi kahyâsı merkum "Avram'ı" gönderüp ve böyle Sırbistan hudûdu civârında serkeşlik olamaz ve devlete itâ'at etmek lâzımdır ve şimdi dahi vakti değildir yollu Şehirköy re'âyâsına nush ü pend etdirilmesiyle mukaddemâ ekmiş olduğu tohum-ı fesâdın nişânesi her ne kadar setr etmeğe cehd etmiş ise de revîş-i hâl ve ba'zı emârâtdan istidlâl olunmağla kendüsünün tahrîkâtı olduğu politika-şinâsiyân nezdinde tahakkuk etmiş idi.

Ba'de-mâ merkum Miloş dâima Rumeli ve Bosna re'âyâlarının taglît-i zihinlerinden ve tahrîkâtından gerü durmayup ve husûsiyle Dersaadet'den geldikde bir kat daha ifsâda ibtidâr eyledi şöyle ki işte Sırbistan ahâlisi bir müddet kan dökdü ve bununla fermâ-yı efkâr-ı cihân olan böyle bir imtiyâza nâil oldu sizler de aralık aralık kalkup serkeşlik gösterüp işinizi "Avrupa'ya" beyân eden bi-eyyi-hâl nihâyetde zamân-ı hükûmet yed-i İslâmiyeden kurtarılır ve bizim Sırbistan ile birleşüp "Kosova" nâm mahallde mukaddemâ gâib etmiş olduğumuz Slavun ya'ni Sırbistan kraliyetini nihâyetinde ele getirürüz ve kazanmış oluruz" yollu nasîhattan

hâli olmadığı peyder-pey alınan tahkîkattan anlaşılması idiye de vakt-i hâl-i nâzike icâbınca bir şey denilemeyüp hatta kendüsü teşvîkat için tebdîlen etrâfa ihrâc ettiği “papaslar” ele getirüldükçe keyfiyyet kendüsünden suâl olunup Sırb teb‘ası değildir deyü külliye inkâr yolunda bulunuyordu.

Her nice ise yine gelelim sadede Belgrad istihkâmında bir kat daha hedmi için merkum Miloş hâric-i istihkâm olan hendekler üzerine ve gerek ittisâline hâneler ve bağçeler yaptırmağa ve bir taraftan muhâfızın azil ve nasbları arasında derûn-ı [122] istihkâmda şundan bundan hâneler mübâya‘asıyla hendeğin iç taraflarını dahi bozdurmağa kalkışup ve muhâfızın-i kirâm taraflarından öyle bağçe ve sâ’irenin men‘ ve hedm olunmakda bulunmuş idiye yine bir fâideyi müsmire olmayup der-akab i‘mâl ve inşâdan bir ân gerü durmadular muhâfızlar dahi bunun men‘i hakkında icâb eden kuvve-i cebriyyeyi göstermemeleri bir gâ’ile-i azîmenin tahaddüsüne sebebiyyet verilmemesi ihtirâzâtından neş’et etmiş idi.

Bu sebebdan dolayı müşârün-ileyh Yusuf Paşa’nın inhâsı üzerine bir kıt‘a fermân-ı âli şeref-vârid olup derûn-ı istihkâmdan hâne ve emlâk-ı sâ’irenin Sırpluya fûrûhtu men‘ buyruldu ve bu irâdenin vürûdunda merkum Miloş gücenüp feshine dâ’ir diğer irâde-i seniyyenin istihsâline ziyâdesiyle çalışmış ise de muhâfız-ı müşârün-ileyhin zamân-ı muhâfızlığında çâresini bulmamıştır.

Belgrad ahâlisinin “inekleri” otlak yerinden ve fukaraları “hatab” kesmekden ve zirâ‘atdan merkum Miloş mukaddemâ men‘ etdirmiş idiye de yine ara sıra ba‘zı ineklerini otlaktan ve fukarâ çat pat hatabı kesmekden gerü durmadıklarından ahâli-i merkumeyi bütün bütüne men‘ ve iz‘âca kıyâm etdi.

Bu sırada müşârün-ileyh Yusuf Paşa’nın inhâsı üzerine istihkâmın hâricinde olan ve ber-mûcib-i imtiyâz varoşdan ma‘dûd olması lâzım gelen “Vraçar” nâm mevki‘de kâ’in câmi‘-i şerîfi ta‘mîr ve tersîm edilmek üzere Devlet-i Aliyye’den “elli bin guruş” ihsân olunarak ve iki aded müzeyyen “âlem” gönderildiğinden ta‘mîrine mübâşeret olunacağı sırada merkum Miloş râzı olmayup mahall-ı mezkûr Sırplunun taht-ı tasarrufundadır dâhil-i istihkâm olsa istediğiniz gibi her bir şeye hükmünüz nâfiz olsun yohsa Sırb milletinin mine’l-kadîm iç kal‘a derûnunda iki

aded kiliseleri hâlâ mevcûd olup fetihden berü derûnuna mühimmât ve cephâne vaz‘ olunuş olmasıyla ânların boşaltdırılmasıyla ta‘mîrini dahi bizlere terk ve havâle olunur ise ol vakit bizim taraftan bu câmi‘in ta‘mîrine mûmâna‘at olunmayup bir şey denilemez yollu kat‘iyyen cevâb gönderdi.

Câmi‘-i mezkûrun ta‘mîri hakkında muhâfiz-ı müşârün-ileyhin inhâsına sebep selefi Vecihi Paşa’nın [123] bâlâda zikri tafsîlen sebkât eden mahall-i ma‘lûmede Miloş tarafından ihdâs olunan kışla keyfiyyetinde vermiş olduğu cevâbı üzerine yürüyüp oralarına müdâhaleden gerü durulmamak ve işi da‘vâ altında bırakmak maksadına mebnî ve bir de kılâ‘-yı sâ’irede bulunan ahâli-i Müslimenin varoşlardan hicretleri zamânı takarrüb etmiş ve Sırplu ise bunların hicretlerini iltimâs edecekleri der-kâr bulunmağla ol zamân Belgrad’ın varoş bahsi meydâna konulmasıyla hâric-i istihkâm olup da varoşdan ma‘dûd olan mahalleri iddi‘âya bir kat daha salâhiyyet kazanılması mütâla‘ası üzerine idi yohsa Miloş’un redd cevâb edeceği dahi zâhir ve hüveydâ bulunduğundan keyfiyyet-i mezkûre vakt-i merhûnuna ta‘lîk olunarak mablağ-ı mezkûre ile iç kal‘a-ı bâlâda kâ’in mezkûr câmi‘-i şerîfi bi’t-ta‘mîr mezbûr âlimler oraya vaz‘ olundu.

2.16. İngiltere Konsolosuyla Müşârün-ileyh Yusuf Paşa’nın Vukû‘ Bulan Münâza‘aları Beyânında

Bu esnâda merkum Miloş Bey İngiltere konsolosuyla bir nevi‘ politikaya girişüp konsolos dahi revâc-ı politikası icâbınca muhâfiz-ı müşârün-ileyhin aleyhine kalkışmış olduğundan bozuşmaklığa bir sebep aramakda iken kal‘a meydânında asâkir-i nizâmiyye-i şâhâne ateş ta‘lîmi icrâ edüp muhâfiz-ı müşârün-ileyh dahi orada bulunup konsolos mûmâ-ileyh bilâ-da‘vet oraya gelüp müşârün-ileyh zâten alilü’l-mizâc ve felek-zedelikden dolayı vücûdunu ifnâ etmiş bir zât-ı âli-kadr olduğundan ayağa kalmağa vakit bırakmayarak yalnız miyânede kıyl ü kale bir sebep olmak için hemen alâ-melâ’in-nâs paşa sen niçün bana ayak kalkmaktın ve istikbâl etmedin seni protesto eylerim ya’ni teşekki eylerim demesiyle müşârün-ileyh dahi cevâb olarak “vakit olamadı alilü’l-mizac olduğumu bilürsünüz ve bir de böyle gelişe ayak kalmağa resmen borçlu değilim sen resmen da‘vet olunmadın ve geleceğini

evvelce haber vermiş olsaydın da‘vâya haklı olurduñ yohsa böyle da‘vet gelindikde böyle resimlere bakılmak icâb etmez ve protesto ederseniz dahi te‘essüf etmem” kelâmını irâd eyledi.

Bunun üzerine konsolos oturmaksızın avdet ve Bâbiâli‘ye protesto etdiğinden ber-mûcib-i mu‘âhede konsoloslara vakt-i resmiyyede ayağa kalkılacağına dâ‘ir bir kıt‘a fermân-ı âli istihsâl edüp yine habersizce müşârün-ileyh paşaya gitdikde yine ayağa kalmayınca [124] paşasının emre dahi itâ‘atin yok mu deyü konsolos mûmâ-ileyh tarafından hitâb olundukda “benim emre her vechile itâ‘atim vardır ve lâkin sen geleceğine dâ‘ir evvel emirde haber göndermek ve kangı sâ‘at gelmenize dâ‘ir cevâb almak usûl-i mer‘iyyeden olup bu usûle ri‘âyet etmeniz bunu icâb etdirmişdir” deyü cevâb-ı bâ-savâbı vermiş olması üzerine ol zamân min-evvel ilâ-nihâye vukû‘ bulduğı gibi keyfiyyet paşa-yı müşârün-ileyh tarafından Bâbiâli‘ye arz ve inhâ olunup konsolos mûmâ-ileyhin tebdîli iltimâs olunmuş ve bu bâbda ez-her cihet paşa-yı müşârün-ileyh haklı olduğı anlaşılmasıyla ber-vech-i iltimâs konsolos tebdîl olunmuşdur merkum Miloş’un politikası bu cihetle dahi kuvvet bulamamışdır.

Müteveffâ-ı merkum Halid Bey ve müteveffâ Abdülkerim Ağa’nın ze‘âmeti hakkında müşârün-ileyhe beyân ve irâe-i tarîk edildiğı usûle tatbîken ibtidâ Halid Bey’in uhdesinden münhall olan mezkûr bedel-i ze‘âmeti oğlu Hakkı Bey’e tevcîh olunmak lâzım gelürken ve merkum Abdülkerim Ağa’nın bedel-i ze‘âmeti el’ân oğullarına tevcîh edilmediğinden evvel emirde bunları taksîme bed’ edileceğı mûmâ-ileyh Raşid Bey âgâh oldukda bu husûs ilerüde ahâlinin dağılmasına bir sebab-i müstakillî olacağını bi’l-etrâf müşârün-ileyhe beyân ve müstahfizânın şurût ve imtiyâzlarına dokunulmaması her ne kadar ricâ ve ityân olunmuşsa da kethüdâsı Ahmed Efendi’nin ibrâmı üzerine ricâsı kabûl olunmayup ol vechile taksîm ve dört yüz ellişer guruşdan dûn olan ma‘âşlılara birer mikdâr zamm ve ilâve ederek müstahfizân merkumûn haklarında bir usûl gayr-i müstahsene ihdâs ve icrâ etmiş idi.

Her nice ise bunlardan sarf-ı nazarla muhâfiz-ı müşârün-ileyh Yusuf Paşa merkum Miloş’un Sırbistan’dan ihrâcî çâresini aramağa mübâşeret edüp çünkü kendüsü pederi mûmâ-ileyh İsmail Bey’le ve gerek müteveffâ Maraşlı Ali Paşa ile

birlikde Belgrad'a gelmiş ve oldukça Sırp'lunun desîse ve politikalarıyla ahvâl-ı sâbıkalarına âşinâ bulunduğundan her bir işde pek güzel hareket etdi.

2.17. Sırbistan'ın Tamâmıyla İmtiyâzlarına Da'ir Mufassıl Olarak Şeref-vürûd Eden Fermân-ı Alî-şân ve Ba'zı Vukû'âta Dâ'ir

Ve Sırp'luların serbestliğine dâ'ir zikr olunan fermân-ı âlilerinin tafsîlâtını şâmil imtiyâz kanûn-nâmesi ismiyle bin iki yüz elli dört senesi târihiyle ve bâlâsı kezalik hatt-ı hümayun ile müzeyyen ve muvaşşah bir kıt'a fermân-ı âli şeref-vürûd edüp [125] cümle Sırb mu'teberânını celb ile alenen kırâ'at ve lisânlarınca harf be-harf tercümesini dahi cümleye i'lân ve işâ'at etmek fermân-ı âli ahkâm mündericesinden bulunduğuna binâen Boşnak ya'ni Sırb lisânıyla tercüme etdirilüp ber-mûcib-i irâde-i seniyye icâbının icrâsı bâbında Miloş ma'rifetiyle kâffe-i rü'esâyı Sırbeye Belgrad'a da'vet olundu ve sûret-i fermân-ı âli bu kerre elime geçüp zeyl-i târihine başkaca yazılup ve altı rakamla işâret olunarak rabt edilmiş olduğundan evrâk-ı mezbûreye mürâca'at edilidiği hâlde tafsîli anlaşılmış olacağı ihtâr kılınur.

2.18. İmtiyâzın Ba'zı Mahalleri Tebdîl İçün Müşârün-ileyh Yusuf Paşa'ya Miloş'un Teklîfi ve Aldığı Cevâb-ı Garîbesine Dâ'ir

Bunun üzerine Miloş kadîmden berü istiklâliyet üzere Sırbistan'a hükm etmeğe ilişmiş olduğundan ve bundan böyle ahkâm başka kesânın ya'ni meclisin ellerinde bulunacağından bir vechile râzı olmamışsa da ne çâre Dersâadet'de güşâd olunan mezkûr komisyonda ol vechile karâr verildiğinden ba'zı bendlerin tebdîli çâresini her ne kadar taharrî etmişse de bir yol bulamadı bu cümlesinden sarf-ı nazarla yalnız "savet" ya'ni senato meclisinin a'zâlarını dahi müdürân-ı sâ'ire gibi azil ve nasbı knezlerin ya'ni Sırp beyi bulunacak zâtın yed-i istiklâliyetinde olmak için ibâre-i mezkûrenin fermân-ı âliden tebdîline fevkal'âde çalışdırsa da çâre bulamadı.

Bu yolda mahrem esrârı ve tercümânı bulunan sarraf Kosta ma'rifetiyle on bin kese akçe hazîne-i celîleye ve iki bin kese muhâfız-ı müşârün-ileyh Yusuf Muhlis

Paşa'ya hizmet ve fedâ edeceğini ta'ahhüd ve eğerçi bütün bütüne lağvı mümkün olamadığı takdirde alenen kırâ't olunacak tercümede ol vechile gösterilmesi için bin kese muhâfız-ı müşârün-ileyhe va'd eylemiş ise de kabûl etdirememiş idi.

Cevâb olarak iş-bu bendin ilgâsı bir vechile câiz olamaz ve tebdil olduğu hâlde ilerüde Devlet-i Aliyye mahzûrdan gayr-ı sâlim olacağından bu bâbda “yüz bin kese” verilmiş olsa arz ve inhâya cesâret edemeyeceğini ve tercümesinin dahi istid'âsı vechile neşrîne herkes tarafından sahte nazar ile bakılacağından sadâkati icâbınca buna dahi ibtidâr eylemeyeceği müşârün-ileyh tarafından sûret-i kat'iyede red cevâb verilmiş idi.

Her nasılsa tercüme-i mezkûr hitâm buldukda merkum Miloş Bey ve rü'esâ-yı Sırbıye [126] Belgrad'a gelüp kal'a meydânında tertîb olunan mahalle on bin kadar Sırplu tahaşşüd ve tecemmu' ettiği hâlde imtiyâz-ı mezkûru hâvî olan mezkûr fermân-ı âli kırâ't ve ba'dehû tercümesi harf be-harf cümleye i'lân ve işâ't olundukda merkum Miloş'a i'tâ ve ol dahi kazâ be-kazâ cümlenin intihâbıyla nasb ve ta'yîn ve tertîb olunmuş olan mezkûr “senato” meclisine teslîm edüp akabinde kal'a-ı şâhânedan fermân-ı âli için yirmi bir pâre top endâht olunup müte'âkiben kal'a meydânına çıkarılmış olan iki tabur asâkir-i nizâmiyye-i şâhâne tarafından ateşli ta'lîm ve resm-i geçid dahi icrâ olundu.

Merkum Miloş dahi oradan kâffe-i Sırplular ile doğru kiliseye gidüp ibtidâ Rusya imparatoruna sâniyen Devlet-i Aliyye'ye âyinlerince da'vât-ı hayriyye icrâ eylediklerinden sonra mugâyir-i imtiyâz hareketde bulunmayacaklarına kendüsü ve gerek rü'esâ-yı sâ'ire yemîn etdiler ve ol gece Sırplu tarafından şehir donanması icra edildi.

Bî-çâre ahâli-i İslâm ise nân-pâreleri ile kazanmış oldukları emlâk ve çiftlikâtının ne sûretle yed-i efsere geçtiğini ırâkdan seyredüp yüreklerinin yağı eriyüp vâdi-i hayretde ser-gerdân kaldılar.

Kırk altı târihinde şeref-vürüd eden emr-i âlide “meclis-i şûrâ-yı ahâli nezd-i Devlet-i Aliyye'de bir gûnâ cürm ve kabâhatları olmadıkça azil olunmaması” husûsu

derc ve imâ buyrulmuş olduğundan bunun icrâsına Miloş râzı olmayup feshine kalkıştığından bunun üzerine muhâfız-ı müşârün-ileyhin sanî'asından olarak bu kerre mezkûr bendin ol vechile imtiyâz fermânına dahi derc ve ilâvesine lâzım gelen rü'esâ-yı milleti kandırıp Miloş'un haberi olmaksızın bâ-mahzar-ı umûmî cânib-i Devlet-i Aliyye'den niyâz eylediklerinin üzerine mecbûren Sırbistan hâmîsi bulunan Rusya Devleti tarafından bir şey denilemeyüp ol dahi tensîb görüp derc edilmiş idüğü muahharen alınan tahkîkatdandır.

Miloş dahi birkaç gün sonra rü'esâ-yı Sırbîye ile makarr-ı hükûmet ittihâz etmiş oldukları Sırbistan dâhilinde kâ'in mezkûr Kraguyefçe'ye [Kraguyevats] azîmet eylediler [127] ve oraya vardıklarında evvel emirde millet akçesi olarak Miloş Bey tarafından yalnız "otuz altı bin kese" bunlara teslîm olunup ve bundan başka millet akçesinden olmak üzere terâküm etdirmiş olduğu akçeden iki yüz bin karamise altunu Avusturya Devleti bankasına verüp ve senevî üç bin kese irâd verir memleketinde çiftlikât tedârik eylemiş olduğu gibi kızları sâdıkına ve bir kısmına Avusturya teb'alarına tezvîc ederek ânlarla dahi külliyyetlü akçeleri karşıya geçürmüş ve'l-hâsıl cânib-i emârete i'tâ eylediği akçenin birkaç mislini başkaca nezdinde tevkîf eylemiş idi ve kendü milletine yalnız bu sûretle bir hâ'inlik eyledi.

2.19. Sırpular İmtiyâzlarını Aldıkda Dâhiliyelerinin Ne Sûretle Tertîbâtına Teşebbüsleri ve Miloş'un İsti'fâsı ve Oğlu Milan'a Beylik Verildiğine Dâ'ir

Meclis-i mezkûr a'zâsı ve rü'esâ-yı sâ'irede evvel emirde re'y ve tertîbâtları masârif-i fevkal'âde olarak Dâhiliye Müdürlüğü'ne "beş bin" Mâliye Müdürlüğü'ne "üç bin" De'âvi Müdürlüğü'ne "iki bin" ve beylerin kançılaryasıyla Hâriciye Müdürlüğü'ne "On bin" ve "naçalnik" ya'ni kaim-makamlara "biner" ve kazâ kabtanlarına ya'ni mu'âvin bulunan müdürâna "iki yüz ellîşer" karamise altununa kadar tahkîkat-ı hafîyye ve sâ'ire için bilâ-istîzân senevî sarfına me'zûn olmak ve mahall sarfiyâtını mübeyyin isim ve şöhretiyle defterini meclise verüp vermemesi re'ylerine muhavvel olmak fakat hülâsa vechile falan mesâlih zımnında ve yâhûd

falan politikayı kuvvetlendirmek ve yâhûd falan maddeyi tahkîk için ihbâriyye olarak şu kadar şey sarf olunmuştur deyü “raport” vermeğe borçlu olacaklardır.

Mahsûbu icrâsı için meclisden mâliyelerine verilecek ilm ü haberde yalnız falan dâ’irenin fevkal’âde masârifatıdır mahsûb oluna deyü emredilmesiyle bu ilm ü haberlerde dahi ne için olduğunu ve kimlere verildiği tasrîh kılınmamak ve meclisden başka bir kimesneyi bu misillü masârifâtlara âgâh etdirmemek usûlünü ibtidâ icrâ ve nizâm tahtına aldılar.

Ba’dehû diğêr lâzım gelen usûllerin tertîbâtıyla meşgûller iken “kurt huyundan geçmez” fehvâsıyla merkurum Miloş bu hâli çekemeyüp hemen bir gece bağteten bunların oldukları mahalleri basdırup cümlesini katl etmeği kasd edüp ve hafiyyen Kraguyefçe [Kraguyevats] kasabasına civâr olan Sırlu ile ittifâk eyleyerek tertîb eylediği [128] vakt-i mu’ayyene vürûduna muntazır iken familyası bulunan “Lubiçe” bir takrîb kendüsünün efkârından hiss edüp keyfiyyeti merkurum Miloş Bey’in karındâşlarına söyleyüp ânlar dahi rü’esâ-yı sâ’ireye bi’l-ihbâr merkurum Miloş’un üzerine varmağa cesâret edilemeyüp çünkü el’ân ahâli-i Sırbistan ne olacağını tamâmıyla bilmeyüp ve Miloş’dan başkasının emr ve tenbîhâtı lâyıkı vechile daha tanınmayacağı ve ol esnâda her ne diler ise Sırlunun ekserisi kendüsüne tabi’ olacaklarını bildiklerinden hemen rü’esânın ve a’zâ-yı meclisin kâffesi gece ile Belgrad’a firâr edüp keyfiyyeti müşârün-ileyh Yusuf Paşa’ya beyân ve Miloş’dan teşekki etdiler.

Bunların bu vechile firâr etdiklerini merkurum Miloş haber alınca mecbûren arkalarından doğruca Belgrad’a gelüp ve sebep-i firârlarını suâl ve muhâfiz-ı müşârün-ileyhe teşekki etdikde ânlar dahi keyfiyyeti bi’l-beyân merkurum Miloş’dan şikâyet edegeldiklerini çekinmeyerek kendüsüne ifâde eylediler.

Merkurum Miloş bu husûsdan haberi olmayup külliyyen inkâr eylemiş ise de artık keyfiyyet bu dereceye çıkmış olduğundan cümle ittifâkıyla diğêr Sırbistan ahâlisi haber almaksızın hemen Belgrad’dan tardı ve doğruca “Ulah” ya’ni Memleketeyn tarafına geçürülmesiyle yerine oğlu “Milan” Bey knez nasb edilmesi husûsu muhâfiz-ı müşârün-ileyh ve rü’esâ-yı merkurumün ittifâkane karâr verüp bunun

üzerine merkum Avram Kâhya ve Miloş'un karındâşı Avram ve Simikler Voçik ve daha ba'zı rü'esâ-yı Sırbıye merkum Miloş'a gidüp beheme-hâl imtiyâz mûcibince hareket edeceğini ve bunun böyle makarr-ı hükûmet Belgrad varoşu ittihâz olunup Kraguyefçe'den [Kraguyevats] nakil olunmasını kat'iyen cevâb eylediler.

Merkumun cevâbında “benim altmış seneden berü istiklâliyetle olan hareketim Sırbistan'ı meydâna çıkardı ve cümlenizi akrânınıza fâik etdi şimdi sizin hükmünüz altında olmaklığı kabûl edemem hemen ben isti'fâ veremem sizler kimi isterseniz intihâb edin ve bey nasb ederek ve beni Sırplu elbet arayup bulurlar” demesi üzerine hemen ol meclisde isti'fâsını ve hâmil olduğu Sırb knezliğine mahsûs olan nişânları alınup ve konağının etrâfına karagollar vaz' ile ertesi gün [129] tertîb olunan menzil kayığına kendüsünü ve küçük oğlu Mihail Bey'i koyup ve üzerine a'zâ-yı meclisden Negotinli Kôse me'mûr olup hiçbir mahalle çıkarılmaksızın bir gün bir gecede memleketine çıkarıldı.

Tuhaflık nev'inden olarak merkum Miloş'u kayığa koyduklarında merkum Voçik Kaptan lisânlarınca “Gospodar goveda redom lişosa⁵” ya'ni efendim hayvânât sıra ile birbirlerini yalıyorlar ta'bîrini söyledikde ol dahi cevâben “Ti Voçik espeçi paraçi⁶” ya'ni sen ey Voçik sözünü pişür de ba'dehû söyle cevâbı hoş imdi makamında irâd etdi.

Her nasıl ise merkum Miloş'un yerine büyük oğlu Milan Bey'i bi'l-intihâb knez nasb eylediklerini ve makarr-ı hükûmetlerini Belgrad'a nakl edeceklerini ve Miloş isti'fâ etdiğinden bi'l-ittifâk Sırbistan'dan tard etmiş olduklarını Tatar-ı mahsûs ile bi'l-etrâf der-bâr-ı şevket-karâra arz ve inhâ olundu muhâfiz-ı müşârün-ileyh dahi emeli olan murâdına nâil oldu.

Merkum Miloş'un tard olunduğu haberi Kraguyefçe'de [Kraguyevats] bulunan “soldat” ya'ni nizâm askerleri sem'ine vâsıl olunca müsellahan Belgrad'a gelmek üzere buldukları haber alındıkda merkum Voçik ve Avram Kâhya bunlara karşı gidüp esnâ-yı râhda “Havala” nâm mahallde Trişne dedikleri yerde birbirlerine

⁵ Burada lişosa olarak okunan kelimenin liza se olduğu düşünülmektedir.

⁶ Bu sözün doğrusunun “Ti, Voçik speçi pa reci” olduğu düşünülmektedir.

rast gelüp her nice ise bunlar cümlesini kandırup kâffe-i askere silâhlarını terk etdirerek hânelerine gitmelerine ruhsat verdiler bu hâl ya'ni Miloş'un böyle habersizce gitdiği üzerine Sırbistan'da zuhûru melhûz olan fesâd söndürüldü eğerçi haberleri olsaydı meydânlarında epeyce bir kattal vukû' bulurdu.

2.20. Milan Bey'in Bilâ-veled Vefâtı ve Karındâşı Mihail Bey'e Sırbistan Beyliği'nin Tevcîhi ve Ol Bâbda Ba'zı Nüktelere Dâ'ir

Her nice ise arası çok geçmeyerek merkurum Milan Bey'e Sırbistan Beyliği'nin berâtı geldiyse de kendüsü zâten muhtellü'l-mizâc bulunduğundan az vaktin içinde eceliyle fevt edüp mezkûr imtiyâz fermânı kırâ'at edildiği taş ma'denine götürüldü merkurum Milan Bey'in evlâdı olmadığından evlâdiyyet imtiyâzı fesh olmak lâzım geldiğinden intihâb-ı ahâli ile diğer familyadan bir knez ya'ni bey intihâb edilmesine muhâfız-ı müşârün-ileyh Yusuf Paşa murâd eylediyse de millet-i Sırbie arasında bir kat daha [130] taraf peydâ olacağı mütâla'asına mebnî başka familyadan intihâb olunmasına rü'esâ-yı Sırbie râzı olmayup hemen merkurum Miloş'un küçük oğlu merkurum Mihail Bey'i intihâb ve miyânelerinde karâr verilüp merkurum Miloş Bey'e haber gönderilüp bu bâbda râzı olup olmayacağını öğrenmek ve olduğu hâlde merkurum Mihail Bey'i Dersaadet'e gidüp avdet edinceye kadar idâre-i hükûmet merkurum Miloş'un karındâşı Avram ve merkurum Avram Kâhya Negotinli Tenkov kaim-makam nasb olunarak ve Miloş Bey'e dahi mahsûsen Simikler gönderilüp söz alındıkda keyfiyyet Bâbıâli'ye ayruca bildirildi bu aralık muhâfız-ı müşârün-ileyh pek ziyâde hastalanup hayâtından ümit münkat' olmuş idi pek garâib olarak bir hâl vukû' buldu şöyle ki müşârün-ileyhin emekdârlarından "Hacı Miftah" Paşa'nın hayâtından hekimler kat'-i ümit etdiklerine muttali' olunca hemen başını açup ve ellerini kaldırıp gözlerinden yaş yağmur gibi akarak ey cenâb-ı hâlik-i âlem ey kadir-i kayyum olan Allah Yusuf Paşa'nın yerine bemim cânımı al ve kendüsüne sıhhat ihsân eyle "deyü alâ-melâ'in-nâs etdiği duâ-yı bi-hikmet-i hüda icâbet-resâ olmağla ol gece müşârün-ileyhin hastalığı sıhhata tebdîl olup birkaç gün sonra merkurum Hacı Miftah vefât eyledi" müşârün-ileyh ifâkat bulup yine işiyle meşgûl oldu işte şu ahvâl-i garîbeye dâ'iresi ağavâtından ve orada başkaca bulunan kesânın

müsemma‘ ve müşâhedeleri olup hülûsâne duâ ind-i ilahide müstecâb olduğu herkes tarafından bir kat daha tasdîk edilmiştir.

Bu esnâda Sırplu hânelerinin bağçe ve (h)avlularını ilerü kal‘a meydânına doğru uzatmağa başladıkdan bunların önünü kestirmek için selefi müşârün-ileyh Vecihi Paşa’nın ahâli-i İslâma meccânen verdiği arsalar gibi ol dahi fukarâlardan ba‘zılarına mevki‘-i münâsebede hâne inşâsı için haylice arsa-ı mîrî verdi fakat vermiş olduğu “senesinde” mezkûr istihsâl etmiş olduğu fermân-ı âli ahkâmına tatbîken cins-i âhere fûrûht olunmamak ve kal‘a-ı bâlâ câmi‘-i şerîfine merbût edüp ashâbı tarafından şehriyye yirmişer pâre icâr-ı Zemun verilmeği meşrût kıldı.

2.21. Müşârün-ileyh Yusuf Paşa’nın Azliyle Belgrad Muhafızlığı Samakovlu Hüsrev Paşa’ya Tevcîh Buyrulduğuna Dâ’ir

Bu esnâda li-maslahatin kendüsünün azli lâzım geldiğinden Niş vâlisi olup fi’l-asl Samakov hânedânından Mehmed Hüsrev Paşa silk-i asâkir-i nizâmiyyede bulunması cihetle [131] ferîklik rütbe-i refi‘siyle elli beş târihinde uhdesine Belgrad muhâfızlığı tevcîh buyrulup serî’an Belgrad’ı teşrîf ile teslîm ve tesellüm ka’ide-i mer’iyyesini bi’l-icrâ müşârün-ileyh Yusuf Paşa dahi bahren Deraliye’ye azîmet eyledi.

Bu esnâda Sultan “Mahmud Han” gazi hazretleri dâr-ı fenâdan dâr-ı bekaya rihlet edüp taht-ı âli-baht-ı Osmaniye’ye oğlu Sultan “Abdûlmecîd Han” hazretleri cülûs etdiği haber-i beşâret-eseri Belgrad’a vâsıl olarak lâzım gelen resm-i âli icrâ olundu.

Merkum Miloş oğlu Mihail Bey’in Sırbistan Beyliği’ne intihâb olduğundan memnûn olup ol vechile intihâb-nâmeleri rü’esâ-yı Sırbiye tarafından yapılıp Dersaadet’e takdîm ve merkum Simik Aleksî merkum Mihil Beyi bin iki yüz elli târihinde vâlidesi mersûme “Lubiçe” ile alup birlikde Dersaadet’e götürdü.

2.22. Müşârün-ileyh Yusuf Paşa'nın Zamân-ı İdâresinde Suâl ve Ecvibeye Dâ'ir

Suâl-i Âkil Bey

Ey birâder müşârün-ileyh Yusuf Paşa'nın muhâfızlığı hengâmında pek çok mu'tenâ işler ve politikalar vukû' bulmuş ve Miloş gibi bir hâ'in-i devleti ve her bir sözü desîseden ibâret olan ve hatta Sırbistan'dan mürûr eden ve gerek li-maslahatin gelüp geçen me'mûrîn zevâta ibrâz edegeldiği hizmet-i mâliye ve envâi' hedâyâ ile her birlerini tarafdâr kazanmaktan hâlî olmadığı misillü azl olunan ricâl-i vüzerâ ve me'mûrîn Devlet-i Aliyye'ye bir sûretle Dersaadet'de bulunan kapu-kethüdâsı ma'rifetiyle çatup muahharen me'mûriyyetine geçtiklerinde işlerini gördürmek yollarını dâimâ gözetmek ve başlıca politikası fezlekesinden bulunan ve her vechile i'tisâfkâr ve gaddârlıkla ol havâliyi dolduran Miloş'un ve husûsiyle ol sırada Rusya Devleti gibi bir devlet Sırbistan hâmîsi bulunduğu hâlde ol vechile eshel-i târikiyle Sırbistan'dan çıkarılışı doğrusu sad-hezâr tahsîne sezâ ve şâyân bir iş yapmış ve güzel politika çevirmiş olduğunu ben dahi tahsîn eylerim.

Bundan sarf-ı nazarla yalnız imtiyâz kanûn-nâmesi fermânında derc olunan ibâre-i mezkûrenin hukuku cânib-i Devlet-i Aliyye'den tamâmıyla muhâfazasına ale't-tevâlf dikkat edilmiş olsaydı az vaktin içinde bütün Sırbistan Devlet-i Aliyye nâm-ı [132] âlisinden başkası kaale bile almamış olur ve istiklâliyet kazanılırdu zann ederim çünkü rü'esâ-yı Sırbiyenin azil ve nasbları bütün bütüne Devlet-i Aliyye'nin re'y ve istiklâl-i âlisine muhavvel demek olmağla imtiyâz-ı mezkûre muhâfaza olundukça bunlar dahi cânib-i Devlet-i Aliyye'ye mürâca'at etmekden hâlî olmayup Sırbistan'da nüfûz-ı Devlet-i Aliyye'yi mihver-i lâyıkında icrâsıyla herkes serbest ve âsâyiş üzere olarak bir gûnâ uygunsuz hâl ve hareket vukû'a gelmeyüp Sırbistan mücerred cenâb-ı pâdişâhî üzere cümle Sırb milleti kesb-i emniyet ve istikmâl memnûniyetle matlûb hâsıl olmuş olurdu.

Doğrusu şu bendin derc ve ilâvesine sebep olan zât bi-hakkın Devlet-i Aliyye'ye pek büyük bir hizmet etmiş ve isbât-ı müdde'â ve sadâkat eylemiştir.

Müşârün-ileyh Yusuf Paşa ibtidâ-yı me'mûriyyetinden infisâline kadar vukû' bulan mezkûr harekât-ı memdûhası müselleme kâffe-i enâm idüğünden bu kadarca beyân ile iktifâ olunur.

2.23. Müşârün-ileyh Yusuf Paşa'nın Bi'l-münâsebe Bir Mikdâr Tercüme-i Hâliyle Rusya Vükelâsından Vransof'un Eylediği Suâle Cevâbı

Fakat tercüme-i hâlimden bir nebze olarak mesmû'âtımıza göre ben dahi beyân edeyim şöyle ki kendüleri mukaddemâ Rusya muhârebesinde her nasılsa esir düşüp ve hitâm-ı muhârebe ile esnâ-yı müsâlahada kendüsüne evlâdiyyet şartıyla Siroz Sancağı'nı tevcih ve ihâlesine mu'âhedeye derc ve ilâve olunması "Rusya imparatoru" tarafından meşhûr "Vransof" ma'rifetiyle kendülerine olunan teklîfâta "imparatorun bu inâyetinde teşekkürden başka bir diyeceğim olmayup fakat ruhsat verüp Deraliye'ye gitmekliğim ve bu ihsânlarından indimde daha makbûl olur" deyü müşârün-ileyh tarafından cevâb verilmekle ol sûretle müsâ'ade olunmasını ricâ eylediğinde bu yolda olan istid'âsına imparator müşârün-ileyh bir ma'nâ vermeyüp paşa-yı müşârün-ileyh esir düşdüğü vakit kâffe-i emvâl ve eşyâsı cânib-i Devlet-i Aliyye'den müsâdere olunduğu gibi senevî beş altı bin kese îrâd verüp bi'l-cümle çiftlikât ve Tuzla mukata'aları dahi hazîneye zabt olunmuş iken yine bu sûretle iltimâs ve ricâsının vukû'u devlet ve vatanına kemâl-i sıdk u sadâkatını meydâna koymuş demek olacağından bu ifâdesini tahsîn ederek tıbk-ı istid'âsı üzere kayd-ı esirden halâs ve afv ile Dersaadet'e göndermiş ve bu hâl mahzen kendüsünün metânet-i diniyyesinden neş'et ve herkes tarafından tahsîni mûcib olmuşdur. [133]

Binâen-aleyh Dersaadet'e muvâsalatlarında bir müddet mürûrundan sonra zabt olunan çiftlikât cânib-i mîrîden i'âde ve Belgrad muhâfızlığına ta'yîn buyrulmuş idüğü işidildiğinden işte bu husûslarda dahi ya'ni muhâfızlığı hengâmında sadâkatini başkaca tasdîk eylemiş olduğu ifâdenizden anlaşılmışdır.

Bir de garâibden olarak kendüsü Rusya'da esâretde iken mûmâ-ileyh Vransof bi'l-münâsebe kendülerine hitâben "mâl-ı Hindistan akl-ı Frengistan saltanat-ı Âli Osman" kelâmı âlemde söylenmekde olup bunun ma'nâsını her ne kadar tasavvur

etmiş isem ikisi haksız biri haklı olduğunu görüyorum ve haksız şeyleri niçün böyle kaale almak ve ebyâta derci Türkler âdet edinmişlerdir.

Bu haksızlıklarını isbât dahi edebilirüm şöyle ki haksız dediğim birisi mâl-ı Hindistan bahsidir mâl olmuş olsaydı İngiltere Devleti Hindistan'ı zapt edemezdi çünkü mâl olunca vaktiyle her şeyin tedârîki mümkün olurdu ikinci saltanat-ı Âli Osman bu dahi sırmalı haşâ ve gümüşlü eğer ve rahd(t) ve sâ'ire ile saltanat-ı devlet olamaz saltanat-ı devlet ise ancak kal'a ve mühimmât ve top gemi ve asker ve levâzımât nâriye ve sâ'iresi ve bâ-husûs hazînesi mükemmel olmak ve teb'ası râhat ve memleketi ma'mûr olmak ve re'âyası başka taraflara meyl etmeğe hâcet bırakmamak kanûn ve nizâmâtını evvel emirde pek ziyâdesiyle mütâla'a ve neşrinden sonra hiçbir şeyde mugâyir yine müsâ'ade kabûl etmemek ve herkes hakkında bir siyâk icrâ edilmek yohsa fukarâ hakkında icrâ olunup da me'mûrîn hakkında icrâ edilmemek gibi şirâze-i mülke hâlel getürecek mevâddan begâyet ihtirâz olunmak işte saltanat bunlardan ibâretdir üçüncüsü haklı dediğim akl-ı Frengistan'dır her gün gûnâ-gûn nev-îcâd vapurlar ve sâ'ir şeyler ve envâ'i fabrikalar ihtirâ' edüp meydâna getiriyorlar şu kelâmıda olan müşkilimin hallini ricâ ederim.

Müşârün-ileyh tafsîlâtından sarf-ı nazar edüp hemen muhtasarca cevâba âğâz ederek Devlet-i Aliyye'nin ordu askeri "Viyana" cânibinde iken ve muahharen Kıran? Kal'ası'yla hudûd kesildiği vakit kelâm-ı mezkûr söylenmiş olduğu mesmû'm olmuşdur ve ol vakitlerde olan mühimmât ve edevât-ı nâriye ve sâ'ire mevcûdu ve kal'aların [134] ma'mûriyeti târihlerde mûnderic bulunmuşdur hatta asâkir-i şâhâne ne derecelerde teşne oldukları akd olunan müsâlahada ber-vech-i âti târihinden bir nebze anlaşılır "Adüvvden havf eden Şahin zamân-ı sulh-i sâlinde / Ferzân olmadı kimse dediler târihin gam-nâk" mefhûmunu okuyunca mûmâ-ileyh Vransof kelâm-ı mezkûru tasdîk ve fî'l-hakîka bu dediğin vakitte söylendiğini anladım ve ol zamânlarda buraları da Osmanlı yedinde idi demesiyle hâl-i müşkil etmiş olduğunu beyân etmişdir.

Bunu müte'âkıben daha şu husûsda merâkda bulunuyorum ki zâdegân lâfzı ma'lûm ise de memâlik-i İslâmiye'de bir de "hânedân" ta'bîri var imiş bu ta'bîr ise

“Avrupa’da yokdur bu lâfız neden galat ve kimlere tesmîye olunuyor lûtfen bunu dahi tafsîl buyurmalarını ricâ ederim dedikde müşârün-ileyh cevâben memâlik-i şâhânede zâdegân tesmiye olunan meselâ Dersaadet’de vükelâ-yı devlet ve vüzerâ ve hânedânlar ve derebeyleri vefât etdikde kalmış olan evlâdlarına zâdegân tesmîye olunur bunlar hânedândan ma‘dûd değillerdir”.

Hânedân ise başka bir sınıf olup bunların eben an-ceddin hânesi açık olup ebnâ-yı sebîlden vakitli vakitsiz gelen fukarâ ve misâfirîn-i sâ’irenin ekserisi oraya gidüp misâfir olurlar ve kaç gün ikamet ederler ise kendüleri ve gerek hayvanları eylemiş oldukları masârif için bir şey vermeyüp giderler ve bu hâl ile gelen misâfirlere kemal-i hürmet ve ri‘âyet dahi ederler ve ma‘mâfih bir sene ikamet eylemiş olsalar bile niçün gitmiyorlar deyü hâne sâhibi tarafından suâl dahi olunmaz işte bunlar vâridât-ı seneviyyesini din ve devlete fedâ edüp uğur-ı hazreti pâdişâhîde bezl-i vücûd ve mâl ederler ve harb vakti kudretlerine göre birkaç kimesne ile devlete masârif ettirmeyerek kendü mallarından sarf ederek harbe dahi giderler işte hânedân ta‘bîr olunan bu sınıftır ve ind-i devletde dahi makbûllerdir bunlar re‘âyâyı ve mülkü dahi şunun bunun zulüm ve ta‘addiyâtlarından dahi muhâfaza ederler “dedikde” fi’l-hakîka ifâde ve beyân buyrulduğu gibi böyle senevî vâridâtını gelüp giden misâfirlere sarf etmeklik doğrusu pek büyük fedâkârlık ve bunların zâdegâna tercih edilmesi dahi şâyeste bulunmuşlardır bu misilü kesânda fesâd etmek ve mugâyir-i [135] rızâ-yı hükûmet hareketde bulunmak efkârlarında bulunmayacakları dahi der-kâr ve emr-i tab‘idir dediği cümle-i mesmû‘âtdandır.

Hakîkaten müşârün-ileyhin ol vechile verdiği cevâb nezd-i ehl-i ma‘ârif ve dekaîk-şinâside şâyân-ı tahsîn mevâddan bulunmuşdur işte cevâb-ı mezkûrelerde kendüsünün dirâyet ve mâ‘lûmâtı icmâlen anlaşılacağından tafsîlâtından sarf-ı nazar olunmuşdur işte şu Belgrad muhâfızlığında olan hareketi cânib-i Devlet-i Aliyye’ye olan sadâkatini başkaca meydâna koymuş olduğu münfehim olmuşdur.

Cevâb-ı Nâkil Bey

Bizim dahi mesmû‘âtımız bu merkezdedir hatta bir hâlini benim dahi beyân eylemekliğim lâzım geldi şu kadar ki kendüsünde görmüş olduğum bir usûl yalnız

kendüsüne mahsûs olup başka vüzerâda ve me'mûrîn-i sâ'irede görülmemiştir yine bu usûl müşârûn-ileyhde hatm olundu denilse sezâdır şöyle ki âyet-i kerîmesi “ve şaverahüm fi'l-emr-i ilâ âhire” emr-i âlîsine imtisâlen sabahleyin kethüdâsı ve hazînedâr ve dîvân kâtibi ve mühürdârı bulunan zevât evvel emirde yanına gelüp bunlar ile meclis eyleyerek umûr-ı mühimmeye dâ'ir derdest bulunan mesâlihi müzâkere edüp ve iktizâsı ne vechile icrâ olunacağı lâzım gelecek ise dîvân efendisi tarafından hülâsa vechile kaleme alınup ve daha yazılması lâzım gelen evrâk okunup icâbı işâret olunduktan sonra yirmi dört sâ'at zarfında zuhûra gelmiş olan da'vâ ve gerek arzuhâller kethüdâsı tarafından beyân ve meydâna konulup ânların dahi iktizâsına bakıldıkda hazînedârı tarafından kezâlik vukû' bulan masârifât ve vâridât pusulaları dahi bakılup ba'dehû ahâli ve Sırplunun hareketlerine ve efkârına dâ'ir olan tahkîkat ve mesmû'ât ve gerek vukû'âtın dahi müzâkereleri hitâm buldukda dâ'iresi halkının gidişleri dahi başkaca mühürdârından suâl olunup hitâm-ı ârâ ve müzâkerâtdan sonra herkes kendü işiyle meşgûl olup pek acele ve mühîm bir iş zuhûr etmedikçe kendüsüne hiçbir şey suâl olunmayup ertesi güne terk olunuyordu.

Ve bu müzâkere esnâsında duhancı ve sâ'ir ağâvâtdan birisi odaya giremeyüp bu müddetde iktizâ eden hizmeti mühürdârı görmekte idi dışarudan bir ferd-i [136] esrâra vâkıf olmak ihtimâli yok idi “fakat meşhûd olan istikamet ve sadâkatine mebnî ahâliden yalnız mûmâ-ileyh Raşid Bey mahrem-i esrârı bulunmuş idi.

Müşârûn-ileyh Yusuf Paşa ziyâdesiyle medyûn ve emvâli dahi müsâdere olunmuşken irtikâb sıralarında bulunduğu hiçbir ferd tarafından dahi hiss edilemeyüp yalnız azlinde Sırb Emâreti ya'ni hükûmeti tarafından yüz elli bin guruş kadar hediye nâmıyla akçe verilmesi teklîf ve ricâ edildikde almağa ruhsat-ı seniyye ta'alluk etmedikçe bir vechile kabûl edemeyeceğini cevâb verdiğinden ânlar dahi Dersaadet'e yazup muahharen ruhsat verilüp verilmediğine dâ'ir ma'lûmât alınamamıştır.

Zamân-ı muhafızlığında her ne gûnâ hareket etmiş ve oraca politika ve umûr-ı devlet ne merkezde cereyân ve Sırplulardan kangıları kangı tarafa meyyâl ve politikaları ne sûretle idüğü ve ahâli-i İslâmdan kimler mahrem-i esrâra ve kimler olmadığını ve ilerüde ne gûnâ davranılması lâzım gelecek ta'lîmât kılıklı mühürlü bir

kıt'a lâyiha tanzîm edüp ve bununla berâber esrâr ve umûr-ı devlete râci' olan kâffe-i evâmîr ve evrâk-ı sâ'ireyi dahi yeden bi-yedin halefi müşârün-ileyh Mehmed Hüsrev Paşa'ya takdîm edüp ve şifâhen dahi ba'zı husûsâtı teblîğ ve ifâde buyurdular.

Müşârün-ileyh ilm-i hendeseye indi âşinâ olup ihtirâ'atından birisi hintularda isti'mâl olunmakta olan "mikras" ya'ni çakmak yayını evvelâ tersîm etmiş ve resm-i mezbûru "Viyana"ya gönderüp mûcibince bir araba yaptırmış idi ol yaylar ibtidâ oradan neşr olunmuşdur.

İlm-i târihe gelince tevârîh-i muhtelifenin kâffesine âşinâ olup bununla berâber kuvve-i muhâfazası derece-i kemâle resîde olarak hemen akrân ve emsâlini çeşm-i dehrin az görmüşdür ve zihninde olan hiddet ve mazbûtiyet dahi akrânına fâik olduğu anlaşılırmışdır cümlece kendüsünden ez-her cihet hoşnûd olup azlinde mûte'esif olmuşlardır.

2.24. Müşârün-ileyh Hüsrev Paşa'nın İşe Mübâşeretî

Suâl-i Âkil Bey

Şimdi gelelim müşârün-ileyh Hüsrev Paşa'ya muhâfızlık umûr-ı mühimmesini ne sûretle idâre etdi ve ahâliye ne yolda mu'âmelede bulundu ve umûr-ı devleti ve politika-ı zamâniyeyi öyle bir mevki'de ne vechile icrâya muvaffak oldu ve oradan azline [137] sebep ne idüğünü ve Sırlu ile hüsn-i mu'âşeret edüp etmediğini lütfen beyân buyurmanızı ricâ ederim.

Cevâb-ı Nâkil Bey

Müşârün-ileyh Mehmed Hüsrev Paşa müşârün-ileyh Yusuf Paşa'nın azlinde ve bin iki yüz elli beş târihinde Belgrad'ı teşrîf edüp muhâfızlığına dâ'ir olan emr-i âlîyi kırâ'at ve cümleye yek nazar ile bakup hiçbir zamânda hakkaniyetden ayrılmayacağını ve ba'zı vesâyâ-yı hâvî nutk-ı resmîyesinde cümleye serd ve beyân eyledi.

Bu i'lânının akabinde merkur Mihail Bey Dersaadet'den avdet ve mihmândâr makamında Dersaadet'den kendüsüne terfîk buyrulan ricâl-i Devlet-i

Aliyye'den Mustafa Efendi birlikde Belgrad'a gelüp tertîb olunan yevm-i mahsûsda cümle rü'esâ-yı Sırbıye Belgrad'a gelerek Sırbistan Beyliği'ne da'ir olan berât-ı âlîşân kezâlik kal'a meydânında alenen kırâ'at olundu hristiyandan müşîrlik rütbesini hâiz olan ibtidâ Mihail Bey olmuştur her nice ise beyliğe mahsûs nişânı dahi verilüp kal'a-ı şâhânedan yirmi bir pâre top endâht olunarak asâkir-i nizâmiyye-i şâhâne tarafından dahi ateşli ta'lîm icrâ ve ol gece fevkal'âde Sırplu tarafından şehir donanması dahi tertîb olunduğu gibi Sırbistan'da dahi şenlik ve donanma ifâ olunması evvelce mezkûr'ül-ism kaim-makamlar tarafından tenbîhât verildiğinden mûcibince icrâ-yı şehir-i âyîn meserret-i lâ-yuadd ve lâ-yuhsâ eylediler.

Rü'esâ-yı Sırbıyeye verilmek üzere kendüsüne yirmi kadar iftihâr nişânı verilmiş olduğundan cümlesini alâ merâtibihim Sırb rü'esâlarına takdîm ve i'tâ edüp birkaç gün sonra efendi-i mûmâ-ileyh dahi Deraliye'ye avdet buyurdu.

Merkum Mihail'in hadâset-i sinni bulunduğundan kendüsüne mu'âvin olmak üzere merkum Avram Kâhya Hariciye Müdîri Voçik Sırplu ser-askeri ünvânıyla bâ-irâde-i seniyye me'mûr olduklarından merkum Mihail Bey bunları çekemeyüp ammîsi merkum Avram'ın nasîhatına kapılıp merkumânı tanımayarak rü'esâ-yı sâ'ire ile işe meşgûl ve evvel emirde mahkemelerine ve meclis ve müdîrliklerine hulâsa-ı kelâm ne kadar hükûmet mahalleri var ise yazılacak evrâk ve senedât ve takrîrlere basılmak üzere birer aded memhûr hâkk ve üzerlerine Sırbistan kraliyeti alâmetini nakş etdirdi. [138]

Ve yapmakda oldukları nizâmâtı Bâbîâli'ye danışmayarak hod be-hod neşr ve mevki' icrâya koyarak ve gazetelerinin hârice dâ'ir bir şey yazmağa imtiyâzları olmayup yalnız umûr-ı dâhiliye ve ba'zı gûnâ millete icâb eden nush ü pende dâ'ir neşr etmeleri üss-i esâs vazîfesinden bulunmuşken ber-vech-i serbestiyet dâhil ve hâric tefrîk olunmaksızın her şeyi neşr etmelerine ruhsat-ı kâmile verüp politika-ı devlete dokunmağa başlamış olduğundan bu vechile haksız ve lâyıksız hareketin men'î husûsu muhâfız-ı müşârün-ileyh tarafından kendüsüne şifâhen söylenmiş ve gerek takrîr-i resmiyye ile "protesto" edilmiş ise de cevâb bile vermedi.

Bu esnâda her nasılsa Belgrad muhâfızlığı Niş vâlilerinin ma'yyetinde olmak ve nîk ü bedini oraya bildirilmesine dâ'ir bir kıt'a emir-nâme-i sâmi şeref-vürûd etdiğinden Belgradca olan umûr-ı devlet ve politikaya bütün bütüne sekte geleceğini müşârün-ileyh bi'l-etrâf der-bâr-ı şevket-karâra arz ve inhâsıyla berâber isti'fâ-nâmesini dahi takdîm etdi isti'fâ-nâmesi kabûl olmayup yine usûl-i sâbıkı üzere ifâ ve tesviye ve icrâ kılınması başkaca irâde-i seniyye şeref-vürûd etdi.

Merkum Mihail Bey'in hareketi pederi Miloş gibi istiklâliyetde olmak ve pederinin intikamını almak ve Rusya Devleti'nin politikasını ol havâlide tamâmıyla kuvvelendürüp yürütmek ve Devlet-i Aliyye'yi tanımamak ve nihâyetde tuğyân eylemek efkârıyla etrâfa fesâd vermekle ülke-i şâhânedede fitne uyandırmak sıralarında bulunduğuna ve Rusya konsolosu mûmâ-ileyh "Vaşçenko" ve vâlidesi mersûme "Lupiçe" ve ammîsi merkum "Avram" ve "Esvetkorayeviç" ve diğere ammîsi "İvan" ve "Mikin" kaptan ve Böğürdelenli "Miloş" ve "Radicevik" ve Yagodinalı "Milata" ve daha bu misillü hâ'in-i devlet olanlar ile meşveret ve ânlardan ta'limât almakda bulundu.

Merkum Avram Kâhya Voçik kaptan ve Rusavece ve Milotin ve Valyevolu Proto ve Negotinli Tenko ve Köse ve Böğürdelenli Lazu ve Pozarefçeli Paçok ve Nenadevikler ve daha bunlara mûmâsil dûr-endiş ve iş-güzâr Sırlu mu'teberânı dahi bu hâli anlayup ve nihâyetini beğenmeyüp encâm-ı kâr Sırbistan hakkında fenâlığa netîce vereceğini ve bunca senelerden berü peşinde gezüp envâ'i desîse ile kazanmış oldukları imtiyâzlarına sekte dahi geleceğini müşâhede etmiş oldular. [139]

Bunun üzerine kendüsüne her ne kadar nush ü pend edüp cânib-i Devlet-i Aliyye'den olunan iltifât ve ihsânı tiz vakitde unutup ayak altına alması ve husûsiyle aktâr-ı dünyada hiçbir millet nâil olamayan Sırbistan'ın imtiyâz ve rahatlığı gibi ni'met-i uzmâyı bilmeyüp Sırb Kraliyeti kazanılmış olsa bile bu vechile asâyiş ve rahatlık bulamayacaklarını buna mûmâsil daha ba'zı gûnâ ihtârâtı serd ve ityân eylemişlerse de müfid olmadığı anlaşılmiş idi.

Bunlar dahi kendüsünün politika ve gidişini göstermek sıralarına teşebbüsle keyfiyeti millete neşr ile Karayorgi familyası sohbeti dahi miyân-ı milletde cevelân

eylemekte bulunduğundan ve bu hâli gelüp muhâfız-ı müşârün-ileyh Hüsrev Paşa'ya dahi bi'l-etraf beyân ve âgâh etdiler.

Merkum Mihail Bey dahi bunların bu vechile kendüsünün politikasına sekte getürmekte olduklarından ânları Sırbistan'dan def' etmedikçe ifsâda çâre bulamayacağını anlayup hemen mezkûr Şapça [Şabac] nâm-ı diğêr Bögürdelen ve Valyevo ve Sokol kazâlarıyla Buderin? ve Racvina ve Yadar nâhiyeleri Sırpularını ayaklandırıp Belgrad'a doğru gelmekte oldukları haberini rü'esâ-yı merkumun haber aldıklarından ânlar dahi başka kazâların Sırplusunu uyandırıp cem' etmeğe vaktin müsâ'adesi olamayup ve bu hâl ile mahallerinde durmuş olsalar gelmekte olan cumhûr-ı mezkûre cümlesini telef etdireceğinden ve ba'dehû millet telef etdi demesiyle kendüsünü mes'ûliyyetden kurtarmak politikasını yürütmek efkârında bulunduğunu anladıklarından kâffesi kal'a-ı şâhâneye firâr ve dehâlet eylediler.

Merkum Mihail Bey bunların firâr etdiklerini işidüp sebab-i firârları ne idüğü ke'enne ma'lûmâtı olmayarak tecâhülde gelerek bir takım Sırplu müsellahan Belgrad'a gelmek üzere bulduklarını ve yarınki gün Belgrad'a iki sâ'at mesâfede "Makış?" çayırları ittisâlinde vâki' "Aksu Larik"? üst tarafında kâ'in "Jeleznik" nâm karyede tecemmu' edeceklerine dâ'ir haber aldığını ve sebab-i cem'iyetleri ne olduğuna henüz ma'lûmât alamadığını ve bundan dolayı bir takım rü'esâlar kal'aya firâr etdiklerini ve böyle cem'iyetden ma'lûmât alup da kendüsüne haber etmeksizin ve birlikde çâresini aramaksızın [140] kal'aya gitdiklerinden bu cumhûriyetde medhâlleri olduğunu meydâna koymuş olduklarından fî-mâba'd Sırplu hükûmetinde kendüleri istihdâm olunmalarına câiz ve haklı olamayup mâdem ki benimle her bir fenâlığı def' etmek me'mûriyyetleri iktizâsından iken bu vazîfeyi gözetmeyüp mugâyeretde olarak bu vechile Sırbistan'ın nâmusuna dokunacak sûretde hareketde bulunmuş olduklarından cümlesinin me'mûriyyetleri fesh ile diğêrlerini yerlerine nasb ve me'mûr edeceğini ve kal'adan avdet ederlerse de Sırbistan'da ikametlerine ruhsat vermeyeceğini ve ne sûretle olur ise olsun cem'iyet-i mezkûreye cevâb verüp mahallerine avdet etdirebileceğini firârî-i merkumûna söylenilmesi muhâfız-ı müşârün-ileyhe resmen haber gönderdi.

İşte bu husûsda dahi evvel emirde bilâ-mürâfa‘a bunların azil ve nasbları hakkında imtiyâzda sarâhaten beyân olunan ve bi’l-münâsebe bâlâda zikri sebkât eden ibârenin aksine bir cür’et olup pederi Miloş Bey’in istediği vechile azil ve nasbı kendü yed-i istiklâliyetine almak niyetinde bulunup hod be-hod icrâsına teşebbüs edeceğini meydâna koydu.

Cevâb-ı mezkûr ile berâber yarınki gün gelecek cumhûra karşı ale’s-sabâh Rusya konsolosu ile bi’n-nefs gidüp merâm ve emellerini anlayacağı misillü muhâfız-ı müşârün-ileyh tarafından dahi bir me’mûr-ı mahsûsun gönderilmesini başkaca resmen istid‘â eyledi icâb-ı hâl iktizâsınca müşârün-ileyh dahi kethüdâsı Mustafa Efendi ve mûmâ-ileyh Raşid Bey’i me’mûren gönderüp bunlar birlikde karye-i mezkûreye gitdiklerinde cumhûr-ı mezkûr henüz takım takım gelmekte olduklarını görüp biraz müddetden sonra üç bin kadar Sırlu gelüp tecemmu‘ eylediler.

Merâmları ne idüğü suâl olundukda bî-çârelere lâyıkyı vechile ta‘lîmât verilememiş olduğundan saçma sapan sohbetlere şürû‘ ve ifâdeleri arasında Mihail Bey tarafından haber gönderilüp celb olundukları imâ ve sürc-i lisân etmeğe ibtidâr eyledikleri hemen merkum Mihail Bey kalkup burada sohbet olamaz cümlemiz zikr olunan Topçudere nâm mahalle gidüp orada merâmları ne olduğunu bi’l-etrâf suâl edüp anlamış oluruz deyüp oradan avdet etdiler. [141]

Gelmiş olan Sırlu süvârileri kendüsünün arabasıyla diğer arabaları ke’enne karagol altına alarak mahall-i mezkûra kadar tahtü’l-hıfz getürdüler orada kuşluk ta‘âmı ekl etmek bahânesiyle bir mikdâristirâhat olunması mîr-i merkum tarafından teklîf olunarak bununla berâber bunları meşgûl etmek ve bir taraftan uşak ve avanesi gelmiş olan Sırlular ne vechile ifâde-i merâm ve i’tâ-yı cevâba kıyâm etmeleri için akzâ eden desîseli sohbetleri öğretmeğe mübâşeret etdiler.

Bunun üzerine ba‘ade’t-ta‘am daha bir müddet vakit geçirilüp hulâsa-ı kelâm sâ‘at sekiz dokuza kadar iş ta‘tîl olup muahharen merkumün takım takım celb olunarak lede’s-suâl cevâblarında aldıkları ta‘lîmât üzere Miloş Bey’i bizim haberimiz olmaksızın Sırbistan’dan tard etdiler ve şimdi oğlu Mihail Bey geldi

bunun emrinin hilâfına ba'zı kimesnelerin hareket ve kıyâm etmekde olduğunu haber aldık kendüsünü dahi tard edeceklerini anlamış olduğumuzdan böyle ittifâkla buraya gelmemizi mahzâ o misillü kesândan keyfiyeti istiknâh ile sebab-i asliyesini anlayup kendüsünü alup Kraguyefçe'ye [Kraguyevats] getürelim ve orasını yine makarr-ı hükûmet ittihâz eylesun ve pederinden gördüğü vechile istiklâliyetle Sırbistan'a hükûmet etsun yollu ifâdeleri arasında yine olunan da'vet üzerine gelindiği ve kanûn-nâme-i şâhâne vechile her bir işin icrâsını iltimâsında bulduklarını remizen imâ etdikleri sırada merkum Mihail Bey başka sohbeta boğup bu istid'ânız vechile me'mûriyyet etmeğe devletler râzı olmaz bi-eyyi-hâl "Ustav" ya'ni imtiyâz kanûn-nâmesi vechile hareket edilecektir dedikçe ânlar dahi cevâbında ol vechile hareket etmenizi bizler de isteriz ve lâkin sana ve millete sâdık olanları siz tanırırsınız dilediğini hizmetlerde istihdâm ile ve mugâyir-i imtiyâz ve hareketde bulunanları kimesneye danışmayarak tard ve terbiye ile dedikleri bütün bütün kendüsünün re'y ve tenbîhâtıyla geldikleri ve mezkûr azil ve nasb husûsu kendüsünde olmak ve bend-i mezkûrun ahkâmını çürütmek emelinin üzerine bunları cem' eylediği meydâna çıkup cümleye ma'lûm oldu.

Nihâyet sâ'at bire kadar uğraşılıp her ne hâl ise me'mûrlar avdet edecekleri vakitte kal'aya firâr eden kesânlar Mihail Bey'e teslîm olunmadıkça bunlar [142] burada tevkîf edilmesi kelâmı cumhûr-ı mezbûr tarafından sûret-i kat'iyyede cevâb verildikde Mihail Bey'in vâlidesi mersûme Lupiçe ol esnâda orada mevcûd bulunduğundan ke'enne miyânelerine girüp bu iddi'âlarından vaz geçirilüp me'mûrîn mûmâ-ileyhim avdet ve gelüp vukû'âtı paşa-yı müşârün-ileyhe bi-temâmihâ ifâde ve hikâye etdiler.

Bunun üzerine kal'a-ı şâhâneye dehâlet etmiş olan rü'esâ-yı merkumûn kanûnen mürâfa'a olunulması istid'âsında bulduklarından ve husûsiyle kendü devletlerine ve kal'a-ı şâhâneye dehâlet ve ilticâ etdiklerinden verilemeyeceğini ve gelmiş olan Sırplu cumhûrlarını serî'an mahallerine avdet etdirilmesini ve keyfiyyet Tatar-ı mahsûs ile Dersaadet'e arz ve beyân ve gelecek irâde-i seniyye vechile hareket edileceğini muhâfız-ı müşârün-ileyh bâ-takrîr-i resmî merkum Mihail Bey'e bu vechile kat'iyyen iş'âr ve ityân etdiyse de merkum Mihail Rusya konsolosu

Vasçenko'nun re'yiyle kal'aya dehâlet edenlerin yerlerine hilâf-ı imtiyâz olarak diğerk me'mûrları nasb edüp icrâ-yı me'mûriyyete mübâşeret eyledi.

Merkum Mihail tarafından me'mûrlarına verdiği ta'limât-ı hafıyyede her vechile Belgrad istihkâmının tahrîbine ve her ne sûretle olur ise İslâmın hâne ve emlâkını mübâyâ'a ve bir sûretle zabt etmelerine "çünkü hâne ve emlâkın fûrûht edilmemesine dâ'ir müşârün-ileyh Yusuf Paşa'nın istihsâl etmiş olduğu mezbûr fermân-ı âlînin ahkâm-ı münîfesi vechile fûrûhtu men' edilmiş idi" bu emrin feshine yol bulmalarına ve derûn-ı istihkâmda bulunan boş arsalar vaz'-ı yed eylemelerine ve dâimâ İslâmın üzerine da'vâdan hâlî kalmamalarına ve İslâmın da'vâları zuhûr etdikçe sudiya ya'ni mahkemelerinden haksız çıkarılmasına ve mümkün mertebe İslâma rencîde olunup ve'l-hâsıl-ı kelâm şu Belgrad'dan hicret etmelerine mecbûr edilmesinin çâresini aramakdan hâlî kalmamasına ve muhâfızlar bir mahallden geçdikçe Sırpular tarafından hürmet ve ri'âyet edilmemesine ve kezâlik kılâ'-yı sâ'irede bulunan İslâmlara dahi envâ'i tasallut ve rencîdelerin teksîrine ve yeni başdan dışarudan ya'ni İslâmlardan gelüp kal'alarda İslâm iskân etmemelerine kemâl-i dikkat olunmasına ve Sırpulardan eslihası olmayanların hayvânâtını fûrûht etdirüp mükemmel esliha [143] ve edevât-ı nâriye ve harbiyye tedârik etdirilmesine ve on yaşından yukarı Sırpuluda bir çift tabanca ile bir bıçak ve bir uzun tüfenk ve yâhûd şeş-hâne bulunmak ve beşer deste fişenk ve iki çift çarık ve bir arka torbası her anda bulundurulmak ve üç mâhda birer kerre bunların esliha yoklamalarına fevkal'âde dikkat olunmasına ve mümkün mertebe Bosna ve Rumeli tarafları re'âyâlarını tahrîk ve fesâd esbâbından hâlî olunulmaması ve buna mümâsil daha bir takım mefsedet ve hasmâne yollu harekâtdan ibâret ta'limâtlar verdi.

Dersaadet'de bulunan kapu kethüdâlarına dahi verdiği ta'limâtda dâimâ muhâfızların sıkça sıkça azil ve tebdîllerinin esbâbından hâlî olmaması ve gelecek muhâfızlar Rumeli adamlarından olmamasına ziyâdesiyle dikkat edilmesi husûsu te'kîden tenbîh olduğu cümle-i tahkîkatdan bulunmuşdur.

2.25. Musa Safveti Paşa'nın Me'mûren Belgrad'a Gelmesi

Müşârün-ileyh Mehmed Hüsrev Paşa ve gerek kal'aya dehâlet eden rü'esâ-yı millet tarafından Bâbîâli'ye olan inhâları üzerine efâhim-i ricâl-i Devlet-i Aliyye'den Musa Safveti Efendi bin iki yüz elli altı târihinde bâ-fermân-ı âlî me'mûren Belgrad'a teşrîf edüp ve Mihail Bey'le resmen görüşüp esnâ-yı musâhabet ve mükâlemede kal'aya dehâlet eden rü'esâ-yı Sırbîye ile miyânelerinde olan münâza'ayı ber-mûcib-i imtiyâz bertaraf etmek ve icâbında bend-i mezkûrun ahkâmına tatbîken da'vâlarını dahi fasl ve rü'yet eylemek üzere me'mûr olduğunu işrâb ve tefhîm eyledi.

Merkum Mihail Bey cevâba ağâz ile benim ânlar ile hiçbir gûnâ da'vâm yokdur ânların da'vâcıları Sırb milletidir haber göndereyim vekîlleri gelsünler ve Rusya devlet-i fahîmesi konsolosu dahi hâmîliği cihetiyle birlikde olarak teşekki ve münâza'alarına bakılsun deyü hatm-i kelâm eyledi.

Binâberîn Sırludan her kim ister ise serbest gelüp devlet-i me'mûriyyete ifâde-i hâl etmesine me'zûn olmaları hiçbir kimesne tarafından bunların gelmelerine mûmâna'at olunmaması husûsu alenen ve gazetelerine ilâveten neşr ve i'lân edilmesine karâr verilüp ber-vech-i karâr i'lân olunmuş ise de bir müddet ya'ni me'mûr mûmâ-ileyh Belgrad'a teşrîfine kadar üç mâh mürûr edüp bu müddetde naçalnik ve müdürân-ı Sırbîye ve azâ-yı [144] meclis-i emâretten ba'zıları ve mahkemelerinden ekserisi tebdîl edilüp bir takım kendü tarafdârını nasb ve zimâm-ı hükûmeti ânların yedine vermiş olduğundan herkes gelüp ifâde-i hâl etmeğe cesâret edemeyeceği misillü bunlar tarafından tenbîh ve men' olunduğundan istedikleri kesândan ibâret olarak yalnız iki bin kadar Sırlu rü'esâlar ile ma'ân Topçuderesi'ne geldiler.

Bunlardan bir takımını evvel emirde me'mûr mûmâ-ileyhe gönderüp ve gelmesine sebep ne olduğu ve şimdi murâd ne idüğünü vermiş olduğu ta'limâtı üzerine suâl etdiklerinde müşârün-ileyh Musa Safveti Efendi Sırbistan'a verilen imtiyâzdan bahs ederek kal'a-ı şâhâneye dehâlet edenler ile Mihail Bey ve ba'zı rü'esâ-yı millet-i Sırbîye mugâyir-i imtiyâz hareketde bulduklarından bunları

mürâfa‘a etmek ve haklı oldukları hâlde imtiyâz kanûn-nâmesi mûcibince me‘mûriyyetlerine girmek ve Mihail Bey’in nasb eylemiş olduğu meclis a‘zâlarını çıkarmak ve mülteciyân-ı merkumûn hakkında mugâyir-i imtiyâz bir gûnâ hareket tertîb ederse ber-mûcib-i “Ustav” ya‘ni fermân-ı imtiyâz mûcibince on yedi kazâdan mürekkeb ve vekîlleri olan meclisde bunlar kangı kazâ tarafından vekîl bulunmuş ise kendüsü Devlet-i Aliyye ma‘rifetiyle çıkarulup yerine nasb olunacak a‘zâyı yine ol kazânın sülûs ahâlisi intihâb etmek lâzım gelecek yohsa hod be-hod Mihail Bey a‘zâyı mezkûreden birisini çıkarmağa ve yerine diğeri nasb ve me‘mûr etmeğe imtiyâz-ı Sırbıye gayr-ı müsâ‘ade bulunduğu ber-tafsîl tefhîm ile her kimin başkaca bir diyeceği ve hakkında mugâyir-i imtiyâz fenâlık edilmiş olduğu var ise serbest gelüp ifâde-i hâl eylediklerinde ânların dahi işlerine bakmağa cânib-i Saltanat-ı Seniyye‘den bâ-fermân-ı âlî me‘mûr-ı mahsûs idüğünü ve cümle muvâcehesinde bu husûsları alenen rü‘yet eyleyeceklerini cevâben beyân eyledi.

Merkumûn dahi aldıkları ta‘lîmât üzere “bizim rızâmız ile bu rü‘esâ azil ve nasb edilmişdir ve Mihail Bey’in hareketinden cümlemiz hoşnuduz çünkü sen bu işleri rü‘yet etmeğe me‘mûrsun kal‘aya firâr etmiş olan rü‘esâlarımızı bize teslîm ile evvel emirde bizim mahkemelerimizde mürâfa‘a olsunlar” deyüp bir takım hezeyân ve erâcîfe mutasaddî olduklarından efendi-i müşârün-ileyh bu hâlde tahammül edemeyüp “hemen benim sizinle [145] böyle şifâhen tekellüme me‘mûriyyetim yokdur hâmil olduğum fermân-ı âlîyi kırâ‘at ve cümleye i‘lân eylediğimde ol zamân icâbına bakılır” yollu hakimâne cevâb ve bunları nezdinden def‘ ve i‘âde etmesiyle kangı mahallde isterler ise fermân-ı âlî kırâ‘at olunarak işe mübâşeret olunmasına deyü Belgrad müftüsü Osman Feraizi Efendi‘yi merkum Mihail Bey’e gönderdi.

Merkum Mihail Bey cevâb olarak “daha bir takım rü‘esâ-yı Sırbıye gelmemişdir geldiklerinde haber ederim lâkin bunu da beyân edeyim cem‘ olunan milletin istid‘âları kal‘ada olanları evvel emirde Sırb mahkemelerine gönderilmesi ba‘dehû icâbına bakılması lâzımeden olup bunlar gönderilmedikçe havf ederim ve ma‘mâfih Belgrad’a bir nevi‘ tasallut ve muhâceme bulunacakları istidlâl olunmakdan nâşi bunlar buraya geleden berü ve bunların tepesi ve def‘iyle meşğûlüm ve bir türlü çâre bulamıyorum” diyerek efendi-i müşârün-ileyhi i‘âde etdi.

Bu cevâbın üzerine ahâli-i İslâm istihkâmın muhâfazasıyla berâber bermu'tâd mahallerde karagol beklemeleri için tenbîh olunup müşârün-ileyh Musa Safveti Efendi'nin kal'aya girmesini muhâfız-ı müşârün-ileyh Hüsrev Paşa tarafından ihtâr ve teklîf olunduyca da "cümle ahâli-i İslâm familyalarıyla dışaruda bulunup da benim kal'aya girmekliğim münâsib olmaz ve kabûl dahi etmem bunca ahâli-i İslâm nerede bulunur ise ben dahi orada bulunmaklığım icâb-ı hâldendir Sırplu zaten kâzib ve her ne kadar hâ'in iseler de cesâretleri yokdur ve bunlar mine'l-kadîm işlerini büyüdüp dağdağalandırmak ve Avrupa'ya şüyû' buldurup yardımcı kazanmak ve mugalata ile Devlet-i Aliyye'nin hukuk ve iddi'âsını vakt-i merhûna ta'lîk ettirmekten ibâretidir ve öyle hareketleri ya'ni alenen Belgrad'a hücumları vukû' bulur ise kazanmış oldukları imtiyâzı gâib edecekleri rehîn-i rütbe-i bedâhet idüğünü muhâfız-ı müşârün-ileyhe cevâb verdi."

Her ne kadar bir fenâlîğa tasaddîleri me'mûl olunmuyor ise de her şeyde dâimâ ihtiyâta ri'âyet etmek lâzım olduğu gibi geceleri ikişer bölük asâkir-i nizâmiyye-i şahâne kal'adan başkaca çıkarulup bir kat daha muhâfaza-ı belediyeye dikkat edilmesini muhâfız tarafından emir ve tenbîh eyledi.

İki gün sonra merkum Mihail'in anası mersûme Lupiçe gümrük kâtibi merkum [146] Permeneci İsmail Ağa'yı alup bir takım bahâda ağır yükde hafîf hedâyâ ile efendi-i müşârün-ileyhe gelüp "benim mahzâ sizlere gelüp ricâ edeceğim şudur ki oğlum Mihail Bey işte şimdi on sekiz yaşında çocukdur kendüsüne bu bâbda Devlet-i Aliyye gücenmesin bu işleri bu vechile işletdiren Sırb milletidir her kim bey olmuş olsa milletin istediği vechile hareket etmek emr-i tab'îdir.

Bunların ya'ni firâr eden rü'esâyı bir vechile gerü Sırbistan'a i'âde olmalarını kabûl etmeyeceklerdir ve senin buraya me'mûren gelişine Rusya Devleti'nin ma'lûmâtı olmamış ve bu bâbda Rusya Devleti Sırbistan'ın hâmîsidir diyerek bir takım saçma sapan efsâne sohbetleri îrâd etmesiyle getürmüş olduğu hediyeleri takdîm eylediğinde efendi-i müşârün-ileyh kabûl etmeyüp "benim geçen gün göndermiş olduğum haber vechile me'mûriyyetime dâ'ir fermân-ı âlîyi kırâ'at ve cümleye i'lân eylediğimde ol zamân olunacak suâle verilecek cevâblara sem' olunur

yohsa böyle münferîden ve şifâhen olunan sohbetlerin hükmü olmaz hasb-i hâl makamında denilmiş olur” yollu cevâb verdi ve bu sırada merkum İsmail Ağa dahi mersûmeye i‘âne tarafında bulunup Devlet-i Aliyye politikasına dokunacak zeminde söz söylediğinden efendi-i müşârün-ileyhi ziyâdesiyle gücendirmiş olduğundan bilâ-mûcib kendüsünü “hoş-âmedî” teknesine kayd etdirmiş oldu.

Her nasılsa resmen fermân-ı âlînin kırâ’at olunmamasına merkum Mihail Bey yol bulamadığından Tuna kenârında ve istihkâm ittisâlinde vâki‘ muhâfız çayırında okunulması husûsu karâr verilüp kırâ’at olunacağı gün müşârün-ileyh Hüsrev Paşa tarafından çadırlar kurulup ve iki bölük asâkir-i nizâmiyye-i şâhâne ve fermân-ı âlînin kırâ’atından sonra yirmi bir pâre top endaht edilmesi için iki aded çarha topu dahi mahall-i mezkûra çıkarulup ve ahâlden üç yüz nefer müstahfizân esliha ve elbise-i fâhire ile efendi-i müşârün-ileyhin pîş-gâhında gitmek üzere mûmâ-ileyh Raşid Bey tarafından tertîb olunduğu hâlde müşârün-ileyh Musa Safvet Efendi ve muhâfız-ı müşârün-ileyh ve birkaç mu‘teberân-ı ahâli-i İslâm dahi birlikde olarak mahall-i mezkûra azîmet etdiler.

Bir sâ‘at mürûrundan sonra merkum Mihail Bey tarafından iki bölük Sırbîye askeri [147] gelüp bir taraftan çıkarılmış olan asâkir-i nizâmiyye-i şâhânenin karşusuna saff bağlayup durdular müte‘âkıben merkum Mihail ve Rusya konsolosu Vasçenko ve rü’esâ-yı Sırbîye ve gerek celb etmiş olduğu Sırpludan beş yüz kadar süvârî atlasıyla mahall-i mezkûra geldiklerinde bunların tavır ve hareketlerini mûmâ-ileyh Raşid Bey beğenmeyüp müşârün-ileyhümâya ve gerek rü’esâ-yı sâ‘ireye sezdirmeyerek mu‘teberân-ı ahâlden diyerek müstahfizân merkumûndan yüz elli kadar cesûr ve söz anlar birer birer çadırların gözendilerine der-akab birleşdirmiş olduğundan merkum Mihail Bey’in dahi tenbîhi üzerine yine ma‘ân getirülen Sırpludan oraya girmek istemişler ise de yer bırağılmamış ve bölük-vâri çadırı müstahfizân ahâli ihâta eylemiş olduğundan mecbûren giremeyüp alargada durmuşlardır.

Her nice ise fermân-ı âli kırâ’at olunup cümlesine Sırb lisâniyle tefhîm eyledikde efendi-i müşârün-ileyh tarafından nutk-ı resmî irâd olunup şöyle cümle

Sırblyaya hitâben “ey Devlet-i Aliyye’nin sâdık teb‘ası olan Sırblyalar iş-bu fermân-ı âliyi göndermiş olan pâdişâhın teb‘asından mısınız ve sizlere bâlâsı hatt-ı hümayun ile te’kîd ve tasdîk buyrulup mukaddemâ verilen imtiyâz kanûn-nâmesinden hoşnûd musunuz yohsa gerüye alınıp kadîmden olduğu gibi Sırbistan yed-i vâhid ile mi idâreye alınsun ve Sırbistan on yedi kazâdan ibâret olup beher kazâ ahâlileri kendüsünden emîn ve hoşnûd oldukları birer nefer kesânı intihâb edüp meclise idhâl etmek ve bunların hiçbirisini knezler ya‘ni Sırbistan beyleri ve yâhûd başkası azil ve nasb edemeyüp hemen cünhaları zuhûrunda Devlet-i Aliyye’ye bildirmek ve ruhsat verilmedikçe azil olunmayacaktır” ve bu husûs imtiyâz kanûnunda sarâhaten münderic bulunmuştur.

Bunlar bir sebebe mebnî azil olduğu hâlde kangı kaza vekîllerinden ise ol kaza ahâlisi yine bir yere gelüp bi’l-ittifâk başkasını vekîl intihâb etmeleri nizâmi ve irâdesi lâzımındandır ve bu bâbda bir kaza diğerkazanın intihâblarına karışamayacağı misillü hükûmet-i Sırblye dahi karışmayacaktır ve bu bendlerin feshiyle yalnız knezlerin yed-i istiklâliyetinde mi idâre olunsun ve kal‘a-ı şâhâneye dehâlet ve ilticâ edenlere neden [148] firârî nazarıyla bakılıyor binâen-aleyh bir kimesne kendü metbu‘u bulunduğu devlete ilticâ ve ifâde-i hâl eder ise sadâkatden add olunmaz mı?

Belgrad muhâfizliğinin me’mûriyyetleri Devlet-i Aliyye’nin sâdık teb‘ası olan Sırb milletine verilmiş olan imtiyâzın tamâmî-i icrâsına dikkat etmek ve muhâlif hareket edenleri görüp tahkîk eylediği hâlde Dersaadet’e arz ve inhâ ile beyân-ı keyfiyyet eylemekdir bu misillü ilticâda bulunanları her vechile muhâfaza etmek ta‘lîmâtı iktizâsındandır.

Ve Rusya Devleti’nin Sırbistan’a olan hâmîliği cihetiyle tarafından dahi mahzâ böyle işleri gözetmek için iş-bu konsolos Vaşçenko gönderilüp ve me’mûriyyeti dahi bundan ibâretdir işte bu suâl-i resmiyyemize kaza be-kaza Sırbistan ahâlisi tarafından tahrîren cevâb verilmesi matlûbumdur.

Bu vechile nutk-ı resmîyi gelmiş olan Sırblye tamâmıyla anlayınca ol zamân akılları başına gelüp imtiyâz kanûn-nâmesinin hiçbir harfinin tağbîr ve tebdîline kail

ve râzı olmadıklarını ve ihsân-ı şâhâne olan imtiyâz ve serbestliğin teşekküründe â'ciz olduklarını cümle tarafından yek-zebân cevâb verildikde konsolos mûmâ-ileyh ve Mihail Bey tarafından evvelce kendülere verilmiş olan ta'limât ve söyleyecekleri kelâmların bütün bütüne aksi olarak ol vechile teşekkür ve muhtasar cevâb verdiklerinde mûmâ-ileyhümâ hayretde kaldılar.

Bu ifâ-yı teşekkürle berâber mezkûr suâl olunan mevâdda orada tahrîren cevâb ve beyân etmeleri müşârün-ileyh Musa Safveti Efendi tarafından te'kîd olundukda öyle çayır mahallinde kalem ve divit ve kâğıd ve "ıstal"⁷ ya'ni masa olmadığından yazılamayacağını özür ve bahâne etdiklerinde meğerçi efendi-i müşârün-ileyh ihtiyâta ri'âyet edüp yüz kadar tûy kalem ve beş on kadar mürekkeb hokkaları ve mikdâr-ı vâfi kâğıd evvelce tedârik ve çantasında hâzır ve müheyyâ eylemiş olduğundan hemen ol ânda meydâna çıkarup ve altında sandalyesini dahi masa etmeleri için verdikde bunun üzerine bir diyecekleri kalmayup cevâb yazacaklarını beyân eylediler.

Bunların miyânında dahi kal'aya dehâlet edenlerin tarâfdârları bulunduğunu ba'zı kesânın serbest ifâdelerinden Mihail Bey ve konsolos cevâblarından hiss edüp [149] ol vechile yazılmasına ve öyle bir mevki'de ta'limât dahi veremeyeceklerinden hemen konsolos mûmâ-ileyh cevâben ağâz edüp "şükür suya düşmedi" ta'bîriyle bunlar emr-i âliyi ve gerek ifâdenizi tamâmıyla işitdiler ve celb olunanlar yalnız bunlar değildir daha bir iki bin kadar Sırlı Topçuderesi'nde vardır burada çok olmamak için cümlesi buraya getirülmedi şimdi gitsünler yarına kadar kaza be-kaza bir yere cem' olup bi'l-ittifâk cevâblarını tertîb ve tahrîren takdîm etsunlar yohsa burada böyle çarçabuk cevâb vermezler ve vermeleri münâsib değildir diyerek sûret-i kat'yyede söylediğinde efendi-i müşârün-ileyh tarafından daha red cevâb olunmaksızın hemen Mihail Bey cümleye hitâben "ey millet yazılacak cevâblar yarına kaldı ve diğer arkadaşlarınız ile birlikde vermeniz icâb etdi" deyüp işi kapattı.

Bunun üzerine efendi-i müşârün-ileyh hiddetli cevâba tasaddî ederek hemen konsolosa hitâben "benim buraya me'mûriyyetim Rusya Devleti elçisinin dahi re'yi

⁷ Bu kelimenin aslının sto veya stol olduğu düşünülmektedir.

munzam olup ve sana göndermiş olan ta‘lîmâtda yalnız benimle birlikde olmak ve cümlelerin ifâdelerini dinlemek ve bi’l-ittifâk iki devletten Sırbistan’a vermiş oldukları imtiyâzın hukûkunu kâmilen muhâfaza etmekden ibâretidir yohsa senin bu hâl ve hareketde davranışın ta‘lîmâtın bütün bütüne mugâyirinde bu imtiyâzı feshe çalışanların alenen tesâhubunda bulunduğundan bu bâbda başkaca ta‘lîmâtın olduğu anlaşılır bu cihetle benim burada artık ziyâde me’mûriyyetim kalmadı bu husûsa iki devlet miyânesinde karâr ve netîce verilmesi icâb eyledi” deyince konsolos mûmâ-ileyh derhâl politikasını çevirüp “benim murâdım bunları tesâhub değildir yalnız yazılacak cevâblar yolunda ve takdîme şâyân olmak için bir ihtârdır” demesi üzerine ol gün meclis hitâm bulup dağıldı iş ve politika ne merkezde idüğü dahi tamâmıyla anlaşıldı.

Bu meclisde garâib bir keyfiyyet dahi vukû‘a geldi şöyle ki merkum Mihail Bey hemen hod be-hod muhâfız-ı müşârün-ileyhe hitâben “sen haydûd yatağının Sırbistan hükûmet ve kanûnuna râzı olmayup firâr edenleri kabûl edişine ta‘accüb ederim” dedikde müşârün-ileyh böyle bilâ-mûcib kelâm-ı nâ-savâbı duyunca derecesiz hiddetlenüp “ben haydûd yatağı değilim nâmûs-ı şâhâneye ilticâ edenleri ve hakkımızın [150] rü‘yet olunmasını istid‘âsında bulunanları her vechile muhâfaza etmek saffet-i me’mûriyyet ve nâmus-ı insâniyettendir yohsa haydûd yataklığını ben hiçbir vechile kabûl etmem ve lâkin hayâdîd ve nâmûssuzun başları ve ser-firâzı sensin ve kanûna mugâyir hareket etmek sendedir ve pederin dahi haydûdlükdan gelüp ve böyle bir haydûd-zâdenin yed-i istiklâliyetine Sırb milletini Devlet-i Aliyye hiçbir zamânda terk edemez diyerek bu senin tutmuş olduğun yola gitdiğinden Sırbistan’ı elinden kaçırdı” buna mûmâsil pek fenâ hâlde cevâb verüp kıyl ü kale başladıklarından iş fenâlaşup miyânede kıtâl olmak derecesine kadar gidileceği anlaşılup hemen müşârün-ileyh Safveti Efendi ve konsolos araya girüp tarafeyni iskân etdirdiler her nasılsa işe bir netice verilemeyüp tarafeyn mahallerine avdet etdiler ve keyfiyyet-i mezbûre bi’l-etraf der-bâr-ı şevket-karâra arz olundu.

İkinci günü mezkûr nutk-ı resmîye cevâben merkum Mihail tarafından verilen müsveddeler vechile gelmiş olan Sırplulara tahrîr ve imzâ etdirülüp efendi-i müşârün-ileyhe resmî sûretinde irsâl olundu.

Hulâsa-ı kelâm vakt-i hâl icâbınca ve Rusya konsolosunun ol vechile vukû‘ bulan istishâbı üzerine işe bir netîce verilemeyüp cevâben gelmiş olan emir-nâme-i sâmiğe kal‘aya dehâlet eden kırkdan mütecâviz rü‘esâ-yı Sırbıye’nin kâffesini alup bir takımını Vidin’de bırağup merkum Avram Kâhya ile Voçik kapudânı ve Nikola ve Paçoka ve daha birkaç kimesneleri birlikde Deralıye’ye götürülmesine emir ve irâde buyruldu.

Efendi-i müşârün-ileyh dahi emre imtisâlen rü‘esâ-yı merkumûnun cümlesini alarak Tuna nehriyle Vidin’e uğrayup orada kalması arada olanları terk ve müstevfi ma‘âş ve ta‘yînât tertîb ve haklarında güzelce ri‘âyet edilmesine dâ‘ir Vidin vâlisine emir verüp oradan dahi mezkûr’ül-ism kesânla doğruca Deralıye’ye teşrîf eyledi.

Efendi-i müşârün-ileyh Dersaadet’e geldikde huzûr-ı şâhâneye celb olunup keyfiyeti hâk-pâ-yı şâhâneye beyân eylediği sırada Belgrad ahâlisinin salâbet-i dîniyeleriyle sıdk u sadâkatları ve Sırludan çekmekte oldukları eziyyet ve cefâları şifâhen bi’l-etraf ifâde eylediğini muahharen alınan haber-i sahîhadandır ve bunun akabinde efendi-i müşârün-ileyh uhdesinde bâ-rütbe-i vezâret Mâliye Nezâret-i celîlesi tevcîh buyruldu. [151]

Hâl böyle olunca artık merkum Mihail Bey “mal bulmuş Mağrîbî’ye dönmüş” fehvâsıyla imtiyâzın bend-i mezkûrunu ol vechile çürütmüş ve ahkâmına halel ve ilerüde olacak kuvveti bütün bütün kesmiş zannına düşmüş oldu.

Çünkü Sırbistan rü‘esâları denilen kimesneler bunlardan ibâret olup ve knezlerin istediğini icrâya yol vermeyen bunlar idi bunlar böyle sühûletle tard edince re’y ve emrine karşı duracak kesân kalmadı diyerek sevinciden ne edeceğini şaşırmış kaldı.

Evvel emirde elbise-i resmîyyelerini tebdîl ve feslerini çıkarup kayak resminde elvân şapkalara tebdîl ve asâkir-i nizâmiyyesini dahi Rusya askerî hey’etine idhâl eyledi.

Rumeli tarafına ve Bosna kıt‘asına tamâmıyla fitne ilka ve tahrîkâtla meşgûl olup ve bir taraftan dahi Belgrad ve kılâ‘-yı sâ‘ire ahâli-i Müslimesini sıkışdırmağa

tekrâren başladı hatta Semendire ahâlisini varoşdan ya'ni memleketden kal'a derûnuna kâffesinin nakl-i mekân etmelerine mecbûr etdi.

Muhâfız-ı müşârün-ileyh Mehmed Hüsrev Paşa daha işin ilerüsüne varamayup hemen ahâli-i İslâmın mümkün mertebe asâyiş veistirâhatları esbâbında bulunup müşârün-ileyh Yusuf Paşa'nın beyân olunduğu vechile müteveffâ Halid Bey ve Abdülkerim Ağa'nın uhdelerinden münhall olan ze'âmet bedellerinden bi't-tefrîk âhere tevcîh eylediği mezkûr hisseleri i'âde ve evlâdiyyet şurûtuna ri'âyeten evlâdlarına tevcîh ve ol kesâna başkaca mahlûlâtından bedel-i tımârâtla bekâm ve ihyâ eylemelerini mûmâ-ileyh Raşid Bey'in ihtârı üzerine icrâ eylediğinden ahâlinin cümlesi bir kat daha kendüsünden hoşnûd oldu.

2.26. Müşârün-ileyh Hüsrev Paşa'ya Bosna Eyâleti Tescîh Olunup Belgrad Muhâfızlığı Mühendis Kâmil Paşa'ya Verildiğine Dâ'ir

Bu esnâda Bosna vâlisi müşârün-ileyh Mehmed Vecîhî Paşa'nın Boşnaklar ile vukû' bulan münâza'ası üzerine sene-i Hicriye'nin bin iki yüz elli altı senesi muhâfız-ı müşârün-ileyh Hüsrev Paşa uhdesinde bâ-rütbe-i vezâret Bosna vâliliği tevcîh ve serî'an gitmesi emr olunduğundan asâkir-i nizâmiyye miralâyı Hüseyin Bey'i yerine muhâfız kaim-makamı ünvânıyla bırağup serî'an ve müteveccihen azîmet edüp Travnik'e geldiğinden hâmil olduğu fermân-ı âliyi ibrâz birle Bosna vâlisi nasb buyrulduğunu neşr ve i'lân etdi. [152]

Belgrad muhâfızlığına mûmâ-ileyh mirâlay Mehmed Kâmil Bey ferîklik rütbesiyle ta'yîn buyruldu müşârün-ileyh Hüsrev Paşa Bosna'ya teşrîfiyle müşârün-ileyh Mehmed Kâmil Paşa'nın Belgrad'ı teşrîfi arasında üç mâh mürûr edüp bu aralık dahi merkum Mihail Bey'in me'mûrları istihkâmın ba'zı mevâki'-i münâsibesinin tahrîbine mübâşeret ve geceleri yalnız çarşuda Sırb pandurları bulunmak ve mahallât arasında İslâm zabtiyelerinden başka Sırb pandurları gezmekde iken ihtiyâten gezmeğe ve mahsûsen taraf taraf kol çıkarup birer nefer zabtiye yanlarına alarak İslâm mahallâtı aralarında gezmeğe ve polislerine bir kat daha takviyet verüp pandurları çoğaltmış oldu.

Bununla berâber pazar günleri için çarşularda beher hafta Sırlular dükkânlarının önünü süpürmek ve İslâma pencşenbih günleri temizletmekte iken cumaertesî günün ahşamını pazar gününe ri'âyeten İslâmlara dahi birlikde dükkânlarının önlerini süpürtmeğe pandurlar tarafından teklîfe mübâşeret edilmiş ise de İslâmlar bunların sözlerini kabûl etmeyüp red cevâb eylediklerinden her nice ise yevm-i mezkûrlarda bir pandur ve bir zabtiye neferi gezüp süpürtmeğe ibrâm ve mecbûren âdet hükmüne idhâl etdirildi bî-çâre İslâmlar bu hâle dahi tahammül edüp ânlar haftada iki ve Sırlulara bir kerre süpürmek âdetini ihdâs etdirdi “her ne çekdimse kendi amelimdendir” müeddâsınca her ne fenâlık oluyorsa me'mûrların akl-ı sakîmindendir fefhem.

2.27. Belgrad Ahâlisine Avusturya Cânibinden Olunan Teklifât-ı Hâfiyyeye Dâ'ir

Garâib nev'inden olarak bu sırada Avusturya cânibinden İslâmlar teşvîkat-ı hafiyeye kıyâm olunup şöyle ki sizin kâffe-i arâzinizi Sırlu zabt edüp bir dirhem zer' edecek tarla ve arâzi-i sâ'ire yedinizde kalmadı ve Devlet-i Aliyye tarafından bir mikdâr bedel-i ma'âş verilmekte ise de bir memleket beheme-hâl arâzi ve otlak yerine muhtâç olup bu olmadıkça ol ahâli tahammül edemez bu cihetle Belgrad Kal'ası'na karşı meşhûr Babalık Adası'nı Avusturya Devleti'nden istid'â eden idâreniz için bilâ-icâr sizlere verir ve Sırlulara Rusya Devleti hâmî olduğu gibi sizler dahi Avusturya'nın hâmîliğini başkaca ricâ etdiğiniz hâlde kabûl eder ve hem de hakkınızda eyü olmuş olur ve himâye altında bulunmaklıkda muhassenât vardır yollu teşvîkat neşr olunduysa da [153] İslâm tarafından sem'-i i'tibâr olunmayup ve bu yola sülûk edilmesine hiçbir ferdi râzı etdirmediğinden başka aldıkları cevâb bizim ecdâdımız ser-haddliliği kabûl edüp böyle mevki'lere gelüp iskân etmişler ve yanup yakılmak ve esîr olup ölmek ve her bir ezâ ve cefâyaya sabır ve tahammül etmek ve kendü devletine dâimâ sadâkatda bulunmak ve husûsiyle böyle bir ye's hâlinde bile mugâyir-i rızâ-yı âli hareketde bulunmamak ve âdet-i kadîme ve sadâkatimiz iktizâsı ve ecdâdımızın gitdiği meslek âdetimiz olup âdet-i kadîme ise miyân-ı âmmede her şeyden ziyâde kuvvetli olduğu cümle indinde müsellemler bulunmuş hatta bunun için “eski köye yeni âdet ihdâs müşkildir” darb-ı misâlince bu sırada sülûk

edemeyiz yohsa Avusturya devlet-i fahîmesi hudûdunda bulunduğumuza ve görmekte olduğumuz hürmet ve ri'âyetin teşekküründe âciziz deyü ahâli-i merkume tarafından cevâb verildi işte muhâfız-ı müşârün-ileyh Hüsrev Paşa'nın zamân-ı muhâfızlığında zuhûr eden vukû'atları tamâmıyla zât-ı âlilerine beyân ve hikâye eylemiş oldum.

2.28. Müşârün-ileyh Hüsrev Paşa'nın Belgrad Muhafızlığı'nın İdâresinde Kezâlik Suâl ve Ecvibesi

Suâl-i Âkil Bey

Müşârün-ileyh Hüsrev Paşa'nın dahi politikası pek yolunda cereyân eylemiş ve metânet-i dîniyyesi ve mahabbet-i devlet ve millet ve vatan kaziyyesine kemâl-i ri'âyet etmiş olduğu ifâdenizden anlaşılmış oldu.

Ancak müşârün-ileyh Musa Safveti Paşa'nın ol vechile işi yüzü üstüne birağup kal'aya ilticâ etmiş olan rü'esâ-yı merkumûnu birlikde alup Dersaadet'e avdet etmesine dâ'ir şeref-vârid olan emir-nâme-i sâmiye ta'accüb olunur ve bu vechile emir-nâmenin vürûdu bi-eyyi-hâl iş başka gûnâ ağırlaşmış olduğu ve diğer sûretde politika-ı Devlet-i Aliyye'ye yol bulunamadığı demek olup bunların bu vechile Dersaadet'e gindiklerinden sonra oraca muhâfızın nüfûzuna sekte îrâs etmiştir zân ederim ma'mâfih bu bâbdaki ma'lûmâtınızın başkaca beyân buyurmalarını ricâ ederim.

Cevâb-ı Nâkil Bey

Sebeb-i aslîsi ne olduğu anlaşılamadı lâkin revîş-i hâle nazaran Rusya Devleti [154] bu bâbda fevkal'âde Mihail Bey'in tesâhubunda bulunduğundan hemen bu işler Dersaadet'de görülmek üzere devletler beyninde karâr verildiğinden neş'et etmiş idüğü cümle-i istimâ'ât-ı âcizânemizden olup muhâfız-ı müşârün-ileyhin nüfûzuna fi'l-hakîka hâle geldiyse de arası çok geçmeyerek zikr olunacağı vechile Bosna vâlisi olunca Belgrad muhâfızlığında tutmuş olduğu usûl-ı politika ind-i devletde makbûl olduğu anlaşılınca vikaye-i nüfûzuna müeddi oldu ve bu husûsda ziyâde ma'lûmât veremem.

Suâl-i Âkil Bey

Müşârün-ileyh Safveti Paşa'nın huzur-ı şâhânedede ol vechile şifâhen beyân-ı keyfiyyet eyledikten sonra ahâli-i İslâma terahhumen bir nev'î refah hâlleri çâresine bakıldı mı?

Cevâb-ı Nâkil Bey

Açıkdan olarak bir şey ihsân olunmadı çünkü verilmekte olan ma'âşâtдан başka ticâretlerine ve refâh-ı hâllerinin genişlenmesi çâresi mahalli iktizâsınca yol bulunup aranmak üzere vakt-i merhûnuna ta'lîk edilmiş idi.

Suâl-i Âkil Bey

İnşâallah mâşallah denilmek ve vakt-i merhûmunda bakılır diyerek her bir iş çığrından çıkmaktadır ve vakt-i merhûnuna ta'lîk edilmekten ise esbâbına teşebbüs ile çâresini aramaklığı iltizâm ve gayret etmeğin vâcibe-i me'mûriyyetinden ve her bir şeyden “Ve şaverahüm fi'l-emr” ilâ âhire emr-i celîlesiyle âmil olmak ve işe başlayup ba'dehû habl-ı metîn ‘ve tevekkül al-Allah’emr-i celîleye temessük edüp işte merhûne budur.

Yohsa sırf efkâr edilmeyerek ve neme lâzım demekle vakt-i merhûnunda bakılır denilmesiyle âlemi uyandırmak ve ol husûsu fî-mâba'd kaale almamak ve ülke-i şâhâne ve millete fenâlıkları irâs ve tevellüd etdirilmesine sebep veriliyor.

Her nice ise ben de derim neme lâzım ziyâde suâl dahi etmem hemen müşârün-ileyh Mehmed Kâmil Paşa'nın muhâfızlık-ı mezkûrda idâresi ne yolda olduğunu lütfen beyân ve tafsîl buyurmalarını ricâ ederim bakalım bu muhâfızın zamânında dahi ne vukû'âtlar olmuşdur ve nasıl hareket edilmiştir. [155]

2.29. Müşârün-ileyh Kâmil Paşa'nın işe Mübâşeretü

Cevâb-ı Nâkil Bey

Müşârün-ileyh Mehmed Kâmil Paşa mezkûr bin iki yüz elli altı sene-i Hicriyesi'nde Belgrad dârü'l-cihâdı teşrîf edüp muhâfızlık emr-i âlisini ba'de'l-kırâe

herkese hüsn-i iltifât ve bir taraftan dahi merkum Mihail Bey'le hüsn-i mu'âşerete girişüp müşârün-ileyh Safveti Paşa ile Dersaadet'e ve Vidin'e gitmiş olan mezkûrû'l-ism Sırb rü'esâlarının yine Sırbistan'a i'âde etdirilmesi politikasını işlemeğe mübâşeret ve nihayetü'l-emr avdet etmeleriyle hânelerinde sâkin olmak ve kendü işleriyle meşgûl olup hükûmet-i Sırbiye ve husûsiyle Mihail Bey'in aleyhinde bulunmamak ve ilerüde hüsn-i hâllerini Emâret-i Sırbiye görüp tasdik eyledikçe hizmete alınmak üzere merkum Mihail Bey'le karâr verdi.

Çünkü muhâfız-ı müşârün-ileyh ile bâlâda hikâye ve beyân kılındığı vechile Miloş'un Dersaadet'e azîmetinde mihmândârı olup ol zamândan mu'ârefe-i sâbıkaları olduğundan merkum mültecîlerin Sırbistan'a i'âdelerini kabûl etdirdi ve keyfiyyeti dahi Dersaadet'e inhâ edüp binâberîn ânlar dahi gelmeğe rızâ-dâde olduklarından cânib-i Devlet-i Aliyye'den cümlesine müstevfi ma'âş ta'yîn olunarak hizmet-i Sırbiye'ye idhâl olununcaya değin Belgrad mal sandığından verilmesi irâde buyrularak bin iki yüz elli sekiz senesi târihinde Belgrad'a avdet eylediler.

Merkum Miloş dahi bu esnâda memleketinden Viyana tarafına gidüp orada başkaca dolap-ı politikasını çevirmeğe ve ifsâd tohumunu ekmeğe mübâşeret eylediğinden Sırbistan'ın politikasına takviyet getürmüş oldu.

Mihail Bey'in iltimâs ve fevkal'âde ısrâr ve ricâsı üzerine İslâm Sırpluya Sırplu İslâmlara hâne ve dükkân ve emlâk-ı sâ'irenin fûrûhtuna mûmâna'at olunmasına dâ'ir müşârün-ileyhe hitâben bir kıt'a emir-nâme-i sâmi istihâl etdi.

Bâlâda ber-tafsîl beyân olunan müşârün-ileyh Yusuf Paşa bu husûsun men'î bâbında celb eylemiş olduğu fermân-ı âlinini hükmünü fesh etdirmiş olduysa da kahpe Mihail Sırplu yedinde bulunan arâzi ve hâne ve emlâkdan bir karış toprak İslâma fûrûht olunmaması için tenbîhât-ı hafiyeyi lâzım gelen me'mûrlarına verdiğinden dâimâ İslâmdan almak sıralarında bulundular. [156]

Muhâfız-ı müşârün-ileyh Kâmil Paşa'nın zamânına gelince Belgrad'da meclis-i memleket olmayup her bir husûs muhâfizların yed-i istiklâlinde olduğundan ve ma'mâfih Belgrad muhâfizlığı her ne kadar dâhil-i tanzîmâtından müstesnâ idiye

de Sırb hükûmetinin ara sıra muhâfizlara vukû‘ bulan ba‘zı bî-ma‘nâ teblîgât ve teklîfâtına vakt-i hâl-i nâzike icâbınca müsâ‘ade olunmamak gayr-ı kabil ve olursa mahzûrdan gayr-ı sâlim bulunduğundan bu misillü iltimâsların önü kesdirilmek ve elde bir kalkan bulunmak üzere mu‘teberân-ı ahâliden ve tımârlu ve mâhiyyelü müstahfizânlarından ve iki bölük mezkûr topçu zabitlerinden mürekkeb çend a‘zâ bi’t-tertib mûmâ-ileyh Raşid Bey’in riyâseti tahtında haftada ikişer gün mahkemede akd-ı meclis olunmasına karâr verdiler.

Binâen aleyh vukû‘ bulan de‘âvi ve husûsât-ı sâ‘ire oraya havâle ve icâbı icrâ olunmasıyla kendüsüne olunan mazbata üzerine iş yürüdülmeğe başlanup bu hâl ile evvel emirde hâne ve emlâk fûrûhtu maddesinin men‘ine medâr-ı küllî olup fûrûhtuna tâlib bulunanların işleri müşkülâta vardı.

Çünkü emlâkını fûrûht edecek İslâm ibtidâ meclise mürâca‘at etmek ve oradan tensîb görülür ise muhâfiz tarafından ruhsat verilmesi usûl-i ittihâz olduğundan meclis ise bu husûsa cevâz göstermediklerinden bütün bütün önü alındı mahkemeden verilen hüccet ve kassâm ve senedât-ı sâ‘ireye ve nafaka-ı eytâma meclis-i mezkûrun ma‘lûmâtı olmadıkça nâib belde tarafından vermesi men‘-i kaviyye tahtına konuldu ve hatta ahâliden hâne ve emlâkını Sırpluya rehin tarîkiyle vermeleri dahi meclis ma‘rifetiyle men‘ olundu.

Bir taraftan dahi beytü’l-mal me’mûru nasb olunup vukû‘ bulan ve fiyâtdan verese-i gâib hisseleri meclisce fâize verilüp senesi hitâmında muhâsebeleri yine meclis ma‘rifetiyle rû‘yet olunup nemâlarıyla evkafi az olan câmi‘ ve mekteblere i‘âne olunmasıyla berâber gurebâdan vefât edenlerin techîz ve tekfinine sarf edilüp asıl mala ve hazîne-i celîleye ilişilmedi.

Bir de beytü’l-mal me’mûru eytâmlara ve evkafa dahi nezâret etmesi ilâve me’mûriyyet olunarak bunların dahi senesi nihâyetinde bi’l-cümle mütevellî ve vasîler muhâsebelerini meclise [157] götürüp imzâ ettirmek ve her bir husûsâtı oraya danışmağa başlanılıp bunun üzerine Sırplu tarafından bir gûnâ ham teklîf ve iltimâs vukû‘ buldukça bâ-irâde-i seniyye burada şimdiki hâlde meclis-i memleket vardır oraya mürâca‘at edeyim eğerçi ânların re‘yelerini kazanmak mümkün olur ise

müşâ'ade olunur yollu muhâfiz tarafından cevâb verilür bu sebeble oldukça müşârün-ileyh Kâmil Paşa politikasını ilerüledüp Sırlular ile cârî olan hüsn-i mu'âşeretine sekte getürmedi.

Gelelim Sırlulara bu hâlin üzerine ahâlden el tutmak ve taraf kazanmak sıralarına bu kerre dahi her ne kadar dökülmüş iseler de a'zâ-yı meclisden şöyle dursun ahâli-i sâ'ireden dahi hiçbir ferdi kazanmak ihtimâli olmadı işte bu meclis muhâfizların elinde epeyce bir kuvvetli kalkan olmuş idi.

Bunu müte'âkıben iş-bu a'zâdan üç zât ve asâkir-i nizâmiyye-i şâhânedan bir kaim-makam ve bir binbaşı ve bir kolağâsı ve bir yüzbâşı ve bir mülâzım ve bir kâtibden mürekkebin askerî meclisi ismiyle teşkîl olunarak asâkir-i şâhâne için alınacak kâffe-i erzâk ve levâzımât-ı sâ'ire hülâsa-i kelâm ma'âşdan başka mübâya'ası icâb eden şeyleri bunların ma'rifetiyle alınmak ve bunlar ayrıca muhâsebe tutmak ve beher mâh ve gerek diledikleri vakit erzâk anbarıyla depoyu yoklamak re'yelerine muhavvel ve akçe sandığı bunların muhâfazasında olması bâbında bir kıt'a fermân-ı âli şeref-vürûd edüp ol vechile iş-bu askerî meclisine mûmâ-ileyh Raşid ve Hakkı ve Mustafa Beyler me'mûr olundu ânlar dahi her bir husûsâta ve mübâya'âta dikkat edüp ve bunun semeresi olmak üzere birinci mâhda otuz bu kadar bin guruş hazîne-i celîleye fâide etdiler.

Bu hâl birkaç seneler mümtedd olup küllî menfa'at görüldüyse de bu keyfiyyet asker ümerâsına bâr gelüp her nasılsa bu usûl-i müstahsene fesh olunup yalnız asker ümerâsından mürekkebin meclis olmak fakat bir şey mübâya'a edileceği vakit meclis beldeden bir a'zâ vakt-i mübâya'ada bulunmaklığa karâr verdirmiş oldular bu cihetle hazîne-i celîleyi böyle menfa'atden kurtardılar fefhem.

Her nice ise mezkûrû'l-ism Sırb rü'esâları Dersaadet'den avdetle merkum Mihail [158] Bey'in işine sekte îrâs edeceklerini mülâhazası üzerine bunlar avdet etmeksizin merkum Mihail Bey bir takım mel'anete teşebbüs eyledi.

Şöyle ki her ne kadar işlemiş ise de Bosna tarafından fesâd uyandırmayacağını hiss edüp hemen kâffe-i mel'aneti konsolos mûmâ-ileyhin

i'ânesiyle pederi Miloş'un ismine olarak Niş ve Şhirköy ve Leskofça ve Sofya ve Tırnova ve Manastır ve Vidin ve Siroz hülâsa-ı kelâm kâffe-i Rumeli taraflarına dönüp re'âyanın cümlesini devlet-i müşârün-ileyhânın politikası kuvvetiyle Slavun mes'elesi üzerine ittifâk-ı hafıyye altına aldığı ba'zı esbâbdan anlaşıldığının üzerine ulemâ-yı kirâmdan meşhûr "Arif Hikmet Bey Efendi" muahharen şeyhülislâm olmuştur bu zât bâ-irâde-i seniyye Rumeli teftîşliğine me'mûren Deraliye'den ta'yîn olunup ba'zı mahallerden geçerek mahrûsa-ı Niş'e teşrîf buyurmuş oldu.

Merkum Mihail Bey işi elden bırakmayup ittifâklarına takviyet vermek ve mu'âvenet-i mümkümede bulunmak üzere ammîsi merkum Avram'ın dâmâdı Bögürdelenli Miloş'u Aleksence'ye me'mûr gönderdi.

Mezkûrû'l-ism mahallerde fesâd ve tuğyâna sebep verecek ve kendülere tabi' olmayan re'âyâlara merkum Karayorgi usûlü vechile kuvve-i cebriyye ile kaldırmaklığını ta'ahüd eden kocabaşı ve tüccârân ve papaslar ile karâr ve bir vakt-i mu'ayyenede kaffeten Rumeli'nin her tarafından ayaklanmak ve şehir ve kasaba ve karyelerde bulunan İslâm üzerine hücum olunması tertîb olduğundan cümlesi vakt-i mu'ayyene-i mezkûru gözedirler iken Niş ve Şhirköy ve Leskofça nâhiyeleri papas ve kocabaşları ve husûsiyle İstanko nâm şâki ta'cîl ederek yevm-i mu'ayyeneden on beş gün evvelce hod be-hod hemen hükûmet-i İslâmiye'nin aleyhine olarak re'âyaları kaldırmağa ve silâha mürâca'at etdirmeğe mübâşeret ve tâbi' olmayanlar dahi ister istemez kalkup Niş Kal'ası'na karîb Matefçe? nâm karyede ictimâ'a sür'at etdiler.

Bu cem'iyetin haberi Niş mutasarrıfı bulunan Sabri Mustafa Paşa ve müşârün-ileyh Arif Hikmet Bey'e geldikde evvel emirde merâmları ne ve ağızları kangı taraf-ı politikasını çiynekde olduğunu serî'an öğrenmek ve icâb eder ise nush ü pend etmek üzere [159] vücûh-ı memleket ve mu'teberân-ı ahâlden Yusuf Ağa ve daha iki söz anlar kimesne iş-bu cumhûriyete gönderildi.

Bunlar karye-i mezbûreye vardıklarında ser-firâzları bulunan merkum İstanko nâm şâki Niş'li Mahmud Paşa'nın kârgîr kulesini kendüsüne makarr ve mekân ittihâz edüp oradan kumânda etmekte ve bunları merkum oraya celb ve geldiklerinden ibâret idüğünü sormayarak hemen ağzını açup sizin zulmünüze tahammül kalmadı ve

bu arazi ve memleketler mine'l-kadîm bizim ecdâdımızın topraklarıdır bir aralık Rumeli'nde hiçbir Müslüman kalmayacaktır Sırbistan ahâlisi kendü vatanlarına istiklâliyetle nâil olduğu gibi bizim dahi nâil olmaklığımızın vakti geldi ve ittifâkımız vechile Sırbistan knezi Mihail Bey kral olacaktır ve Rusya Devleti kendüsüne ve bizlere her vechile mu'âvenet dahi edecektir ve bizim kalkışımız bugünkü günde kâffe-i Rumeli'nde bulunan Sırb ve Rum ve Bulgar milletleri bu iş için tuğyân etmişlerdir ve anlaşılan sizler bizlere nush u pend etmek için gelmişsiniz biz ziyâde sizin nasîhatınızı kabûl etmeyeceğiz deyüp merkum Yusuf Ağa'nın eslihasını alup yanında tevkîf ve diğerlerini katl edüp fakat birisini haber etmek için eşkıyâ-yı merkum Niş'e gönderdi.

Bunun üzerine kuvve-i cebriyye ile üzerlerine varılmak ve cem'iyetlerinin dağıdılmasını mûmâ-ileyh Arif Hikmet Bey Efendi müşârün-ileyh Sabri Mustafa Paşa'ya emir verüp ol dahi Niş hânedânlarından Abdülkerim Bey'i celb ve başbuğ nasb edüp yedi sekiz yüz kadar ahâli-i İslâmı cem' ve kal'adan bir aded çarha topu alup cumhûr-ı mezkûrenin oldukları mahalle geldiler.

Evvel emirde kendülere nush u pend ağâz olunarak ve herkes hânelerine gidüp rahat olmaları söylenir söylenmez hemen İslâm üzerine esliha çevirüp harbe mübâşeret etdiklerinde mukabele-i bi'l-misl ka'ide-i mer'iyyesine ri'âyeten mûmâ-ileyh Abdülkerim Bey dahi asâkir-i mezkûre ile üzerlerine varup def'a-ı vâhidede cem'iyetlerini târ û mâr ve perîşân eyledi ve arkalarından ta'kîb eylediği hâlde cümlesi firâr etdiklerinden başka ol cem'iyette bulunmayanlar ile familyaları dahi kâffe-i Sırbistan'a geçdiler. [160]

Merkum İstanko arkadaşları ile mezkûr kuleye kapanup haylice İslâm telef etmiş iseler de nihâyet gösterilen muhâceme üzerine orası dahi ele götürülüp merkum katl ve i'dâm olundu.

Bu harb esnâsında bî-çâre merkum Yusuf Ağa kule penceresinden kendüsünü aşağı atup atılan kurşunlar kendüsüne isâbet etmedikden başka hiçbir a'zâsına fenâlık dahi gelmeyerek bi-hikmetullah-ı te'âlâ yakayı kurtardı bu cem'iyetler gibi ol gün Leskofça ve Şehirköy'ünde dahi zuhûr etmiş ise de Kurşunlu ve Yerana?

tarafıyla ol havâliye gönderilmiş olan haber serî'an üzerine mikdâr-ı vâfi Arnavudlar cem' olunup buralarda dahi nush u pend edildiyse de kabûl etmediklerinden başka hemen İslâm üzerine hücûm-ı aleynâya kıyâm ve tasaddî eylediklerinden "bin nasihatdan bir ukubet yeğdir" darb-ı meselince burada dahi mukabele-i bi'l-misl ka'idesine ri'âyeten üzerlerine varılarak bunların cem'iyetleri dahi dağıtılıp kezâlik Sırbistan'a firâr ve ilticâ etdiler.

Bu hâl ya'ni mezkûr kazâlar re'âyâları isyân sûretini tuttukları anda ol vechile mu'âmele-i cebriyye icrâsıyla cem'iyetleri perîşân olduğunu ve işi Avrupa'ya düşürmeğe meydân verilmediğini ve Sırb tarafından hiçbir sûretle mu'âvenet dahi edilmediğini kâffe-i Rumeli'ne i'lân olunup ve her taraftan basîret üzere davranılmağa mübâşeret edilince bu ittifâkda bulunan Rumeli re'âyâlarının mesmû'ları olduğundan ve yevm-i mev'ûdlarına birkaç gün kalmış idüğünden cümlesi sükûtle mu'âmele ve ittifâkdan mecbûren nükûl etdiler.

İşte bu sırada efendi-i müşârün-ileyhin verdiği emir üzerine sevk olunan askerin semere-i ikdâmıyla ol sıraca Rumelice melhûz olan fenâlığı külliyyen def' ve gâ'ile-i kesîre ber-taraf edildiği bu husûsda olan Yunanlıların politikaları dahi görülmüş oldu.

Bu firârilere Sırbistan'a geçdiklerinde evlâd ü ıyâllarının kâffesi dahi Sırbistan'a firâr ve ilticâ ile Sırpça dahi bunların kâffe-i eslihalarını ahz ile bir mahalle vaz' etdirilüp ol zamân kuvve-i cebriyye ile bu yola kalkışmış olan bî-çâre re'âyâlar [161] neye uğradıklarını anladılar ise de bir işdir ki oldu deyüp buna sebep olan ve tahrîkâtta ser-firâz bulunan kesânı tutup meydâna vermediklerine hezâr nâdim ve pîşmân olup cânib-i Devlet-i Aliyye'den bir an evvel afv olunmalarıyla vatanlarına avdet eylemeleri ruhsat-ı âlisinin şeref-vürûduna intizâr üzere bulundular.

Bu aralık rü'esâ-yı merkumun Dersaadet'den Sırbistan'a avdet ve Mihail Bey'in aleyhine olarak Sırpçuyu kandırmış iseler de bunun icrâsı için icâb eden bir me'mûr-ı Devlet-i Aliyye'nin gelmesi bâbında kesriyyet-ârâ ile Mihail Bey'in ve gerek rü'esâ-yı cedîde ve konsolos mûmâ-ileyhin haberleri olmaksızın bir aded

mahzar-ı umûmî tertîb ve Dersaadet'e her ne kadar takdîm etdiler ise de bir müddetcik te'hîr edilmesi cevâbını aldılar.

Mezkûr Niş vak'asının şüyû'nda Avusturya ya'ni Nemçe Devleti tarafından me'mûriyyet-i mahsûsa ile Belgrad'a karşı mezbûr Zemun nâm mahalle Ceneral Haver nâmında bir zât gelüp beher gün Belgrad'a geçerek muhâfız paşa ile görüşdüyse de me'mûriyyet ve politika ne idüğü anlaşılamadı.

Bu zât devlet-i müşârün-ileyhânın hâriciye nâzırı ve sadrâzamı meşhûr Meternik [Meternich] nâm zâtın terbiye-kerdelerinden olup pek ziyâde ma'lûmâtlı bir zât idi rivâyete nazaran müşârün-ileyh Meternik Hâriciye Nezâreti'ne ibtidâ-yı me'mûriyyetinde zâde-gândan ve mektebde her vechile ma'lûmât kesb eylemiş ve servetleri yerinde ve ma'âş-ı devlete ihtiyâcı olmayup yalnız devlet ve milleti uğruna hizmet etmek arzusunda bulunan gençlerden on iki nefer müsta'iddleri yanına alup dâire-i mahsûsasında bunlara bir oda ta'yîn ile resmen gayrı olan evrâkları yazdırmak ve şurût-nâmeleri mütâla'a ettirmek ve ba'zı husûsâtı ortaya koyup bunlar ile müzâkere ve re'y sormak ve usûl-i devleti öğrenmekle bir müddet başkaca meşgûl olduğundan bunlar dahi umûr-ı devlet ve uhûdların ve mu'âmele-i lâzımelerinin kâffesine tadrîci tadrîci ma'lûmât alarak tiz vaktin içinde bayâğı işlere re'y vermeğe mübâşeret ve sekiz on sene zarfında idâre ve usûl ve nizâm ve kanûn ve şurût ve uhûd ne olduğunu ve diploma ne idüğü ve tervîc-i politikaları ne sûretle olabileceğini ve esas politikandan ibâret [162] ve kendü devletin sâ'ir devletlere olan ma'lûmât ve politikalarına ve müşârün-ileyhin efkâr ve gidişini öğrenüp umûr-ı mühimmeye re'y vermeğe dahi başladıklarında müşârün-ileyh Meternik dahi bunların gidiş ve terbiye kabûl ettiklerinden ve husûsiyle ketm-i esrâra fevkal'âde ri'âyet ettiklerinden başka şâyed uyhu [uyku] arasında esrâra dâ'ir bir şey söylemiş olurlar ise bir kimesnenin mesmû'u olmamak için geceleri odalarında yalnızca yatdıklarını haber alup ziyâdesiyle memnûn ve tecrübesi sebkât ettiğinden her bir husûsâtı evvel emirde bunlar ile meşveret edüp ba'dehû işi meydâna koymağı mu'tâd edinmiş ve kendüsüne bir meclis-i mahsûs yapmış ve bunlara yalnız ara sıra devletleri tarafından imtiyâz yollu rütbe ve nişân-ı iftihâr verilmekle memnûn edüp bunların her birerleri hâriciye umûr-ı mühimmesine kesb-i vukûf ve ma'lûmât eylemiş olduklarından

iktizâ etdikçe bunlardan ba‘zılarını şuraya buraya gönderüp her tarafın gidişine dahi başkaca kesb-i ma‘lûmât etdirmediği ve mûmâ-ileyh Ceneral Haver dahi meclis-i mezkûre a‘zâsından ve Meternik’in terbiye-kerdesinden idüğü ol zamân tevâtüren istimâ‘ olunmuş idi el-uhdetü ale’r-râvî.

Bu zât yazmakta olduğu evrâkları postalarının Viyana’ya çıkarılacağı anda bi’n-nefs posta-hâneye gidüp yazmış olduğu evrâkları kendü eliyle çantalarına vaz‘ ve ol anda posta yola çıkarmakta ve ekser geceleri muhâfız paşada misâfir olmakta idi bu hâl ile üç mâh kadar orada ikamet edüp sonra yine Viyana tarafına avdet eyledi bunun me’mûriyyetinin esâsı ma‘lûm olamadı.

Mezkûr Niş vak‘asında Sırbistan’a firâr edenlerin ba‘zı hayvan ve eşyâlarını Arnavudlar yağma dahi eylemiş idiler bu vak‘a üzerine ahâli-i merkumûnu Sırbistan’dan mahallerine i‘âde ettirmek ve yağma olunan eşyâları kâffeten çevirtmek üzere Kara Osman-zâde vezîr Yakub Paşa ve ricâl-i Devlet-i Aliyye’den Tevfîk Bey mikdâr-ı vâfi asâkir-i nizâmiyye-i şâhâne ile ve Arnavud paşalarından Hıfzı ve Hüseyin ve Abdürrahman Paşalar dahi ma‘iyyetinde bulunmalarına bâ-irâde-i seniyye me’mûr olup mahrûsa-ı Niş’i teşrîf eylediler.

Bu esnâda bi’l-icâb Niş mutasarrıfı Sabri Mustafa Paşa’nın azliyle yerine Ferik İsmet Paşa Niş vâililiğiyle ta‘yîn ve me’mûr buyrulup ol dahi birlikde gelerek [163] evvel emirde nehb ü gâret olunan hayvânât ve emvâlin serî’an Niş’e getirülmesini te’kîden etrâfa emir verilüp i‘lân olundu.

Sırbistan’a firâr edenlerin vatanlarına i‘âdesi için müşârün-ileyh Yakub Paşa tarafından mühürdârı Ferhad Efendi ve Belgrad muhâfızı müşârün-ileyh Kamil Paşa’ya gönderilüp merkum Mihail Bey’e hitâben getürmüş olduğu emir-nâme-i sâmiyi muhâfız-ı müşârün-ileyh ma‘rifetiyle takdîm eyledikte cevâbında kendülerinin istekleri olup da vatanlarına avdet edecek oldukları hâlde bir kimesneye mâni‘ olunmaz ve gitmedikleri sûrette dahi ibrâm edilemeyeceği çünki kendülerine bu âna kadar olunan zulüm ve ta‘addî ve husûsiyle kesr-i ırz kazıyyesinden bir vechile sabır ve tahammülleri kalmayup yiyecek ekmeklerine varınca ellerinden alınmakta bulunduğundan hükûmet-i İslâmiye’ye ifâde-i hâl ve arz-ı merâm

zımında ve tecemmu‘ etmiş olan bî-çâre fukarâların böyle hod be-hod üzerlerine asker sevk ile katl etmeğe mübâşeret ve hadden ziyâde telef edilüp bâkileri cân kurtarmak için berü tarafa geçüp ben dahi mecbûren muhâfazalar için Sırbistan’a kabûl etmiş idim bu gelmiş olan me’mûr Aleksence’ye gitsün oraya tarafımızdan gönderilen me’mûra ben dahi ekîden yazup tenbîh ederim deyüp muhâfız-ı müşârün-ileyhe ifâde-i merâm eyledi.

Merkum Mihail Bey’in bu ifâdesinden bu işde gûnâ-gûn politikanın icrâsına tasaddî edeceği anlaşıldığından bunun önünü kesmek ve murâd-ı âli üzere kâffe-i re‘ayâlar vatanlarına i‘âde etdirilmek üzere kandırmak ve te’mînât-ı lâyika verecek ve Sırlunun politikalarına karşı işi kullanacak daha bir zâtın muhâfız-ı müşârün-ileyh tarafından oraya gönderilmesi icâb-ı maslahat iktizâsınca lâzım geldiğinden bunun üzerine müşârün-ileyh dahi me’mûra terfikan mûmâ-ileyh Raşid Bey Aleksence’ye irsâl kılındı.

Bunlar oraya vürûdlarında meğerçi firâr edenler Sırbistan’a takım takım dağıdılmış olduğundan hemen kocabaşlar ile ikişer söz anlar kesânın gelmelerine haber verilüp eyyâm-ı mu‘ayyenede cümlesi Aleksence’ye gelüp naçalnik ya‘ni kaim-makam konağına celb ve afv-ı umûmîlerine dâ’ir müşârün-ileyh Yakub Paşa tarafından istihsâl eylemiş oldukları yalnız nush u pendden ibâret olan bir kıt‘a buyruldu cümle [164] muvâcehesinde kırâ‘at olunup lisânlarınca harf be-harf cümleye tefhîm olunduktan sonra cümleye hitâben işte cümlelerin kabâhatleri afv olundu ve ziyânlarınızın kâffesi dahi Arnavudlardan istirdâd ve tazmîne mübâderet olunup bunun üzerine vatanlarınıza avdet edeceksiniz etmeyecek kesân var ise Sırbistan’da durmayup diğer bir devletin ülkesine gitmesi iktizâ eder çünkü Sırbistan dahi arâzi-i şâhânedan ma‘dûddur Sırb milleti imtiyâzlu teb‘a-ı Devlet-i Aliyye’den olup Emâret-i Sırbîye sizleri aralarında ziyâde tevkîf edemez eğerçi bir kimesneden zulüm ve ta‘addî görmüş iseniz ve bundan başka daha ba‘zı gûnâ ricâ ve iltimâsınız var ise işte cânib-i Devlet-i Aliyye’den mahzâ bu işleri görmek ve herkesin hakkını hakk eylemek için mahrûsa-yı Niş’e gelmiş olan “Yakub Paşa”ya serbest gidüp ifâde-i hâl etmeğe yolunuz açıktır ve kimesneden hazer etmeniz ve iş-bu buyrulduyu dahi size sened olmak üzere aynen yedinize i‘tâ ediyoruz deyü hitâm-ı kelâmda ânlar

dahi cümleten teşekkür edüp her nice ise bizleri aldatmış ve cebren kaldırıp mugâyir-i rızâ-yı pâdişâhiye hareket etdirmeğe sebep olanlara lâ'net olsun biz Devlet-i Aliyye'den başka devletin teb'a ve himâyesine girmeği kabûl etmeyiz ve vatanlarımıza avdet ederiz ve daha ba'zı Sırbistan ahâli ve rü'esâ-yı sâ'iresine dokunur sohbetleri söylediler.

Sırb rü'esâları ve gerek orada olan me'mûrları başkaca vermiş oldukları ta'lîmâtın hilâfi olarak tasaddî olunan cevâblar kendülere ağır gelmiş ise de ol meclisde sükûtdan başka çâreleri dahi olamadı.

Re'âyâlar tarafından iltimâsâtı ve ifâdâtı bend bend tahrîr ve imlâ ve yirmi bir gün zarfında kâffeten avdet edeceklerini ta'ahhüden kendü yazı ve lisânları üzere sened kılıklı mahzar ol meclis-i vâhidde terkîmiyle cümle tarafından yegân yegân imzâ etdirilüp yedlerinden alındıkda me'mûr mûmâ-ileyhümâ taraflarından cümlesi vatanlarına avdet eylemelerine dâ'ir tenbîhât-ı lâzîme alenen ifâ ve te'mînât-ı kaviyye verildiği neşr olunmasıyla bu bâbda kâffesi memnûn ve müteşekkir oldukları hâlde cem'iyet-i mezkûre dağıtıldığı keyfiyyâtı serî'an bi'l-etrâf Yakub Paşa'ya iş'âr ve sened-i mezkûr dahi Tatar-ı mahsûs ile gönderildi. [165]

Bunun üzerine birkaç sâ'at mürûr etdikden sonra Sırb me'mûrlarının ibrâmı üzere hemen cem'iyet-i mezkûre me'mûr mûmâ-ileyhümânın yanına gelüp sizlere verdiğimiz seneden nükûl etdik bizim murâd ve istid'âmız ve maksûdumuz ne idüğünü ifâde edememişdik ancak matlûb ve maksadımız budur ki evvel emirde Devlet-i Aliyye'nin emvâl-i mürettebesi kocabaşılarımıza sâl be-sâl vermek ve ânların üzerine nezâret etmek üzere bir kaza knezi nasb olunup terâküm-i emvâl-i mîrî ânın ma'rifetiyle Niş mal sandığına i'tâ ve teslîm edilmek ve miyânelerimizde sipâhi ve çiftlik ağaları ve zabtiye ve pandurların gezmeleri men' ile bunların haklarını dahi kezâlik emvâl-i mîrî gibi sene be-sene edâda muhalefet etmemek ve ma'mâfih zabtiye ve pandur ve kır-serdârların görecekları işleri bizim milletden nasb ve ta'yîniyle gördürülmek mukavelesiyle berâber mûmâ-ileyh Abdülkerim Bey'in dahi katlini iltimâs etmek ricâlarını der-miyân ile iş-bu müsted'ayât-ı vakı'amız cânib-i Devlet-i Aliyye'den müsâ'ade buyrulmadıkça avdet edemeyiz ve mezkûr

iltimâsat vâkı'amızı ifâde ve kabûl ettirmek için mahsûsen tarafımızdan yirmi kadar kocabaşı müşârün-ileyh Yakub Paşa'ya gönderdik bu husûsları senedleşsinler ba'dehû avdet ederiz deyü cevâb-ı kat'î verdiler.

Me'mûrları dahi işe fitne karıştırdığını derk ve iz'ân eylemişseler de üslûb-ı hakimâne ile bunları iknâ'dan başka çâreleri olmadığından hemen re'âyâ-yı merkumûna hitâb ederek biraz evvelce vermiş olduğunuz mahzar senedini müşârün-ileyhe gönderdik ve siz dahi gördünüz sizin şimdi şu yolda vukû' bulan iltimâsâtınız bu gibi vekîlleri ma'rifetiyle bakılamayacağından mâ'adâ çarçabuk vermiş olduğunuz senedin hilâfında hareketiniz ilerüde mazhar olacağınız müsâ'ade-i seniyyeye sekte vereceği şöyle ki bu istid'ânız alâ-hâlihi dursun vatanlarınıza geçmedikçe hiçbir işe bakılamayacağı bî-iştibâhdır hayr-hâhâne sizlere tavsiye ve ihtâr ederiz aklınızı başınıza devşirüp vatanlarınıza i'âde eylediğiniz hâlde her ne iltimâsınız var ise ol zamân iktizâsına bakılacağını bizler ta'ahhüd ederek sizlere çend sâ'at akdemce verdiğimiz te'mînât üzerine henüz sâbit olup kavlimizde sâdik olduğumuzu sizler dahi tasdik edersiniz deyü vukû' bulan vesâyâ üzerine ekserisi sükût eyledilerse de aralarında [166] sâhib-i fesâd bulunanların ibrâm ve ısrârı üzerine kocabaşılardan gönderilmiş olduklarına ve olunan vesâyâ ve sâ'ire bi'l-etrâf müşârün-ileyh Yakub Paşa'ya yazılıp ancak kocabaşılardan oraya gidüp iltimâs ve istid'âlarına meydân bırakılmaksızın cümlesi kandırılıp ve gidenlerden ekserisi daha oradan doğruca vatanlarına azîmet ve beş altı nefer kocabaşılardan diğerlerine beyân-ı hâl için Aleksence'ye avdet edüp bunun üzerine her nasılsa kâffeten geçmeğe mübâşeret ve sebep olanlara ta'n ve teşnî'e mübâderetle fî-mâba'd Sırbistan'ın sözüne ve Rusya Devleti'nin politikasına aldanmayacaklarını alenen söylemeğe başladılar bunlar geçtikde Sırb hudûdu ittisâlinde tertîb olunan mikdâr-ı vâfi zabtiyyeler ma'rifetiyle tatyîb-i hâtır edilerek takım takım karyelerine götürülüp müte'azzizen yerleştirildi bu esnâda Rusya Devleti'nin bir me'mûru ol havâliye gelüp geçeceğini me'mûr mîr-i mûmâ-ileyh her nasılsa bir takrîb Sırb me'mûrlarından haber alup müşârün-ileyhe keyfiyyeti beyân eylediler.

Bu me'mûrun gelmesi re'âyâların vatanlarına geçmezden mukaddem Aleksence'de bulunmak maksadı üzerine idiyse de iş işden geçmiş olduğundan

tarîkini Deraliye'ye çevirmiş olduğunu yine haber alınup bu dahi müşârün-ileyhe serî'an iş'âr olunduğundan mahsûs bir donanmış esb ve mikdâr-ı vâfi zabtiyeler hudûda gönderilüp orada istikbâl ve doğruca Niş ve oradan Dersaadet'e kadar müşârün-ileyh Yakub Paşa tarafından bir mihmândâr ta'yîn edilüp görüşmeğe arzu etdiği kesânla bi'l-icâb esnâ-yı râhda mülâkat etmeğe fırsat-yâb olmadı.

Her nice ise firâriiler tamâmıyla müddet-i mezkûre zarfında vatanlarına geçüp yalnız yirmi otuz kadar ashâb-ı fesâd ve mimli olanlar geçmeğe cesâret edemeyüp oradan Rusya tarafına gitdiler.

Me'mûr mûmâ-ileyhümâ hitâm-ı me'mûriyyet edüp Niş'e gitdiklerinde müşârün-ileyh ve mûmâ-ileyh Tevfik Bey ve diğer paşalar tarafından fevkal'âde hürmet ve ri'âyet edilüp ibrâz olunan sıdk u sadâkatlerini tahsîn ile keyfiyyet bâ-mazbata der-bâr-ı şevket-karâra arz eylediler.

Mîr-i mûmâ-ileyh kangı sınıfdan rütbe istihsâline dâ'ir arz ve inhâ olunması [167] kendüsünden resmen suâl olundukda rütbeyi hâiz olacak derecede hizmet edemediğini ve rütbe ise Devlet-i Aliyye'ye fevkal'âde hizmet edenler için sezâ ve becâ olduğunu işrâb ile inhâ olunmasından sarf-ı nazar edilmesini ricâ etdi.

Bundan bir hafta sonra Belgrad'a avdet edeceği esnâda Rumeli vâlisi müşârün-ileyh Sirozî Yusuf Paşa tarafından müşârün-ileyh Yakub Paşa'ya bir kıt'a tahrîrât gelüp me'ali hitâm-ı me'mûriyyetde li-ecli'l-mülâkat mîr-i mûmâ-ileyhin Manastır'a gönderilmesini ricâ ve iltimâs edüp binâ-berîn kendüsüne dahi başkaca yazmış ise de mîr-i mûmâ-ileyh cevâbında gitmeğe ziyâdesiyle arzu etmekde olup ancak Belgrad muhâfızı müşârün-ileyh Kamil Paşa tarafından me'mûren gelmiş ve hitâm-ı me'mûriyyetde vukû'-i hâli şifâhen dahi beyân ve icâb eden raport lâyhasını vermedikçe ve hiss eylemiş olduğu Sırplunun politika ve mel'ânetini etrâfiyla anlatdırmadıkça gidemeyeceğini ve bu bâbda ma'zûr olduğunu bi'l-beyân Belgrad'a avdet ve on beş gün sonraca ordu-ı şâhâne dahi Niş'den avdet ve müşârün-ileyh Yakub Paşa ve Tevfik Bey Dersaadet'e gitdiler.

2.30. Alî Paşa Berlin Sefâretine Me'mûr Buyruldukda Belgrad'a Teşrîfleri

Ricâl-i Devlet-i Aliyye'den Berlin sefâret-i seniyyesine me'mûr olan "Mehmed Emin Ali Efendi" muahharen sadâret-uzmâ ile bekâm buyrulup ve el'ân Hâriciye Nezâret-i celîlesinde bulunan şöhret-şi'âr Ali Paşa hazretleri Belgrad'ı teşrîf buyrudıkları esnâda Mihail Bey'in ve gerek me'mûrlarının ahâli-i İslâm üzerine günden güne arttırmakda oldukları ezâ ve cefâ hadden efzûn olduğundan ve şurada burada ba'zı kesânı katl ve darb edegeldiklerinden Belgrad ve kıla'-yı sâ'ire ahâlileri muhâfiz paşalara tazallüm-i hâl eyledikçe sabr edin demekden başka bir çâre ve icrâya dâ'ir ellerinde bir kuvvetleri yok idi.

Bunun üzerine daha bir kerre bir tafsîl der-bâr-ı inâyet-karâra beyân-ı hâl etmek zımnında ahâli tarafından tasmîm edilmekte iken Dersaadet'den avdet etmiş olan mezkûr'l-ism Sırb rü'esâlarından bir takımını yine Mihail Bey'in hizmetine girmiş ise de ekserisi ve ba-husûs merkum Voçik ve Avram Kâhya ve Tenko ve Graşanin ve Bacoka ve daha ba'zı söz kesdirir kesân alınmadığından ve almış olsa bile uyuşamayacaklarından Mihail Bey'in gidişi nihâyetde Sırbulunun başlarına bir dâhiye-i azîme ve beliyye-i gayr-ı [168] müterakkibe getüreceğini Sırbistan ahâlisi anladıklarından merkumun tardına cümleten ittifâk ve miyânelerinde yapılan ittifâk-nâmeleri imzâ olunmuş ise de böyle hod be-hod kalkışmaları üzerine Avrupaca tuğyânlık ma'nâsı verilmemesini hayâl-hâne-i tasavura aldıklarından hemen evvel emirde cânib-i Devlet-i Aliyye'den bir me'mûrun gelmesini ve mârû'z-zikr mahzarlarının takdîmi niyâz sıralarında bulunurlarken araya mezkûr Niş ve Şehirköy vak'ası girmiş olduğundan iltimâsları vakt-i âhere ta'lîk olduğunu ahâli-i İslâm bir takrîb âgâh olup tamâm şimdi sırasıdır diyerek ânlar dahi bir kıt'a mahzar-ı umûmî bi't-terfîb li-ecli't-temhîr kıla'-yı sâ'ireye gönderilüp icâbı icrâ ve Belgrad ahâlisi tarafından dahi bi't-temhîr Dersaadet'e takdîm olundu ve bu hâle hükûmet-i Sırbie'den hiçbir ferd âgâh olamadı.

Garaibden olarak bir vukû'ât zuhûr etdi şöyle ki merkum Permeneci İsmail Ağa ahâli-i İslam arasında bir şey yapılmakta olduğu hiss eylemiş ise de ne vechile

ve neye dâ'ir idüğünü bilemeyüp ve her ne kadar tahkîkinde olduysa da yine bir şey anlayamayüp vakitli vakitsiz mûmâ-ileyh Raşid Bey'in konağına gelüp gitmekde ise de yine bir ma'lûmât alamayüp böyle bir iş yapılup da haberdâr olmamaklık kendüsüne dokunup ne esbâba mebnî ise hemen Emâret-i Sırbıye'ye istinâden kendüsünü fedâkâr yoluna koyup mîr-i mûmâ-ileyhe kasd niyetiyle gece sâ'at ikide müsellahan konağa gelüp kendüsüne ri'âyet gösterilmiş ise de muzmer-i derûnuna te'sîr etmeyüp odanın ortalık yerine varır varmaz fenâ hâlde şimdi başlayüp niyeti ne idüğünü orada hâzır bi'l-meclis bulunanlar der-akab anlayup ve zâten sâbıkalu olduğunu bildiklerinden mîr-i mûmâ-ileyhin cevâbına vakit bırakmayarak serî'an kendüsünü odadan dışaru çıkarup hânesine götürmüş oldular.

Ertesi gün keyfiyyet bilâ- taraf muhâfız-ı müşârün-ileyhe beyân ve hikâye olundukda her nasılsa merkurum İsmail Ağa ertesi gün Sırbıye'nin haberi olmaksızın ahz ü giriftle huzûr-ı hâkimde şer'-i şerîfe tatbîken mürâfa'aları icrâ ve ol bâbda yapılan i'lâm-ı şer'iyi muhâfız-ı müşârün-ileyh Ali Paşa hazretlerine irâe ve takdîm olunmağla mûcibince bunun hakkında icâb eden darb-ı şedîd mu'âmelesinin icrâ ve Belgrad'dan dahi nefy ve iclâ olunmasını emir ve fermân buyruldu. [169]

Bunun üzerine mîr-i mûmâ-ileyhi başkaca yanına celb ile akrânına fâik derecede iltifât ve bu münâsebetle dahi husûsât-ı sâ'ireden dolayı ibrâz eylemiş olduğu sıdk u sadâkatini tahkîk eylemiş olduğunu beyân ve bu bâbda her vechile mazhar-ı memnûniyetini tebşîr buyurdu merkurum İsmail Ağa hakkındaki darb mu'âmelesini Musa Safveti Paşa'ya söylemiş olduğu mugâyir-i rızâ-yı âli kelâmları ayağına dolaşmış oldu ve daha bir müddet için hükûmet konağında tevkîf dahi edildi.

Mihail Bey'e resmen cevâb gönderilüp İsmail Ağa için bir gûnâ ricâ olunursa kabûl olunmayacaktır ve emâretin Türkçe yazularını yazmak için bir kâtib isterler ise başka müsta'idd kâtib verileceği ifâde etdirildi bu yol ile merkurumun hakkında ricâ kapuları kapanup Mihail Bey bundan dolayı muhâfız-ı müşârün-ileyh Kamil Paşa'ya gücenmiş olup kendüsünden bütün bütün emniyeti kaldırup bu madde Rusya Devleti'ne kadar teşekki eyledi.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

3. VAK‘A-I HAYRET-NÜMA 1842-1849 YILLARI ARASI

3.1. Karayorgi'nin ve Oğlu Aleksander'ı Sırb Beyliği'ne İntihâbının Tafsîlâtı ve Şekib Efendi'nin Me‘mûren Geldiği ve Arif Hikmet Bey'in Niş'e Geldiği Fıkrası

Hükûmet-i Sırbîye'den mukaddemâ tard olunan mezkûrû'l-ism rü'esâ bu keyfiyyete âgâh olunca ve muhâfız-ı müşârün-ileyh ile Mihail Bey'in bozuşduğunu anlayınca işte şimdi politika ve murâdımızı müşârün-ileyhe söylemeğe sıra geldi deyüp işlenmiş ve işlenmekte olan işlerine matla' edüp meğerçi ol vakte kadar her ne sebebe mebnî ise murâd ve merâmıların açmamış olup politikaları fezlekesi ise Mihail Bey'i beylikden tard ve merkum Karayorgi'nin oğlu "Aleksander" Bey intihâb edilmek ve bu keyfiyyet merkum Aleksander mukaddemâ Rusya'dan celb edilüp merkum Mihail Bey'in yanına bir takrîb yâver-i harb hizmetine kabûl ile istihdâm ettirmekte olduklarını ve mezkûr mahzar-ı umûmîyi der-bâr-ı şevketkarâra gönderdiklerini ve bir müddetcik te'hîr edilmesi cevâbını aldıklarını müşârün-ileyhe ber-tafsîl resmen beyân eylediler ancak bu bâbda cânib-i Devlet-i Aliyye'den bir me'mûr-ı mahsûsun i'zâmıyla bulunmasına mütevakkıf ve vakti geldiğini ifâde ile müşârün-ileyh tarafından dahi keyfiyyet arz ve inhâ olunması husûsun işrâb ve ricâ etdiler bu aralık merkum Mihail Bey Şehirköy kazası hudûdunda nehr-i Timok'un menba'ı olan çay kenârına karîb "Bandirala?" nâm mahalle civâr haylice arâziyi zabt ve Sırbistan'a ilhâk etmiş olduğundan bu bâbda mahallince vukû' bulan münâza'anın [170] ber-taraf edilmesi için şeref-vürûd eden emir-nâme-i sâmi ahkâmına bi'l-ımtisâl merkum Mihail tarafından meclis a'zâsı merkum Negotinli Köse ve mühendis Yankola ve muhâfız-ı müşârün-ileyh tarafından mûmâ-ileyh Raşid Bey'i me'mûren mahall-i münâza'aya i'zâm olundu.

Niş vâlisi tarafından dahi başkaca bir me'mûr ve Şehirköy müdîri ve daha çend nefer ahâli-i İslâm ve Hristiyan mahall-i münâza'aya geldiklerinde tecâvüz etmiş oldukları arâzi için tebeyyün etdirilmesiyle usûl-i komisyon üzere iki kıt'a

mazbata yapılmasını mîr-i mûmâ-ileyh hey'ete teklîf eyledikde Sırb me'mûru tarafından cevâb olarak vâkı'â iltimâsınız vechile yapılması lâzımeden ise de ta'lîmâtım iktizâsınca bu husûsa dâ'ir hiçbir şeye imzâ vermeğe Mihail Bey'den me'zûniyyetim yokdur yalnız mahall-i mezkûru görmek ve resmini hendese etmekden ibâretdir deyü Köse-i merkum tarafından cevâb i'tâsıyla avdet olundu.

Mîr-i mûmâ-ileyh dahi bu husûsa dâ'ir on bendi şâmil lâyhâsını muhâfız-ı müşârün-ileyhe takdîm ve etrâfiyla ma'lûmât vermek için Sırb mühendisine asla sır vermeyerek takrîbî olarak yapmış olduğu harita kılıklı bir kıt'a evrâk takdîm eyledi.

Sırbli mühendisi tarafından yapılmış olan harita Mihail Bey tarafından muhâfız-ı müşârün-ileyhe resmen gönderildikde arâzi-i mezkûrede olan tarla ve çayırları bütün bütüne taşlık ve balkandan ve bi-lüzûm arâziden ibâret bir arâzi-i hâliye tahtına sokulmuş ve mine'l-kadîm dâhil-i hudûd-ı Sırbîye bulunduğunu göstermiş olduklarından mîr-i mûmâ-ileyhin beyân etmiş olduğu tarla ve çayırları setr ve ihfâ eyledikleri anlaşıldığından her ne sûretle bu husûsa bir netîce-i sahîha verilmesi mücerred giden me'mûrların bir yere götürülmesiyle bu mübâenet aradan kaldırılıp meydâna çıkarılmasını ve bu bâbda Emâret-i Sırbîye ile olunan muhâberenin nihâyeti Rusya konsolosu ve me'mûrân [me'mûrîn] mevcûd oldukları hâlde Mihail Bey'in konağında akd-i meclis edilmesine karâr ve intâc etdi.

Akd olunan meclis-i umûmîde evvel emirde mühendisin yapmış olduğu harita meydâna konup husûs-ı mezbûre me'mûrlarından suâl ve tedkîk olundukda me'mûrların ifâdelerinde iş münâza'aya düşüp tarafeyn ifâdeleri birbirlerine muhâlif ve mübâyin [171] olduğu görülünce hemen mîr-i mûmâ-ileyh takrîbî yapmış olduğu haritayı mevki'-i meydâna koyup ifâdât-i vâkı'ası ez-her cihet haklı olduğunu i'tirâf ve ikrâr ettirmiş ise de vakt-i hâl icâbınca husûs-ı mezkûre komisyon-ı mezbûrede dahi bir karâr ve netîce verilemeyüp fuzulen ol mikdâr arâzi Sırbîlunun yed-i mütegalibânesinde kaldı ve Sırbîlular husûs-ı mezbûreden dolayı mîr-i mûmâ-ileyhe bir kat daha adâvet etmeğe sebep oldu.

Bu maddenin üzerine kendüsüne bir nevi' rütbe istihsâl edilmesini muhâfız-ı müşârün-ileyh tarafından teklîf olunup kabûl etmediğinden hemen Niş mahlûlâtından

bir hisse mahlûl bedel tımâr-ı mükâfât olmak üzere mîr-i mûmâ-ileyhin uhdesine tevcîh edüp akrânına fâik derecede iltifât bahş olarak müşârün-ileyh dahi her bir keyfiyeti kendüsüyle müzâkere ve mahrem-i esrâr ittihâz etdi.

Ahâli-i İslâmın göndermiş oldukları mezkûr mahzarı kırâ'at eden zevât bükâ etmeden işin çeşm-i merhâmetlerini tevkîfe gayr-ı muhtemel olup çünki beyân ettikleri vechile husûsâtda zerre kadar adâvet ve nefsâniyyet karışdırılmayup bunca senelerden berü Sırbıdan görmekte oldukları ezâ ve cefâ ve gûnâ-gûne insâniyetsizliği birer birer ta'dâd ve rikkat-i kalbi mûcib olacak kelimât-ı münâsebe ile hâllerini hikâye ve beyânına dâ'ir bir takım ebyât ve ibârât derc olunmuş idi.

Mahzar-ı mezbûr aynen hâk-pâ-yı şâhâneye kadar arz ve takdîm olduğundan bunların hâl ve ahvâllarını öğrenmek ve iktizâsını serî'an icrâ etmek üzere bin iki yüz elli sekiz târihinde ricâl-i Devlet-i Aliyye'den "Şekib Efendi" muahharen kendüsü rütbe-i vezâretle bekâm buyrulmuşdur bu esnâda me'mûriyyet-i mahsûsa ile memleketinde bulunduğu civâriyyet münâsebetiyle efendi-i müşârün-ileyh hazretlerinin serî'an Belgrad'a gelmesine irâde-i seniyye şeref-ta'alluk ve sudûr buyrulmasıyla sür'aten teşrîf etdi.

Belgrad'a kadem-nihâde ikbâl olduklarının ertesi günü Rusya konsolosu ile diğer konsoloslar ve bâlâda beyân olunan toplu kalpaklar ile merkur Mihail Bey ve müdürleri hoş-âmedî vizite merâsimini ifâ zımnında gelerek icrâ-yı resm-i vizite ettiklerinde beyne's-sohbet merkur Mihail Bey gelişi ahâli-i İslâmın teşekkisi üzerine olup [172] birkaç gün sonra icâbının icrâsına mübâşeret eyleyeceğini kendülerine beyân ve imâ eyledğinde merkur Mihail Bey tarafından kelâma ağâz ile İslâmla Sırbı miyânında dâima hüsn-i mu'âşeret ve miyânemizde dahi ülfetden başka bir şey tahaddüs etmemiş iken teşekkilerine sebep verecek bir madde der-hâtır edemiyorum yollu cevâb verdi.

Mezkûrû'l-ism kesâna gelince ol gün taraf taraf Sırbistan'a dağılıp miyânelerinde karâr verdikleri yevm-i mu'ayyenede her bir taraftan Sırb ahâlilerini Mihail Bey'in ve rü'esâ-yı hâzırının üzerine kaldırmak ve Belgrad'a doğru gelmeleriyle berâber merkur Voçik dahi ser-firâz-ı cumhûr olmak üzere makarr-ı

hükûmet-i Sırbıye olan mezkûr Kraguyefçe'ye [Kraguyevats] şitâb edüp ol havâlden kendüsünün vatan-ı asliyyesi ve maskat-ı re'si bulunmak münâsebetiyle mine'l-kadîm tarafdâr bulunan "Goroja" nâhiyesi Sırbısuyla top ve mühimmâtı zabt ve nizâmiyye askerlerini kendüsüne tâbi' edebileceğini eylemiş olduğu ta'ahhüd ve evvelce işlemiş olduğu politika-ı hafıyyesi fezlekesi olarak kuvveden fi'ile ihrâcına kesb-i isti'dâd eylemiş olduğundan arkadaşlarının Sırbistan'a dağıldıklarından iki gün sonraca mûmâ-ileyh Raşid Bey'e gelüp "işte bu ahşam ben Semendire'ye ve oradan Kraguyefçe'ye [Kraguyevats] gideceğim ve tiz vakitte memâlik-i şâhânedan olan Rumeli ve Bosna kıt'asını dâima tahrîkat ve fesâddan hâlî bırakmayan bir zâlim ve dost sîretinde bulunan Mihail Bey gibi düşmandan kurtaracağımıdır" ifâde ile vakt-i mezbûrede hareket etmiş olduğunu mîr-i mûmâ-ileyh der-akab müşârün-ileyh Şekib Efendi'ye tafsîlen beyân ile haberdâr eyledi.

Tuhaflık ve garâib nev'inden bu sırada dahi bir vukû'ât oldu "şöyle ki mîr-i mûmâ-ileyhin konağına merkum Voçik'in geldiğini Sırb câsusları görüp sebebini öğrenmek mümkün olamadığından emâretlerine haber vermişler Emâret-i Sırbıye dahi hemen mukaddemâ Sırb hükûmetine mîr-i mûmâ-ileyh tarafından bir hân için açtığı da'vânın fasl olunamaması cihetiyle li-ecli'l-müzâkere Sırb hâriciye müdîri bulunan Radiçeviç tarafından mîr-i mûmâ-ileyhe bir yazıcı ya'ni kâtib gönderilüp merkumun yanına gidüp eylemiş olduğu da'vet üzerine mîr-i mûmâ-ileyh dahi bi'l-icâb lede'l-azîme bunlar tarafından fevkal'âde ibrâz olunan [173] hürmet ve ri'âyeti mîr-i mûmâ-ileyh görünce bunda bir sanî'a olduğunu hiss eylediği hâlde bunlar mîr-i mûmâ-ileyhin mukaddemâ teşekki eylediği hân maddesini açup iktizâsına bir karâr verilmeksizin hemen merkum hâriciye sadedin hârici kendülerinin maksadı bulunan güyâ dostâne olarak müşârün-ileyh Şekib Efendi'nin gelişi nedir ve biz İslâmı dâimâ güzelce geçinür ve birbirlerimizden hoşnûd iken İslâm tarafından teşekki olduğuna dâ'ir haber ve ma'lûmâtımız olmayup bunun gelişinde elbet bir başka iş olmalıdır" bu bâbdaki şübhesiz olan ma'lûmât-nâmenizden hissedâr edilmesini ricâ ile keşf-i râz eyledi.

Mîr-i mûmâ-ileyh cevâba mübâderetle evvel emirde sana bir şey suâl edeceğim bana doğruca cevâb verdiğin takdîrde ben dahi senin müşkilini halleylerim

dünki gün sen ve diğér müdürler Mihail Bey'in yanına beş sâ'at kadar akd-i meclis etdiğiniz ve bir kimesneyi dahi içerüye salıvermediğiniz bu meşverât-ı vâkı'a ne idi âgâh edilmesi sözünün üzerine iş-bu müzâkereyi yeminimiz ikizâsınca söylemek olamaz deyü ifâde eylediğine ve mukabeleten mîr-i mûmâ-ileyh tarafından benim ketm-i esrâr olmadığımı kangı kesân size haber verdi ve kendü devletimin rızâsına mugâyir hareketde bulunacağımı kangı hâ'in söyledi ise ândan ma'lûmât alabilirsünüz bu husûsa ta'accüb ederim ki sen bir Sırbistan'ın Hâriciye Müdürü olup da böyle münâsebetsiz bir suâli îrâd ediyorsun efendi-i müşârün-ileyhin gelişine sebep ne olduğunu dünki gün Mihail Bey'le sen dahi mevcûd olduğun hâlde resmen söylenmiş iken şimdi benden suâl etmenize bir ma'nâ veremem deyü ihtitâm-ı musâhabetle oradan hemen kalkup avdet etdi.

Hâlbuki iki üç güne kadar neler zuhûr edeceğini bilürken ve dakîkasıyla bile haber vermesine muktedir ve âgâh iken bu müzâkere denâet yoluna sapup keşf-i esrârı irtikâb etmiş olsa birkaç bin altun emâret-i hâzıradan ahz edebileceği ednâ mülâhaza ile bilinebilir işte mîr-i mûmâ-ileyhin bu kerre dahi ibrâz etmiş olduğu sadâkati işidilmiş idi çünkü bu keyfiyyet muahharen Sırbular tarafından istimâ' olunduğundan artık ahâli-i İslâm bir kat daha kendüsüne mahabbet ve re'yine inkıyâd ve sözüne i'timâd eylemelerine bu madde dahi sebep olmuş idi. [174]

Merkum Voçik ol gece menzil kayığıyla Semendire'ye gidüp nısfü'l-leylde bulunması mukaddemâ verilen ta'lîmât üzerine müheyyâ ve âmâde edilen mevki'de çend nefer Sırbıyı ve bunun hayvanlarını bulup serî'an Goyefçe? kasabasını zabt etmeğe sür'at edüp mezkûr Groja nâhiyesi Sırbısu dahi ale's-sabah Kraguyefçe [Kraguyevats] civârında müsellehan tecemmu' eyleyüp ol dahi oraya gelür gelmez ayağı tozuyla herkes uykuda iken ale'l-gafle kasaba-ı mezkûreye duhûl edüp topçubaşısı ve gerek nizâmiye zâbitânıyla olan muhâberesi üzerine toplarını zabt ve teshîr etdiklerinden sonra Kraguyefçe'nin [Kraguyevats] üst tarafında fenn-i harbce her tarafa galabe edecek bayırın üzerine çıkup merkez ittihaz eyledi ve bir taraftan dahi etrâfa evrâkın neşriyle meşgûl oldu.

Merkum Mihail Bey ve âmmisi Avram ve Rusya cenerallerinden bulunan bir zât ve rü'esâ-yı hâzıra ve sâ'ire Voçik'in kazâlara gitdiğini haber alınca bunun gitmesi beheme-hâl bir fesâd üzerinedir diyerek ânlar dahi her taraftan Sırbunun cem' ve celbine dâ'ir emirler gönderüp ve kendüleri dahi merkez bulunan mezbûr Kraguyefçe'yi [Kraguyevats] evvel emirde zabt etmek üzere sene-i mezkûr ağustosun on dokuzuncu günü Belgrad'dan hareket etmiş ise de altı yedi sâ'at evvelce merkur Voçik oraya geldiğini ve ol vechile asker ve topları zabt ettiğini haber aldıklarından "hoşafın yağı kesildi" fehvâsıyla mezkûr Kraguyefçe'ye [Kraguyevats] dört beş sâ'at mesâfede ârâm olup göndermiş olduğu emir üzerine Sırbu gelmeğe ve birtakımı dahi Voçik'e gitmekte olup bu gelenlerin ise ekser rü'esâ ve kumândârları merkur Voçik efkâr ve ittifâkında bulunmuş olduğundan hâ'in merkur Mihail Bey bu keyfiyete ağâh olmaksızın hemen kuvve-i cebriyye ile üzerine varup mesâfe-i ba'idden merkez ittihâz eylediği mevki'i ceneral mûmâ-ileyh keşf edince merkur Voçik'in askerine zafer bulmayacağını anlayup haber verir vermez Voçik tarafından birkaç top endâht olunup diğer taraftan dahi sevk etmiş olduğu asker ile bir mikdâr muhârebe olunmuş ise de merkur Mihail'in cem' etmiş olduğu Sırbu nizâmiye askeri bozulup birkaç sâ'at gerüde vâki "Kemrabar?" nâm mevki'i firâr ve orada ordu-gâh [175] ittihâz eyledi ve Sırbunun tecemmu'na dâ'ir te'kîden yine her tarafa emirler gönderdiyse de hükmi-nâfiz olmamak derecesine gelmiş idi.

Merkum Voçik dahi ikinci günü merkezinden hareket ve merkur Mihail'in ordusu üzerine muvâsalat ettiği anda harbe mübâşeret ve gösterdiği şiddete merkur Mihail Bey tâb-âver olamayup oradan münhezimen kararı firâra tebdil ederek ordusu külliyyen perîşân olduğuna ve bir taraftan dahi bölük bölük Voçik tarafına ilticâda olduklarından sıçan deliği bin altuna fehvâsıyla derûn-ı Sırbistan'da barınacak ve can kurtaracak bir yerleri kalmadığını akılları kesdiğinden âmmisi Avram ve cenerral mûmâ-ileyh ve vâlidesi Lupiçe ve daha ba'zı rü'esâları birlikde Belgrad'a avdet ve Topçuderesi nâm mahalle nısfü'l-leylde geldiler.

Bu hâlin bu vechile zuhûr ettiğini efendi ve muhâfız-ı müşârün-ileyhümâ haber alınca kâffe-i ahâli-i İslâm âdetleri üzere memleketi muhâfaza eylemelerine

tenbîhât-ı lâzıme icrâsıyla Voçik'in ittifâkına dâhil olup da bi'l-icâb Belgrad'da kalmış olan merkurum Avram Kâhya ve daha çend nefer rü'esâlar Belgrad varoşunda durmayup bu kerre dahi yine kal'a-ı şâhâneye ilticâ ve dehâlet ve merkurum Voçik'in familyâsı dahi kal'aya alındı.

Merkurum Tenko Pozarefçe ve Zaycar ve Negotin ve Gorgoşefçe kazâlar ahâlisi Sırbularını Mihail Bey'in aleyhine kıyâm etdirüp Voçik'in imdâdına bir ân akdem yetişmek üzere Semendire'ye gelüp kasabaya girdikde kasaba-ı mezkûre ahâlisi ise zâten Mihail tarafdârı bulduklarına hemen gelmiş olan Sırbunun zihinlerini taglît ve işte Voçik'i Mihail Bey ele geçirmiş olduğu tebşîrâtına dâ'ir haberler geldiğinden başka resmen evâmirler dahi gelüp okundu yollu ifâde-i kâzibe ve tahrîkâta kıyâm eylediklerinin üzerine cümlesinin efkârlarını çevirdiklerinden merkurum Tenko ve Baçoka bu hâli görünce ve kasabadan hâriç mahalde askeri tutmadıklarına hatâ ve fenn-i harbce noksan etdiklerini anlayınca çâresiz olarak iş-bu cem'iyetden kal'a-ı Semendire'ye firâr etdiler.

Bu aralık Hisarcıklı Graşnin İlya'nın pederi Koca Graş dahi bir mikdâr Sırbuyu cem' ve Voçik'e ve gerek Voçikle birlikte bulunan oğlu merkurum İlya'ya [176] mu'âvenete giderken Mihail tarafından üzerlerine sevk olunan asker cümlesini telef ve merkurumu katl ve diğeri oğlunu dahi i'dâm eylediler.

Diğeri taraftan ya'ni Uziçe ve Rudnik ve Alacahisar kazâları cânibinden merkurum Mihail'in diğeri âmmisi merkurum İvan ve Uziçe naçalniki Mikin dahi cem' eylemiş oldukları Sırbu ile Mihail Bey'in imdâdına gelmekte iken bunlar dahi Voçik'in galebe ettiğini ve Mihail'in firâr eylediğini haber alınca cem'iyet-i mezkûru merkurum İvan terk ederek bi't-takrîb Bögürdelen'e ve oradan karşı Avusturya tarafına firâr eyledi bunun firar eylediğini cem' olunan mezkûr Sırbular anlamasıyla hemen merkurum Miliki kayd ü bend ederek ke'enne Voçik'in imdâdına gider gece hareketle miyânelerinde bulunan Voçik tarafdârları olan Sırbular kumândayı ele alup daha lâzım gelen kesânı kayd ü bend ile Voçik'e getürdüler.

Merkurum Mihail ve vâlidesi Lupiçe Varem ve ceneral mûmâ-ileyh ve sâ'irleri ordudan doğru Topçuderesi'ne gece sâ'at beş altı karârında serî'an Rusya konsolosu

mûmâ-ileyh ve İşçenko'yu celb ve keyfiyyeti beyân ile bu bâbda ne vechile hareket edeceğini suâl eylediklerinde karşı Avusturya cânibine geçmelerine re'y verdi ise de merkum Mihail Bey doğruca kal'a-ı şâhâneye gidüp ilticâ edilmesi münâsib olacağını her ne kadar beyân eylemiş olup ancak âmmisi merkum Avram ve sâ'irleri bir vechile râzı olmayup konsolosun re'yine imtisâlen cümlesi ol gece Avusturya cânibine firâr etdiler işte Sırbistan ve gerek Belgrad'a bir sâ'at mesâfede vâki' Kayaburnu nâm mahallde inşâsına mübâşeret etmiş olduğu tophâne ve dökümhâneyi bırağup Avusturya cânibine yıkılup gitdi vakt-i mezkûreye değin Sırbistan'da beyliğı üç sene mümtedd olmuş idi işte devlete hıyânetliğin semeresine nâil oldu.

Bunların firâr etdiklerini efendi ve muhâfız-ı müşârün-ileyhümâya haber olunup serî'an kal'adan çıkup zabtiye konağına gelerek Sırbistanın hazîne ve mahall-i hükûmetlerinin muhâfaza edilmesi için mûmâ-ileyh Raşid Bey'i celb ile verdikleri emir üzerine ol dahi ahâlden emniyet edebildiği kesânı her bir mevki'nin muhâfazalarına ta'yîn ve bir taraftan dahi memleketine ateş verilmemesine dâ'ir dikkat edilmesini her bir mahalleye başkaca tenbîhât-ı mukteziyyeyi ifâ eyledi. [177]

Bu hâl-i vakt-i şâf'ide müşârün-ileyhümâ mîr-i mûmâ-ileyhi merkum Voçik olduğu mahalle kadar gönderilmesi icâb etdiğinden ol vechile serî'an gitmesine emir eylediler.

Bu ise Mihail'in kaçdığından derûn-ı Sırbistan karmakarışık ve dışarusunun karışıklığı ne şiddet ve ne raddede olduğunu anlayamayınca bu gibi iş'âr efrûz olan ateş-i fesâd içine girilmesi ve bâ-husûs kendüsü hakkında Sırbli bir fenâlığa ibtidâr edecekleri melhûz olup bu hâlde kendüsünün tehlike-i azîmeye konulması münâsib olmadığı cümle indinde müsellemler iken mîr-i mûmâ-ileyh mecbûl olduğu gayreti icâbınca bir şey diyemeyüp hemen emre imtisâlen der-ân bâ-menzil-i azîmet Voçik tarafına atf-ı inân-ı sür'at eyledi.

Garâib ve tuhaflık nev'inden olarak bu hâl ile istihkâm üzerinde vâki' İslâmbol Kapsu civârından geçerken Belgrad hânedânından ve kendüsünün akrabâlarından Âdem Bey rast gelüp "evlâdım çünkü gidiyorsun âhiretde pederine benden selâm söyle" deyüp ne derece gitmesinde muhâtara olduğunu imâ ve ihtâr-ı

keyfiyyet eyledikde mîr-i mûmâ-ileyh cevâben “fedâkâr devlet ve millet olanlar böyle muhâtaralardan kendüsünü muhâfaza etmez “Merd-i reh rûzâne endişe ez-nişîb ü firâz” mısra‘ını cevâb-ı hânıyla cânib-i maksûde esb-râme olup gitdi” ve bu gidişi haber almış olan ahâli-i İslâm ziyâdesiyle te’essüf etmişler idi.

Mîr-i mûmâ-ileyh Sırbistan’ın her taraflarıyla yollarına ma‘lûmât-ı kâmile si bulunduğundan kesdirme yollar ile her ne kadar esnâ-yı râhda ba‘zı cem‘iyyetlere rast geldi ise de bir takrîb geçüp “Jabar”da merkum Voçik’in ordusuna dâhil olup şifâhen olan emri teblîğ ve cevâb alarak yine ayağı tozuyla avdet eylemiş olup ma‘mâfih bunun geçdiğini merkum Mihail Bey’in tarafdârlarından ol civârda serseri gezenlerden ba‘zıları haber alup avdet edecek yolu kesmiş oldular.

Mîr-i mûmâ-ileyh dokuz sâ‘at mesâfeye gidüp avdet edince ahşam dahi takrîb edüp ol vechile yolu kesildiğini her nasılsa hiss etmesiyle hemen yolu balkan içine çevirüp ve bir kimesneye sırr vermeyerek ol gece “Havala” nâm balkanda sabâha kadar ârâm ve ikamet edilüp ale’s-seher Belgrad’a muvâsalat eyledi ve görmüş olduğu şu hizmetin üzerine müşârün-ileyhümâ tarafından ziyâdesiyle mazhar-ı nâil-i iltifât oldu. [178]

Merkum Voçik Mihail ve sâ’ir rû’esâların ol sûretle karşuya firâr etdiklerini mîr-i mûmâ-ileyhden haber alınca ikinci günü ma‘iyyetinde bulunan yirmi otuz bin kadar Sırbli ile Belgrad Kal‘ası’na karşı Sırb askeri kışlalarının üst tarafına gelüp hayme-zen-i ordu-gâh ittihâz edüp varoşlulardan bir kimesne miyâne-i askere girüp ihtilât etmelerine ruhsat vermedi merkum Tenko’nun Semendire’de eylediği hata gibi etmedi.

Ertesi günü üç yüz kadar ilerü gelür Sırbliyu müşârün-ileyh Şekib Efendi’ye irsâl ve ifâde-i hâllerinde ahâli-i İslâm’ın vukû‘ bulan teşekkilerinin üzerine cânib-i Devlet-i Aliyye’den me’mûren teşrîf buyurduğunuz mesmû‘muz oldu bizler dahi teb‘a-ı Devlet-i Aliyye’den ma‘dûd bulunduğumuzdan bu bâbda mugâyir-i imtiyâz olan hüküm ve zulüm ve ta‘addiyâtı beyân edeceğimiz ve melce-i penâhimiz bulunan yine dergâh-ı ma‘delet-i seniyyedir bunun üzerine biz dahi beyân-ı hâl için tecemmu‘ edüp emâret-i hâzıra ile huzûrunuzda imtiyâz kanûn-nâmesi üzere

mürâfa'a olmak için gelürken knezimiz olacak gaddâr ve zâlim Mihail Bey bizlere bâgîlik nazarıyla bakup müsellahan üzerlerimize gelüp ve cem'iyyetimize sebep ne idüğünü suâl ve tahkîk etmeksizin hod be-hod üzerlerimize hücum ve harbe kıyâm eyleyince canımızı muhâfaza için müdâfa'aya mecbûr ve mukabele-i bi'l-misl ka'idesine mürâca'at eylediğimiz hâlde bizleri bırağup avanesiyle berâber Avusturya ülkesine firâr etmiş ve eğerçi sâdık-ı devlet ve millet olmuş olsaydı doğruca zât-ı âlilerine gelüp dehâlet ederdî çünkü ülke-i âhere geçüp küfrân-ı ni'metlik eyledi bundan sonra kendüsünün üzerlerimize bey ve knez olmağa ihtimâli kalmayup bir vechile kabûl etmeyiz ve her ne kadar mukaddemâ vukû' bulan Miloş'un ibrâmı üzerine cânib-i Devlet-i Aliyye'den iltimâs ve niyâzımıza müsâ'ade olunup evlâdiyyet üzere Miloş'a beylik ba-fermân-ı âli ihsân buyrulmuş ise de kendüsünün isti'fâsı üzerine büyük oğlu Milan Bey'e muahharen beylik verilüp tasdik eyledi Milan Bey bilâ-veled vefât etdiğinden evlâdiyyet imtiyâzı sâkıt olup şimdi intihâb maddesi millete râci' olduğundan merkumun yerine intihâb edeceğimiz şahıs yine Sırbistan ahâli-i mu'teberânından olmak [179] üzere bey nasb olunması niyâz ve arzusundayız ve bizim millet tarafından size gelişimiz mücerred lütfen zât-ı âlileri ordu-gâhımıza teşrîf buyurmanızla cümlelerin ifâdelerini anlamak için taraflarından bi'l-vekâle ve mahsûsen niyâza geldik dediklerinde müşârün-ileyh dahi ertesi gün geleceğine ikrâr verüp bunları avdet etdiler.

Bunun üzerine gelmiş olan vekîllerden yirmi kadarı ayrı olup Rusya Devleti konsolosuna gidüp ifâde-i hâl eylediklerinden sonra cem'iyyet-i mezkûreye gelmelerini da'vet eylediklerinde konsolos mûmâ-ileyh gelmeyeceğini sûret-i kat'iyyede cevâb verdikde bunlar dahi hiddetlenüp sizin hâmîliğiniz hâriçden bir kimesne üzerimize bir fenâlık etmeğe tasaddî edememesi ve dâhilen dahi verilen imtiyâz kanûnuna mugâyir hareket olunmaması vakitden ibâret iken bir iki seneden berü dâhilîde olan fenâlıklar her biri imtiyâzın mugâyirinde olduğu emr-i âşikâr iken sükûtla mu'âmele eylemeniz ve Mihail Bey'e bir şey denilmemesi meğerçi bizim ile kendü politikanıza takviyet vermekden başka ma'nâ verilemeyüp ma'mafih Sırb milletine mahabbet[i] olmadığını bu sırada cümlemizi âgâh etdiniz deyü lisânlarınca

“re’i bezer patlazoraki?” beyti ya’ni Hrosaz’da sabâh olur i’tâ-yı cevâbla avdet ve bu sohbetleri cümleye i’lân eylediler.

Ertesi gün müşârün-ileyh Şekib Efendi muhâfız Kamil Paşa ve mûmâ-ileyhümâ Raşid ve Hakkı Beyleri alup cem’iyyet-i mezkûreye giderler iken iki bin kadar Sırbli memleket kenârında istikbâl edüp önüne düşerek mahall-i mezkûrda tertîb etmiş oldukları çadırlara gelindi ve cümle Sırb rü’esâlar ve mu’teberânları takım takım gelüp müşârün-ileyhin teşrifine teşekkür etdiler.

Yarım sâ’at arası geçer geçmez mevcûd bulunan Sırbli bir yere cümleten cem’ ortalarına birkaç sandalye dahi vaz’ ile cümle tarafından murâd ve maksadları her ne ise beyân ve ifâde etmek arzusunda bulduklarından miyânelerine gidilmesini müşârün-ileyhümâyâ ricâ olunup bunlar dahi icâbet edüp ve cem’iyyeti güzelce görmek ve herkesin sedâsını işitmek için sandalye üzerine çıkup ayak üzere durdular.

Cümle tarafından yek-zebân olarak tazallüm-i hâl edildikten sonra bundan böyle merkur Mihail Bey’in Sırbistan’da knezliğini kabûl etmeyeceklerini beyân ve kesdirme cevâb [180] eylediklerinin akabinde avâzları yetdiği derecede Karayorgi’nin oğlu Aleksander’ı beyliğe intihâb eyledik ve ândan başkasını knezliğe ya’ni Sırb beyi olmasına râzı olmayız deyü cümle tarafından ifâde ve ol ânda merkur Aleksander’ı huzûr-ı müşârün-ileyhümâyâ takdîm ve müte’âkıben usûlleri vechile icrâ-yı bi’at eylediler müşârün-ileyhümâyâ bu bâbda bir söz bile söylemeğe meydân bırakmamış oldular.

Bu hâlin üzerine bir şey denilmeğe yer kalmayup ve imtiyâz mûcibince tasdîk olunması lâzım geldiğinden müşârün-ileyhümâ dahi nâçâr bu intihâbı kabûl ve tasdîk eylediklerini cümleye resmen ifâde ve tebşîr eylediklerinde lisânlarınca bir kat daha da’vât-ı hayriye-i cenâb-ı pâdişâhîye mübâderet ve nâm-ı nâmî-i şâhâneye olarak yüz bir pâre top endâhtına mübâşeret ile intihâblarını cümleye neşr ve i’lân ile müşârün-ileyhümâ Kamil Paşa ve Şekib Efendi merkur Aleksander’in orada beyliğini resmen tebrîk eylediler ol gece Sırbli şehir donanması ve fevkal’âde şenlikler icrâ etdiler bu intihâb da böyle olmuş idi.

Bu esnâda Sırbli tarafından tuhaf bir politika icrâ olundu şöyle ki merkum Mikik'i kayd ü bend ile bir araba içine koyup etrâfını müsellağ yüz kadar Sırbli ihâta ederek derûn-ı memleketin her mahalli gezdirilüp ve iç kal'ada vâkî' muhâfiz konağının nerdübân yanına kadar götürüp bade't-teşhîr gerüye avdet etdirdiler.

Bunun sebebi suâl olundukda kendüsü Uziçe'den askerle çıkdıkda şu Belgrad Kal'ası'nı hedm etmedikçe bizim rahatımız olamaz ara sıra miyânemizden firârlar vukû' bulup orada tahassun ediyorlar işte bu gidişimizde bir taşını diğere taşımın üzerine bırakmayacağım demiş olduğundan merkumu bu sebebden dolayı teşhîr eylediler mezkûr intihâbın ikinci günü on beş yirmi bin imzâlı bir intihâb-nâme tanzîm olunup Sırb Tatar ağası İnce yediyle der-bâr-ı şevket-karâra takdîm ve berât-ı şerîf-i âlîşânın vürûduna değin cem'iyet-i mezkûrenin dağılmayacağını dahi arz ve inhâ ile ahâli-i İslâm tarafından muhâfaza olunmuş olan hazîne ve polis ve gümrük ve mahkeme ve mevki'-i sâ'ireyi hükûmet-i Sırbliya teslim olunup hiçbir şey zâyî' ve telef olunmadığından bu bâbda mahsûsen rü'esâ-yı Sırbliye tarafından müşârün-ileyhümâya [181] gelüp teşekkür ve ahâlinin bu derece emre imtisâl ve insâniyetini fevkal'âde tahsîn eylediler.

Müşârün-ileyh Şekib Efendi ahâli-i İslâmı celb edüp her sûretle ibrâz etmiş oldukları sebât ve sadâkatlerine dâ'ir zuhûra gelen memnûniyetini izhâr ve bundan böyle her vechile rahat olursunuz yollu teselli-i hâtır ederek ol dahi müte'âkıben Dersaadet'e avdet etdi.

Arası çok geçmeyerek ricâl-i Devlet-i Aliyye'den ve Hâriciye Dâiresi mütehayyizânından "Emin Muhlis Efendi hazretleri"ne muahharen uhdesine rütbe-i vezâret ihsân olunmuşdur merkum Mihail Bey'in hâmil olduğu nişânlarını almak için me'mûren Belgrad'a gelüp Avusturya Devleti cenerâl ma'rifetiyle Zemun nâm kasabada nişânları alınup kendüsüyle avanesi hudûd üzerinde birağılmayup "Nev-saat" ya'ni Yeni-saat nâm beldeye kaldırıldı.

Berât-ı şerîf-i âlîşânın ısdârında Rusya Devleti fâhîmesi elçisine her nice ise resmen ma'lûmât verilmeksizin hemen merkum Tatar İnce'ye teslimen doğruca muhâfiz paşaya gönderilüp sâbıkları vechile kal'a meydânında cem' olunan Sırbli

muvâcehesinde lâzım gelen resmi icrâ ve fermân-ı âli ve berât-ı şerîf bade'l-kırâe merkum Aleksander Bey'e teslim olunup Belgrad istihkâmı hâricinde Sırb beylerine mahsûs hükûmet konağı tedârik edilinceye değin istihkâm derûnunda vâki' pazar yerine nâzır Mayor Mişod Kapudân'ın binâ etmiş olduğu kârgîr konağına götürülüp usûlleri vechile bu kerre dahi tebrîk ifâ ve üç gece şehir donanması ve şenlikler icrâ olunarak her bir husûsâtı merkum Voçik ve Avram Kâhya ile bi'l-ittifâk icrâ olunması cümle tarafından kendüsüne ihtar ve lâzım gelen me'mûrîn dahi intihâb olunarak intihâb-nâmeleri başkaca Dersaadet'e takdîm ile gelmiş olan Sırbular ol zamân mahallerine avdet etdiler.

Bu hâlin üzerine emâret-i cedîde ve rü'esâları ahâli-i İslâma kemal-i hürmet ve ri'âyet etmeğe başlayup lâzım gelen hüsn-i mu'âşeret ve ihtilât yoluna girdiler çünkü böyle bir vakt-i buhrânide hazîneleri ve hükûmetleri bir kimesnesiz kalup orada [182] şunu bunu yağma ve garet etmek ve ba'zılarını telef eylemek ve bâ-husûs firâr edenlerin eşya ve akçeleri gece ile araba araba kaçırılmakda olduğunu görürler iken hiçbir ferdin ve gerek ahâli-i Sırbunun can ve emvâllerine dokunulmayup saffet-i insâniyeti tamâmıyla icrâ etdiklerini cümle Sırbu tarafından ta'accüb ve tahsîn olunup makam-ı teşekkürde dâimâ söylemekde idiler.

Bu intihâb üzerine ahâliden Molla Mehmed nâmında bir zât bu intihâba dâ'ir söylediği târih-i bi'l-münâsebe beyân olunur.

KIT'A

“Mihail Obronoviç idbâr ile meyl etdi isyâna”

“Tebâr ve avanesi Sırbdan firâren gitdi bir yana”

“Aleksander gelüp ikbâl edim târih edîb-âne”

“Çün erdi sâye-i şâhânedede şol kâm ve ihsâna”

Bu ebyât-ı mezbûreyi resmen Sırb beyine takdîm eylesini kendüsüne bi'l-ihâtâr-ı seniyye-i şâhânedede verilen ma'âşla idâre olunmakdayım Sırbuludan olunacak ihsâna ihtiyâcım yokdur ve kabûl dahi etmem deyü cevâb i'tâ eyledi.

Bu aralık mûmâ-ileyh Raşid Bey'in işleri günden güne çoğalup gece ve gündüz bir sâ'at rahatı kalmayup aşağı yukarı seğırtmekden ve bir taraftan kesret yazı ile uğraşdığından alâ kadr'il-imbân mu'âvenetde bulunmak üzere tımârlu müstahfızânın başbuğluğuna mûmâ-ileyh Hakkı Bey'in ta'yîn edilmesini muhâfız-ı müşârün-ileyhe söyleyüp icrâ-yı me'mûriyyet etdirdi.

Her ne kadar mûmâ-ileyh Hakkı Bey'in okuyup yazması yok idiyse de geceleri karagol-hâne yoklamalarından mîr-i mûmâ-ileyhi kurtarmış olduysa da garâibdir ki pederinden mevrûs olan hilkat-ı zâtiyyesi icâbınca mûmâ-ileyh Hakkı Bey dâimâ mîr-i mûmâ-ileyhin aleyhinde bulunmakta idi.

Muhâfız-ı müşârün-ileyh ahâliyi hoşnûd etdiğinden câmi'-şerîflerin ta'mîriyle müceddeden tekkelerin binâsına ehl-i servet bulunanları teşvîk ve kendüsü dahi her sûretle mu'âvenetde bulunup bayağı memleketinin şenlenmesine sebep-i müstakillî oldu ahâli-i İslâm dahi [183] bu mu'âşereti görünce bi'l-ittifâk ticâret ve san'atla meşgûl olup gereği gibi kesb-i ticâret ve san'atları ilerülemekle ashâb-ı servetin teksîrine muvaffak ve bâdî oldu.

3.2. Aleksander'm İntihâbından Dolayı Rusya Devleti'nin Protestosuna Dâ'ir

Mezkûr Sırbluların eylemiş oldukları intihâb ve beyin nasb olduğun üzerine ol vechile Rusya Devleti'ne resmen ma'lûmât verilmeyüp hâmîliği tanınmadığına mebnî devlet-i müşârün-ileyh tarafından bu keyfiyyet protesto olunup şöyle ki merkum Aleksander Bey'in azli ve tekrâren intihâb ve iki kaim-makam nasb olunmasıyla herkes tarafından serbest gelüp intihâbda re'yini söylemek ve Avusturya cânibine Mihail Bey'le ve gerek muahharen firâr edenler dahi mevcûd bulunmaları ve bu intihâb-ı cedîde icrâ olunmazdan evvel merkum Voçik ve Avram ve Graşanın İlya'nın Sırbistan'dan çıkmaları ve bu intihâbda bulunmaları ve muhâfız-ı müşârün-ileyh Kamil Paşa'nın azliyle yerine diğerk muhâfız ta'yîn ile ba'dehû intihâb sırası icrâ kılınması ve bunun için dahi bir me'mûr-ı mahsûs göndereceği keyfiyâtını protestoya derc ile isrâr eyledi.

3.3. Müşârün-ileyh Kâmil Paşa'nın Azliyle Belgrad Muhafızlığı'na Çerkes Hâfız Mehmed Paşa'nın Ta'yîn Buyrulduğuna Dâ'ir

Vakt-i hâl icâbmca bu intihâb keyfiyyeti red ve başka günâ cevâb verilemeyüp fakat iltimâs vechile bu intihâbda yalnız Miloş ve Mihail Beyler ve akrabalarından ya'ni Miloş'un familya ve ta'allukatından bir kimesne intihâb olunur ise kabûl edilmemesi husûsu Bâbîâlice karâr verilüp Rusya tarafından dahi kabûl edildikde evvel emirde muhâfız-ı müşârün-ileyhin azliyle rütbe-i müşîrfiyi hâiz bulunan Çerkes "Hafız Paşa" Belgrad muhâfızlığına icrâ-yı me'mûriyyetiyle elli sekiz târihinde Belgrad'ı teşrîf ve teslîm ve tesellüm-i ka'ide-i mer'iyyesini bi'l-icrâ müşârün-ileyh Kamil Paşa Dersaadet'e azîmet eyledi.

Mezbûr protesto üzerine merkum Aleksander Bey'in azli lâzım geldi ise de bu dahi açıkda olamayup bi'l-icâb knezlikden isti'fâ etdirilmesi husûsu dâ'ire-i mahremiyetde müşârün-ileyh Emin Muhlis Efendi tarafından yazılıp ol dahi beylikden isti'fâ eyledi.

Bunun üzerine ber-mûcib-i iltimâs ve karâr-ı mezkûr iki kaim-makam nasb olunup ve devlet-i müşârün-ileyh tarafından ve yâver-i harb cenerallerinden bir zât Belgrad'a gelmek üzere me'mûr ve ta'yîn kılındı. [184]

3.4. Müşârün-ileyh Hâfız Mehmed Paşa'nın İşe Mübâşeret

Suâl-i Âkil Bey

Ey birâder azîzim bu husûslardan dolayı bahs-i uzun olmadan ise alâ-hâlihi terk edilmesi ve müşârün-ileyh Kamil Paşa'nın zamân-ı idâresinde vukû' bulan işlerden pek çok suâller edilecek var idiye de terki daha münâsib olduğundan hemen müşârün-ileyh Çerkes Hâfız Mehmed Paşa ne vechile Belgrad gibi bir mevki'yi nâzikedede muhâfız umûrunu idâre eyledi.

Çünkü mesmû'muza göre her kangı mahalle me'mûr olmuş ise muvaffak olamayup dâimâ hanedân ve mu'teberân-ı ahâliyi çürütmek efkârında bulunuyormuş ve husûsiyle Nizib Muhârebesi'nde erkân-ı harbleri dinlemeyüp teferrüd dâ'iyesiyle bir ordunun bilâ-mûcib perîşâniyetde ve İbrahim Paşa'nın ol sûretle cüz'i askerle

galebe ve şân-ı devlete sekte gelmesine sebep-i müstakillî olduğunu bu taraflarda söylenmekte olup bunun üzerine mezkûr intihâb sırasında politika-ı devleti nice icrâ eyledi ve zamân-ı muhâfızlığında idâresi ne yolda cereyân etdi ve ahâli-i İslâma ne sûretle mu'âmele ve muhâfazalarında bulundu ve Sırbli emâretiyle ne yolda görüşmekte idi bunun dahi lütfen tafsîlâtını beyân ve hikâye buyurmalarını hâsseten ricâ ederim.

Cevâb-ı Nâkil Bey

Rusya'nın me'mûru gelmesine muntazır olup gelinceye kadar vakit uzamamak için Sırbunun Topçuderesi'ne gelüp tecemmu' eylemelerine dâ'ir kaim-makamlar tarafından ilân-nâmeler neşr olunduğundan altı yedi bin kişi bi't-tecemmu' merkum Voçik topları mezkûr Groja? nâhiyesi Sırbularına teslîm ve intihâb olunacak mahalle nâzır ve bir mevki'-i münâsebeye yerleşdirüp cümlesine hitâben bir nutk-ı resmî icrâ eyledi.

Şöyle ki “ey karındâşlar Rusya Devleti bizim yirmi otuz bin Sırbli'den ibâret olan intihâbımızı duymamış ve ol mikdâr memhûr ve mümzâ intihâb-nâmemize i'timâd ve kabûl etmemiş tekrâren intihâb edilmesini isrâr ve Devlet-i Aliyye'den ricâ edüp devletimiz dahi bizlere olan kemal-i mahabbetden ve tekrâren yine Aleksander'ı intihâb ve evvelki sözümüzde sebât ederek tasdîk eyleyeceğimizi bildiğinden hemen Miloş'un familyası [185] ve gerek kendüsü fi-mâba'd Sırbistan'a gelmemek ve şâyed ânın ta'allukatından birisi intihâb olunursa beyliğe kabûl etmemek şartıyla iltimâsını kabûl etdiği için bu intihâb olunmasına hâcet mess etdi işte öyle gaddâr ve bî-âr kendüsünden ve familya ve avanesinden Sırbistan ahâlisini kurtardı ve sizler dahi sâdık-ı devlet ve sözünüzde durur kimesneler olduğunuzdan intihâb-ı evveli tasdîk edeceğinize şübhe yokdur ve metbu'u bulunduğumuz Devlet-i Aliyye nezdinde dahi der-kârdır.”

Bununla berâber size daha şunu nasîhat ve karındâşça hayr-hâhâne ihtâr ediyorum ki zâten Sırbistan'da Karayorgi ve Miloş familyaları bulunup bu millet yalnız Karayorgi familyasından hayır görmüştür bu imtiyâza nâil olduğumuz ânın yüzünden olduğu âşikârdır.

Merkum Miloş ise bu familyaya mahabbet edenleri çekemeyüp ve küfrân-ı ni‘met tabî‘atında olduğundan Karayorgi bu tarafa niye avdet etdiğinden katl ve i‘dâm eyleyerek ser-i maktû‘u Dersaadet’e gönderdi.

Ânın tarafdârlarını dâimâ tahkîr ve yerer sûretle tecrîm ve ba‘zılarını çividen balta düşdü bahânesiyle telef etmekden hâlî kalmayup bu sebebden dâimâ âsâyiş ve rahatımız selb olunmakda idi.

İşte Miloş’un familyasını Sırbistan’dan temizledik yalnız merkum Karayorgi familyası oğlu merkum Aleksander kaldı bunu intihâb etmeyüp de başka familyadan bir kimesne intihâb edilmiş olursa Sırbistan da çatal-kazık kalmış olur.

Eğerci bu menfa‘at-ı millet hakkında düşünülmemiş olsa idi geçenlerde Aleksander beyliğe intihâb olunduğu yerde kendimi intihâb ettirmek mümkün idi ve bunu sizler dahi tasdîk eyleyeceğiniz âşikâr olup ancak bunu kabûl etmediğim gibi bir iki mâh mukaddem bana ve Avram Kâhya’ya imtiyâz olarak cânib-i Devlet-i Aliyye’ye beylik ünvânı ihsân eylemişken Sırbistan’da bir bey ismi kâfidir deyü ünvân-ı mezkûrun gerüye red olunmasını ricâ ile niyâzımıza müsâ‘ade olundu binâberîn bu intihâbda sizler ile birlikde bulunmayacağımızdan ma‘a’t-te’essüf vedâ‘ ederiz dediğinde [186] cümlesine te’sîr edüp yek-zebân olarak işte şimdiden yine atîk intihâbımızı tasdîk ediyoruz ve Rusya Devleti mukaddemki intihâbımızı ve duymamış ise şimdi gelecek cenerâli duymuş olur sizin Sırbistan’dan çıkmanıza rızâmız yokdur ve Rusya Devleti’nin hâmîliğini dahi istemeyiz niçün Devlet-i Aliyye Aleksander’ın isti‘fâsını kabûl eyledi ve azline isti‘fâsı sebeb oldu.

Bu husûsdan dolayı daha bir kat Rusya konsolosu merkum Voçik’e hasım olup hoş-âmedisini te’kîd eyledi ve bu keyfiyetleri dahi vukû‘ât defterine ya‘ni düvel-i sâ‘ire me’mûrlarının kâffesi her kangı me’mûriyyetde bulunsalar birer defter-i hafiyeleri olup selefden halefe ma‘lûmat verilmek ve icâbında oraya mürâca‘at ve politika ve işleri ne yolda cereyân eylemiş olduğunu tamâmıyla kesb-i vukûf ve ma‘lûmât alup âna göre işlerin tervîcine ve politikaları ne derece meydân aldığını bilmek için yeden biyedin devr olunagelen defter-i hafiyeye bi’l-etrâf kayd olunmakda bulundu Rusya Devleti tarafından zikr olan me’mûr-ı mahsûs Belgrad’a

gelüp muhâfız-ı müşârün-ileyh Mehmed Paşa ile görüşüp merkum Avram ve Voçik ve Graşanın İlya ile dahi görüşdükte her nice ise bunlar hazırlanmak üzere Kraguyefçe'ye [Kraguyevats] gitmelerine ve intihâb keyfiyyetinin gerü kalmamasına karâr verdiler.

Ol vechile merkumun intihâbda bulunmayup Kraguyefçe [Kraguyevats] tarafına ve Aleksander Bey dahi Belgrad'a üç sâ'at mesâfede vâki' Rakoviçe Manastırı'na çekilüp herkes bu intihâbda serbest olarak efkârını beyân eylesün deyü tekrâren evrâk-ı resmiyye ve gazete ya'ni cerîdeler ile i'lân olundu.

Birkaç gün sonraca muhâfız-ı müşârün-ileyh ve Rusya Devleti me'mûru ve konsolosu resmen mezkûr Topçuderesi'ne gidüp tecemmu' etmiş olan Sırbloyu bir yere cem' eyleyerek işte Aleksander Bey beylikden isti'fâ eylediğinden yerine bir bey intihâb olunması lâzım geldi kimi bey intihâb edeceksiniz deyü suâl eylediler gelmiş olan Sırbli beher kazadan takım takım bu cem'iyette durmuş olduklarından cümlesi başka başka mümzâ ve memhûr bir kıt'a mahzar kılıklı varakalarını hemen meydâna koyup işte bizim buraya geldiğimizde sâ'ir Sırbular tarafından dahi vekîl olduğumuza ve her [187] kangı kesânı inithâb edersek cümlesi tasdik ve kabûl edeceklerine dâ'ir yedlerimize verdikleri senedâtdır her ne ise bizler her kimi intihâb eyleyecek olursak sizler dahi devletler tarafından bu cem'iyet-i vâhidede tasdik ederek kabûl olunacağına itminân-ı kalb hâsıl olmak için bizleri mesrûr ve ta'ahhüd eder misiniz dediklerinde muhâfız-ı müşârün-ileyh ve me'mûr ve konsolos dahi kabûl edeceklerine cümleye söz verdiler.

Hemen cümlesi âvâzları çıktığı derece yek-zebân olarak üç def'a Karayorgi'nin oğlu Aleksander'ı beyliğe intihâb eyledik ve her ne kadar isti'fâ etmiş ise de isti'fâsını kabûl etmeyiz beheme-hâl beyliği kabûl edecekdir dediklerinin akabinde lisânlarınca "jiveo" ya'ni çok yaşa nidâsı olunca intihâbları kabûl olunup ve toplar dahi endaht edilmeğe mübâşeret ve merkum Aleksander'ı mezkûr Rakoviçe'den oraya serî'an celb birle yine beyliği tasdik ve tebrîk ifâ ile usûl-ı sâbıkı vechile başkaca yüz bir top endâht olunarak ve huzzâr-ı meclisde intihâb-nâmesini yazmağa mübâşeret eylediler ve şehir donanması dahi kezalik icrâ eylediler tuhaflık

olarak bu sırada Avusturya ya'ni Nemçe gazeteleri bu husûsa dâ'ir bir bend yazup neşr eylediler şöyle ki “Aleksander Bey’in evvelki intihâbı icrâ olunduğu bir yüksek bayır üzerinde ve yirmi otuz bin Sırblunun yek-zebân olarak intihâbları sadâsı Rusya Devleti duyamayup da şimdi üç dört bin kişiden ibâret olan bir cem‘iyyetin Topçuderesi denilen mevki‘-i bayır aralarında bir dere içinde bulunmuş böyle bir mahalden intihâb avâzlarını duyduğuna ta‘accüb olunur ve buna başka ma‘nâ verilemez belki ol zamân konsolos bulunan Vaşenko uykuda olup da haber edememiştir” yollu bir politika-ı remziyye ile ta‘rîzât yazdılar bu intihâb da böyle oldu.

Merkum Voçik ve Avram Kâhya’nın Sırbistan’dan çıkmalarına millet-i Sırbıye râzı olmayup da kendülerini salıvermediklerinin üzerine Rusya konsolosu ve gelen me’mûru ve muhâfız-ı müşârün-ileyh tarafından divân efendisi “İshak Efendi” ki muahharen Rumeli Beylerbeyi pâyesini hâiz olup Mostar ve Kıbrıs mutasarrıflığına me’mûr [188] olmuş idi ânı ve mûmâ-ileyh Raşid Bey’i me’mûren Kraguyefçe’ye [Kraguyevats] gönderilüp her nice ise bir müddet için Vidin’e kadar azîmetle tiz vakitte yine Sırbistan’a avdet eyleyeceklerine söz verilüp bu yüzden milleti râzı etdirmiş oldular merkulmar dahi çıkup Vidin’e azîmet eylediler.

Bâlâda tafsilen hikâye olunduğu vechile müstahfızânın bedel-i ma‘âş ve mâhiyyeleri verilmeyüp hazînedede kalmış olan iki senelikden başka alınan mal-ı maktû‘ ile işlenmişleri verilmekten dolayı çekilmekte olduğu usret ve müşkülât ve dâ’imâ muhâfızlar ahâli-i İslâm tarafından ta‘cîzden hâlî kalmadıkları ve bâ-husûs müşârün-ileyh Kâmil Paşa zamânında bir senelik işleyüp verilmiş olan bedel-i ma‘âşlarına karşuluk olacak Sırb mal-ı maktû‘undan matlûbât-ı mîrî kalmamış iken vereceğini müşârün-ileyh Hafız Paşa cümleye ikrâr ve ta‘ahhüd etmiş bulunduğundan bu husûsdan dolayı me’mûr mûmâ-ileyhümâ esnâ-yı râhda bi’l-müzâkere müstahfızân tarafından birkaç nefer Dersaadet’e irsâl olunmasıyla ve bu bâbda muhâfızları ta‘ciziyetden kurtarılmış olacağını ve hem de mal-ı maktû‘uyla tevzî‘ât bölüşdürülüp işe sühûlet getirülmesini karâr verdiler.

Müstahfızânı bu husûsa râzı etdireceğini mîr-i mûmâ-ileyh dahi başkaca ta‘ahhüd edüp ol vechile Belgrad’a avdetlerinde muhâfız-ı müşârün-ileyhe bu husûs dahi beyân olundukda derecesiz memnûn olup büyük bir yükden kurtarılmış olacağını ve bu bâbda istedikleri gibi Dersaadet’e inhâlar vereceğini va‘d eyledi.

Bunun üzerine müstahfızân-ı merkumûn râzı etdirilüp mezkûr hazîne-i celîlede pes-mânde kalmış olan iki senelik bir ve dâ’imâ tedâhülde bulunan başkaca bir senelik ma‘âşlarının istihsâline dâ’ir mahzar-ı umûmî tertîb ve beş kal‘adan söz anlar birer nefer müstahfızân bi’l-vekâle gönderilmek üzere cümle ile karâr ve ittifâk edilerek bu sûretle iş pürüzden kurtarıldı.

Bu esnâda Uziçe Kal‘ası ahâlisiyle Sırbli miyânesinde bir mikdar tarladan dolayı münâza‘a zuhûr edüp muhâfız-ı müşârün-ileyh tarafından yine mûmâ-ileyh Raşid Bey ve merkum [189] Aleksander Bey’in tarafından dahi kaim-pederi ve meclis â‘zâsı Avram Nenadeviç me’mûr olup oraya vardıklarında her ne sûretle ise merkum Avram’ı kandırıp oranın zâbitini ve mahkeme re’îsleri Kalvik nâm Sırbliyu dahi râzı etdirerek Uziçe Kasabası attârı ya‘ni tetimme ve top altı ta‘bîr olunan atîk hudûdu kadar olan tarla ve bağçelere Sırbli tarafından tasallut ve müdâhale olunup bunun hâricinde Sırb yedine mukaddemâ geçmiş olan tarla ve çayırını ahâli-i İslâm tâliblerine fûrûht etmek ve hudûd-ı mezkûr içinde İslâm mülkü bulunan tarla ve bağçe ve arâzilere müste‘cir Sırbliyu ashâbı dilerler ise yine icâr ile ibka isterler ise kendüleri bi’n-nefs zer‘ etmeğe ahâli-i İslâm muhayyer olmasını tarafeyn ma‘rifetiyle karâr verilüp her nasılsa tecdîd-i hudûd eylediler.

Hâriç-i hudûd olarak kangı İslâmın ne mikdâr arâzi kaldığını ve el-hâletü hâzihi kimlerin yedinde olduğuna tafsilen birer kıt‘a pusulası ahâleden istenilüp cümlesi defter edilerek numero tahtına alınarak takım takım kayd ve imlâ olundukda emlâk-ı İslâmiyede kırk beş târihinden berü meskûn ve müste‘cirler hükûmet-i Sırbliye ma‘rifetiyle celb ile icârlarının mikdâr ile kangı vakte kadar verüp vermediklerini lede’s-suâl imtiyâz kanûn-nâmesinin neşrinden berü bir kimesneye bir akçe vermediklerini ve kimlerin mülk-i sarîhi ve arâzisi olduğunu cümleten ikrâr

etdirülüp meclis-i komisyon ma'rifetiyle defter-i mezkûrun bâlâlarına müste'cirlerin karârları şerh verilüp temhîr etdirildi.

Bunu tasdîkan tarafeyn me'mûrlarının dahi imzâ etmeleri lâzım gelmiş idiyse de her ne sebebe mebnî ise Sırb me'mûrları râzı olmayup yalnız komisyon-ı mahsûsun imzâlarıyla iki nüsha defter me'mûr mûmâ-ileyhümâyâ bi'l-i'tâ bu keyfiyete bu vechile hüsn-i sûret verilerek İslâm ve Sırblunun aralarını bularak birbirleriyle barışdırılup avdet etdiler.

İcmâl defterinin bir nüshasıyla ol bâbda almış olduğu ba'zı tahkikat ve ahvâl-i sâ'ireye dâ'ir kesb-i vukûf eylemiş olduğu politikanın lâyiha kılıklı "raportunu" mîr-i mûmâ-ileyh muhâfız-ı müşârün-ileyhe takdîm eyledi. [190]

Müşârün-ileyh icmâl-i mezkûru görünce tahayyürde kalup bu husûsa nasıl muvaffak olunuldu ve Sırb me'mûrları ne vechile kaîl olabildiler ve bunca senelerden berü zabt etmiş oldukları emlâkı müste'cirlere ikrâr etdirüp ne efkâra mebnî tasdîk etdirebildiler bu ne şekil oldu engüşt ber-dehân ta'accüb olarak muahharen dahi bu ne şekil oldu darb-ı mesel makamında kalmış idi acaba böyle midir kelâmı dahi başkaca âleme darb-ı mesel kalmış idi.

Sırb me'mûru merkum Avram Tenadeviç'e gelince ol dahi icmâl ve raportunu merkum Aleksander Bey'e takdîm ve meclislerine i'tâ eylediğinden kendüsüne fenâ hâlde mu'âmele icrâ olunduğu şöyle ki sen bir Sırbistan'ın birinci meclis â'zâsından iken ve bizim kurmuş olduğumuz "plâni" ya'ni politika-ı hafiyemizi bilürken ve ma'mâfih dâimâ me'mûrlarımıza ne vechile tenbîhât ve ta'lîmât verildiğini ve gidişimiz ise İslâmın bir ân evvel Sırbistan'dan dağıdılup gitmeleri ve emlâklarını kâmilen zabt edilmesi esbâbından hâlî durulmadığı ve bu şeyler fezleke-i politika-ı Sırbîye'den bulunmuşken artık bu vechile gidüp de Uziçe Kasabası'nın etrâfına kal'a dîvârından metin bir "sur" ya'ni hatt-ı hudûd çekdiğine câ-yi te'essüfdür çünkü bu kadar İslâmın mülkü şunun bunun elinde kalup çürüdülmüş olduğu hâlde yeni başdan "senede" rabt ve cümleten ikrâr ve tasdîk etdirişine ta'accüb ediyoruz deyü rû-be-rû söylediler ve bunun üzerine meclisten dahi tardı karâr verilmiş ise de merkum Aleksander Bey'in kaim-pederi

bulduğundan nâşi bir şey dinlememiş olduğu muahharen alınan ihbâr-ı sahîhadandır.

Her ne sebebe mebnî ise muhâfız-ı müşârün-ileyh iş-bu arâzi keyfiyyetine dâ'ir Sırb Emâreti'yle netîce verilmesi esbâbında bulunmayup alâ-hâlihi terk etdi.

3.5. Râşid Bey'i Sırb Emâreti Dîvân Kitâbetliğine Eyledikleri Teklîfâta Dâ'ir

Tuhaflık nev'inden olarak mîr-i mûmâ-ileyh taraf kazanmak üzere şehriyye yüz elli aded karamise altunu ma'âş verilmek üzere Sırb milleti dîvân kâtibliğini kendüsüne merkurum Aleksander Bey ve rü'esâ-yı sâ'ire tarafından teklîf olunup eğerçi bir gocunduğun ya'ni ihtirâz edecek yer var ise senin me'mûrînine dâ'ir bir kıt'a fermân-ı âli dahi istihsâl edelim ve yalnız günde iki üç sâ'at Sırb hükûmeti konağına gelüp gitmekliğin kâfidir diyerek ricâ yollu beyân ve kabûlünü iltimâs eylediler. [191]

Sâye-i şâhânde oradan aczim yokdur ve böyle bir milletin iltimâsını red etmek dahi münâsib değildir oraya gelüp gitmeği bilâ-ma'âş kabûl ederim eğerçi cânîb-i Devlet-i Aliyye'den me'mûr kılıklı imtiyâz kanûn-nâmesi nâzır ünvânıyla meclise dahi dâhil olmaklığımı kabûl edilür ise febihâ âna göre bir kıt'a irâde-i seniyyenin istihsâline teşebbüs edin yohsa sûret-i âherle kabûl edemeyeceğini beyân ve bu yolda cevâb eylemiş idi.

İşte bunda dahi asdika-yı bendegân saltanat-ı seniyyeden olduğunu meydâna koymuş olduğunu kâr-şinâs zevât tarafından söylenmekde ve Sırbli tarafından ta'accüb edilmekde idi bu fıkrada böyle vukû' bulmuş idi.

Bu esnâda mezkûr ikinci intihâbın üzerine yine müceddiden berât-ı âlişân gelüp usûl-i mer'iyeye üzere resmen kırâ'at olunmayup hemen muhâfız-ı müşârün-ileyh Hafız Mehmed Paşa tarafından Aleksander Bey'e i'tâ olundu bu politika dahi bu vechile kapatılmış oldu.

Bu esnâda Sokol Kal'ası ahâlisiyle Sırbli miyânesinde balkan keyfiyyetinden dolayı münâza'a zuhûr edince buraya dahi birer me'mûrun gönderilmesi lâzım geldiğinden muhâfiz-ı müşârün-ileyh tarafından yine mîr-i mûmâ-ileyh ve Aleksander Bey'in tarafından Bögürdelen kazası naçalnik mu'âvini Ninik nâm Sırbli me'mûr olup oraya vardıklarında ol havâli Sırbli tarafından abluka alunup ahâli-i İslâm muhâsara tahtına alındığı görüldü ise de mîr-i mûmâ-ileyh bir şey demeyüp aralarından geçerek doğruca Sokol'a gidüp keyfiyyeti bi'l-etrâf tahkîk eylemiş ise de Sırbli tarafından ol vechile muhâsara tahtına alındığının üzerine İslâm tarafından harbe kıyâm edileceğini hiss edince bunları men' ve harb efkârında bulunulmamasını te'kîden tenbîh eyledikde ahâli ise zâten kendüsünü sevdiklerinden der-akab teşebbüs etdikleri müdâfa'a yolunu terk eylediler.

Sırb me'mûru merkum Ninik dahi Sırbli'nun aralarında kalup teşebbüs olunan yolsuz hareketlerini ve husûsiyle bu vechile kal'a-ı şâhânenin muhâsara usûlünü serî'an men' eylemesine dikkat ve rü'esâlarını tekdîr ederek fenâlığın önünü kestirmiş oldu. [192]

Sokol ahâlisi tarafından çend nefer söz anlar kesân me'mûr merkum Ninik'e gönderilüp Sokol'a gelmesini da'vet ve ahâli-i İslâmın bu keyfiyyetlerden dolayı olan ifâdelerini anlayup istintâkları alındıktan sonra mîr-i mûmâ-ileyh ile berâberce Sırbli miyânelerine gidilüp ânların dahi istintâkı icrâ olundukda iş meydâna çıkmış olacağını ihtâr yollu ifâde ve da'vet eylediler.

Bunun üzerine me'mûr-ı merkum râzı olup birlikde Sokol'a götürülüp keyfiyyet anlaşıldıkda bu ise bir kıyl ü kal edilecek ve bir cünha add olunacak meydânda bir şey olmayup yalnız tarafeyn ahâlisi câhillik belâsına giriftâr oldukları görülüp her nice ise iki taraf hoşnûd edilerek barışdırıldı.

İlerüde ne vechile hareket eyleyeceklerine dâ'ir tarafeyne ta'lîmât i'tâ ve bununla berâber tafsîlâtı bâlâda beyân olunan Voçik'le Sokol ahâlisinin kesmiş oldukları hudûdu üzerine tecâvüz edilmemesi dahi bu sırada me'mûr-ı merkuma başkaca tahrîren tasdîk etdirildi.

Bu tahkikat arasında hükümet-i Sırbıye aleyhine olarak merhum Miloş Bey'in tarafdârları bu nev'î tahrîkat ve fesâdı uyandırmak politikası peşinde gezdiklerini ve çok geçmeyerek bi-eyyi-hâl fesâd tevellüd edeceğini dahi her nasılsa mîr-i mûmâ-ileyh bir takrîb anlayup me'mûr-ı merkuma sezdirмейerek Belgrad'a avdetlerinde kezâlik vukû'-ı hâlin raportunu takdîminde bu tahkikatını dahi başkaca muhâfız-ı müşârün-ileyh Mehmed Paşa'ya beyân eyledi.

Sokol'da bu kıyl ü kal bertarâf edildiği şüyû' bulunca tahrîkat-ı mezkûre dolayında gezen kesân her nice ise mel'ânetleri Böğürdelen Kal'ası ahâli-i İslâmıyla Sırbli arasına çevirüp bir nev'î fesâd ilka ve münâza'aya düşürdüklerinde muhâfız-ı müşârün-ileyh tarafından bu kerre dahi mîr-i mûmâ-ileyh ve Aleksander Bey tarafından Belgrad kazâsı naçalniki "Resavece İvan" me'mûr olup gönderildi.

Oraya vardıklarında münâza'aları bî-esâs ise de Sokol'da olduğu gibi Miloş tarafdârlarının politikası şü'belerinin semeresi olup bu ise bir incir çekirdeği ağırlığında kıyl ü kal edecek bir sebep olmadığı anlaşılmış olduğundan her nasılsa [193] bu bâbda da tarafını hoşnûd ile barışdırup avdet eylediler iş-bu Sırb me'mûru miyânelerinde cevelân eden politika-ı mezkûreden bir ma'lûmât alamamış olup ancak mîr-i mûmâ-ileyh mâcerâ-yı keyfiyyete bi'l-etraf âgâh olup kezâlik lâyihasını ve tahkikat-ı sâ'ireyi mübeyyen yapmış olduğu raportu muhâfız-ı müşârün-ileyhe bu def'a dahi takdîm ve şifâhen beyân ve te'kîd eylediye de Sırbistan'da fesâd zuhûru me'mûl olunmaz deyü red cevâb eylemiş idi olmayacağı neden ma'lûmundur denilmez ki dinlesün burası da böyledir.

Merkum Aleksander Bey edevât-ı nâriye ve harbiyyenin çoğaltdırılmasına tadrîci tadrîci kalkışup Mihail Bey'in inşâsına mübâşeret eylediği mezkûr top-hâne ve döküm-hâneyi Kraguyefçe'ye [Kraguyevats] kaldırup Berlin'den üstadlar ve makine celb etdirüp top ve şeş-hâne ve gülle ve kapsül fabrikalarını ihdâs ve ilerületmeğle meşgûl ve bârut-hâne dahi yaptırmış oldu.

Miloş ve Mihail Beylerin Viyana ve Londra ve Berlin mekteplerine göndermiş oldukları Sırb çocuklarından fenn-i harbi öğrenmiş olanlar diplomalarını alarak Sırbistan'a avdet ve birer hizmete girdikleri gibi ol dahi elli kadar ilerü gelir

rü'esâ-yı Sırbıye'nin çocuklarını mahall-i mezkûr mekteplerine gönderdiği misillü çend neferini dahi Dersaadet'de kitâbet öğrenmek üzere Hâriciye Dâ'iresi'nde istihdâm olunmak için başkaca gönderdi.

Bunun bu vechile hareketi görülünce beş bin aded şey-hâne Rusya Devleti tarafından Sırb milletine teberru' olunup Sırbistan'a götürmek üzere kaim-pederi merkum Avram Nenadeviç'i irsâl ve alup Sırbistan'a götürdü.

Belgrad varoşunda mekteb-i harbiyye dahi inşâ eyleyüp mu'teberânın çocuklarını alup fenn-i harb ve sâ'ireyi tamâmıyla öğretmekden hâlî bırakmadı hatta usûl-i mektepleri senede iki mâh birinci hocaları birkaç sınıf ilerülemüş mekteb şâkirdânını alarak Sırbistan'da dilediği mevki'leri gezüp hayme-nişîn olarak her bir mevki'-i lâzımede ya'ni balkan ve taşlık ve düzlük ve gerek dere ve göl ve nehirde icâbında fenn-i harbe dâ'ir icrâ-yı fi'liyyâtına kesb-i mahâret etmek üzere amelîyyâtını [194] bunlara gösterüp ve ufak ufak istihkâm dahi yapıdırup ve tabya kazdırmak gibi lüzûmlu olan usûl-i hendeseyi ta'lîm ederek bu hâl ile dolaşup avdet ve bu yolda olunan masârifâtlarını çocukların ebeveyninden almak cümle-i nizâmâtlarından olup bundan başka Topçuderesi'nde zirâ'at mektebi dahi güşâd etdirilüp buraya dahi alınan çocuklara amelîyyâtını icrâ etdirerek ilerülenmekde bulundu.

Sırbistan'da bulunan İslâm ve Hıristiyandan ma'dûd olan kıbtiyânlar üzerine Sırb Hükûmeti tarafından mukaddemâ harâccı zâbiti nasb ve ta'yîn olunan Tasu nâm Sırbli Belgrad'a gelüp bunlardan müstesnâ olarak kal'a-ı şâhâne için silk-i asâkir-i harbiyyeye yazılmış olan on nefer İslâm kıbtiyânı familyalarıyla temürçülük işleriyle meşgûl ve lâzım gelen top edevâtını yapmakda iken bunlardan Mustafa nâm kıbti-i merkumu haraccı habs etdiğinden bunun salıverilmemesi bâbında muhâfız-ı müşârün-ileyh tarafından haber gönderilmiş ise de salıverilmediğinin üzerine müşârün-ileyh hiddetlenüp ahşamîsi sâ'at on bir buçuk raddelerinde yalnızca kal'adan çıkup ve hatta yanına uşâk dahi almaksızın varoş çarşusuna ve oradan merkum haraccının misâfir olduğu kilise karibinde vâki' meyhânedede şunu bunu savurarak odasına gidüp hemen merkuma karşı ayağını uzadup her nerede Devlet-i

Aliyye'nin bir neferi mahbûs bulunur ise ben de orada mahbûs olurum ve temür getür ayağıma [v]ur deyü ibrâm eyledi.

Merkum haraccı öyle bir zât-ı âli kadr muhâfızın meyhâneye gelüp de bu kelâmları söylediğini işidüp görünce bütün bütüne şaşırup muhâfız-ı müşârün-ileyhin ayağına sarılıp özürler beyân ve kal'a-ı şâhâne âhen-gerlerinden olduğuna ma'lûmâtı olmadığını serd ve ityân ederken bu keyfiyyet ahâlden birisinin sem'ine vâsıl oldukda çarçabuk mûmâ-ileyh Raşid Bey'e ihbâr eyledikde ol dahi serî'an mahall-i mezbûra gelüp sebebinin suâl etmeksizin müşârün-ileyh kendüsüne hitâben işte ben mahbûs oldum bundan böyle muhâfızınız asker kaim-makamı Emin Bey'dir diyerek yanından gitmesini emr eyledi.

Bu hâlin üzerine bir derece ilerüsüne varmak ve kendüsüne bir şey söyleyecek [195] olsa te'sîr etmeyerek daha başka gûnâ mu'âmelede bulunacağını hiss edüp hemen dışarıya çıkup merkur Aleksander Bey'e ve kaim-makam mûmâ-ileyhe haber gönderdi ve zabtiye binbaşısı Süleyman Ağa'yı celb birle Belgrad ahâli-i İslâmı bu hâle âgâh olurlar ise Sırbular muhâfızımızı habs eylemiş diyerek fesâd edeceklerini bildiğinden ve husûsiyle Aleksander Bey'in intihâbından dolayı etrâfda olan politika ve gerek dâhiliyede bulunan Miloş ve Mihail Beylerin tarafdârları el'ân ifsâddan yatışmamış ve politika-ı Devlet-i Aliyye'ye henüz bir çığır açılmamış bulunduğundan bu hâlin kuvveden fi'ile gelmesi bir vechile elvermeyüp ve bir gâ'ile açılacağına sebebiyyet muhâfız tarafından verileceğini mütâla'a revîş-i hâlden müşâhede eylediğinden ol civârı zabtiyeler ile abluka etdirüp ve köşelere konulacak nokta neferlerine hiçbir İslâmın varoş civârına gelmeğe ruhsat verilmemesini binbaşı mûmâ-ileyhe kumânda verüp ve bu husûsdan dolayı şâyed bir nev'i mes'ûliyyet olur ise kendüsüne râci' olmak üzere ta'ahhüd dahi eyleyüp ol vechile ol havâliyi asâkir-i nizâmiyye zabtiyeleriyle abluka etdirdi.

Bunun akabinde Aleksander Bey ve Simik ve Graşanin ve merkur Avram Nenadeviç ve daha birkaç Sırb rü'esâları serî'an oraya gelüp gûnâ-gûn i'tizârda bulundular ve der-akab merkur haraccı mahbese gönderüp merkur kıbtî dahi

salıverüp kendüsünün kal'aya teşrîfini her ne kadar ricâ eylediler ise de müfid olmadı.

Bunlar gelür gelmez mûmâ-ileyh Emin Bey dahi oraya gelüp bu harekât-ı nâ-becâya âgâh olunca ve müşârün-ileyhe ricâda buldukça “ben mahbûsum” dediği kelâm çarşuya aks etmekde olduğundan ol havâliye cem‘ olunan Sırbuların mikdârı ta‘dâd edilmez derecesine geldi.

Bu hâl le gece sâ‘at dörde kadar uğraşılıp nihâyet Aleksander Bey ve rü'esâ-yı merkumûn lisânlarınca miyânelerinde sohbete mübâşeret edüp işte bu derece ricâmız kabûl olmayup ve kendüsünün bundan dolayı murâd ve merâmı ne olduğunu meydâna koymadığından ol hâlde bırağup gitmelerine karâr verdiklerini mûmâ-ileyh kaim-makam Emin Bey hiss edüp Çerkesçe kendüsüne hitâb edüp hâzır bunlar ricâ [196] ediyorlar tarziye makamında birlikde kal'aya kadar gidecekler bu iltimâslarını kabûl ile yohsa bu hâl ile bırağup gitdiklerinde şan ve şöhretine sekte gelmiş olur ve Türk'ün soğan yediği fikrasına bu iş de dönmüş olur yollu ihtâr ve demesi üzerine râzı etdirdi.

Öyle hey'etçe kalkılıp cümlesi birlikde olarak kal'aya götürüp tarziyelerini bir kat daha te'kîd eylemek üzere kal'a meydânına gelindikde muhâfız-ı müşârün-ileyh hemen hod be-hod oradan yolu çevirüp Aleksander Bey'in konağına gidilüp tarziyeyi aksine döndürmüş oldu.

Her nasılsa orada bir sâ‘at kadar mahabbet olunup bunların cümlesini terk ile yalnızca kal'aya teşrîf eyleyüp ertesi gün kendüsü bu işden nâdim olduysa da bir kerre “ok yaydan çıkmış bulundu” fehvâsıyla taraf-ı âherden ve husûsiyle konsoloslar tarafından keyfiyyet Dersaadet'e yazılacağı der-kâr bulunduğundan kendüsü dahi mecbûren keyfiyyeti bir sûret-i hasenede der-bâr-ı şevket-karâra arz ve inhâ eyledi.

Şurası tuhaftır ki ol gece ol mahall abluka olunup bir kimesne salıverilmeyerek melhûz olan fesâdın önü kesdirildiğine kendüsü pek ziyâde memnûn olduğunu mîr-i mûmâ-ileyhe iltifât yollu beyân eylediği gibi Sırb ahâli-i

tüccar mu‘teberânı tarafından dahi çend nefer kesân gönderilüp bu husûsa teşekkür ibrâz eyledikleri cümle-i tahkîkatdandır bu fikrayı okuyanlar ne derse desünler bu da böyle vukû‘ bulmuş idi.

Bâlâda beyân olunan müstahfızân taraflarından Dersaadet’e gönderilmiş olan mezkûr kesânın Mâliye Nâzırı bulunan Musa Safveti Paşa’nın hüsn-i himmetiyle işleri yoluna girüp ve hazînece hakları olduğu her sûretle meydâna çıkup açıktan olarak üç sene pes-mânde kalmış olan mezkûr ma‘âş ve mahiyeleri ihsân-ı şâhâne olunup iki seneliği Vidin emvâlinden ve bir seneliği Sırb mal-ı maktû‘undan verilmek üzere havâlesi i‘tâ buyruldu bunun üzerine ahâli-i İslâmın servetine ve kesb-i ticâretlerinin ilerülenmesine bâdî bir keyfiyyet olmuş idi.

Bu âvânda merkum Voçik ve Avram’ın Vidin’den Sırbistan’a avdetleri için ruhsat-ı seniyye şeref-ta‘alluk edüp ol vechile ânlar dahi Sırbistan’a avdet eyleyüp Emâret-i Sırbiye’nin işleriyle meşgûl bulundular. [197]

Mezkûr haraccı keyfiyyetinden sonra muhâfız-ı müşârün-ileyh Sırbliya hürmet ve ri‘âyetini ziyâdeleştürüp hatta li-ecli’z-ziyâret Aleksander Bey’in hemşfresi “İstamenko’nun” hânesine gidüp bağçesi olmadığından ittisâlinde bulunan İslâm kabristanı hâil bulunmuş olduğundan oradan mikdâr-ı vâfi arsa-ı mersûmeye hibe ve i‘tâ eyleyüp ânlar dahi divârı dâhiline istedikleri mikdârı alup haylice kabirleri düzledüp bahçe ve (h)avlu yaptılar ahâli-i İslâm bu keyfiyyetden dolayı kendüsünden dil-gîr olmasına ibtidâ bu kabristan sebebiyyet vermiş oldu.

Mezkûr kabristandan dolayı ahâlinin kendüsünden hoşnûd olmadıklarını müşârün-ileyh haber aldıkda cümleye iğbirâren merkum Permeneci İsmail Ağa’ya iltifât etmeğe başlayup ânın teşvîkatıyla Belgrad Kal‘ası’nın her bir tarafında defîne aramağa mübâşeret etdi bu hâllerini kethüdâ ve eniştesi bulunan Istabla-ı Âmire pâyelülerden Çolak “Ali Bey” gördükde mecbûren terk-i hizmet ederek Dersaadet’e gittikde ahâlinin menfûru olup bâlâda ahvâli sebkât eden Uziçeli Küçük Ağa demekle ma‘rûf İbrahim Efendi’yi getirüp kethüdâ nasb eylediğinden ahâli-i İslâmın adem-i hoşnûdiyyetlerine bir kat daha bâ‘is oldu.

Hazînedâr ve dîvân efendisi bulunan mûmâ-ileyh İshak Efendi dahi bu gidişi beğenmeyüp bir takrîb memleketine gidüp umûr-ı zâtiyyesini rû'yet eylemek ve yine avdet etmek üzere ruhsat alup terk-i hizmet eyledi.

Şurası garâib nev'inden oluyor ki mûmâ-ileyh efendi gideceği zamân mûmâ-ileyh Raşid Bey'i celb ve miyânelerinde olan dostluklarına binâen haraccı keyfiyyetine dâ'ir müşârün-ileyh tarafından Bâbîâlî'ye yazılan inhânın müsveddesini mahremâne irâe eyleyüp meğerçi bu yazılan ma'hûd inhâda muhâfız-ı müşârün-ileyh evvelce mîr-i mûmâ-ileyhle istişâre etdiğini ve ânın re'yle haraccı odasına teşrîf eylediğini derc ve hikâyeye olunduğunu görünce ta'accüb edüp bunun bu vechile hilâf-ı inhâ edilmesine sebep ne olduğunu efendi-i mûmâ-ileyhden suâl eyledikde muhâfız paşa hiddetle yapmış olduğu yolsuzluk devletçe kendüsüne dokunacağı melhûz olup ve bu bâbda şâyed kendüsü nefy olmak dahi ihtimâli olup kendüsü nefy olmadan ise sebebiyyet [198] senden olduğu anlaşılınca seninle iş kapadılmış olursan nefy olursan da müşârün-ileyh seni tîz vakitte kurtarır ve lâkin kendüsünü kurtarmaklık güççe olacağı mütâla'asının üzerine bu vechile inhâya derc edildiğini söyledikde işte mîr-i mûmâ-ileyh bundan sonra Belgrad'dan hicret ve çıkmaklık sıralarını aramağa ve her bir işi yoklayarak görmeğe ve her şeyde ma'lûmâtsizlik izhârına mübâşeret eylediğini mahreminden birisine hasbihâl yollu söyleyüp hikâyeye eylediğinden mesmû'umuz olmuş idi bendegânı işden nefret ettirmeklik böyle hâllerdir.

Bu aralık hâne ve emlâk fûrûhtu çoğalup meclise haber verilmeksizin Sırb'luya teslim edilmekde ve doğrudan doğruya nâib tarafından hüccet verilmeğe başlanup her ne kadar men' edilmiş ise bu men'iyâtın üzerine emir-nâme-i mezkûrun ahkâmı vechile Emâret-i Sırb'iye tarafından müdâhaleye kalkışdıklarından fî-mâba'd muhâfızın buyrulduhu bâlâsında bulunmayan hüccetle hâne ve emlâkın fûrûhtuna sahte nazarıyla bakılacağına ve hükmü nâfiz olmamasına dâ'ir muhâfız-ı müşârün-ileyh tarafından Sırb Emâreti'ne bir kıt'a takrîr resmi yazılıp irsâl etdirildi bu hâl ile bir müddet önü kesdirilmiş oldu.

3.6. Avusturya Cânibinden Miloş'un Sanî'asıyla Sırbistan'a Geçmiş Olan Katanalar ve Voçik'in Üzerlerine Gittiğine Dâ'ir

Bu esnâda merkur Miloş tarafından tertîb olunan kırk nefer Sırbli ve bir papas fedâkârlık yoluyla katana elbiseleri ve her bir edevât-ı lâzımeleriyle önlerinde ser-firâz olan "İstoban Çavakiç" nâm Sırbli mezkûr Bögürdelen Kal'ası'nın üst tarafında bir sâ'at mesâfeden ve Avusturya ülkesinden bir takrîb Sırbistan'a geçüp ve hayvanlarına râkiben ve süvâri "borularını" üfleyerek serî'an varoşa duhûl ve Sırb hükûmet konağını basup mal sandıklarını zabt ve naçalniki kayd u bend ederek mu'âvini merkur Ninik'i ve re'îs-i mahkemeleri bulunan kesânı nerdübân ayağında katl ve i'dâm eylediler.

Varoşundan olan tarafdârlarını celb ve her tarafa i'lân-nâmeleri neşr ve hükûmet-i hâzıranın aleyhine kıyâm edilmesi ve Miloş dahi geçmek üzere bulunduğunu derc ve beyân ve i'lânâtın akabinde orada merkur Miloş Bey'in karındâşı Avram'ın dâmâdı merkur Miloş Borik nâm kimesneyi ol-havâliye zâbit nasb eyleyerek [199] ve kendüleri taraf taraf dağılıp Sırbliyu cem' etmeğe mübâşeret eyledikleri haberi Belgrad'a gelince bâlâda zikri sebkât eden ve Raşid Bey tarafından muhâfaza beyân olunan tahrîkat-ı mezkûre tohumu işte şimdi bitmiş oldu.

Her nasılsa ol ânda muhâfız-ı müşârün-ileyh Aleksander Bey'in konağına gidüp Rusya konsolosunu dahi celb ve rü'esâ-yı Sırbiyeden lâzım gelen kesân dahi oraya da'vet olunup bu fesâdın önü kesdirilmesi müzâkeresine şürû' olundukda merkur Voçik gitmedikçe iş uzayacağı ve pek fenâlığı intâc edeceği melhûz olduğu anlaşılıp bunun üzerine kendüsüne cümle tarafından söylenüp ve meclisce tensîb görüldüğünü ifâde ve me'mûr eylediler.

Merkur Voçik'in her ne kadar okuyup yazması yok idiyse de bu me'mûriyyetine cevâben re'yiniz üzere giderim bu fesâdın önünü alırım ve lâkin evvel emirde dört a'zâ ve bir kâtîb ve bir re'îsden mürekkeb bir meclis-i Kriminal ya'ni meclis askeri şeklinde verilsün ve bunların serî'an harb usûlünce verecekleri hükme tarafımdan icrâ olunmak ve bunların hükmüne sonra da şöyle olmuş böyle gitmiş haksız icrâ edilmiş deyüp de muahharen mes'ûl tutulmamak ve yapacağımız

işlere başka taraftan ya'ni bu imtiyâza mugâyirdir diyerek müdâhale olunmamak ve olunacak olursa sem'-i i'tibâr edilmemek ve şâyed bu zuhûr eden keyfiyyetden iş-bu meclisde bulunan zâtlardan bile birisinin medhali olduğunu tahkîk ve anlamış olursam tarafımıza irsâlini istid'â eylediğimde tesâhub olunmayup serî'an tarafıma irsâl kılınacağına dâ'ir hey'etce bir sened verilürse giderim dedikde cümle tarafından kendüsüne ol vechile sened verilüp Aleksander ve müşârün-ileyh konsolos dahi imzâ eylediler ve istediği gibi meclis dahi tertîb ve ânların yedine dahi me'zûniyet senedi verilerek me'mûr edildi.

Merkum Voçik bunun üzerine üç dört gün gitmeyüp işi uzadup lâzım gelen me'mûrine ve kendü tarafdârlarına tahrîrât göndermekle meşğûl olup birbirini ta'kîben gelmekte olan haberler üzerlerine merkum Voçik'in bir ân evvel gitmesi elzem ve kendüsüne söylendikçe acele lâzım gelmez şu işde medhali bulunanlar tamâmıyla cevherlerini meydâna döksünler ba'dehû bir kerre de temizlenüp bu misillü fesâd [200] ve tahrîkatdan Sırbistan'ı tathîr etmiş olurum deyü red cevâb edüp nihâyet Belgrad'dan çekilüp ve iki top ve bir mikdâr Sırb asâkir-i nizâmiyyesini alup mezkûr Böğürdelen tarafına azîmet eyledi.

Merkumun Belgrad'dan asker ile çıktığı havâdisi şüyu' bulunca her taraftan hareket ve karşı Avusturya tarafından geçmiş olan mezkûr'l-mikdâr katanalarından ve kendülere tâbî' olanları Yadar nâhiyesinde ba'zılarını telef ve diğerleri ahz ü girift edilerek merkum Voçik'e getirülüp ol dahi meclis-i mezkûrun re'y ve karârı üzerine ol havâlide ve gerek Sırbistan'ın ba'zı kasaba ve kurâlarına gönderüp ka'ide-i atîka üzere kazığa [v]urdurup telef etdirdi.

Fesâd-ı mezkûrda medhali bulunanları tahkîk ve takım takım ele getirüp kimini katl ve ba'zılarını balta ile darb ve ekserîsini kayd-ı hayâtıyla mahbese ilka ve bu vechile işi bitirüp oradan Belgrad'a avdet ederken cumhûr-ı mezkûr tarafından Böğürdelen varoşuna zâbit nasb olunan merkum Miloş'u dahi katl eyleyüp hitâm-ı me'mûriyyetle geldiler.

Bu sırada garâib nev'inden ve münâsebitsiz olarak muhâfız-ı müşârün-ileyh Hâfız Mehmed Paşa ile Belgrad a'zâ-yı meclisinin bir nev'i kıyl ü kalleri vukû'

buldu ve burada beyânı münâsib değil ise de taşra me'mûriyyetinde bulunan bazı zâtın hareketi ne yolda ve ne vechile yolsuz işlerde buldukları bu işe kıyâsen bir nebze bilinmesi bâbında derc ve ilâve-i sutûr kılınmasına ibtidâr olunur.

Şöyle ki “Belübrak? Ali” nâm kimesnenin dokuz bin bu kadar guruş Sırbülara deyni olduğundan hânesini deyn mukabilinde Sırblyaya verilmek üzere ruhsat verilmesi bâbında muhâfız-ı müşârün-ileyhe arzuhâl takdîm edüp ol dahi arzuhâli meclise havâle eyledikde hâne-i mezkûrun ise bir tarafı Kadirî tekkesi diğer tarafları İslâm hâneleri olduğundan başka ol civârda hiçbir Sırbly hânesi dahi bulunmamış ve hâne-i mezkûrun mevki'i dahi Sırbly yedine geçdikde pek ziyâdesiyle mahzûru olduğu meclisce görölüp keşf olundukda hiçbir vechile cins-i âhere fûrûhtuna re'y verilemeyeceği ve bâ-husûs Belgrad ahâlisi öyle deyn için [201] Sırblyaya hânesini satmak oraca vaz' olunan usûl ve fermân-ı mezkûre ahkâmına mugâyir olduğunu bir tafsîl bâ-mazbata müşârün-ileyhe bildirildi.

Bunun üzerine İslâm dellâliyle ahâli-i İslâma fûrûhtu ve Sırblyulardan tâlibi zuhûr ederse “pey” kabûl edilmemesini mazbata-ı mezkûrun bâlâsına buyruldu keşide buyurmuş oldu buyrulduya derc ve emir eylemiş olduğuna imtisâlen iki mâhdan mütecâviz delâle nidâ etdirildikde nihâyet yedi bin bu kadar guruşa İslâmdan tâlibi zuhûr etdiğini yine bâ-mazbata beyân ve hâne-i mezkûr müşterisi olan kesâna teslîm olup olunmamasını istîzân eylediler.

Bu esnâda merkurum Voçik ve Avram Kâhya müşârün-ileyhin yanına gelüp bunlara keyfiyyeti açdıkdâ merkurum Avram cevâba âğâz edüp “hâne-i mezkûre bizim dellâllar tarafından fûrûht etdirilmiş olunursa on bin guruşdan ziyâdeye fûrûht olunabilür ve merkurum Ali'ye dahi gadr edilmemiş olur diyerek her nice ise müşârün-ileyhin zihnini taglît ve aldadup Sırb dellâliyle fûrûhtuna ruhsat istihsâl eyledi”

Ertesi gün “doboşlarını” ya'ni tranpetlerini ve çend nefer pandur ve bir me'mûr hâne-i mezkûrun pîş-gâhına gönderilüp fûrûhta başlanıldıkda çünkü Sırb dellâli ma'rifetiyle bir şey fûrûht eyledikleri hâlde tranpet ile nidâ etmekte olduklarından ol vechile İslâm mahallesi arasında tranpet nidâsını ahâli-i İslâm duyunca Devlet-i Aliyye'nin böyle bir serhadd-ı hâkaniyesini birer bahâne ile

günden güne fûrûht ve yed-i âhere geçmekte bunun men'î aranılmakta iken ve men'ine dâ'ir sarâhaten fermân-ı âli cümleye ma'lûm iken ve aynen muhâfızın yedinde dururken böyle Sırb dellâlıyla fûrûhtunu alenen memleketi fûrûht etmek demek olup böyle bî-ma'nâ keyfiyyetin icrâsına cesâret olunulduğundan ta'accüb ve herkes tarafından doğrudan doğruya emlâk ve hânelerini fûrûht eylemelerine bir yol açılmış ve bundan böyle men'î dahi gayr-i mümkün olup artık iskâna yer kalmayıp hemen hicret etmelerine yollar açılmış olup fakat bu bâbda mes'ûl tutulmamak için evvel emirde keyfiyyeti der-bâr-ı şevket-karâra bâ-mahzar-ı umûmi arz ve hicretlerine ruhsat istid'âsına kalkışacaklarına dâ'ir şurada burada sohbet ve ittifâka karâr vermekde olduklarını meclis-i mezkûr âgâh oldukda ve bir taraftan dahi kendülerinin [202] i'tibârlarını şikest eylemekte oldukları mazbataları helvâcı kâğıdı i'tibârında kalmadığından başka "sürüden ayrılan koyunu kurd kapar" fehvâsıyla keyfiyyeti ol sûretle Bâbîâli'ye bâ-mahzar-ı umûmî bildirildikde bi-eyyi-hâl kendüleri dahi mes'ûl tutulacağını bildiklerinin üzerine "hey'etce meclisten isti'fâya" mecbûr oldular ahâlinin ol vechile alenen söylenmesi ve meclisin hey'etce isti'fâsını kendüsüne takdîm eylediğini görünce hemen merkum Avram Kâhya'yı celb ve meclisin isti'fâ ve mazbatasını irâe ve keyfiyyeti hikâye ve ahâli-i İslâm söylendikleri yolda Dersaadet'e beyân-ı hâl etmiş olurlar ise hakkında iğbirâr-ı âliyi mûcib olacağını söyledikde merkum Avram cevâbında buna te'essüf etmek icâb etmez elbet Bâbîâli mebhûs keyfiyyeti bir kerre Aleksander Bey'den dahi suâl eder ol zamân ahâlinin bu bâbda haksız oldukları bildirilmiş olur.

Bunun üzerine mûmâ-ileyh Raşid ve Hakkı Beyleri nefy etmek murâd edüp bu dahi böyle hod be-hod açıktan icrâsı uyamayup kethüdâsı merkum Uziçeli Küçük Ağa'nın ta'lîmâtıyla Raşid Bey'i Semendire'ye ve Hakkı Bey'i Sokol Kal'ası'na müdür nasb edilmek ve bu hâl kendülere nefy olunmadan ziyâde te'sîri olacağına karâr ve ol vechile meclisi yanına celb edüp meclisten isti'fâ olunmuş mânî değildir hemen Hakkı Bey'e hitâben seni Sokol Kal'ası'na müdür nasb eyledim buyrulduyu yazılıyor yarın gideceksin demesi üzerine bî-çâre müddet-i ömründe Belgrad'dan bir sâ'at mesâfeye kadar çıkmamış ve zâten cesâreti dahi olmadığından şaşırıp

ağlamağa başlayınca yalnız ben isti'fâ etmedim cümlemiz birlikde isti'fâ eyledik diyerek afvını ricâya düşdü.

Müşârün-ileyh bu hâli görünce “diğer a'zâlara dahi başka başka me'mûriyyetleri vereceğim ve lâkin sen yarın Sokol'a gideceksin eşkıya başlığı nice olur öğrenmiş olursun ya sen gidersin ve yâhûd ben yarın muhâfızlığı alâ hâlihi bırağup Dersaadet'e giderim” dediğinin üzerine bu eylediği bühtânı nihâyetde fenâlığa netîce vereceği anlaşılınca meclisce mîr-i mûmâ-ileyh huzûrundan dışarıya çıkarılıp hâzırlanması için hânesine gönderildi. [203]

Müşârün-ileyh Hâfız Mehmed Paşa Hakkı Bey'in bu vechile ürkdüğünü görünce genişleyüp hemen ahâli-i mu'teberândan ve ulemâ ve imâm ve muhtâr ve tüccâr ve esnâf ve bakkal ve duhâncı ve hammâl makûlelerinden ibâret seksen beş kadar kimesneyi celb ve asâkir-i nizâmiyye kaim-makamı Kürd “Ali Bey'i” ve binbaşılıarı ve isti'fâ eden meclis a'zâlarını dahi tekrâren da'vet edüp bir meclis-i umûmî akd eyledi.

Cümlesine hitâben bir nutuk îrâd eyleyüp şöyle ki “ey ahâli benim meclisle da'vam var ben şimdiye kadar müşîr ve muhâfız idim işte bunları terk edüp bayâğı adam yerine kendimi koydum a'zâ-yı meclisle beni mürâfa'a edin ve hak kimde ise serbest olarak beyân eylemeniz için sizleri da'vet eyledim” diyerek dönüp meclise hitâben “niçün meclisten isti'fâ ediyorsunuz suâlinde meclis-i hâzır olan bu meclis hey'ete bakup ekserisi hiçbir vakitte müşîr ve muhâfız yanına girüp oturmamış doğru ve eğriyi fark ve temyîz edecek kesân aralarında pek az bulunduğundan beheme-hâl müşârün-ileyhe hak vereceklerini ve müşârün-ileyh akabinde ol hey'ete bir kıt'a mazbata-ı umûmî dahi yapdıracağını ve bununla ind-i devletde bilâ-sebeb leke-dâr olacaklarını ve öyle bir mazbata-ı umûmî mahalline takdîm olunca nefy dahi olmak ihtimâl olduğunu ve muhâfız-ı müşârün-ileyhin murâdı bu merkezde bulunduğunu hiss eylediklerinden hemen cevâblarında bizim isti'fâmızın sebebi Belgrad bir mevki'-i nâzike olup günden güne ince işler zuhûr etmekte ve politikalar dakika be-dakika değişiyor şâyed bir hatâda bulunup da sonralarında mes'ûl olmakdan ise evvelce işden çekilmek ve mugâyir-ı rızâ-yı âli hareketde bulunmamak

mütâla‘ası ve bu husûsa kanûnun dahi müsâ‘adesi olduğuna mağrûren takdîm eylediğimiz mazbatada dahi dere ve hikâye edilmiş ve bu mütâla‘a eylediğimiz mahzûrâtın sâlim olmaklığımızın üzerine isti‘fâya mecbûr olduk” dediklerinde “sizin isti‘fânız bu yolda ve lâkin sebebi Ali’nin hânesi keyfiyyetidir” deyüp isti‘fâ-nâme ve arzuhâl ve mezkûr mazbataların kâffesini meydâna çıkarup cümle muvâcehesinde bi’n-nefs kırâ‘at eyledikde işi herkes anlamış olduğu ve kendüsü dahi ol zamân bi’l-etrâf meallerini kesb-i ittîlâ‘ eyledi.

Meclis-i mezkûrun havf eyledikleri şurası oluyordu ki şâyed mazbatalar meydâna [204] çıkmazda iş anlaşılmamış olur ve müşârün-ileyh istediği gibi mazbata-ı umûmî almak kabil ve mümkün olur mütâla‘asında idiler mazbatalar meydâna çıkınca ve bâlâlarına keşide buyrulan mezkûr buyrulduklar görülünce ahâli-i merkumun bu bâbda meclis-i mezkûrun medhali olmadığını ve isti‘fâya haklı olduklarını anlayup hiçbir kimesne tarafından cevâb verilmeyüp sükût eylediklerinden müşârün-ileyh ahâliye dahi hiddetlenüp mûmâ-ileyh Raşid Bey’e ve a‘zâ-yı sâ‘ireye hitâben “sizler hâ’in-i devlet imişsiniz” diyerek pek çok münâsebetsiz sözler söylemeğe mübâşeret edince daha bir kat ahâliye bu husûs dokunmuş oldu.

Buna kâni‘ olmayup şâyed a‘zâ-yı meclis burada mevcûd iken cem‘ eylediği meclis-i umûmî bir cevâb vermediklerine zâhib olup ânları meclisten tard ve dışarıya çıkardıkda bu husûslara bir nev‘i cevâb vermelerini meclis-i umûmîden tekrâren iltimâs ve ibrâm eyledikde bunlar dahi cevâblarında eğerçi hânelerin Sırblyaya fûrûhtuna verilürse ekserîsinin hâne ve emlâkı deyn mukabilinde Sırblyada rehîn olup bir seneye varmaz kâffe-i Belgrad Sırblyaya yedine geçmiş olur ve bizim dahi hicret etmeliğimiz lâzım gelür hicrete ruhsat var ise ruhsat verilmesi münâsibdir yok ise derûn-ı varoşda bir karış toprak Sırblyaya fûrûhtu câiz değildir ve a‘zâ-yı meclisin bu yolda isti‘fâları dahi yolsuz değildir dediklerinde bunlara dahi hiddetlenüp ânlarla dahi yanından tard etdi.

Mûmâ-ileyh Hakkı Bey ol gün Sokol’a azîmet ve birkaç gün sonra Raşid Bey Semendire Kal‘ası’na gitdi işte bunlar zâhiren müdür nasb ve ma‘nen nefy olunuldu

bunların birine on yedi a'zâdan mürekkebe derme çatma kesândan ibâret meclis beldeye a'zâ-yı me'mûr etdi.

Sırb hükûmeti bu hâli müşâhede edince işlerine daha bir kat sekte geleceğini anlayup bu sırada meclis-i sâbık tesâhub edilürse belki bu sırada ânların taraf kazanılması mümkün olur ve bir de muhâfızlar azl ve nasb olundukça bunlardan ma'lûmât almalarına mecbûr olduklarını bildiklerinden işte bir sıradır diyerek hemen emâret tarafından merkum Voçik Raşid Bey'e gönderilüp keyfiyyetden suâl edildikde [205] cevâbında “vakt-i hâl iktizâsınca bu sırada birer müsta'id zâtın Sokol ve Semendire Kal'alarında bulunmaları lâzım gelmiş öyle bir zevât tedârik edilince Hakkı Bey'i Sokol'a ve beni Semendire müdürliğine muhâfız paşa tarafından ta'yîn olunup deyince” merkum cevâbında bu husûsda bizim tamâmıyla ma'lûmâtımız oldu bu bâbda muhâfız paşanın hareketi haksız ve yolsuzdur ve sizin me'mûriyyetinizden dolayı olduğunu kendüsü bizlere söyledi ve lâkin Emâret-i Sırbîye bu husûsa râzı olmayup sizin meclisde olmanızı arzu ediyorlar ve şimdiye kadar sebkât eden mesâlih-i mühimme sizinle muhâfızlar çevirüp ve bu emâret-i cedîdenin sizlerden her vechile emniyyeti dahi vardır ve gidüp muhâfız-ı müşârün-ileyhe resmen cevâb-ı kat'îyle söylenecektir ve sen gitmeyeceksin ve Hakkı Bey'i dahi yoldan çevireceğiz ve muhâfızın azli için kapu kethüdâsına yazılacaktır deyü Aleksander Bey'in selâmını dahi tebliğ eyledi.

Mîr-i mûmâ-ileyh yine cevâbında “emâretin bu vechile bizlere olan hüsn-i zannından memnûn olduk ve lâkin muhâfız bulunan zâtların her bir emrine itâ'at etmek ecdâdlarımızın gitdiği meslektir ve sizlere ve Aleksander Bey'e ricâ ederiz bizim için kendüsüne bir şey ricâ ve ifâde olunmasun ve benim gitmemekliğime şimdi muhâfız-ı müşârün-ileyh emir etmiş olsa bile yine evvelki olan emri üzerine hiç olmazsa Semendire'ye kadar giderim ve Hakkı Bey dahi avdet etmez” diyerek kestirme yollu cevâb-ı kat'î eyledi.

Ol vechile emâretin iltimâsına yol bırakmamış olduğunu her nasılsa muhâfız paşa haber alup gideceği gün mîr-i mûmâ-ileyhi yanına celb ve ziyâdesiyle iltifât

sıralarında bulunduyduysa da “kırılan cam” ta‘mîr kabûl etmez fehvâsıyla ruhsat alarak Semendire’ye azîmet eyledi.

Şurası garâibdir ki bu keyfiyeti bi’l-etraf Bosna vâlisi Osman Nuri Paşa haber aldıkda “öyle bir cezîre yerde ve serhadât-ı hakaniyede ve çiftlikât ve ze‘âmet ve tımârât ve emlâkı ve daha kırk beş târihinde yedlerinden alınarak eben an-ceddin hizmetlerinde kullanmış oldukları re‘âyaları olan Sırblulara terk olunmuş ve diğer bahâlarından yedlerine bir habbe bir akçe dahi verilmemiş ve nân-pare ve emlâkları târih-i mezkûreye kadar yedlerinde iken çiftçileri yedinde olup ve gözlerine karşı mutasarrıf olduklarını görüp [206] ve hicretlerine dahi müsâ‘ade olunmayup esir gibi kalmış ve sıdk u sadâkatden ayrılmayup ve hiçbir devletin himâyesine dahi bir kimesne dâhil olmayarak bu hâl-i buhrân içinde emr-i cenâb-ı pâdişâhîye her sûretle imtisâl eden bu ahâli-i Müslimenin zâdegânları yine hânelerini kapamayup da ebnâ-yı sebîlden gelüp gitmekde olan misâfir ândan isticlâb-ı da‘vât hayriyyet-i ömr ü şevket ve iclâl-i cenâb-ı şahânedede bulunan böyle iki hânedân zâtı ve a‘zâ-yı sâ‘ire ol sûretle bilâ-sebeb ve bunlar haklı oldukları güneş gibi meydânda iken Sırb milleti arasında bilâ-mûcib tahkîr olmalarına bir vechile rızâ-yı âli kail olmayacağından civâriyyet münâsebetiyle tahkîkatımın arz ve beyânına cesâret eyledim” yollu Bâbîâli’ye arz ve inhâ edüp ve Tatar-ı mahsûs ile irsâl eylemiş oldu.

Bu inhânın vürûduna kadar meğerçi bu keyfiyetlerden Dersaadetçe bir ma‘lûmât alınmamış olduğundan hemen mîr-i mûmâ-ileyhümânın serî‘an Belgrad’a i‘âde olunmalarıyla kelevvel meclise me‘mûr edilmesinin ve haklarında ziyâdesiyle hürmet olunması te’kîdi bâbında bir kıt‘a emir-nâme-i sâmi şeref-vürûd etdiğinden bi’l-mecbûriyye mîr-i mûmâ-ileyhümâ Belgrad’a avdet etdirildi.

3.7. Müşârün-ileyh Hâfız Mehmed Paşa Niş Vâliliği’ne ve Belgrad Muhâfızlığı Hâfız Ahmed Paşa’ya Tevcîh Buyrulduğuna Dâ’ir

Bir mâhdan sonraca Niş vâlisi Vezîr “Hâfız Ahmed Paşa” Belgrad muhâfızlığına ve müşârün-ileyh Hâfız Mehmed Paşa dahi Niş vâliliğine becâyiş-i

me'mûriyyet eylemelerine dâ'ir irâde-i seniyye şeref-ta'alluk edüp fermân-ı âlileri gelüp müşârün-ileyh Niş'e vusûlunun sekizinci günü oradan dahi azl olunup uhdesine Musul Eyâleti tevcîh olunarak mahall-i me'mûriyyetine gitmek üzere Dersaadet'e uğradıkda ol esnâda zabtiye müşîriyyeti yeni ihdâs buyrulmuş olduğundan müşârün-ileyhin uhdesine ihâle olunup "Musul'a" gitmekden kurtulmuş olduysa da bu me'mûriyyet-i nâzikedede arası çok geçmeyerek Dersaadet mahbes-hânesinden firâr edenleri ahz ü girift etmek için İslambol'un kâffeten kal'a kapularını kapayup aramağa mübâşeret eyleyince böyle kapuların kapanıldığını Dersaadet'de hiçbir kimesne der-hâtır etmediğinden ve hatta "yeniçeri fitratında" bile kapanmamış olduğundan bu husûs efkâr-ı âmmeye dokunduğunu Bâbîâli haber alınca serî'an kapular açdırulup ve ol ânda müşârün-ileyh zabtiye müşîrliğinden azl ve tebdîl olundu kapadığından bir semere dahi hâsıl edemedi. [207]

3.8. Müşârün-ileyh Çerkes Hâfız Paşa'nın Zamân-ı İdâresinden Ba'zı Su'âl ve Cevâbı

Her nice ise gelelim sadede müşârün-ileyh Hâfız Ahmed Paşa Belgrad'a teşrîf edüp teslîm ve tesellüm kaide-i mer'iyyesini ba'de'l-icrâ üçüncü günü müşârün-ileyh Hâfız Mehmed Paşa Niş cânibine azîmet eylemiş idi.

Suâl-i Âkil Bey

Ey birâder evveli iliştiğim ve suâle mecbûr olduğum şu oluyor ki Aleksander Bey'in azliyle tekrâren olunan intihâbda merkum Voçik'in cehliyeti der-kâr iken ol vechile milleti kandırışına ve öyle temsîl ve ta'bîr buluşuna ta'accüb olunur ve Rusya Devleti tarafından gelmiş olan cenerâli ol sûretle râzı etdirüp de kendüleri Sırbistan'da iken intihâbın icrâ olunmasına bu dahi garâibdir ve bunlar Sırbistan'da oldukları ve toplar Groja nâhiyesi Sırblularına teslîm olunmuşken kangı Sırblu Aleksander intihâb ve mugâyirinde söz söylemeğe cesâreti olabilür bu keyfiyyet meydânda dururken bu husûsda beheme-hâl bir nev'i politika olmak ihtimâli vardır zîrâ açıktan açığa cenerâlin bu derece aldanmasını akıl kabûl etmez bu bâbda ma'lûmâtın nicedir beyânını ricâ ederim.

Cevâb-ı Nâkil Bey

Bâlâda beyân kılındığı vechile bu intihâbda yalnız Rusya Devleti Sırbistan'a hâmi olduğunu ve âna mürâca'at edilmedikçe Sırbistanca Devlet-i Aliyye açıkdan açığa bir iş icrâ edemeyeceğini millete başkaca bildirmek ve bir müddetden berü bu havâlîde şikest olan politikasını yine eski merkezini bulmak ve rü'esâ-yı millete dahi tanıtmak için olup ve bu sırayı cenerâl mûmâ-ileyh bildiğinden pek de ısrâra çıkışamadı.

Sâniyen râzı olmasına merkum Avram Kâhya dahi başkaca sebep olmuştur çünkü Avram gibi iş ve desîse bilür diplomât ve nâmezgir ve politika-ı zamâniyeye âşına Sırbli arasında başkası zuhûr etmemiştir ve Miloş'u ol derece meydâna götürüp politikanın peşinde gezdirmek ve Sırbistan'a serbestiyet kazandırmak yollarını ta'lim eden ve icâbında aşağı yukarı seğırtmek ve kendü cerr ü menfa'atini yıkmayarak yalnız vatan ve milleti için çalışan Sırbulardan bu yolda birincisidir. [208]

Bunun desîsesi ve husûsiyle beyân olduğu üzere Miloş ve Mihail Beyler ve gerek akrabalarından fi-mâba'd Sırbistan'a ayak basmayacağını ve intihâb edilmiş olsa bile kabûl ve tasdik olunmayacağı bu kerre şurûta dâhil edilmiş olduğunu cenerâl mûmâ-ileyhin ma'lûmu idi.

Bir de başlıcası başka familyadan bey intihâb ettirmekden ise zâten merkum Karayorgi'nin istinâdı Rusya Devleti'ne olup oranın politikasını gütmüş ve hatta Rusya Devleti tarafından Belgrad'ın vak'a-ı mâziyesinde merkum Karayorgi'ye birkaç bin nefer asâkir-i nizâmiyye ve birtakım mühendis ve me'mûrlar ve mühimmât dahi gönderilmiş olup ve Karayorgi'nin hezîmetinde oğlu merkum Aleksander Rusya'ya gidüp bunca müddetler orada bulunup ve Rusya Devleti tarafından kendüsüne tahsîs olunan ma'âşla bu vakte kadar idâre olunmuş olduğundan bunun intihâbı politikalarına mutâbık geldi.

Husûsiyle merkum Karayorgi Devlet-i Aliyye'ye ser-keşlik yolunda bulunup müddet-i medîde Sırbistan'ı zabt ve bâlâda tafsîlâtı beyân kılındığı üzere bir takrîb

Belgrad'ı dahi istilâ edüp ahâlisini katl eyleyerek gûnâ-gûn fesâdlar icrâ ve Devlet-i Aliyye ile muhârebesi olmuş iken cânib-i Devlet-i Aliyye'den oğlu merkum Aleksander'ın kabûl kılınmaması lâzım gelürken bunlara bakmayup ve hem-cinsi olmayan teb'asının intihâbını kabûl etmişken devlet-i müşârün-ileyhânın kabûl etmemesi bir vechile uyamayup ve bâ-husûs bundan dolayı Sırbistanca olan politikasını çürütmüş olacağı mütâla'a ve efkârı üzerine bi'l mecbûriyye râzı oldu.

Ve bu intihâb ise yalnız kendüsüne mukaddemâ mürâca'at edilmediğinden bu dereceye çıkmış idi ve mürâca'at olunmadığına dahi merkum Avram Kâhya ve Voçik ve Graşanin ve Simikler sebab-i müstakillî olmuş idi.

Çünkü bâlâda hikâye olunduğu vechile Mihail Bey'den kal'aya firâr ve ilticâlarında Rusya Devleti tarafından kendülere tesâhub edilmediğinden ânlar dahi ol vechile tanıtmamak yolunda bulunmuşlar idi. [209]

Suâl-i Âkil Bey

Merkum Avram ve Simikler ve Tenko'yu ve Resavece ne Milata'yı ben de tanıırım ve lâkin bu ifâdelerinde benim anlayışım imtiyâz kanûn-nâmesini yaptıkları vakit ol sûretle ibâre-i mezkûru derc ve ilâve ile Miloş'un yedinde kuvvet bırağılmamış ve sonralarından mahzûru mütâla'a olunup pek fenâ hâlde aldandıklarını mütâla'a ile Sırbistan'ın zimâm-ı hükûmetleri bütün bütüne Devlet-i Aliyye yedinde kalmış demek olduğunu anladıklarından bi-eyyi-hâl bu bendin lağvı ve hiç olmaz ise hükmünün çürüdülmesiyle azl ve nasb husûsunu Sırp Beylerinin yed-i istiklâliyetinde olması politikaları iktizâsından olduğunu muahharen anlaşılmiş ve ol vechile politikaya teşebbüs olunduğu ve bir de merkum Mihail'in ol zamân hadâset-i sinni cihetiyle âmmisi merkum Avram kumandâyı ele alup ve zaten adâvetli ve birâderi Miloş'un efkârında ve teferrüd dâ'iyesinde bir adam olduğunu ve istediğini işlemeğe alışmış olduğundan ol dahi bu usûle alışmadığından ol vechile işi aksine çevirüp nihâyetde bunlar dahi bend-i mezkûru beyân eylediğin yollar ile çevirdiklerinden başka merkum Mihail ve Miloş Beylerin familyasını ve merkum Avram'ı Sırbistan'dan tard ve rahat kalmaları için ol sûretle kal'aya dehâlet ve bu

desîselerini icrâ etdiklerinden ibâret bir mel'anet eyledikleri der-hâtır olunuyor bu zâhib olduğum politikaya sen ne dersin birâderim.

Her nice ise gelelim dersimize muhâfız-ı müşârün-ileyh Hâfız Mehmed Paşa'nın ibtidâlarında hareketi pek güzel olduğu ifâdenizden anlaşıldıysa da muahharen öyle münâsebetsiz hareketlerine dahi başkaca ta'accüb edilir.

Evvelâ hod be-hod haraccının olduğu meyhâneye gitmesi ve ol derece ısrârı üzerine her ne hâl ise Aleksander Bey ve rü'esâ-yı Sırbıye tarziye vermişlerken ve kal'aya kadar kendüsünü götürmeğe tâlib olmuşlarken öyle kal'a meydânından dönüp de Aleksander Bey'i konağına götürüşüne başkaca istiğrâb olunur.

Ve bir de bu keyfiyyetde Raşid Bey ol vechile mes'ûliyeti üzerine alup bir nevi' fesâda yol vermesine tahsîn edilmek lâzım gelürken ol sûretle inhâya derc olunması üzerine hiçbir şey denilmez ise de ind-i devletde leke-dâr etmekden ibâret ve münâsebetsizlik etmiş olduğunu meydâna koymuş. [210]

Husûsiyle hâne-i mezkûr dolayından eylemiş olduğu mu'âmele ve öyle bir takım kendüyü bilmez kesânı toplayup da bi'n-nefs meclisle mürâfa'a olması bu dahi lâyiksiz ve şân-ı hükûmete sekte iras eder bir şey olup bundan bir semere hâsıl olamaz ve bundan sonra hânelerin fûrûhtu ilerüde çoğalmasına ve men'i dahi müşkil ve kabil olmayacağını der-hâtır etmek lâzım gelürdü bu işlerine başkaca ta'accüb edilecek bir hareketde bulunduğunu meydâna koymuş.

Bosna vâlisi Osman Nuri Paşa'nın mîr-i mûmâ-ileyhümâ haklarında olan inhâsı ise bi-hakkın pek yolunda imiş ve iş bilür bir zât olduğunu bu bâbda ol dahi meydâna koymuş ve yazdığı yolunda hayr-hâh-ı millet ve vatan bir zât imiş.

Her nice ise muhâfız-ı müşârün-ileyhin bu hâllerine bir diyecek kalmamış fakat "hoca kadın sen de şaş ben de şaşayım" darb-ı misâlından başka bir şey denilemez her ne hâl ise şu Aleksander Bey'in konağına gitmesine ve tarziye kendü tarafına olmasına ve mütâla'ası ne olduğunu ma'lûmâtın var ise lütfen tafsîl buyurmalarını ricâ eylerim.

Cevâb-ı Nâkil Bey

Aleksander Bey'in konağına gidişine ol zamânda dahi bir manâ verilemeyüp ve bir nevi' ma'lûmât dahi alınamamış idi fakat müşârün-ileyh meyhâneden çıktığının akabinde her vechile hatada bulunduğunu anlayup bir sûretle gönül almak ve şâyed Emâret-i Sırbıye tarafından keyfiyeti Dersaadet'e arz ve inhâ olunursa ehven sûretle yazılması mütâla'a ve politikasını çevirmekden ibâret olduğunu ba'zı ârifler tarafından istihrâc ve söylendiği istimâ' kılınmış idi ve lâkin politikası pek ham kalup işe girmedi.

Suâl-i Âkil Bey

Uziçeli Küçük Ağa dedikleri Hisârı-zâde İbrahim Efendi ahâlinin menfûru ve husûsiyle merkum Miloş Bey'in dîvân efendisi makamında ve birlikde Dersaadet'e gidüp ve mine'l-kadim Miloş'a istinâdı olduğu cümle indinde müselleme ve husûsiyle Halit Bey'in ruhî mesâbesinde olup birlikde Miloş'a envâi' yollar ta'rîf eyledikleri ma'lûm iken bunun kethüdâ etmesine muhafız-ı müşârün-ileyh Hâfız Mehmet Paşa'yı kim teşvîk [211] eyledi ve bir de merkum Permeneci İsmail Ağa bâlâda tafsîlen beyân olunan işlerde vukû' bulan seviyy-i hareketini herkes bildiğinden başka vükelâ-yı devletin dahi ma'lûmu iken ol vechile kendüsüne i'tibâr ve re'yiyle "defîne" aranılmasına teşebbüs eyleyişi aklın verâsında bir iş olup defîne aramak ise cünûn alâmeti olduğundan bunun hakîkatine âgâh olmaklığa ben dahi pek ziyâde merâk eyledim bu bâbda bir nevi' ma'lûmât ve istimâ'ın yok mudur zîrâ merâk olunacak bir keyfiyettir ve her ne kadar bu suâlime münâsebet yok ise de sadedin hârici olarak suâle ibtidâr ve lütfen tafsîl buyurmalarını ricâyâ cür'et eyledim.

Cevâb-ı Nâkil Bey

Merkum Küçük Ağa'ya i'tibârî "suhtelik" gidişini sevdiğinden ol dahi oldukça âlim olduğundan böyle kimesne ke'enne cins-i âher tarâfdârı olmaz hülyâsı üzerine ve bir de Sırbular merkum Küçük Ağa'ya i'tibâr etdiklerinden ve bir müddet Miloş'un dîvân kitâbetinde bulunduğundan şâyed vâkîf olduğu esrârı ve Sırbunun politikasının temeline ve gidişlerine muttali' olurum mütâla'ası noksaniyyeti sebeb

vermiş idi ve merkur İsmail Ağa'nın i'tibârına gelince meclis belde ve ahâliye iğbirâren olduğunu dahi ashâb-ı merâkdan ba'zılar bu yolda tahkîk etmiş olduğu ol zamân istimâ' kılınmış idi.

Suâl-i Âkil Bey

Amân azîzim muhâfiz-ı müşârün-ileyh ashâb-ı merâkdan olup olmadığını işte burada suâl etmekliğim icâb etti çünkü ol vechile ya'ni meyhânede harâccı odasına gidüp de ol sûretle davranışına muahharen Raşid Bey'i inhâya derc edişine ve meclisle kendüsünü mürâfa'a etdirişine ve defîne araşdırmasına ve kabristândan Aleksander Bey'in hemşiresine arsa vermesine ve bilâ-mûcib mîr-i mûmâ-ileyhümâya ol derece kasd ve hânedânlarının kapanmasına kadar yürüdüğü husûslara akıl kârı denilemez ve husûsiyle defîne aramağa kalkıştığı tamâmıyla cünûniyetini meydâna koymuş demektir bu zât alıktır cünûn muydu.

Cevâb-ı Nâkil Bey

Müşârün-ileyh ashâb-ı merakdan olduğu müşâhede edilmemiştir hemen ziyâdesiyle hiddet-i [212] mizâc olup ve bir kimesnenin ihtârına sem'-i i'tibâr etmeyerek bu hiddetle icrâ edegeldiği keyfiyyetlerden muahharen nedâmet etmekte idi bu nedâmet ciheti merâk illeti olduğuna manâ verilemez

Mîr-i mûmâ-ileyhümâya ol vechile mu'âmele etmesi mahzâ sebep şu oluyor ki müstahfızânın mezkûr iki senelik ma'âşları hazîne-i celîleden ihsân olunup geldikde kırk beş târihinde Niş ve Arnavudluk taraflarına hicret etmiş olan Köprü ve Yagodina kasabaları ahâlisi miyânında bulunan ashâb-ı tumârât ma'âşlarını terk edüp mezkûr iki bölük topçu askeri ma'âş ve ta'yînâtlarına karşılık gösterilmiş olduğundan sinin-i mezkûreteyn bedel ma'âşlar mahlûl ve hazîne-mânde kalması icâb ederken bu ihsân olunan akçe miyânında hisse-i mezkûreleri dahi gelmiş bunun mikdârı taksîm defterinin icmâl yekûnuna sehven geldiği şerh verilerek tenzîl ve hazîneye râci' olduğu gösterildiğinden ve kendüsüne hisse gösterilmediğinden dolayı ol vechile mu'âmele-i gayr-ı lâyıkaya çıkışmış olduğu muahharen istimâ'ımız olmuş idi.

Hatta müşârün-ileyh Mehmed Paşa istihkâmın “Sava” Kapusu tabyası mine’l-kadim iskeleye doğru çıkmış olup topları kal’aya alınmış bulunduğundan orasının hendek ve dîvârını Sırb Emâreti’ne fûrûht edüp ânlar dahi hedmiyle iskele meydânına ilhâk etdiler.

Diğêr suâllerine gelince bir şey diyemem iş kendüsünü meydâna koymuş olduğundan “yaş deri” gibi nereye çekilür ise gelür dedikleri bunda dahi her neye zâhib olunulsa ma’nâ kabûl eder hareketleri vukû’a geldi daha ziyâde söylemeğe gelmez çünkü bir müşîr-i âlişândır elbet ol rütbeyi hâiz olunca ind-i devletde sadâkat ve ma’lûmâtı tecrübe olunulmuşdur bu bâbda bir şey denilmiş olsa devlete râcî‘ olacağından bu bâbda keff-i lisân etmekliğim muhassenâtı mûcibdir fefhem

3.9. Müşârün-ileyh Hafız Ahmed Paşa’nın İşe Mübâşeretî

Suâl-i Âkil Bey

Ey birâder azîzim işte şimdi kaziyeye anlaşılmış oldu her ne olur ise kapmak husûsundan neş’et ediyor ve bu bâbda pek çok söylenecek ve suâl edilecek mevâdd var ise de bu bâbda bu kadarca ile iktifâ edelim gelelim sadede halefi müşârün-ileyh [213] Hâfız Ahmed Paşa’nın hareket ve gidişini ve muhâfızlığı zamânında ne vechile işlere fezleke verildiğini ve ahâliye mu’âmelesi nice olduğunu lütfen bunun dahi beyânını ricâ ederim.

Cevâb-ı Nâkil Bey

Müşârün-ileyh Hâfız Paşa beyân olunduğu üzere bin iki yüz altmış bir târihinde Belgrad’ı teşrîf edüp üçüncü günü me’mûriyyet emr-i âlisini kırâ’at ve muhtasar ve müfîd bir nutk-ı resmî irâd eyleyüp herkese hüsn-i iltifât gösterdi.

Ve yirmi gün kadar ahvâli ve gidişi tahkîk ve tecessüs edüp hemen şeref-vürûd eden mezkûr emr-nâme-i sâmî ahkâmını derc ile mîr-i mûmâ-ileyhümânın meclise girmelerini ve diğêr a’zâlar dahi ânların ma’rîfetiyle intihâb edilmesi muktezâ-yı irâde-i seniyyeden olduğu beyânına da’ir ahâliye hitâben bir kıt’a buyruldu mahkemeye irsâl edince ânlar dahi celb olunup bi’l-mecbûriyye dâhil-i meclis oldular.

3.10. Müşârün-ileyh Ahmed Paşa'ya Yanya Vâliliği ve Belgrad Muhâfızlığı Yine Mehmed Vecihi Paşa'ya Tevcîh Buyrulduğuna Dâ'ir

Muhâfız-ı müşârün-ileyh İslâm ve Sırbuya her vechile hüsn-i mu'âşeret yoluna dönülüp ya'ni ahâli-i Müslime ile Sırbu miyânında hüsn-i mahabbet peydâ olması için iki üç günde bir kerre ahâli-i İslâmın ve gerek Sırbu rü'esâlarının ilerü gelürlerini bir yere götürüp ve birlikde şeş-hâneler ile nişân atdırmak ve balolara götürmek gibi yollara dönülünce Sırbular dahi mecbûren Topçuderesi gibi mesîre-gâh mahallerde ziyâfetler tertîb ve ara sıra muhâfız-ı müşârün-ileyhi ve mu'teberân-ı ahâliyi da'vete başlayup bu hâl ile girişilmiş ve muhâfız-ı müşârün-ileyh Hafız Ahmed Paşa "Yanya" eyâlet vâliliği uhdesine tevcîh buyrulup Belgrad-ı dârü'l-cihâd muhâfızlığı dahi def'a-ı sâni olarak sene-i Hicriye'nin bin iki yüz altmış üç târihinde müşârün-ileyh Mehmed Vecihi Paşa'ya tevcîh ve me'mûr buyrulmuş oldu.

3.11. Aleksander Bey'in Kazanlık'ta Cennet-mekân Abdülmecid Han Hazretleri'nin Hâk-pâlarına Yüz Sürmek İçün Gittiğine Dâ'ir

Bu esnâda merkum Aleksander Bey selefleri misillü el'ân hâk-pâ-yı şâhâneye yüz sürmemiş olduğundan Dersaadet'e gitmesine ruhsat buyrulmasını arz ve niyâz etmesi üzerine zât-ı şâhâne ol esnâda Kazanlık'a teşrîf buyuracaklarından oraya gelmesine dâ'ir irâde-i seniyye ta'alluk buyrulmuş olduğundan arası çok geçmeyerek Sultan "Abdülmecid Han" hazretleri oraya teşrîf ve merkum Aleksander Bey dahi rü'esâ-yı Sırbiyeden lâzım gelenleri alarak hâk-pâ-yı şâhâneye gitmiş idi. [214]

3.12 Müşârün-ileyh Vecihi Paşa Bu Kerre dahi Belgrad Muhâfızlık Umûruna Mübâşereti

Müşârün-ileyh Vecihi Paşa ba'zı umûr-ı mühimme zımında Deraliye'de daha bir müddet eynlenmesi icâb etdiğinden yerine yeğeni Abdülhâlim Bey'i kaim-makam gönderüp müşârün-ileyh Hâfız Ahmed Paşa ile teslim ve tesellüm ka'idesini icrâ edüp müşârün-ileyh dahi mahall-i me'mûriyyetine azîmet buyurdu.

Burada tuhaflık nev'inden olarak bir keyfiyyet vukû' buldu şöyle ki "müşârün-ileyh hîn-i azîmetinde hasbe'l-beşeriyye "Yanya" vâililiğine da'ir olan emr-i âliyi dîvân kâtibi yâver efendi Belgrad'da unutup bırakmış ve kaim-makam mûmâ-ileyh bulup ne sebebe mebnî ise birkaç gün tevkîf ve doğruca Bâbiâli'ye takdîm edeceğini mûmâ-ileyh Raşid Bey bi't-takrîb âgâh oldukda evâmir-i mezkûreler kendüsüne teslîm edilmesiyle serî'an müşârün-ileyhe gönderilmesini ricâ eyleyerek her nasılsa alup Tatar-ı mahsûsaya üç bin beş yüz gurusu harcırah vererek Yanya'ya karîb bir mahallde isâl etdirdi.

Eğerci müşârün-ileyh ol vechile bilâ-emr-i âli mahall-i me'mûriyyetine gitmiş olsa idi pek ziyâde mahcûb kalacağı gibi belki ind-i devletde dahi leke-dâr olmaklığına sebep olurdu işte mîr-i mûmâ-ileyh bu muhâfız paşaya dahi bu kadarca bir hizmet edebilmiştir.

Cevâb-ı Nâkil Bey

Müşârün-ileyh Vecihi Paşa Dersaadet'den Belgrad'a teşrîf edüp hâl-i hâzırayı temâşâ eyledikde Belgrad ise bıraktığı gibi evvel hey'etde bile kalmayup bütün bütüne elden çıkmak derecesine gelmiş ve vakt-i hâl icâbınca ahâli-i İslâmın günden güne dûçâr-ı mihen ve meşakkat olduklarını ve dertlerine çâre edemeyeceğini anlayup alâ-hâlihi hüsn-i mu'âşeret ve herkese birer sûretle iltifât yolunu tutmuş olduğundan bu kerre dahi cümleyi hoşnûd eylediler.

Bu esnâda merkum Aleksander Bey dahi Kazanlık'dan avdet eyleyüp miyânelerinde hüsn-i ülfet peydâ olunup İslâm ile Sırbli aralarında konuşunca hüsn-i mu'âmele olunulmasını tarafeyn-i cümleye te'kîden tenbîh eyledi.

Tuhaf ve garâibden olarak bir keyfiyyet vukû'a gelüp her ne kadar beyân edilmesi sadedin hârîci ve mûnâsebetsiz ise de artık hikâye kılıklı tafsîlen ifâdeye mecbûr [215] olmaklığım mahzâ bunca senelerden berü görülmemiş ve miyânede sohbet dahi edilmemişken bu kerre mülâkatımızın sonucu üzerine "Muhyiddin kaddese-sırrahu Hazreti Musa aleyhisselâm" ile ma'nâda görüşüp vukû' bulan suâl ve cevâb misillü teşbîh olmaksızın ben dahi siz birâderimle müdet-i medîde sohbe

ve meclisimizin uzanmasına medâr-i külli olmak maksadı üzerine ba'zı hikâyelerin ol vechile beyânına ibtidâr etmekdeyim binaen-aleyh mîr-i mûmâ-ileyhümâyâ kapucu başılık rütbeleri ihsân buyrulması merhum Aleksander Bey ricâ edüp ve icrâsına müsâ'ade olunacağı kendüsüne söz verilmiş olduğu kâtibleri tarafından mûmâ-ileyh Raşid Bey haber aldığı ânda muhâfız-ı müşârün-ileyhe gidüp Dersaadet'e gitmesine ruhsat istid'â eyledikde müşârün-ileyh dahi sebep-i azîmetini suâl etdikde merhum Aleksander Bey'in kendü haklarında olan mezkûr ricâsını haber almış ve şâyed iltimâsına müsâ'ade olunup da "rütbe" verilür ise Sırbunun iltimâsıyla gelecek rütbeyi kabûl etmiş olsa ecdâdının gitmiş olduğu mesleğin hâricinde ve dâimâ iddi'âsında bulunduğu sadâkatine mübâyin bir işde bulunmuş olacağı ve kabûl etmediği takdîrde Devlet-i Aliyye'yi gücendirmiş olacağından bu ise icrâsından evvelce "terk-i vatan" ederek me'mûriyyet-i sâ'irede isihdâmını bi'n-nefs Dersaadet'e gidüp ricâda bulunacağını beyân eyledi.

Muhâfız-ı müşârün-ileyh cevâben "bu mülâhazanız fi'l-hakîka yolundadır ancak Aleksander Bey'in iltimâsından mukaddem sizin için ben Dersaadet'de mahall-i âlîye şifâhen söyleyüp ricâ ettiğimden resmen inhâ eylemekliğime dâ'ir emr-i şifâhîyye almış olduğumdan bu keyfiyeden evvelce ben dahi inhâ etmişim artık gitmeğe hâcet yokdur" deyü red cevâb eyledikde mîr-i mûmâ-ileyh yine cevâba âğâz birle "hiçbir vakitte rütbe istihsâli arzusunda ve iltimâsında bulunmadım ve inhâ-yı âlilerinden haberimiz yokdur çünkü bir kerre Sırb rü'esâlarının ricâsı bu yolda tesâdüf etmiş gelecek rütbe ânların tarafından atf olunacağına binâen inhâ-yı âlileri üzerine gelmiş olur ise de artık kabûl edemeyeceğini bu bâbda mugâyir-i rızâ-yı âlide bulunmaktan ise Dersaadet'e gitmesine ruhsat i'tâsını ısrâr ve aşuru derece ricâ etdi."

Bunun üzerine muhâfız-ı müşârün-ileyh dahi ruhsat vererek icâb eden mahall-i âlilere [216] on iki kıt'a inhâ ve tavsiye-nâme ihsân eyledikten başka dâ'ire-i mahremiyette olarak Belgrad'ın hâli bitmiş "gemisini kurtaran kapudandır" hikâyesini dahi müşârün-ileyh kendüsüne söylemiş olduğu muahharen istimâ'mız olmuş idi bunda dahi Sırbli mîr-i mûmâ-ileyhi kazanamadılar.

3.13. Müşârün-ileyh Vecihi Paşa'nın Azliyle Belgrad Muhafızlığı Tepedelenli Selim Paşa'ya Tevcîh Buyrulduğu

Bundan bir mâh mukaddem meğerçi müşârün-ileyh Vecihi Paşa'nın dahi Belgrad muhafızlığından isti'fâsı vukû' bulduğundan Dersaadet'e avdet etmesiyle Belgrad muhafızlığı meşhûr Tepedelenli-zâde Selim Bey'e altmış üç târihinde bâ-rütbe-i vezâret uhdesine tevcîh ve me'mûr buyrulmuş oldu.

Çünkü Vecihi Paşa'nın Belgrad'a gelişi bâlâda hikâye kılındığı üzere Bosna vâliliğine gitmek maksadından ibâret olup muahharen gitmesi icâb etmeyince isti'fâsı vukû' bulmuş ise de başlıca isti'fâsının sebebi İslâmın Sırbli üzerine vukû' bulan da'valarına Emâret-i Sırbliye dikkat etmeyüp "avukat" usûlünce müddet-i medîde sürüncemede birağılup nihâyetde haksız cevâblar i'tâ edilmekde olup ânların ise serî'an da'vaları görülmesine kıyâm ve gûnâ-gûn tezvîrât ile peyder-pey Bâbîâli'den emir-nâme-i sâmilî istihâl eylemekde olduklarından bu hâl ile böyle bir mugâlatalı me'mûriyette bulunmaktan ise isti'fâ edilüp de gitmesi daha hamiyet ve saffet-i me'mûriyete yakuşur diyerek bu mütâla'ası üzerine olduğu cümle-i tahkîkatdandır.

Her nice ise gelelim hikâye-i mezkûreye mîr-i mûmâ-ileyh Dersaadet'e gitmeksizin bu azl ve nasb vukû' bulduğunun haberini aldığı ânda Zemun'a geçüp Deraliye'ye azîmet ve geldiğinde efendisi makamında bulunan ve bâlâda zikr-i cemîlesi sebkât eden müşârün-ileyh Mehmed Emin Ali Paşa hazretleri ol zamânda Hâriciye Nezâreti'nde bulunup kendüsüne ziyâdesiyle iltifât buyurup geldiğinden murâd ve niyâzında olacağı husûsu müşârün-ileyh ve gerek Bâbîâli'ye açup beyân etmeksizin müşârün-ileyh Selim Paşa geldiğini haber alup ve yanına celb ve geldiğine sebep ne olduğunu suâl eyledikde diğer nevi' hizmetle kayrılmaklık ve terk-i vatan niyetiyle geldiğini beyân eyledi müşârün-ileyh Selim Paşa kendüsüne bir şey demeyerek hemen ol asırda sadr-ı âlide bulunan müşârün-ileyh Raşid Paşa ve müşârün-ileyh Ali Paşa hazerâtına gidüp ifâde [217] ve ne sûretle olur ise bi-eyyi-hâl kendüsüyle berâber mîr-i mûmâ-ileyhi Belgrad'a avdet etdirilmesini ricâ eyledi.

Bunun üzerine Bâbîâli'ye celb olunup vakt-i hâl icâbınca Belgrad'da bulunmaklığına lüzûmu olduğunu ve müşârün-ileyh Selim Paşa'nın Belgrad'a me'mûriyyeti mahzâ kılâ'-ı sâ'irece ber-mûcib-i imtiyâz ba'zı husûsâtın tesvîye ve icrâsından ibâret olduğunu ve bu işlerin hitâmına kadar birlikde bulunmak lâzım geldiğini beyân buyrulup ve ol meclis-i vâhidde kendüsüne rütbe-i râbi'adan hocalık ve bir kıt'a nişân-ı âli ihsân olduğundan başka uhdesinde bulunan ze'âmet bedelinin üzerine senevî "altı bin" gurus evlâdiyyet şartıyla açıktan daha zamm-ı ma'âş ilâve buyrularak ol dahi bi'l-mecbûriye emre imtisâlen avdet edeceğine söz vermiş oldu ve lâzım gelen evâmir-i seniyyeleri almak üzerinde iken müşârün-ileyh Selim Paşa'nın azîmetinden sonraca daha bir müddetcik Dersaadet'de kalmış idi bu kerre dahi Belgrad'dan hicretle beliyyesinden halâs olamadı.

Gelelim sadede müşârün-ileyh Selim Paşa Belgrad'a teşrîf edüp teslîm ve tesellüm ka'idesini bi'l-icrâ müşârün-ileyh Vecihi Paşa dahi Dersaadet'e avdet eyledi.

Suâl-i Âkil Bey

Beyân buyrulan hikâyeden memnûn oldum zâdegân ve hânedânların böyle fedâkârlıkları ve sıdk u sadâkat ve mahabbet ve din ve devlet ve vatan kazıyyesinde sâbit ve nâmûslarını vikaye etmeleri ecdâdlarından kendülere bir yâdigâr ve mîrâs olup bir bendegî irtikâba sapup ve nâmûs-ı devlet ve milleti vikaye etmez ise hamiyet ve nâmûs iddi'âsında nice bulunabilür ve bulunsa bile kâzib ve denî olduğu ehl-i basîret indinde müsellemler bir keyfiyyetdir işte bu kazıyyede dahi kendüsü hamiyetini meydâna koymuşdur.

Her ne hâl ise bu kadarca ile bahsi terk edüp hemen müşârün-ileyh Selim Paşa'nın dahi muhafızlık-ı mezkûrda idâresi ne vechile vukû' buldu ve iş bilür bir zât mıdır çünkü Tepedelenli Ali Paşa hayatda iken "Mora" elde olup ol havâliye a'dâ tarafından vaz'-ı yed edileyemeyüp ve politikalarının icrâsına meydân vermiyordu her nasılsa kendüsü ol havâliden kaldırıldı Mora dahi elden çıkup Yunan [218] ismiyle krallık oldu her nasılsa müşârün-ileyh bu familyadan bulunmuş olduğundan beheme-hâl ecdâdı mesleğine imtisâlen sadâkat ve iş-güzârlığını meydâna

koymuşdur binâen-aleyh bunun hakkında dahi ma'lûmâtını ve müşârün-ileyhin idâresini beyân buyurmalarını hassaten ricâ ederim.

3.14 Müşârün-ileyh Selim Paşa'nın Vefâtıyla Belgrad Muhafızlığı Kıbrıslı Mehmed Paşa'ya Tevcîh Buyrulduğuna Dâ'ir

Cevâb-ı Nâkil Bey

Müşârün-ileyh Selim Paşa Belgrad'a teşrîfnde ol dahi herkese iltifât ederek her bir husûsâtın tahkîkine teşebbüs etmişken hastalanup ve günden güne hastalığı müştedd olup maâz-Allahü-te'âlâ nüzûl isâbet ederek vefât eyledi.

Bu cihetle kırk bir gün kadar Belgrad'da ber-hayât olup kal'a-ı bâlâda kâ'in meşhûr fâtihi "Mora" Şehid Ali Paşa'nın türbesine defn olundu garâibden olarak ba'zı ehl-i basîret bu husûsa ya'ni müteveffâ-ı müşârün-ileyhin karındâşı İsmail Paşa ile birlikde ve bir günde ve bir kıt'a hatt-ı hümâyûn dâhilinde olarak rütbe-i vezâretleri ve me'mûriyyetlerinin icrâsıyla berâber hâk-pâ-yı şâhâneye dahi berâberce yüz sürmüş olduklarından böyle iki karındâşa birden ikbâl teveccüh etmesi hiç emsâli vukû' bulmadığından beheme-hâl nihâyeti fenâliğe netîce vereceğini söylenmekte idi işte bu hâl husûs-ı mezkûru tasdîk etmiş oldu müşârün-ileyhin vefâtında yerine muvakkaten asâkir-i nizâmiyye-i şâhâne mîr-alâyı Hüseyin Bey meclis ma'rifetiyle kaim-makam nasb olunup bu keyfiyyet der-bâr-ı şevket-karâra bâ-mazbata beyân olundu ve burada mîr-i mûmâ-ileyh dahi Dersaadet'den avdet ve Belgrad'a gelmiş idi müteveffâ-ı müşârün-ileyh Selim Paşa'nın vefâtı cihetiyle yerine ya'ni Belgrad muhafızlığına mîr-i mîrândan Kıbrıslı Mehmed Paşa'ya bin iki yüz altmış üç târihinde tevcîh ve me'mûr ve ta'yîn buyruldu.

3.15 Müşârün-ileyh Selim Paşa'nın Zamân-ı İdâresinden Es'ile ve Ecvibesi

Suâl-i Âkil Bey

Müşârün-ileyh Selim Paşa'nın fi'l-hakîka vefâtı garîb olmuşsa da öyle şühedânın türbesine defn olunduğu kendüsünün hulûsu temîz olduğuna bir delîl-i

kâfidir ve bir de Şehîd Ali Paşa fâtih-i Mora bulunduğundan oralarını muhâfazaya tamâmıyla bezl-i vücûd eden Tepedelenli familyası olduğundan bu familyadan bir zâtı “kabir” komşuluğuna bu cihetle almış oldu. [219]

Cevâb-ı Nâkil Bey

Fi'l-hakîka ifâdeniz gibi ben dahi tasdîk ederim çünkü bunca senelerden berü türbe-i mezkûra hiçbir ferd defn olmamış idi ancak müşârün-ileyh Selim Paşa defn olunmuşdur “Rahmetullah-ı aleyh” şühedâ hakkında her ne hüsn-i zann olunur ise becâdır zîrâ ayât-ı kerîme ve ehâdis-i nebeviyye ile medh olundukları zâhir ve âşikârdır.

3.16 Müşârün-ileyh Mehmed Paşa'nın İşe Mübâşeret-i Beyânında

Suâl-i Âkil Bey

Müşârün-ileyh Mehmed Paşa'nın Belgrad'a teşrîfleri ve muhâfızlık idâresini ne vechile icrâ eylediğini bu politika-şinâs olup olmadığını ve ahâli-i İslâm ve gerek Sırblyaya ne sûretle mu'âmele ve hüsn-i mu'âşeretde bulunduğunu kerem edüp tafsîlen beyân buyurmalarını bi'l-hassa niyâz etmekdeyim.

Cevâb-ı Nâkil Bey

Müşârün-ileyh Mehmed Paşa ki muahharen rütbe-i sadâret-i uzmâyâ nâil ve Kıbrıslı deyü meşhûr olmuşdur bu zât-ı âli-kadr Belgrad muhâfızlığına teşrîf edüp hâmil olduğu emr-i âliyi resmen kırâ'at ve i'lân eyledikde herkese nush ü pend ile hüsn-i mu'âşerete kemâl-i dikkat edilmesine dâ'ir pek güzel bir nutk-ı resmî icrâ ve mûcîbince amel olunmasını cümleye te'kîden tenbîh eyledi.

Ve Belgrad'a nefy olunan meşhûr “Şebli Urbanı” dahi Dersaadet'den birlikde götürmüş idi müşârün-ileyh lisân-ı ecnebiyeye tamâmıyla âşina olduğundan konsoloslar ile politika ve mu'âmelesi yolunda ve husûsiyle Avusturya devlet-i fahîmesi hudûd me'mûrlarıyla mu'âmelesi pek güzel cereyân edüp hukuk-ı Devlet-i Aliyye'yi tamâmıyla muhâfaza eyledi bu esnâda Sırbistan'dan tard olunan merkum Miloş Bey muzmer-i derûnu üzere yine Sırbistan'da bir nevi' fesâd uyandırmak

emeline düşüp ve tahrîkatdan hâlî olmadığından ve ifsâda dâ'ir dâimâ akçe dahi sarf edegeldiğinden emâret-i hâzıranın aleyhinde bulunuyordu.

Emâret ise ol asırda cânib-i Devlet-i Aliyye politikasına mümâşât edüp hiçbir işlerini hâmîleri bulunan Rusya Devleti'ne düşürmeyüp doğruca Bâbiâli'ye mürâca'at edegeldiklerinden bu hâllerinin tebdîli husûsuna Rusya konsolosu tamâmıyla düşüp ve politikasını işlemekte bulundu. [220]

Her nasılsa merkum konsolos bir takım müfsid ma'rifetiyle ve Voçik'in familyasını taraf kazanup ânın vâsıtasıyla merkum Voçik'in emâret-i hâzıra ile miyânelerine bürûdet-i hafiyeye ilkasına bir yol buldu.

Merkum Voçik dahi mukaddeminde ve husûsiyle Böğürdelen vak'a-ı mezkûresinde ya'ni karşudan geçmiş olan kuttâlların ifsâd ve tahrîkatı sırasında kuvve-i cebriye ve kâffe-i Sırb milleti elinde iken Sırb Beyliği'ni zabt ve kendüsünü intihâb etdirmediğine nedâmet etmeğe ve böyle bir fursant yine eline girmek emeline düşürdü.

Bunun üzerine merkum Miloş'u yine Sırbistan'a götürmek ve ol sırada beyliği kendi kapmak efkârıyla politikasını Miloş'un politikasıyla hafiyen birleştürüp kendüsünün ve gerek Miloş Bey'in Sırbistan'da olan tarafdârları miyânelerine ittifâk-ı hafiyeye hâsıl etdirerek bir efkâra götürmüş ise de merkum Miloş'un Sırbistan civârına gelmesine ve bir takrîb bu tarafa geçmesiyle emâret-i hâzırayı dahi Mihail Bey'in zamânında olduğu gibi bir fesâd içine gark ve ol irâde Miloş'u telef ve kendüsünü intihâb etdirmek emel-i fâsidesinin kuvveden fi'ile götürmek politika ve desîsesi üzerine ke'enne Miloş ber-hayât oldukça böyle dâimâ Sırbistan'ı tahrîk ve karışdırmaktan hâlî olmaz ve hiçbir vakitte Sırbistan'da fesâd eksik olmayacağı ve Sırb milleti dahi rahat olamayacağından hemen bunun bir desîse ile ele getirülüp telef edilmedikçe bu fenâlıktan ahâli kurtarılmamış olacağını ve hem de Devlet-i Aliyye'nin politikasına takvîyet verilemeyeceğini merkum Avram Kâhya ve Simikler'e ve daha ba'zı rü'esâ-yı Sırbiye'ye her nice ise söyleyüp ve zihinlerini tağlît ile politikasına çevirüp kandırmış oldu.

Bu cihetle merhum Miloş'un celbi ne yolda mümkün olabileceğini tezekkür eylediklerinde emaret-i hâzıra ve gerek kendüleri merhum Voçik'e emniyet-i tâmmeleri bulunduğundan bi'n-nefs "Viyana'ya" gidüp merhum Miloşla görüşmek ve emâretin aleyhinde bulunmak ve Miloş'un emeli üzere politikasını icrâyâ ta'ahüd etmedikçe olamayacağı fezleke-i tezekkürlerinden anlaşılup bu yolda karâr vermişler idi.

Bunlar ise merhum Voçik'in muzmer-i derûnu ve çevirmekde olduğu politikasından haberdâr [221] ve âgâh olmadıklarından hemen muhâfız-ı müşârün-ileyhi dahi bu yola sevk etmek üzere ifâde ve bu politikalarının sebep-i aslîsi ke'enne Macaristan fitratı zuhûr edeceği emâre ve politikaları zuhûr edüp bu fitrat arasında şâyed Avusturya tarafında olan Sırbular dahi bâğlik yolunda bulunup da merhum Miloş bu sırada bu tarafa geçüp de fesâd uyandırmış olacağı ve bu hâl ise politika-ı devlete dokunmuş olacağını der-hâtır etdiklerini beyân ve bu ittifâka karâr verdikleri yola gidildiği sûrette hiç olmaz ise kendüsünün zihni tağlît ve me'mûlde kalup bu melhûz olan yollara kalkışmamış olacağından iş-bu teşebbüs edecekleri politikaya mâni' olunmaması çünki böyle bir politikanın icrâsı ise muhâfızların dahi re'yi munzamm olmaklığıla meydâna geleceğinden bu cihetle müşârün-ileyhe niyâz ve mu'âvenetde olmalarını dahi başkaca ricâ eylemiş oldular.

Müşârün-ileyh dahi bu husûsun nihâyetini anlamak için mümâşât sıralarını gösterüp evvel emirde merhum Miloş'un tarafdârlarına ri'âyet edilmek ve Permeneci merhum İsmail Ağa'ya iltifât gösterüp ve İsmail Ağa'yı Viyana'ya gönderilmek ve bunlara Miloş'un yine Sırbistan'a gelmesine "murâd-ı âli" olduğunu hafiyen imâ edilüp ziyâdesiyle açmamak üzere güyâ ittifâk edilmesini der-miyân eylediler ise de bu husûsa Aleksander Bey'in dahi ma'lûmâtı olmak lâzımdır deyü müşârün-ileyh tarafından söylendikde bizler her kangı politikada bulunur isek ol dahi birlikde bulunacağını Voçik ve Avram taraflarından beyân ve cevâb verildi.

Sırbistan işleri ise kâffeten bunların ma'rifetiyle idâre ve her ne murâd etmiş olsalar cümle Sırbli re'ylerine inkıyâd edecekleri emr-i âşikâr olduğundan müşârün-

ileyh dahi bu bâbda başka bir politika-ı müstahsen efkârında bulunduğundan hâzır bir yoldur açdılar diyerek bir nevi' ittifâkda bulunacağını ta'ahhüd-i şifâhiye eyledi.

Bunun üzerine merkum Voçik dahi Avusturya Devleti teb'asından olup da Sırb Hükûmeti hizmetine girmiş olan bir takım Nemçelülerin tardı ve kâffe-i hizmetlerinde Sırb milletinden ve bu imtiyâzı kazanınca cân-fedâ edüp bu yolda kan dökmüş olan Sırb evlâdlarından istihdâm kılınması iddi'âsına düşüp bu bahâne ile emâretle bozuşup teferrüd dâ'iyesinde bulunduğunu meydâna koymuş oldu. [222]

Bu iddi'â'sı Sırbistan ahâlisinin efkârlarına mutâbık gelüp miyânelerine mübâenet Voçik tarafına meyl ve hükûmet aleyhinde söz söylenmeğe başlanup bu sebeble Miloş ve Mihail Beylerin tarafdârı uyanmağa mübâşeret ve politikalarını tecdîde kıyâm ve sür'at eylemeğe şitâb [ve] Voçik tarafdârlarıyla birleşüp ittifâk-ı sahîha etdiler.

Müşârün-ileyh Mehmed Paşa ise merkum Voçik'in kangı politika üzerine işleyüp ve nihâyetini neye karâr verdirmek ve maksâdı ne olduğunu müşâhede edüp merkumun bu iddi'â'sı bütün bütüne Emâret-i Sırbîye miyânelerine bürûdet birağup pek çok müddet ittifâk ve işlemekte oldukları kadîm politikaları gerülenmiş ve etrâfin tahrîkât ve ifsâdına vakit bulamayacaklarını ve hakîkten o misillü mekteb görmüş ve diplomâya âşına kesân Sırbli hizmetinde bulunmaları politika-ı Devlet-i Aliyye'ye elvermeyüp çünkü böyle "politika-ı zamâniyeye" âşinâ ve diploma bilür kimesneler Sırb hükûmetinde bulduklarından bunların tardında ise her vechile muhassenâtı mûcib ve Devlet-i Aliyye politikasına elvermiş olacağından müşârün-ileyh dahi Voçik'e bir taraftan ateş verüp teşvîk ederek nihâyet hükûmet-i Sırbîye me'mûrlarının bu husûsdan dolayı cidden miyânelerine bürûdet ve nefsâniyet düşüp birkaç taraf olmalarına bâ'is bir keyfiyyet oldu.

Her nice ise ittifâk-ı mezkûr üzerine merkum Voçik Viyana'ya gidüp bir takrîb Miloş'u aldadup politikasına teslîmiyyet gösterdiği sırada muhâfız-ı müşârün-ileyh dahi ke'enne bir ân evvel Sırbistan'a gelmesine arzu ve politikası dahi ol merkezde olduğunu Miloş'a beyân etmek üzere mahsûsen merkum İsmail'i göndereceğini ifâde eyledikde bir kat daha Miloş Bey'e itminân-ı kalb hâsıl etdirdi.

Miyânelerinde bir niyete karâr vererek Belgrad'a avdet ve bu ihtilâtı ya'ni Voçik'in Miloş'la görüşdüğü ve bir nevi' ittifâk eylediği havâdisini Sırbistan'a şüyû' buldurunca cidden Miloş politikasına bir kat daha takviyet gelmeye başladı.

Merkum İsmail Ağa dahi Viyana'ya gönderilüp artık Miloş'a bütün bütüne emniyet gelerek kendüsü mezkûr Böğürdelen nâm-ı diğere Şapça kazâsına semt ve civâr bulunan Avusturya hudûduna vâki' ve Yankofça taraflarına geleceğini ve kazâyı mezbûr ahâlisi ise mine'l-kadîm kendü tarafdârı olup ve mukaddemâ fesâd uyandırmak [223] üzere geçürmeğe muvaffak olduğu katanaların yoluyla geçebileceğini ve ba'zı esrâr ve muzmer-i derûnunu ol dahi meydâna koyup müşârün-ileyhe her vechile teslîmiyetde olduğunu ve ânın sözüne i'timâd-ı külli edeceğini ve oradan geçmediği hâlde doğruca Belgrad Kal'a'sı'na geleceğini merkur İsmail Ağa'ya beyân ve gerüye avdet etdirdi.

Bu politika işlenmekte iken her ne esbâba mebnî ise muahharen bu keyfiyyet merkur Voçik'in efkârına mübâyin geldiğinden hemen miyânelerinde icrâ olunmakta olan nizâmâtlarını ta'tîl ve tesviye etmek için bir millet meclisi güşâdıyla bu arada kendü politikasını icrâ ve Sırb Beyliği'ni uhdesine almağa sühûlet ve intihâb dahi etdirebileceğini derk ve bu yola sapmış olduğunu müşârün-ileyh anlayınca ve bu husûs Rusya Devleti politikası fezlekesi icâbından olduğuna âgâh olunca ol dahi ba'zı mertebe Aleksander Bey'e ihtâr-ı keyfiyyet etmesi icâb-ı hâl ve maslahatdan olduğun üzerine başka bir sûretle imâ ve ihtâr eyleyüp merkur Aleksander dahi gafletten uyanup cidden Voçik aleyhinde bulundurulup bu cihetle miyânelerine mübâyenet ve bürûdet düşdü.

Bu ise bu keyfiyyetlerin ve işlenen politikaların hiçbirisi kendüsüne açılmamış olduğunu mîr-i merkur muhâfız-ı müşârün-ileyhe beyân ve hikâye eyleyüp ol dahi başkaca politikasını çevirmeğe mecbûr olup akraba ve ta'alukatından olanları hizmet-i Sırbiyeye almağa ve tarafdârlarını vikaye etmeğe mecbûr oldu ve miyâneleri "arap saç" gibi karışdı.

Bu esnâda Miloş ve Mihail Beylerin tarafdârları müşârün-ileyhe serbest gelüp gitmeğe ve politikalarını söylemeğe mübâşeret etdiklerinden bu sebeble müşârün-

ileyh Sırbistan'ın her bir politikasına muttali' olmağa muvaffak ve politika-ı Devlet-i Aliyye'ye takvîyet getürmekde iken merkum Miloş bâlâda zikr olunan ve Benkofça'ya hakîkaten geldiğini merkum Aleksander Bey haber alınca beheme-hâl tafsîlâtı sebkat eden katanalar gibi bu dahi cidden Sırbistan'a geçmek için geldiğine zâhib ve her ne kadar Voçik'in politika-ı hafıyyesine ve ittifâk-ı mezkûru üzerine geldiği söylenmiş idiyse de bu ittifâk nihâyetde hakkımda fenâyâ netîce verecekdir diyerek hemen Sırbistan'ın hudûdu [224] boyunda vâki' nehr-i Sava ve Tuna kenârlarının muhâfazasına Sırbistan ahâlisinden külliyyetlü asker sevk ve mürûr ve ubûrdan herkesi men' etmiş oldu ve bir kimesneye emniyet etmemeğe başladı.

Rusya politikası peşinde gezenler bu keyfiyyeti ser-rîşte ederek muhâfız paşa Miloş'u bu tarafa geçürmek emelinde olduğunu ve müşârün-ileyh Raşid Paşa hazretleri Viyana'dan geçerken kâ'in Miloş kendüsüne ziyâdesiyle kuvve-i mâliyyece hizmet eylemiş olduğundan ol dahi müşârün-ileyh Mehmed Paşa'ya emr-i hafıyye verdiğinden bunun üzerine mahall-i mezkûra geldiğini ahâli-i Sırbistan'a neşr eylediklerinden Belgrad varoşu Sırblular ile dahi bir nevi' ittifâk ve bu bâbda güft u gûya başlanup işi başka kalıba dökecekleri anlaşılınca merkum Voçik ve Avram ve Simikler ittifâk-ı mezbûrelerini külliyyen inkârda bulunup tamâmıyla keyfiyyeti muhâfız-ı müşârün-ileyh Mehmed Paşa'ya atf ve cümleye bildirilmiş olduğunu kılâ'-ı sâ'irede ahâli-i Müslimenin ma'âş ve mâhiyyelerini ber-mu'tâd tevzi'ne gitmiş olan mûmâ-ileyh Raşid Bey tamâmıyla anlayup ve serî'an avdet ve keyfiyyeti bi'l-etrâf muhâfız-ı müşârün-ileyhe ifâde ile işin önü kesdirilerek merkumûnun bu bâbda olan mel'anetlerini başkaca Sırbiye ahâlisine anlatmış oldu.

Hükûmet-i Sırbiye müşârün-ileyhin azline kıyâm edüp Rusya konsolosuna resmen ifade ve azli için ol dahi Dersaadet'e başkaca inhâ eylesmesini ricâ eylediler meğerçi ol vakte kadar merkum Aleksander ve tarafdârları Rusya Devleti'ne hiçbir iş iltimâs etmediklerinden iş-bu emâret-i cedîdenin birinci def'a vukû' bulan iltimâsları kuvveden fi'ile götürülmesi politikalarına mutâbık düşdüğünden hemen serî'an Bâbîali'ye elçiler tarafından bâ-takrîr-i resmî ricâ edilmiş ise de ol sırada ricâllerine müsâ'ade olunmayup red ile cevâb verilmiş idi.

Bu arada Avusturya Devleti fahîmesi teb'asından bulunan Hırvatistan ve Dalmaçya Sırbuları Devlet-i Aliyye'nin himâyesine girmek üzere birinci derecede olan rü'esâların beş altı nefer kesân bu tarafa geçüp merkurum Avram Kâhya ile birlikde müşârün-ileyhe gelüp beyân ve getürmüş oldukları mahzar-ı umûmîlerini takdîm eylediler müşârün-ileyh dahi cevâbında bu misillü işlerin icrâsına mübâderet olunamayacağı ve cânib-i [225] Devlet-i Aliye'den müsâ'ade gösterilemeyeceği gösterilmiş olsa cümlece olunan ittifâk Avrupa'ya mübâyin düşeceğini bu vechile iddiâ'larını Avrupa devletlerine evvel emirde beyân eylemeleri lâzım geleceğini söyleyüp mahzar-ı mezkûru dahi kendülere red eyleyüp bu keyfiyeti resmin gayrı olarak bi'l-etrâf Bâbîâli'ye inhâ edüp bu yolda davranıldığı tahsîn olduğuna dâ'ir cevâben gelmiş olan emir-nâme-i sâmîden anlaşılması idi.

Arası çok geçmeyerek müşârün-ileyh bâ-rütbe-i müşîri Fransa sefâret-i seniyyesine ta'yîn buyrulması lâzım gelüp ve beyne'l-vükelâ karâr verildiğinden bu vechile li-maslahaten azl ve yerine def'a-ı sâni olarak müşârün-ileyh Hâfız Ahmed Paşa'ya Belgrad muhâfızlığı tevcih olundu.

Müşârün-ileyh Ahmed Paşa Belgrad'a gelmesine muntazar iken ol esnâda Varoş Kapusu karagol-hânesinde bulunan asâkir-i nizâmiyye neferâtından bir nefer Sırbudan birisiyle vukû' bulan münâza'ada nefer merkurum tüfenk süngüsüyle Sırbuyu boynundan bir mikdâr cerh etdiğinden hemen ol civârda bulunan Sırbular silâhlanarak kapu-ı mezkûr önüne tecemmu' ve karagol-hâne bulunan asâkir-i nizâmiyye-i şâhâne üzerine hücum edecekleri anlaşılınca ânlar dahi mevcûd olan neferâtı silâh altına alup karşı durup harbe mübâşeret olunmak derecesine kadar geldiler.

Ahâli-i İslâm bu haberi aldıklarında bunlar dahi dükkânlarını kapayüp devletimizin askeri muhâsaraya alınmış ve karagol-hâne basılmış olduğundan sükût etmemiz İslâmiyetimize elvermez diyerek ol tarafa seğırtmeğe başladılar.

Her nice ise nefer merkurum oradan kedersizce kal'aya irsâl ve keyfiyyet müşârün-ileyh Mehmed Paşa'ya aks edince bu cem'iiyyetin serî'an dağıdılmasını ve

dağıdılmadığı hâlde mes'ûliyet Sırbli üzerinde kalmak üzere kal'adan müdâfa'aya mecbûr olacağını sûret-i kat'iyede Emâret-i Sırbiye'ye haber-i resmî irsâl eyledi.

Bunun üzerine hemen Rusya konsolosu işin içine girüp ve politikasına takviyet vermek efkârıyla müşârün-ileyhe gelüp nefer merkumun Sırbliya teslim olunmasıyla karagol-hâne pîş-gâhında siyâseten katl ve i'dâm edilmesini teklîf ve ibrâm sıralarında bulundu. [226]

Muhtalit bir komisyon teşkîl olunmadıkça ve sebep-i kıyl ü kal anlaşılmadıkça ve husûsiyle cerh olunan Sırbliyunun yâresi cüz'i ve vefât dahi etmemiş iken vefât etmiş olsa bile keyfiyyet tahkîk edilmedikçe siyâset edilmesine kangı nizâm ve hakkaniyete tatbîken gelüp ibrâm ve iltimâs ediyorsun ve vermeğe mecbûr değilim ve teklîfin saffet-i insâniyete yakışur mu deyü müşârün-ileyh cevâben söyledi.

Bu sûretle siyâset olunmadıkça fesâdın önü alınamayacağı ve daha fesâd tevellüd etmeden ise çarçabuk bunun siyâsetle söndürölmüş olacağını konsolos mûmâ-ileyhe tekrâr eyleyüp tamâmıyla ısrârda bulundu.

Haksız olan bir keyfiyyetin üzerine tarafeyn hükûmeti meydânda dururken bu vechile Sırbliyunun ayaklanması ve tevellüd edecek fenâlığa sebebiyyet kendü taraflarından olduğunu herkes görürken ve tasdik edeceği gibi insâf eylediğin hâlde sen dahi tasdik etmiş olursun zann ederim ve bundan dolayı fesâd olacak ise şimdiden mübâşeret etsünler ve ben müdâfa'aya hâzır ve âmâdeyim ahâli-i İslâm ise böyle bir hâlin zuhûruna teşne oldukları ve şimdiye kadar sabır ve tahammülleri yalnız rızâ-yı devlete mugâyir hareketde bulunmamak mülâhaza ve kemâl-i itâ'atları mâni' olup yohsa böyle hükûmetçe mübâşeret edilecek bir işe tamâmıyla ânların matlûbları hâsıl olacağı meydânda bir işdir ve işte cümlesi silâhlanup bu taraftan bir işârete muntazırlardır ânların gocundukları daha şurası oluyor ki Sırbliular bir fesâda mübâşeret edüp de bizim tarafımızdan kendülere ağmâz-ı ayn olunmayup müdâfa'aya dahi ruhsat verilmezse ol zamân kendüleri ve gerek mal ve eşyâları telef ve müdâfa'asız bitmiş olur.

Ve bu hâllerini Sırbular bildiğinden ürkek ve gevşek bir muhâfızın zamânında icrâsına ve fesâda kıyâm edilmesiyle Belgrad'ı zapt etmek politikaları fezlekesinden ve bu yollarda buldukları ve desîse ve mugalata ne merkezde olduğu cümleye ma'lûm olan bir keyfiyettir.

Benim azlimin arasında mûcibsiz ve fasl u temyîzi mümkün olan madde ve hükûmetçe bakılacak bir işi vazîfelerinden hâric böyle bir cem'iyet-i kesîre ve karagol-hâne [227] muhâsara altına alınmasına kıyâm eyledikleri neme lâzım deyüp de tarafımızdan gevşeklik ve belki ürkeklik edilür hülyâsıyla böyle bir cumhûrun dağıdılmasına hükûmet-i Sırbıye vazîfesini el'ân icrâyaya koymadığı bu işde medhalleri olduğu bu hareketleri te'yîd eder.

Ve lâkin benim din ve devletime olan sıdk u sadâkatim böyle haksızlığı görürken gevşeklik edüp bî- taraf durmağa hamîyyetim mâni'dir ve her ne kadar azl olunmuş isem nizâm-ı Devlet-i Aliyye selefimiz gelüp teslîm ve tesellüm ka'idesini icrâ etmedikçe kelevvel benim emrim burada nâfiz olduğunu ahâli-i İslâm ve gerek asâkir-i mevcûde bilürler ve itâ'at etmek vazîfelerindendir bu cihetle karagol-hâne-i mezkûre üzerine bir tüfenk atılmış olur ise serî'an müdâfa'aya mecbûrum deyü ibrâz-ı şecâ'at ve ilân-ı satvet ile tekrâren cevâb-ı kat'î verdi.

Meğerçi merkum Voçik'in teşebbüs etmiş olduğu politika-ı mezkûresine Rusya konsolosunu dahi dâhil etdiği gibi Belgrad ahâli-i Sırbusundan haylicesini dahi kendüye tabi' etdirerek böyle bir fesâda sebebiyyet verecek bir işin zuhûruyla kâffesi toplanmak ve emâret-i hâzırayı bitirmek ve böyle cumhûriyetle icrâ olunan iş ise kendüsüne atf olunmayacağı politikası icâbından olup böyle mûcibsiz şeyden ya'ni "habbeden kubbe" edilüp bu vâdilere iş çıkınca politika-ı mezbûresi her ne esbâba mebnî ise yürümeyeceğini fehim ve bu iş görülemeyeceğini idrâk edince hâzır bu kadar cem'iyet silâhlı oldukları hâlde bir yere gelmiş olduğundan fesâd uyandırılıp da ahâli-i İslâmı kal'aya kaçtırmak ve bu arada bütün bütüne Belgrad'ı zapt ve bu yüzden milletine bir şey dahi kazandıрмаğla bir kat daha milletde i'tibâr bulunması mel'anetine sapmış idiye de müşârün-ileyhin cesâretini ve konsolosa verdiği cevâbını anlayup ve kuvve-i cebriyye ile müdâfa'aya bî-pervâ mübâşeret ve

ilerüde hak kazanacağını ve İslâm dahi bir taraftan silâhlanup emr-i müşârün-ileyhe muntazır olduklarını re'yü'l-ayn müşâhede etdiğinden bi'l-mecbûriyye bu efkârdan dönüp çâresiz olarak bi'n-nefs Varoş Kapusu semtine seğırdüp cem'iyetin dağıdılmasıyla meşgûl oldu. [228]

Diğer taraftan konsolos mûmâ-ileyh dahi mahall-i cem'iyete gelüp Voçik'in mu'âvenetinde bulunduğu haberi müşârün-ileyhe gelince ol dahi ahâli-i İslâmın teskîni için mûmâ-ileyh Raşid Bey'i me'mûr edüp her nice ise fesâd uyanmaksızın tarafeyn işin önünü kesdirmiş oldular “ah cesûr âmir ile her bir iş suhûletle ele gelmiş olur” müşârün-ileyh Mehmed Paşa hazretleri bulunmamış olsa idi pek büyük bir gâile açılmış olurdu.

Merkum Voçik bu arada ya'ni bu fesâdın önünü kesdirmesinin çâresini güyâ bulamayup hemen Varoş Kapusu karagol-hânesinde bulunan asâkir-i nizâmiyye-i şâhâne ke'enne muvakkat sûretiyle orasının terk eylesini yüzbaşıya teklîf edüp her nice ise ol dahi merkumun sözüne aldanup karagol-hâne ve kapuyu Sırb pandurlarına teslîm ve ma'iyetinde bulunan asâkiri alup kal'aya getirdiği ahâli-i İslâm haber alınca böyle istihkâm üzerinde olan karagol-hâne ve kapunun Sırbluya terk edilmesi mugâyir-i rızâ-yı âli olup ve bizlere dahi müstahfazîn itlâk olunup da bunca senelerden berü almış olduğumuz ma'âş neye müfid oldu bu yolda cümlemiz telef olmaklığı kabûl eyledik diyerek silâhlanup ol tarafa seğırdiler.

Familyaları dahi kal'a civârı olan taraflara nakl edilmekte olduğunu mîr-i mûmâ-ileyh görünce biraz evvelce ahâliyi teskîn etmiş iken böyle birden bire yine silâha mürâca'at olunduğu ve sebebiyyetini suâlinde merkum Voçik desîse ile karagol-hâneyi boşaltdırup Sırb pandurları girdiklerinden dolayı olduğunu bi't-tefhîm biraz müddetçik sabr olunmasını ahâliye üslûb-ı hakîmâne ile tenbîh ve seğırdüp keyfiyyeti müşârün-ileyhe haber ederken Sırblu ise karagol-hâneyi aldıklarının üzerine çend nefer kesânın önlerine düşmüş olan Voçik'in ruhî mesâbesinde bulunan çarıkçı Miloş cumhûr-ı mezkûru tekrâren cem' edüp ve ânların tarafından müşârün-ileyhe bi'n-nefs gelüp nefer merkumun siyâsetini ve istihkâm

üzerinde bulunan kâffe-i karagol-hâne ve kapulardan asâkirin kaldırılmasıyla bütün bütün hedm edilmesini kuvve-i cebriyye sûretinde cevâb ve ifâde eyledi.

Bu iltimâslarının hiçbirisine müsâ'ade olamayacağından başka bu husûsdan dolayı vukû'a gelmiş ve gelecek nik ü bedin cevâbı Emâret-i Sırbluya râci' [229] olacağını ve kendüsü kâffeten Belgrad'ı yer ile hedmine kadar yürüyeceğini hiddetle resmâne red cevâb ve bunları huzûrundan tard eyledi.

Mezkûr karagol-hâne ve Varoş Kapusu'nu terk etmiş olan asâkir-i nizâmiyye dahi ol sırada kal'aya gelmiş bulundularsa da serî'an mahallerine avdet karagol-hâneyi kelevvel zabt eylemelerine ve pandur ve sâ'ire tarafından mûmâna'at olunur ise silâha mürâca'at edilmesine dâ'ir zâbitân-ı askeriyeye cümle muvâcehesinde emr-i kat'iyye verdi.

Sırblular böyle cevâb-ı kat'i aldıklarından ve müşârün-ileyh zâten şeci' ve cesur bir zât olduğunu anlayınca serî'an pandurların karagol-hâne-i mezkûreyi terk eylemeleri haberini irsâl eylediler.

Cumhuriyet-i mezkûr politikalarını kalıb-ı âhere nakl ile kal'a meydânı ittisâlinde vâki' merkum Voçik'in konağı önüne cem'iyet-i kesîre gelüp bir takım hezayânda buldukları müşârün-ileyhin nazarına tesâdüf edince ol zamân topların doldurulmasını emr edüp ve cem'iyet-i mezkûrun serî'an dağıdılması bâbında mîr-i mûmâ-ileyh ile merkum Voçik'e bi't-tekrâr haber-i resmî gönderdi.

Bunun üzerine cem'iyet-i mezbûre kal'adan müdâfa'aya teşebbüs edileceği ve ahâli-i İslâm dahi susamış ejderha gibi pür-silâh durup bir işârete muntazır olduklarını gördüklerinde hemen cümlesi oradan avdet ve istihkâm hâricinde vâki' merkum Simik Ustovba'nın konağına varup orada emâret-i hâzırânın gidişinden memnûn olmadıklarını söylenmeğe başladıklarında merkum Aleksander Bey bu hâli görüp bu keyfiyyet tarz-ı âhere dönüp ya'ni kendüsüne dokunacaklarını ol zamân anlayup ve Varoş Kapusu pîş-gâhında cem'iyet-i mezkûrenin dağıdılmasına sür'at etdirmediğine nedâmet edüp daha iş alevlenmeksizin serî'an kışlarından mikdâr-ı vâfi asâkir-i nizâmiyye celb ve cem'iyet-i mezkûre üzerine tasallut etdireceğini

bunlar dahi müşâhede edince “karga” derneğinden ibâret olan cumhûrlarını terk ile her biri semti semtine dağıldılar bu cihetle karagol-hâne-i mezkûr kıyl ü kalsizce asâkir-i nizâmiyyeye i’âde edildi. [230]

Eğerci müşârün-ileyh Mehmed Paşa bu cesâreti ve re’y-i savâbı etmemiş olsa idi araya pek çok politikalar girüp bir gaile-i kesîre açılmış olacağını ehl-i basîret indinde kazıyye-i Müslimeden bulunmuş idi bu bâbda el’ân kendüsünün zıkr-i celîleleri ile ahâli-i İslâm meşgûl bulunmaktadır.

Bu vak‘anın arasında Macar karyesi gümrük me’mûru ve iskelecisi olan Kirman nâm Sırbluyu cünha sebebinden dolayı katl ve usûl-i Sırbistan üzere kazığa [v]urulmak üzere Aleksander Bey tarafından hüküm-nâme imzâ olduğu ve merkum dahi mahall-i siyâsete gönderildiği müşârün-ileyh haber alınca Sırbistan’a verilen imtiyâz kanûn-nâmesinde öyle katle kadar hükm edilmesine sarâhat yoktur bu ise teb‘a-ı Devlet-i Aliyye’den bulunduğuna binâen bu misillü hüküm-nâme evvel emirde Bâbiâli’ye arz ve icrâsına irâde-i seniyye şeref-ta‘alluk etmeyince katl ü siyâset edemeyeceklerini ve etdikleri hâlde nezd-i Devlet-i Aliyye’de mes’ûl tutulacaklarını resmen ve serî’an haber gönderdikde her nice ise emâret-i mezkûre merkum Kirman’ı mahall-i siyâsetden gerü alup katl ve i’dâmından sarf-ı nazar ettirmiş oldu “oldurmayınca mevla kim oldurabilir” burası da böyledir.

3.17 Müşârün-ileyhin Azliyle Belgrad Muhafızlığı Def‘a-i Sâni Olarak Hâfiz Ahmed Paşa’ya Tevcîh Buyrulduğu

Bu esnâda müşârün-ileyh Hafız Ahmed Paşa Belgrad’a teşrîf edüp teslim ve tesellüm ka‘ide-i mer‘iyesi icrâ olunarak müşârün-ileyh Mehmed Paşa hazretleri dahi vapura râkiben Dersaadet’e azîmet eyledi.

Mezkûr vak‘alarda meydâna koymuş olduğu fedâkârlığına ziyâdesiyle mahzûziyyet-i şâhâneyi kazanmış olup beyne’n-nâs kesb-i şöhret bulunmasına bu vak‘alar bir kat daha sebep-i müstakillî oldu doğrusu kâffe-i ehl-i İslâm kendüsünden hoşnûd idi muahharen sadârete teşrîflerinde Belgrad ve kılâ’-ı sâ’ire ahâli-i Müslimesi fukaralarına senevî “yüz bin” guruş sadaka-ı seniyye verilmesine himmet

eyleyüp bu yüzden dahi ol serhadd-ı hakanîye ahâlisine bir büyük iyilik edüp bu cihetle dahi isticlâb-ı da'vât-ı hayriyye-i şâhâneye bir kat daha muvaffak olmuş idi.

Suâl-i Âkil Bey

Ey birâder azizim müşârün-ileyhin dahi müddet-i muhâfızlığına değinmiş oldum ve ba'zı şeylerde [231] ilişik peydâ eylediğimden suâle mecbûr oldum mezkûr cumhur Varoş Kapusu'ndan avdetle Voçık'in konağına gelişi ve oradan Simikler'in konağına gidişleri ne politika ve desîse üzerine idi bi-eyyi-hâl bunda bir mel'anet ve bir politika-ı hafıyye kuvveti olmak anlaşılıyor tafsîlâtına ma'lûmâtın var ise hikâye ve beyân buyurmalarını başkaca ricâ ederim.

Cevâb-ı Nâkil Bey

Beyân edecek olduğum hâlde iş-bu cild-i evvel büyücek olacağının mütâla'asıyla meşgûl olacak zevâtın eline ağırlık vereceğine muahharen tertîb eylediğimiz üzere inşallahü teâlâ cild-i sânîde beyânına ibtidâr ederim.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

4.FERMAN SURETLERİ

4.1. 1829 Yılına Ait Ferman Sûreti

“Bin iki yüz kırk beş senesi evâil-i Rebiyyülâhire’de Sırb milletine ihsân”

İşâret “buyrulan imtiyâzâtın beyânını hâvî fermân-ı âlinin sûretidir”

Dokuz düstûr-ı mükerrer halâ Belgrad muhâfızı vezîrim Hüseyin Paşa ve kadıyyü’l-kuzâtü’l-Müslimîn mevlâna Belgrad kadısı tevki’-i refî’-i hümâyûn vâsıl olıcak ma’lûm ola ki Devlet-i Aliyye-i ebediyyü’-d-devâmla Rusya Devleti beyninde bulunan akdem Akkerman’da akd olunan mu’âhede senedinin beşinci maddesinde Devlet-i Aliyye gerek niyyât-ı dostânesinin ve gerek Bükreş Ahid-nâmesi şurûtunun tamâmen ve kâmilen icrâsına i’tînâ ve dikkatin alâim-i celîlesini Rusya Devleti’ne izhâr ve isbât için mâ-tekaddeminden berü ve Devlet-i Aliyye’nin cizye-güzâr re’âyâsı olup her hâlde mazhar-ı âsâr-ı şefkat ve semâhat-ı seniyye olması sezâ-vâr görülen Sırb milletine dâ’ir Bükreş Ahid-nâmesi’nin sekizinci maddesinde münderic cemî’ mevâsıkı bilâ-te’hîr-i icrâ ve ifâ edeceğine binâen millet-i mezkûrenin hakkında meşrût olan fevâide nâil ve mazhariyeti taraf-ı Devlet-i Aliyye’ye delâil-i vâfiye ile ibrâz sıdk u istikametini tamâm ivâz ve mükâfâtından olmağan Devlet-i Aliyye fevâid-i mezkûreye dâ’ir münâsib görülecek esbâb ve tedâbir millet-i mezbûrenin meb’ûslar ile söyleşüp tanzîm edeceği mukarrer olup bu maddenin usûl ve fûrûğuna dâ’ir zarûri icâb eden tahkîkatın muhtâç olduğu on sekiz mâh mehl-i i’tibâr olmağla bu takdîrce iş-bu mu’âhedeye mülhaken tarafeyn murahhasları beyninde akd ve rabt olan [232] sened-i müteferrid mantûkunca tedâbir ve esbâb-ı mezkûre mâhmiyye-i Konstantiniye’de Sırb meb’ûslar ile bi’l-müzâkere taht-ı nizâm ve karâra idhâl olunarak hatt-ı hümâyûn-ı şâhânem ile muvaşşah bir kıt’a fermân-ı celîlü’ş-şâhânda bast ve tasrîh oluna bu bâbda sâdır olacak fermân-ı âli mümkin mertebe ekall vakitte ve inâyet-i mâfi’l-bâb müddet-i mezkûre zarfında i’tâ ve ısdâr ve Rusya Devleti’ne işâ’a ve ihbâr olunarak fi-mâba’d iş-bu mu’âhede icrâsından add oluna ve bu muharrer ve mu’âhede-i mezkûrenin Sırb luya sened-i müteferridinde

dahi Bükreş Ahid-nâmesi'nin sekizinci maddesinde münderic şurût-ı muktezâsı üzere mukaddemâ mâhmiyye-i Konstantiniye'de olan Sırb meb'ûsları ile memleketin emin ve hüsn-i hâllerini istihsâl zımnında lâyıık ve sezâ-vâr olan mevâdda dâ'ir Sırb milletinin metâlib ve müsted'ayâtını arz ve iş'âr eylemelerine izin ve ruhsat-ı seniyyem i'tâ buyrulmuş olduğundan zikr olunan meb'ûsları dahi Sırb memleketinde ve diyânet ve mezhepleri serbestiyyet ile icrâ olunmak ve ser-gerdeleri taraflarından intihâb kılınmak ve hükûmet-i dâhiliye-i memleketleri müstakill olmak ve ifrâz olunan Sırb kazâları iltihâk ve izâfe olunmak ve tekâlif-i mütenevvi'a yalnız bir teklîfe cem' ve kasr kılınmak ve mahsûlât ve â'idâtını cizyeler ile berâberce te'diye ve i'tâ eylemeleri üzere ehl-i İslâma müte'allik ve râci' olan cemî' emvâl ve emlâkın emr ve idâresi Sırbülulara terk ve havâle olunmak ve Sırb tâ'ifesi serbest üzere icrâ-yı ticâret etmek kendü mürûr kâğıdlarıyla Memâlik-i Mahrûsa'da geşt ü güzâr etmeleri üzere Sırb tüccârına izin ve icâzet verilmek ve memleketlerinde bîmâr-hâne ve mekteb ve tab'-hâneler inşâ ve ibnâsına me'zûn olmak ve'l-hâsıl kılâ' muhâfazasına mahsûs olanlardan başka ehl-i İslâmın Sırb memleketinde sâkin olmaları memnû' olmak misillü bâ'zı mevâdda dâ'ir Sırb milleti hâhiş ve emniyyesi mukaddemâ südde-i seniyyeme bâ-arzuhâl arz ve inhâ etmiş ve mevâdd-ı merkumenin keyfiyyeti tahkîk ve tanzîm olunmak üzere iken ba'zı mevâni'-i haylûlet alâ hâlihi kalmış olup Devlet-i Aliyyem Bükreş Ahid-nâmesi'nin sekizinci maddesinde meşrût olan fevâid Sırb milletinin mazhariyyeti husûsuna müsâ'ade buyurmak niyyet-i katı'asında el-yevm istihdâm sâbit-kadem olmakdan nâşi Devlet-i Aliyyem sâdık ve mutî' Sırb re'âyâsının müsted'ayât-ı merkumesini mahmiyye-i Konstantiniye'de [233] Sırb meb'ûslarıyla bi'l-müzâkere taht-ı nizâma idhâl ve resm-i ra'iiyete münâfi olmayarak der-pîş edebilecekleri metâlib-i sâ'ireyi lütfen ve şefkaten birle Bükreş Ahid-nâmesi'nin sekizinci maddesini icrâ eylediğini Rusya Devleti'ne beyân ve ol bâbda hatt-ı şerîf-i şevket-redîf-i şâhânemle muvaşşah sâdır olacak emr-i âliyi devlet-i müşârün-ileyhâya ifâde deyü mestûr olmak hasebiyle re'âyâ-yı merkume haklarında hayurlu olacak vechile icâb ve iktizâları taraf-ı Devlet-i Aliyyem'den ta'yîn olunan me'mûr ile meb'ûs-ı mersûmân beyninde bi'l-müzâkere olunmakta iken gavâil-i seferiyye haylûletiyle müzâkere-i mezkûre nâkıs kalmış ve bu def'a Devlet-i Aliyye-i ebed-peyvendim ile Rusya Devleti beyninde Edirne'de müceddeden in'ikad-pezîr

olan müsâlaha ahid-nâmesinin altıncı maddesinde Akkerman Mu‘âhede’sinin in‘ikadından berü vukû‘a gelen ahvâl cihetiyle mu‘âhede-i mezkûrenin beşinci maddesine mülhak olup Sırblyaya dâ’ir olan sened-i münferidde münderic şurûtunun derhâl icrâsına taraf-ı Devlet-i Aliyyem’den teşebbüs olunamadığından şurût-ı mezkûrenin bilâ-te’hîr ve kemâl-i i’tînâ ve dikkatle icrâsını ve Sırb memleketinden münfekk kalmış olan altı aded nâhiyenin derhâl reddine mübâdereti resmen ve alenen ta‘ahhüd eder ki bir vechile iş-bu sâdık ve mutî‘ milletin ilâ-mâşallahü-te‘âlaistirâhat ve refâhiyetin istihsâli te’mîn oluna deyü derc ve tastîr kılınmış olmağla vech-i meşrûh üzere amel ve hareket olunmak fermânım olmağın i‘lâmen ve ifhâmen rikâb-ı mustâtabımdan dîvân-ı hümayûnumdan iş-bu emr-i celîlü’l-kadım ısdâr ve bâlâsı hatt-ı hümayûn-ı übbehet-makrûn-ı pâdişâhânemle muvaşşahen irsâl olunmuşdur imdi siz ki müşâr ve mevlânâ mûmâ-ileyhümâ siz keyfiyyeti re‘âyâ-yı mersûmeye ifâde ve tebeyyün ve her hâlde ifâ-yı lâzime-i teşekküre mübâşeret eylemelerini mesâmi‘-i intibâhlarını telkîn ederek bir muktezâ-yı şurût amel ve harekete mübâderet olunmak bâbında fermân-ı âlişânım sâdır olmuşdur buyurdum ki vusûl buldukda bu bâbda vech-i meşrûh üzere şeref-yafte-i saded olan fermân vâcibü’l-ittibâ‘ ve lâzımü’l-imtisâlimin mazmûn itâ‘at-makrûnuyla amel ve hilâfindan mübâ‘adet eyleyesiz şöyle bilesiz ki alâmet-i şerîfe i‘timâd kılasız tahrîren fî evâil şehr-i Rebîyyülâhîr sene hams ve erbaîn ve mieteyn ve elf. [234]

4.2. 1830 Yılına Ait Fermân Sûreti

“Fî selh-i Rebîyyülâhîr bin iki yüz kırk altı târihiyle şeref-vürûd eden fermân-
1 âli”

5 İşaret “Sûretidir”

Hâlâ Belgrad muhâfızı vezîrim Hüseyin Paşa iclâlehuya ve Belgrad kadısına
hükm

Devlet-i Aliyemle Rusya Devleti beyninde mün‘akid olan Edirne Mu‘âhedeşi mücibince re‘âyâ-yı saltanat-ı seniyyemden olan Sırb milletine bâlâsı hatt-ı hümâyun-ı şevket-makrûn-ı şâhânemle muvaşşahen ısdâr ve i‘tâ olunan emr-i şerîfimde münderic olduğu vechile millet-i mersûmenin serbest âyîn ve idâre-i dâhiliye ve ilhâk-ı nevâhi-i müfreze ve maktû‘in vergü ve idâre-i emlâk ehl-i İslâm ve li-ecli’t-ticâre kendü mürûr kâğıdlarıyla geşt ü güzâr ve inşâ-yı bîmâr-hâne ve tab‘-hâne ve mekteb ve kılâ‘ muhâfazasına mahsûs olanlardan başka ehl-i İslâmın Sırb memleketinde memnû‘in iskânları misillü ba‘zı mevâdda dâ‘ir resm-i ra‘iyyete münâfi olmayarak arz ve der-pîş edebilecekleri metâlib ve müsted‘âtlarının lütfen ve şefkaten Dersaadet’imde Sırb meb‘ûslar ile bi’l-müzâkere tanzîmi maddesi Akkerman Mu‘âhedeşi muktezâsından idüğüne ve millet-i mersûme cânibinden taraf-ı saltanat-ı seniyyeme ibrâz ve izhâr olunmakda olan sadâkat ve istikamet cihetleriyle haklarında şâyân buyrulmakda olan müsâ‘adât-ı seniyye-i mülûkâneme ilâve mes’ûlât-ı mezkûrelerinin resm-i ra‘iyyet ve âdâb-ı teb‘aiyyete münâfi olmayacak vech üzere ta‘dîl ve tesvîyesiyle bir kat daha istikmâl-i esbâb-ı emn ü asâyişleri matlûb-ı mülûkânem olduğuna mebnî Dersaadet’imde Sırb meb‘ûslarıyla lede’l-müzâkere millet-i mersûme kendülerine mahsûs olan kiliselerinde ber-vech-i serbest icrâ-yı âyîn eylemeleri ve millet-i mersûmenin knezi olan Miloş Obranoviç’in taraf-ı Devlet-i Aliyyeme der-kâr olan sadâkat ve istikametine mükâfaten yedine i‘tâ olunan berât-ı şerîf-i âlişânım mücibince millet-i mersûme knezliği kendüye ve familyasına tahsîs birle knez-i mersûm umûr-ı dâhiliye-i memleketi taraf-ı Devlet-i Aliyyemden idâre ve bi’l-cümle millet-i mersûmenin mesâlih-i vak‘alarını millet-i muhtariyyetlerinden olan meclis ma‘rifetiyle icrâ eyleyeceğine ve millet-i

mersûmenin kendülerinden müfrez olmak üzere ilhâkını iltimâs eyledikleri nevâhi-i seniyyenin gibi gibi tahkîk-i hâl ve keyfiyyeti zımında taraf-ı Devlet-i Aliyyem'den ve Rusya Devleti tarafından me'mûrlar ta'yîniyle ba'de't-tasmîm âna göre iktizâsı [235] icrâ olunmak üzere karâr verilüp millet-i mersûmenin cizye ve sâ'ir mecmû' vergülerinin ve Niş'den mâ'adâ Semendire Sancağı'nda kâ'in zu'amâ ve erbâb-ı tımârın mutasarrıf olup millet-i mersûme tarafından zabt ve ta'sîr olunacak tımâr ve ze'âmetleri bedelâtının mikdârı ilhâk olunacak nevâhiye tatbîken kat' ve tahsîs olunacağına binâen millet-i mersûmenin umûr-ı dâhiliye ve mesâlih ve de'âvilerine me'mûrîn-i Devlet-i Aliyyem taraflarından müdâhale ve ber-vech-i muharrir bundan böyle kat' olunacak vergülerinden ziyâde nesne mutâlebe olunmaması ve re'âyâ-yı mersûmenin sâye-i mekârim-vâye-i şâhânemde fevâid-i ticâretten mütemetti' ve müstefîd olmaları haklarında der-kâr ve meşmûl olan merâhim ve eşfâk-ı pâdişâhânem iktizâsından olmak hasebiyle içlerinde kesb ü kâr ve ticâret icrâ isteyenlerin yedlerine knez-i mersûm tarafından verilecek mürûr kâğıdı vechile hükkâm ve zâbitân-ı Devlet-i Aliyyem taraflarından iktizâ eden mürûr tezkereleri i'tâsıyla memâlik-i mahrûsamda li-ecli't-ticâre-i sâ'ir re'âyâ-yı saltanat-ı seniyyem misillü geşt ü güzâr eylemelerine izin ve ruhsat-ı aliyem erzân kılınarak ol vechile ticâretlerine kimesne tarafından dahl ü ta'riz ve verilecek mürûr tezkereleri için harc nâmıyla bir akçe ve bir habbe taleb olunmayup her hâlde himâyet ve sıyânetlerine dikkat ve icâb eden rüsûmât gümrüklerinden mâ'adâ nizâmât-ı mülkiyeden ve hâric-i avâid ve zevâid ve sâ'ir nesne mutâlebesiyle zinhâr bir gûne cevı ve ta'addi misillü mu'âmelât-ı nâ-marziye vukû' bulmaması ve Belgrad gümrüğüne vârid olan emvâl ve eşyâdan Dersaadet'ime gelecek emti'a ve eşyâ usûl-ı sâbıkı üzere gümrük-i mezbûr tezkeresiyle bu tarafâ gelerek iktizâ eden gümrüğü yine bu tarafda alınmak yedi senede bir def'a kıymet-i eşyâ tefâvütü tahkîk birle âna göre mal-ı maktû'una zamm olunmak üzere gümrük-i mezkûrdan ve etrâfa giden eşyânın resm-i gümrüğü bundan böyle millet-i mersûmenin vergüleri kat'ında maktû'ân Miloş'a ihâle kılınmış ve Sırb memleketinde hilâf-ı rızâ-yı nâ-hem-vâreye tasaddi eden ba'zı yaramaz makulelerinin zabt ve rabtı için Miloş tarafından neferât-ı mukteziyye istihdâm olunması ve re'âyâ-yı mersûmdan alîl ve hasta olanların tedâvileri zımında iktizâsına göre memleketlerinde müdâvât-ı merzâya kâfi vechile hasta-hâne ve ta'lîm

içün kezâlik mekteb inşâsına me'zûn olmaları ve mevki'-i kılâ' olmayan Sırb kazalarında mütesellim [236] ve voyvodaların ref'iyle fî-mâba'd emr-i idâreleri knez-i mersûma ihâle olunarak Sırb kazalarında bulunan ehl-i İslâmdan emlâkın ve arâzilerini fûrûht ile kat'-ı alâka etmek isteyenleri ta'yîn olunacak me'mûrları ma'rifetleriyle kat' ve takdîr olunacak değer-i bahâlarıyla bir seneye değin millet-i mersûmeden tâliblerine bey' ve fûrûht edüp kat'-ı alâka etmek istemeyenlerin bağ ve bağçe ve sâ'ir emlâk ve arâzîlerinin kezâlik takdîr olunacak hâsılatları dahi millet-i mersûme taraflarından vergüler ile ma'an Belgrad hazînesine edâ ve teslîm olunarak hazîne-i mezkûre tarafından ashâbına i'tâ olunması ve kılâ'-ı hâkaniye müstahfizânından başka Sırb memleketinde ehl-i İslâm iskânı memnû' olması ve knez-i mersûmun kifâyet edecek ve fukarâya bâr olmayacak vechile iktizâ eden ma'âşî millet-i mersûme tarafından tertîb ve tahsîs kılınması ve bundan böyle vakten mine'l-evkat knezliğin hall ve tebdîli vukû'unda nasb olacak cedîdin yedine dahi taraf-ı Devlet-i Aliyyem'den berât-ı âli i'tâ olunup ol dahi kendü vâridâtından cânib-i mîrîye "yüz bin guruş" te'diye eylemesi ve millet-i mersûmenin intihâb edecekleri metropolid ve piskoposları Dersaadet'ime gelmeğe hâcet olmaksızın İstambol Rum Patriki tarafından nasb ve ta'yîn olunması ve sâlifü'z-zikr meclis ta'bîr olunan muhtarların nezd-i Devlet-i Aliyyem'de bir gûne cürm ve kabâhatleri ve kanûn ve ka'ide-i memlekete hareketleri mütebeyyin olmadıkça bilâ-mûcib azl ve tebdîl olunmamaları ve millet-i mersûmenin umûr ve husûs-ı vâkı'aları zımnında vaz' edecekleri postaların mürûr ü ubûruna me'mûrin-i Devlet-i Aliyyem câniblerinden mümâna'at kılınmaması ve ehl-i İslâmın Sırbludan bir kimesneyi rızâsı olmadıkça cebren ve ibrâm ile istihdâm etmemesi ve Sırb memleketinde mukaddeminde mevcûd olan kılâ'-ı hakaniyemden başka sonradan yapılmış olan istihkâmât-ı muhdese ba'de'l-yevm külliyyen hedm ve tahrîb kılınması ve Sırb memleketi memâlik-i mahrûsa-ı şâhânemden olmak mülâbesesiyle taraf-ı Devlet-i Aliyyeme lüzûmu hâlinde millet-i mersûme tarafından akçesiyle ağnâm ve zahâir misillü eşyâyı mukteziyye mübâyâ'asına bir gûne tereddüd ve ta'allül olunmaması ve Sırbluların bi-hakkın umûrlarını rû'yet içün Sırb vekîllerinin ale'd-devâm Dersaadet'imde ikamet etmesi husûsâtına râbit ve karâr verilerek ol bâbda hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı şâhânem sahife-pîrâ-yı sudûr olmuş olmağan mantûk-ı münîfi [237] üzere

iş-bu emr-i celîlü'l-kadrim ısdâr ve tisyâr olunmuşdur imdi millet-i mersûme haklarında bu vechile inâyet ve ihsân olunan merâhim ve eşfâk-ı pâdişâhânemin kadr ve şükrünü bilerek ale'd-devâm merkez-i ra'ıyyet ve sadâkat ve dâ'ire-i inkıyâd ve itâ'atde ez-her-cihet sâbit-kadem istihdâm oldukça zikr olunan müsâ'ade-i seniyye-i pâdişâhânem haklarında ve be-temâmihâ câri ve mer'î olarak sâye-i ma'delet-vâye-i cihândârânemde müsterîhü'l-hâl ve müreffehü'l-bâl olacakları etrâfıyla kendülerine ifâde ve tefhîm ve vâcibe-i zimmet-i ra'ıyyetleri olan sıdk u istikametlerini icrâya kemâliyle ihtimâm ve dikkat ve hilâfî bir gûne vaz' ve hareketde tevakki ve mübâ'adet eylemeleri gûş-ı hûşlarına ilka ve tefhîm olunmak irâde-i seniyye-i mülûkânem muktezâsından idüğü siz ki vezîr-i müşârün-ileyh ve mevlâna-yı mûmâ-ileyhümâsız ma'lûmunuz oldukda ber-vech-i muharrer hareket ve mazmûn-ı fermân-ı hümâyûnumu millet-i mersûme ba'de'l-yevm ve'l-i'lân Belgrad mahkemesi siciline kayd ile li'ecl-il-hıfz knez-i mersûm yedine i'tâ birle icrâ-yı irâde-i merâhim ifâde-i mülûkânem mübâderet eylemenizi bâbında.

4.3.1833 Yılına Ait Fermân Sûreti

“Fi gurre-i Receb sene bin iki yüz kırk dokuz târihiyle Miloş Bey’e verilen emir”

7 İşâret “Âlînin sûretidir”

Sırb milletinin baş knezi Miloş Bey hatmetü avâkıbehu bi'l-hayra hükm

Saltanat-ı seniyye-i sermediyyü'l-devâmın taht-ı ra'iyetimde olan Sırb milletinin Devlet-i Aliyyeme ibrâz ve izhâr etmekte olmaları sadâkat ve istikametlerine mükâfâten haklarında der-kâr olan âsâr-ı şefkat ve inâyet mülûkânem muktezâsı üzere iki yüz kırk senesi târihinde bâlâsı hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı şehri-yârânemle mu'anven sudûr eden emri-şerîfim mûcibince mesâlih-i dâhiliyelerinin idâre-i kâmile ve mukaddemâ Sırbdan müfrez nevâhinin ilhâk ve vergülerinin toptan tahsîs ve ta'yîni müstahfızândan mâ'adâ bir sene zarfında nakl edecek olan ehl-i İslâmın emlâkı idâresi misillü ba'zı imtiyâzât ihsân kılınmış ve iş-bu mevâdd-ı adîdenin icrâsı ehl-i İslâm ve gerek Sırb re'âyâsının istihsâl-i menâfî-i zımnında ba'dehû tahkîkata ta'lîken te'ehhür etmiş ise de bu maslahata dâ'ir bi'l-cümle meşkûkat kâmilen izâh ve kâffe-i müşkilât hall [238] olmuş olduğundan millet-i mersûmeye ihsân kılınan imtiyâzâtın kat'iyen icrâsına mübâşeretle marrü'z-zikr emri-şerîfim ile bed' olunan âsâr-ı imtiyâzât ve inâyâtın ikmâline irâde-i seniyye-i mahsûsa-ı pâdişâhânem ta'lîkiyle mevâdd-ı merkumeden bundan akdem mebhûs-anhâ olan nevâhi-i müfrez-i sâ'ire Sırb nâhiyeleri misillü sen ki mîr-i mûmâ-ileyhsin ma'rifetinle idâre olunmak üzere nevâhi-i mezkûre mahallinde ta'yîn olunan me'mûrlarının tahkîkatından tebeyyün etdiği ve haritalarda iş'âr olunduğu vechile Kalboç? dâhil olmak üzere Krayene ve Gorgoşefçe ve Bana ve İsfelik dahil olarak Çerirteka? ve Perakin ve Rajene ile Aleksence ve Kruşevaç nâm-ı diğer Alacahisar ve Pravnik ismiyle ma'rûf olan Yenipazar'ın bir kıt'ası dâhil olmak üzere İsteraflak? bir kıt'ası ve Yadar ve Racvina'dan mürekke ve ibâret olan Drina nâhiyeleri olarak iş-bu nâhiyelerin Sırbli idâresi tahtında idhâli zımnında hâlâ Vidin ve Niğbolu sancakları mutasarrıfî vezîrim Hüseyin Paşa iclâlehu tarafından me'mûr ta'yîniyle tarafından intihâb olunan me'mûrlar ile berâber mahallerine varup bu

husûsun ifâsı için civârda bulunan sâ'ir vülât ve me'mûrîn taraflarından dahi mu'âvenet-i lâzîmenin icrâsına dikkat kılınmak ve kemâyenbağı tahkîk zımında zikr olunan haritanın müşârün-ileyh tarafına i'tâ kılınan nüshâsını ta'yîn olunacak me'mûra verilerek nevâhi-i mezkûre tebeyyün ve tahsîs olunmak ve sâlifü'z-zikr mukaddemki emr-i şerîfimde ta'yîn olunan bir sene müddet gerek Sırb kazâlarında ve gerek Belgrad varoşu müstesnâ olarak kılâ'-ı hakaniyem varoşlarında sâkin ehl-i İslâmın emlâklarını menfa'atle fûrûht edebilmelerine gayr-ı kâfî olduğundan bu husûsun tahkîk ve ta'dîli için iş-bu fermân-ı celîlü's-şânımın ısdâr ve i'lânı târihinde i'tibâren Sırb kazâlarında bulunan bi'l-cümle ehl-i İslâmın beş sene ikametine ruhsat verilmek ile ve iş-bu beş sene zarfından semtlerinde bulunan vüzerânın taht-ı hükûmetinde olup ve kendü muntahabları olan ehl-i İslâm zâbitân ma'rifetleriyle idâre ve gerek bunların ve gerek dâ'imi ikamet edecek bi'l-cümle müstahfız neferâtın dâimâ muktezâ olan kâffe-i zâd ve zahîreleri akçesiyle Sırb lu tarafından bilâ-cevr ve ezâ i'tâ olunup zikr olunan [239] zâbitân Sırb lunun beynlerindeki maslahatlarına hiçbir bahâne ile müdâhale etmeyerek birbirleriyle hüsn-i mu'âşeretle ehl-i İslâmıdan sâlifü'z-zikr beş sene müddet münkaziyye olmazdan mukaddem mahall-i âhere nakl etmek isteyenlere emlâklarını menfa'atlü vechile fûrûht ve evlâd ü iyâllarıyla nakl için kâffe-i teshîlât-ı lâzîmeye nâil olup lâkin müddet-i mezkûrenin inkızâsında Sırb kazâlarında sâkin ve Belgrad varoşundan mâ'adâ sâ'ir varoşlarda mütevattın olan ehl-i İslâm müddet-i mezkûrenin inkızâsından sonra kazâlarda bulunanların âher mahalle ve Belgrad varoşunun gayrı varoşlarda bulunanları evlâd u iyâlleri ile kılâ'-ı hakaniyem dâhillerine ve yâhûd mahall-i âhere nakl birle ba'dezin hiçbir hâlde Sırb içinde yeniden ehl-i İslâm tavattun etmeyüp ancak bundan mukaddem nakl eden ehl-i İslâmın emlâk ve arâzilerinin kıymet-i lâyıkası Sırb lu tarafından tamâmen te'diye olunması ve Belgrad Kal'ası varoşunda sâkin ehl-i İslâm yalnız kal'a-ı mezkûr müstahfızı olmayup Sırb lu ile berâber ticâret-i nâfi'a dahi nâil olarak iş-bu ahâli ve sekene ikisi dahi Devlet-i Aliyem'in teb'ası olmak hasebiyle beynlerinde zikr olunan ehl-i İslâm hüsn-i zinde-gânının takviyeti için varoş-ı mezkûr hâlâ Belgrad muhâfızı düstûr-i vezîrim Vecihi Paşa iclâlehunun taht-ı hükümünde olmak üzere ile'l-ebed ikamet edüp ancak âsayiş-i âmmenin her dürlü hâle tarafından vikayesi maksadına mebnî Sırb lular dahi Belgrad varoşunda kemâfi-s-sâbık ikamet ve sen ve sâ'ir Sırb lu

zâbitânı varoş-ı mezkûra serbest üzere duhûl ve hurûc ile tarafından yek-diğere hiçbir vechile rencîde vukû' bulmaması gerek ehl-i İslâm ve gerek Sırbular Belgrad'da gümrük ve rüsûmât mevzû'asını te'diye için serbest-i kâmile ile ticârete nâil olup zikr olunan gümrük Sırbuya teslîm olunması ve Belgrad varoşunda Belgrad muhâfızı müşârün-ileyhin askerî adamlarından ve yâhûd müstahfazînden olunanların ve kezâlik Sırb me'mûrlarından ve yâhûd zabt u rabt adamlarından mâ'adâ hiç kimesnenin esliha ile gezmeleri ve ehl-i İslâm varoşun ortasında hâne ve gerek sâ'ir mahall binâ ve ihdâs etmemeleri ve Belgrad muhâfızı müşârün-ileyh ile beyninizde vaz' olunmuş olan zabt u rabt vesâilinin hilâfına ehl-i İslâm tarafından muhâlefet olunmamak ve gerek tarafından ve gerek [240] Sırb milleti cânibinden resm-i ubûdiyyet ve tavr-ı ra'yyetin hilâfi hiçbir vakitte bir güne vaz'-ı dehâlet vukû' bulmamak ve memâlik-i mahrûsamda mer'ıyyü'l-icrâ olan iskân nizâmı muktezâsı üzere bir mahall re'âyâsının âher mahalle nakl ve hicret eylemeleri câiz olmadığına binâen idâresi uhde ki ihâle olunan mahaller re'âyâsından berü tarafa ve berü cânibden dahi Sırb kazâlarına iskân için bilâ-istizân giden re'âyânın gerü vatanlarına i'âdesi ile nizâm-ı mezkûrun tatarruk-ı halelden vikayesine dikkat olunmak üzere şehrin nizâmı ve temîzliğine dâ'ir her bir maddeyi muhâfız-ı müşârün-ileyh seninle müzâkere eylemesi ve teb'a-ı ecnebiyyenin Belgrad'da ticâret ve varoşunda ikametleri husûsu dahi bunların Devlet-i Aliyyemle düvel-i mütehâbbe beyninde câri olan mu'âhedât mûcibince himâyet ve sıyânetleri muhâfız-ı müşârün-ileyh kezâlik seninle bi'l-müzâkere ve Belgrad'da olan emlâkını hüsn-i ihtiyâr ile ehl-i İslâm misillü gerek Sırbuya ve gerek sâ'ir ehl-i İslâma fûrûht etmek isteyenleri bilâ-mâni' fûrûht ederek ecnebî tâifesine Belgrad varoşunda ve ne mâ'adâ Sırb kazâlarında bi-hakkın emlâk tasarruf edememeleri ve ehl-i İslâmın ve gerek Sırbuların uhdelerinde olan emlâklarını kendü rızâlarıyla birbirlerine fûrûht eylemelerine mûmâna'at olunmaması ve zikr olunan emr-i şerîfim mûcibince Sırbunun şimdiye kadar hazîne-i âmireye i'tâ eylediği vergülerinin defteri taharrî ve iş-bu memleketin ser-gerdelerine ihâle olunan idâre-i dâhiliyesi lâzimesinden dolayı tekessür-i masârif husûsu mülâhaza birle bundan böyle "iki milyon üç yüz bin guruş" maktû' olarak yekûn-ı mezkûrdan sana ihâle kılınacak gümrük ve idâreleri Sırbunun uhdesine tefviz olunacak tımâr ve ze'âmet ve mukatâ'at vâridâtı ve cizye ve şimdiye

kadar her kangı nâm ile gerek nakden ve gerek eşyâ ve sâ'ir vergüler dahi dâhil olmak ve iş-bu vergü bu sene-i mübâreke rûz-ı Kasım'dan i'tibâren altışar ay hitâmında senevî iki taksit ile Belgrad'a teslim olunmak üzere Sırbular memleketin kâffe-i vâridâtına mutasarrıf ve topraklarının mahsûlâtına nâil olmaları ve Sırb memleketinde mine'l-kadîm mevcûd olan kılâ'-ı hakaniyemden başka Kepri? Palankası misillü sâ'ir sonradan yapılmış bi'l-cümle istihkâmât-ı muhdesenin külliyyen hedm ve tahrîb olunması ve bâlâda muharrer mevâdd marrû'z-zikr emr-i şerifimin mükemmeli [241] olarak bi'l-cümle ahkâmı iş-bu fermân-ı hümâyunumla bi't-te'kîd kâmilten infâz ve icrâsına mübâderet kılınması husûsları Devlet-i Aliyyem me'mûrlarıyla Rusya Sefâreti beyninde bi'l-müzâkere karâr-gîr olarak mevâdd-ı merkumenin ol vechile tanzîm ve tesviyesine müsâ'ade-i seniyye-i pâdişâhânem erzân kılınup ol bâbda hatt-ı hümâyûn-ı şevket-makrûn-ı pâdişâhânem sahife-i pîrâ-yı sudûr olmuş ve husûsât-ı merkumeyi Belgrad muhâfızı müşârûn-ileyh muhâbere ederek seninle bi'l-ittifâk-ı mûcib ve muktezâsının icrâsı ve zikr olunan nâhiyelerin dahi alâ vechi't-tedkîk ve tahdîd ve tesviyesi emrine sarf-ı rû'yet eylemesi tenbîhâtı şâmil Vidin muhâfızı ve vesâyâ-yı meşrûhayı müştemel Belgrad muhâfızı müşârûn-ileyhümâyâ başka başka fermânları gönderilmiş olmağan ifâde-i hâli müş'ir iş-bu emr-i celîlü'l-kadr ısdâr ve bâlâsı hatt-ı hümâyûn-ı ihsân-makrûn-ı pâdişâhânemle muvaşşahan ile tesyâr olunmuşdur imdi sûret-i idâre-i merâhim-i âde-i pâdişâhânem ma'lûmun oldukda husûsât-ı meşrûhanın müşârûn-ileyhümânın inzimâm-ı re'yleriyle bi'l-ittifâk tesviye ve icrâsına dikkat ve millet-i mersûmenin haklarında bu vechile sezâ-vâr kılınan eşfâk-ı seniyye-i mülûkânemin kadr ve şükrünü bilerek her hâlde rızâ-cûyân harekete makderet-i vezîr-i idrâkde bulunan mahallerde mütevattın-ı re'âyâ-yı saltanat-ı seniyyemin asâr-ı bahş ve ta'addîden bi'l-vücûh vikayetleriyle cümlesinden taraf-ı eşref-i mülûkânem için da'vât-ı hayriyye isticlâbına mübâderet ve ba'dezîn dahi me'mûl-i şâhânem üzere icrâ-yı asâr-ı marziyye fermân-beri ve mutâva'atla ibrâz-ı hüsn-i hizmet ve sadâkate ziyâde sa'y ve gayret ve hilâfını tecvîzden ittika ve mübâ'adet eylemenizi bânında

“İş-bu emr-i âlîşânım mazmûn-ı münîfi üzere amel ve hareket ve hilâfından mücânebet”

“Oluna deyü bâlâ-yı emr-i şerîfe hatt-ı hümâyun-ı şevket-makrûn
buyrulmuşdur”

4.4 1838 Yılına Ait Fermân Sûreti

“Fi gurre-i Şevval sene bin iki yüz elli dört târihiyle Sırb milletine ihsân buyrulan fermân-ı âlinin sûretidir”

[6] Hâlâ Belgrad muhâfızı vezîrimYusuf Muhlis Paşa iclâlehuya ve Sırb milleti baş knezi Miloş Obrana viç Bey hatmetü avâkıbehu bi'l-hayra hükm

Memâlik-i mahrûsa-ı [242] şâhânemden olan Sırb memleketi ahâlisinin der-kâr olan sadâkat ve istikametlerine mebnî haklarında erzân kılınan müsâ'adât-ı seniyye ve imtiyâzât-ı mülûkânem muktezâsı ve tevârih-i muhtelifi ile şeref-efzâ-yı sahife-i sudûr olan hutût-ı hümâyûn-ı mevhibet-makrûn-ı pâdişâhânemle muvaşşah evâmîr-i celîle-i şâhen-şâhânem iktizâsı üzere memleket-i merkume ahâlisi taraflarından cânib-i seniyyü'l-cevânib-i saltanat-ı seniyyeme edâsı maktû' ve mu'ayyen olan vergülerinin evkat-ı mu'ayyenede te'diyesi ve lâzıme-i sıdk ve ubûdiyyetin bundan böyle kâmilen ifâsı şartıyla memleket-i mezbûreye mahsûs ve imtiyâzlu bir idâre-i dâhiliye ve bir nizâm-ı mukarrere-i milliye vaz' ve te'sîs olunması lâzım gelmiş ve bu def'a karîha-ı sabîha-ı şehr-yârânemden zikr olunan Sırb milletine ihsân-ı şâhânem olan kanûn-nâme-i hümâyûnum mûcibince millet-i mezbûrenin baş knezliği sen ki mîr-i mûmâ-ileyhsin meşhûd olan sadâkat ve istikametine mükâfâten mukaddemâ yedine i'tâ olunan berât-ı âlişânımda münderic olduğu vechile bundan böyle zâtına ve familyana muhavvel olarak memleket-i merkumenin idâre-i dâhiliye-i siyâsiyyesi avâtıf-ı aliyye-i pâdişâhânemden senin uhde-i sadâkatine tevcih ve tefvîz ve masârifât-ı mahsûsa ki muhtass ve mukarrer olarak dört bin kese senevî ma'âş tahsîs ve hademe-i mütenevvi'a-ı memleketin ta'yîni ve ahkâm-ı kavânîn mevzû'anın icrâsı ve sâlifü'z-zikr memleket-i şâhânemin zabt u rabt ve hüsn-i nizâm ve intizâmının tatarruk-ı halelden vikayesine lâzım gelen neferât-ı müstahfızânın başbuğluğu ve memleket-i merkume tekâlif ve vergülerinin cibâyet ve tahsîli nezâreti ve kâffe-i me'mûrîn ve müstahdemîn memleketine vesâyâ-yı nizâmîyye tenbîhât-ı lâzımının i'tâsı ve kanûnen te'dîbleri hükm olunmuş micrimlerin ta'dîl-i cezâları ve yâhûd kuyûd-ı ahvez ile afvları husûsları taraf-ı müstecmi'ü'l-mecdi ve's-şeref-i şâhânemden müstakillen sana ihâle ve tevdi' kılınmış olmakdan nâşi ber-vech-i muharrer uhde-i emâretine tahsîs olunan

mürettebât-ı re'âyâ-perverin ve memleketlerinin hüsn-i idâresi için zîr-i re'y hükmünde olmak üzere hükûmet merkezine memleketi tereküb edecek ve masârifât-ı dâhiliye ve mâliye ve hukuk de'âvisine başka başka meşgûl olarak üç nefer müdürin intihâb ve ta'yîn ve istihdâmı muhavvel uhde-i istiklâlin olmak ve emâret için bir kançılara tahsîsiyle kethüdân Prostavnik? [243] ma'rifetiyle idâre olunup pasaport i'tâsı için Sırbunun ecânib me'mûrları ile olan mu'âmelâtının idâresi iş-bu Prostavnik ta'bîr olunan me'mûrun zimmetine tarafından ihâle kılınmak ve Sırb memleketinde vücûh ve mu'teberân milletden mürekkeb bir meclis-i şûrâ tanzîm ve te'sîs olunup biri re'îs-i meclis olmak üzere a'zâsı on yedi neferden ibâret olmak ancak fi'l-asl Sırb milletinden olmayan ve yâhûd icâb-ı kanûn üzere Sırbli sıfatı kendüsüne verilmemiş ve senni otuz beş seneye bâlîğ olmamış olan ve emlâk-ı gayr-ı menkûleye mutasarrıf olmayan kimesnenin meclis-i şûrâ-yı memlekete iltihâkı ve a'zâsından ma'dûdiyyeti câ'iz görülmemek ve iş-bu meclis-i şûrâ-yı memleketin re'îs ve gerek a'zâsı müstakillen Sırbli içinde dirâyet ve ehl-i ırzlık ile bilinmiş ve memlekete bir güne hizmetle isbât-ı vücûd eylemiş ve haklarında kabûl-i âmme bulunmuş olan adamlardan olmak şartıyla intihâb ve ta'yîn olunmak ve meclis-i şûrâ-yı mezkûrun a'zâsı intihâb ile me'mûriyyetleri ta'yîn ve tahkîk eyledikte emr-i meşveretlerine şürû'dan mukaddem metropolid memleketin muvâcehesinde senden bed' ile her bir uzv-ı meclis-i şûrâ rızâ-yı meyâmin-irtizâ-yı mülûkâneme ve milletin hayrına ve mürettebât-ı zimmet-i me'mûriyyetlerine ve icâbât-ı şehâdet-i kabilelerine mugâyir hareket etmeyeceklerine teklîf kılınmak ve iş-bu meclis-i şûrânın me'mûriyyeti mahzâ menâfi'-i âmme-i memleketin müzâkeresinden ve tarafına hüsn-i hizmet ve i'ânen ibâret olmak ve hiçbir nizâm ve sun'î ve bir teklîf-i cedîdin tarhı meclis-i şûrâ-yı memleket tarafından evvel emirde kabûl ve tasdîk olunmadıkça icrâ kılınmamak ve meclis-i mezkûr a'zâsının ma'âşları tarafından ittifâk-ı ârâ ile münâsebeti vechile ta'yîn olunmak ve meclis ictimâ'ları merkez-i hükûmet-i emâretde ba'de'-t-tesîs dâ'ire-i mechûdâtı usûl ve kavânîn-i memlekete ve ahkâm-ı de'âviye ve teklîfât ve vergüye dâ'ir olan mevâdd ve mesâilin bahs ve tanzîmâtına ve bi'l-cümle hademe-i memleketin ta'yîn-i vezâif ve ma'âşlarına yine ve kezâlik lüzûmu tebeyyün edecek hidemât-ı sâ'irenin müceddeden ihdâsına ve memleketin idâresine lâzimesi için masârif-i senevîyyenin tahmînine ve iş-bu

masârifât-ı lâzımenin istifâsına medâr olacak ve enseb görülecek sûretle tarh ve tahsîli tarîklerinin mütâla'asına ve zabt u rabt memlekete lüzûm olan neferât-ı müstahfızânın mikdârını ve ma'âşlarını ve üslûb-ı [244] rü'yet-i hizmetlerini mübeyyin bir nizâmın müzâkeresine mevkûf ve münhasır olup meclis-i mezkûr memlekete nâfi' add edeceği her bir nizâma dâ'ir lâyhayı esbâb-ı mûcibesıyla re'îs ve meclis kâtibi taraflarından bi'l-imzâ tarafına arz etmeğe sâlih olmak şu şartla ki sâhib-i mülk olan Devlet-i Aliyyem'in istihkakat-ı meşrû'a-ı hükümrânesine asla dokunulmamak ve bu meclisde mübâhase olan mesâilde ekseriyet-i ârâ ne tarafda ise ol tarafın re'y-i gâlib olarak kabûl olunmak ve iş-bu meclis-i şûrâ-yı memleket sâlifü'l-beyân müdürîn-i salisenin bir sene müddetde vâki' olan hizmet-i mesâlihlerinin icmâli mart ve nisan aylarında mutâlebeye ve muhâsesini rü'yete sâlih olmak ve mesâlih-i dâhiliye ve maliye ve de'âvi-i hukuk müdürleri ve emâret kançılıyası müdürü mâdâm ki me'mûriyyetlerinde bulundukça bi't-tahlîf kendülerinin meclis-i şûrâyâ duhûlleri câ'iz görülmek ve on yedi neferden ibâret a'zâ-yı meclis-i şûrânın nezd-i Devlet-i Aliyyem'de bir gûne cürm ve kabâhatleri ve kanun ve ka'ide-i memlekete muhâlif hareketleri mütebeyyin olmadıkça bilâ-mûcib azl ve tebdîl olunmamak ve Sırb milletinin umûr ve husûslarını rızâ-yı meyâmin-irtizâ-yı şâhâneme muvâfık ve Sırb memleketinin nizâmât ve imtiyâzât-ı milliyesine mutâbık olarak idâre ve rü'yet için ale'd-devâm Dersaadet'de ikamet etmek üzere Sırbıdan bir kapu kethüdâsı intihâb ve ta'yîn olunmak ve bâlâda muharrer üç nefer me'mûrdan mesâlih-i dâhiliye müdürünün me'mûriyyeti poliçe ve karantine umûrları zâbitlerine tenbîhât-ı lâzıme-i emâretin teblîği ve büyük tarîklerin tesviyesi ve hayrât-ı âmmeye müte'allik ameliyâtın ve kezâlik menzil-hânelerin nezâreti ve neferât-ı müstahfıza memlekete dâ'ir olan nizâmâtın icrâsı maddelerinden ibâret olmak ve umûr-ı mâliye müdürü rü'yet-i muhâsebât ve tervîc-i ticârete ve vâridât-ı mukannene-i memleketin muhâfaza ve idâresine ve umûr-ı istifâ ve ticârete ve müdürin-i sâ'irenin terkîm eyledikleri defâtir mûcibince bi'l-cümle masârifât-ı memleketin ifâsına ve gerek emlâk-ı mahsûsa ve umûmenin ve gerek akârat-ı memleket ve hükûmetin tahrîr ve kuyûduna ve ma'den ve ormanların i'mâline mütevâtir husûsâta nezâret ve kalemine tâbi' mevâdd-ı sâ'irenin idâre ve muhâfazasına ihtimâm eylemek ve de'âvi müdürü millete ta'lîm-i âdâb ve ta'mîm-i

Maârif Nezâreti'ni dahi câmi' olarak muhâkemât-ı vâki'anın icrâ olunup olunmadığı keyfiyâtının tahkîk ve nezâretine ve hükkâmın aleyhine [245] vâki' olan şikâyetin istimâ' ve tashîhine ve muhâkemeye me'mûr olunanların tezkiyesine ve her üç ayda mahkemelerde rü'yet olunan mecmû' de'âvinin icmâlini muhâkemeye me'mûr olanlar taraflarından ahz ve celbine ve mahbeslerin nik ü bed ahvâllerine dikkatle ıslâhı ve mektebler vaz'ı ile ahlâk-ı avâmı terbiyesi ve ta'lîm-i mâarif-i lâzîmenin teşvîkine ve hasta-hâneler ve sâ'ir asâr-ı hayriyyenin idâresi ve âyîn-i mezhebe ve kenîsâlara müte'allik umûrun tesviyesine kenîsâ me'mûrlarıyla bi'l-muhâbere dikkat ve i'tinâ etmek ve fi'l-asl Sırbli olmayan ve yâhûd şurût-ı kanûniyye-i memleket üzere Sırbli sıfatı kendüsüne milletce verilmemiş olan bir ecnebi kimesne iş-bu üç müdürlükten hiçbir rütbeye nâil olamamak ve zikr olunan üç nefer müdür dâ'ire-i me'mûriyyetlerine tahsîs olan hidâmâtta yek-diğere nisbetle müstakill olarak birbirlerine tâbi' ve merbût olmayup mahall-i me'mûriyyetleri dahi ber-vech [yazılmamış] olmak ve her bir müdürin kalemi birkaç kısım ve kaleme mükasım olarak her biri tarafından maslahatca tahrîr olunan evrâk-ı resmiyye müdürin ve sened verilecek kalem re'îsinin imzâlarıyla mümzâ olmadıkça ve sened-i mezkûr müte'allik olduğu kalemin cerîdesine kayd ve sebt kılınmadıkça infâz ve icrâsı olunmamak ve sâlifü'z-zikr müdürin-i selâse beher sene mart ve nisan aylarında kalem-i me'mûrîn-i mahsûsaları dâ'iresinde güzârân eden mesalihi esbâb-ı müveccehe ve mücibesi ile icmâl edüp hulâsa-ı takrîrlerini gerek kendüleri tarafından ve gerek ma'iyetlerinde müstahdem aklâmın re'îsleri câniblerinden ba'de'l-izâ ve't-temhîr meclis-i şûrâ-yı memleketin mahall-i tahrîsine ve mahallin imtihânına irâe eylemek ve Sırb memleketinin sâye-i adalet-vâye-i saltanat-ı seniyyemde müstakill olan re'âyâsının muhâfiz-ı nefis ve mal ve ırz ve rütbeleri matlûb-ı kat'i-i şâhânem ve hiçbir ferdin hukuk beldesinden bilâ-muhâkeme mahrûmiyyeti ve yâhûd tekdîr ve yahşa hilâf-ı rızâ-yı pâdişâhânem olmadığa mebni herkesin hak ve berâeti veyâhûd cürm ve töhmeti bi't-terâfu' isbât olunarak âna göre kanûnen avâm ve havâssın ihkak-ı hukuku ve yâhûd te'dîb-i mücrimin zımında memleketde birkaç nevi' muhâkemenin vaz' ve te'sîsi icâbât-ı nizâmât-ı mu'aşeriyeden ve muktezâ-yı tev'emisi adâletden olmak hasebiyle hiçbir ukûbet ve cezâ gerek cismen ve gerek mâlen ya'ni cerâime merâsim-i kanûniyye üzere bir mahkemede bi'l-mürâfa'a

hüküm olunmadıkça hiçbir Sırbli siyâset [246] ve kısâs kılınmamak ve hukuk da'vâları ve ticâret münâza'aları ve töhmet ve cünhaların teftiş ve mürâfa'ası ve nihâyet hükmü kanûnen erbâb-ı muhâkemât-ı mevzû'aya âid ve muhavvel olmak üzere ve hiçbir takdîrde müsâdere kazıyyesi câiz görülmemek ve müttehemin cünhası için evlâd ve akrabası mes'ûl ve mu'âteb olmamak ve ihkak-ı hak için Sırb memleketinde üç aded mahkeme vaz' olup evvelâ karyelerde köy ihtiyârlarından mürekkeb bir sulhçu mahkemesi sâniyen Sırb memleketinin mürekkeb olduğu on yedi aded kazadan her bir kazada ilk mürâfa'a-ı kanûniyye i'tibârında bir mahkeme sâlisen merkez-i hükûmetde bir mahkeme-i mürâca'at tertîb kılınmak ve her bir köyde fukara tarafından müntahab bir re'îs-i meclis ve iki mu'âvinden ibâret bir sulhçu mahkemesi bulunup bu köylerin başka başka mahkemeleri yüz gurusluk maslahatdan ziyâde hukuk da'vâsına müdâhale ve muhâkeme ve üç gün habisten ve on aded değnek darbından ziyâde cezâ vaz' ve ta'yîn edememek ve muhâkemeleri muhtasarca şifâhen vukû' bulmak ve ancak sâ'ir iki mahkemelerin ahkâmı tahrîren olmak ve yüz gurusdan ziyâde köylerinde vukû' bulan bir da'vâyı ve on değnek darbından ziyâde mu'âkıba ve cezâyâ müstahakk olan bir töhmet ve cünhayı müdde'i ve müdde'i-i aleyh bulunduğu kazanın mahkemesine ircâ' etmek ve her bir kazada ilk mürâfa'ayı görecek bir nefer re'îs ve üç nefer a'zâdan ve iktizâ eden yazıcılardan ibâret olmak ve iş-bu ilk mürâfa'a mahkemesinin gerek re'îs ve gerek mu'âvinleri otuz yaşına bâliğ olmadıkça bu mahkemeye ta'yîn olunmağa salâhiyyetleri olmamak ve iş-bu mahkemelerin hukuk da'vâları ve gerek töhmet ve cünha maddelerini ve ticâret münâza'alarını rü'yet ve hükme müstahakk ve muktedir olmak ve kazası mahkemesinde ilk mürâfa'ada görülmüş bir da'vânın hükmünde mahkûm-ı aliyye hoşnûd olmayup mahkeme-i mürâca'ata da'vâsını kaldırıp bu mahkemede mürâfa'a olunmak için sekiz gün mühlet verilmek ve eğer mahkûm-ı aliyye sekiz gün zarfında mahkeme-i mürâca'ata müsâra'at etmez ise ilk mürâfa'a mahkemesinin hükmü düstûr'l-amel tutulmak ve mahkeme-i mürâca'at yalnız kazaların ilk mürâfa'a mahkemelerinde rü'yet olunmuş olan de'âvi ve münâza'anın tahkîk ve mahkemesine hasren ve kasren me'mûr ve meşgûl bulunmak ve bir nefer re'îsden ve dört nefer a'zâdan mürekkeb olan mahkeme-i mürâca'atın gerek re'îsinin ve gerek [247] a'zâsının sinnleri lâ-büdd otuz beş raddesine varmış olmak ve Sırb mahkemelerinin

a'zâsı fi'l-asl Sırbda tevellüd etmiş ve yâhûd merâsim-i kanûniyye mûcibince Sırb sıfatıyla muttasıf olmuş bulunmak ve bir mahkemeden mahkeme-i diğere nakl olunan da'vâlar için re'îsleri müdde'î ve müdde'î-i aleyhin ellerine muhâkeme-i vâkı'anın icmâlîni imzâsıyla mûmzâ ve mühr ile memhûren teslîm eylemek ve köylerde olan sulhçu mahkemelerinin a'zâları sâ'ir iki mahkemede a'zâ olamamak ve iş-bu iki mahkeme a'zâlarından biri vefât eder ise yerine yine muhâkemeye me'mûr ve meşgûl olan erbâbından intihâb olunup içlerinde sinnen ve yâhûd hürmeten her kim eski olur ise sırasıyla ol şahıs ta'yîn kılınmak ve hiçbir mahkeme a'zavi vâcibât mefrûzasından inhirâf eylemiş olduğu kanûnen bi'l-muhâkeme isbât olmadıkça azl olunmamak ve erbâb-ı seyf ü kalemde olan rütbe-dâr müstahdemlerden ve yâhûd ruhbân tâ'ifesinden birinin ba'de'l-muhâkeme kanûnen töhmeti alenen sâbit olup te'dîbi lâzım gelür ise bu makulelerin te'dîpleri ecsâm ve vücûdları üzerine i'mâl olunmayup belki ta'zîrve habs ve ıskat-ı rütbe ve nakl-i bi'l-mekân sûretiyle icrâ olunmak ve sâlifü'z-zikr muhâkemât selâseye erbâb-ı seyf ü kalem olan müstahdemîn emâretten küçük büyük hiç kimesne müdâhale edemeyüp fakat mahâkimin ahkâmını icrâyâ me'zûn olmak ve Sırb milletinin emr-i ticâreti serbest olup bir Sırbli icrâ-yı ticârete me'zûn bulunmak ve serbest ticâretde hiçbir a'sârın vukû'u tecvîz olunmamak meğerçi taraf-ı emâretten meclis-i şûrâ-yı memleket ile bi'l-ittifâk bir maddenin muvakkaten a'sârı icâbât-ı zarûriyye memleketden add ile tensîb olunmuş olmak ve her bir Sırbli kavânîn-i memlekete tevfiikan emlâk ve eşyâ-yı mahsûsasına ve bildiği vech üzere mutasarrıf olarak bey' ve i'tâ ve vasiyyete fâil muhtar olmak ve bu istihkakda mahâkim-i mevzû'a-ı memleketden birinin inzimâm-ı re'y ve hükûm-i kanûnîsi olmadıkça mahrûm olmamak ve her bir Sırbli'nun da'vâsı vukû'unda mütemekkin olduğu kazanın muhâkemesine mürâca'at ile yalnız mukim olduğu kazanın mahkemesine ihzâr olunmak ve her bir angarya Sırbli memleketinde memnû' olup ve Sırbliya angarya teklîfi câ'iz olmamak ve tarîklerin ve cisrlerin tesviyesi ve hüsn-i hâl üzere idâreleri masârifi semtlerinde olan köy cemâ'atleri beyninde bi't-taksîm tanzîm kılınmak [248] ve menzillerin memerrine mahsûs olan büyük yollar ve cisrlerin ve sâ'ir hayrât-ı âmme ebniyelerinin idâresi ve nezâreti hükûmet merkezine emâretin müterettib zimmeti olduğu misillü efrâd-ı millet dahi bu husûsda sarf-ı gayret etmek

lâzımeden olup bu husûslarda hizmet eden fukarâya tarafından meclis-i şûrâ-yı memleket ile bi'l-ittifâk munsifâne ücret-i yevmiyye ta'yîn olunmak ve emâret-i memleket hizmetlerinde müstahdem olan cümle hademeye tarafından ve a'zâ-yı meclis-i şûrâ-yı memleket ile bi'l-ittifâk bir ma'âş-ı mukarrer-i senevî ta'yîn ve tahsîs kılınmak ve kezâlik bir müstahdem birkaç sene hizmet eyledikten sonra öZR-i şer'isi olduğu hâlde hükmü câ'iz olup çekildikten sonra ne gûne ma'âşa müstahakk ise münâsibi vechile ta'yîn olunmak ve Sırb memleketinde gerek erbâb-ı seyf ü kalem ve gerek muhâkemeye mensûb olarak her bir hizmetde müstahdem olanları tenbîh-nâme-i Emâret-i Sırbiye ile nasb ve ta'yîn kılınmak şu şart ile ki her bir me'mûr ve müstahdem evvel emirde ednâ rütbede şürû' ve tecrübe olunarak bi't-tedric mâ-fevkinde olan rütbelerde istihdâm olunmak ve hukuk da'vâlarına me'mûr olan erbâb-ı muhâkeme-i muhâkemâtdan gayr-i nevi' hizmetlerde istihdâm olunmayup mücerred muhâkemâta dâ'ir alemin istikmâline meşgûl ve münhasır olmak ve sâ'ir erbâb-ı aklâmdan ve erbâb-ı seyfdan kimesne kat'en muhâkemeye ta'yîn ve cizye-güzâr re'âyâ-yı Devlet-i Aliyyemden olan Sırb milleti akaif-i nasâra üzere şeref-mezhebini ta'bîr olunan Rum mezhebi hıristiyanlardan ma'dûd olmak mülâbesesiyle mezheb-i mezkûrun âyîn-i me'lûfesi icrâsına re'îs-i mezheb i'tibâr eyledikleri Dersaadet'imde mukim Rum patriği ve cemâ'atin tasdîk ve rûhâniyesine teb'aîyyeten metropolid ve piskoposları içlerinden inzimâm-ı nezâretinle intihâb olunmak üzere avâtıf-ı aliyye-i şâhânemden Sırb milletine serbest-i kâmile ibzâl olunup âyîn-i mezhepleri ve umûr-ı kenâîsleri mesâlih-i politikaya dokunmadıkça rû'esâ-yı ruhbân taraflarından müstakillen idâresi ve metropolidin ve piskoposun ve imnosân ve papaslarına milletce ve yâhûd kenîsâlarına mahsûs vakıflarından başka başka tahsîs-i ma'âşları husûsu mine'l-kadim feth-i hâkaniyeden berü saltanat-ı seniyyemin memâlik-i mahrûsa-ı şâhânemde mütevattın nasârâ re'âyâsına ihsân edegelmiş olduğu imtiyâzât ve müsâ'adât-ı celîlesi olduğuna mebnî Sırb içinde metropolid ve piskoposlarının [249] ma'âşlarına ve menziletlerine re'âyât kılınmak ve Sırb içinde kenîsâların idâresi ve mezheplerine âid ve Sırb metropolidlerine ve piskoposlarına ve ruhbânlarına mensûb umûrun tesviyesi için gerek metropolidlerinin ve gerek piskoposlarının başka cemâ'at şûrâ yerleri tahsîs olunmak üzere ve Sırb içinde sipâhilerin ve timâr ve ze'âmet iptâl olunmuş olmağla bu misillü

âdet-i kadîme teceddüd etmemek ve her bir Sırbli küçük ve büyük edâ-yı teklîf-i vergüye tâbi' olmak ve umûr-ı hidemât-ı memleketde müstahdem olan Sırbular mutasarrıf oldukları emlâk ve arâzilerinin nisbetiyle hisse-i münâsibelerini edâ eyleyüp ancak ruhbân tâifesi teklîfden müstesnâ bulunmak ve Sırb memleketi on yedi kazadan ibâret ve kazaları dahi birkaç nâhiyeden ve her bir nâhiyesi dahi birkaç köy ve cemâ'atden kinâyet olduğundan her bir kaza zâbitinin bir mu'âvini ve bir yazıcısı ve bir nefer hazînedârı ve sâ'ir iktizâ eden hademesi ta'yîn kılınmak ve iş-bu kazalar zâbitanın müterettibât-ı zimmet-i me'mûriyyetleri şu vechile ki kâffe-i umûr-ı siyâsiyeye dâ'ir hükûmet-i merkeziye-i emâret tarafından tevârüd eden tenbîhâtın icrâ ve infâzıyla meşgûl olup mâliye müdürü tarafından gönderilen defter mûcibince vergülerin tarh ve tahsiline mübâderet eylemek ve zâbitliği dâhilinde olan muhâkemâta karışmayup fakat vukû' bulan münâzâ'at ve de'âvinin kaza mahkemesine bi'l-ihâle mahkemenin icrâ-yı ahkâmına münhasır olmak ve nâhiye zâbiti köylerin emlâk ve arâzisine ta'arruzdan iffet ile her hâlde hıyânet ve halkı yaramaz harâmilerden muhâfaza ve himâyet husûsuna bezl-i makderet ve nâhiyesine âmed ü şüd eden adamların pasaportlarına nezâret ve yirmi dört sâ'atden ziyâde kimesneyi habs edemeyüp nâhiyesinde zuhûr eden da'vâ ve nizâ'ları kaza mahkemesine ve poliçeye dâ'ir umûrdan ise kazasının poliçesi nâzırına havâle etmek ve köylerde olan sulhçu mahkemelerine nezâret ve köylerin kenîsâlarına ve mekteblerine ve sâ'ir hayrâta mevkuף arâzi ve irâdâta vaz'-ı yed müdâhaleden mübâ'adet eylemek ve kenîsâ ve kasabât ve kurâ ve sâ'ir hayrâta tahsîs kılınan ve gerek sâ'ir efrâd-ı nâsın mutasarrıflarında bulunan emlâk ve arâzî için hakk-ı tasarruflarını mutazammın başka başka senedât i'tâ ve aklâm-ı memlekete dahi kayd ü tescîl kılınmak ve hiçbir Sırbli ale'l-ıtlâk bilâ-istisnâ mahkemelerde ihzâr ile terâfu' olunmadıkça gerek hafî ve gerek celbi ta'kîb ve tekdîr olunmamak [250] husûslarının vaz' ve tesîsine irâde-i ihsân-âde-i mülûkânem ta'alluk eylemiş olmağın mahsûsen iş-bu emr-i celîlü'l-kadr-ı pâdişâhânem ısdâr ve bâlâ-yı ma'âli-ihativâsı hatt-ı hümayûn-ı şehen-şâhânemle muvaşşahen tesyâr olunmuştur.

İmdi her hâlde emr-i cihân-mutâ'-ı mülûkânem ve irâde-i kerâmet-nümûd şehen-şâhâneme mütâba'at etmek şartıyla hüsn-i idâresi karîha-ı sabîha-ı

şâhânemden zâtına ve hânedânına mevkûl olan memleket-i şâhânemin dâhilen ve hâricen muhâfaza ve ma'mûriyyeti ve ahâlisinin âsâyîş-i hâl ve ferâğ-ı bâlları esbâbının istihsâline tarafından bezl-i makderet ve herkesin hâl-i nâmûsuna ve hizmet ve rütbesine ri'âyet ve bâlâda beyân olunan kuyûd ve şurût-ı kanûniyenin ale'd-devâm kâmilin mer'ıyyü'l-icrâ olunasına nezâretle zılliyet-me'âb-ı mülûkânem için cümle tabakat-ı ahâli-i memlekeden isticlâb-ı da'vât-ı hayriyyeye ve ol vechile hakkında bi-dirîğ ve mebzûl olan hüsn-i zann ve teveccüh-i tâc-dârânemin te'yîd ve tasdîkine sarf-ı cehd ü gayret eylemek senden ahass-ı matlûb-ı şehen-şâhânem olduğu misillü ahâli-i merkumeyi dahi muktezâ-yı kanûn ve nizâm-ı memlekete tatbiken senin hüküm ve re'yine mütâba'at ve âdâb-ı lâzıme-i ma'ıyyete i'tinâ ve dikkat eylemeleri irâde-i isâbet-âde-i pâdişâhânem muktezâsından idüğü ma'lûm sadâkat-melzûmun oldukda sûret-i emir ve fermân ve kanûn-nâme-i merhamet-unvân-ı cihân-dârânemi millet-i mezbûreye i'lân ve işâ'at birle cümlesi haklarında sezâvâr kılınan iş-bu âsâr-ı müsâ'adât ve eşfâk-ı seniyye-i mülûkânemin bir kat daha kadr ve şükrünü bilerek her hâlde rızâ-cûyân hareketle bâlâda muharrer kanûnnâme-i hümâyunum şurûtunun dâimâ ve müstemirren harf be-harf icrâ ve ifâsı ve hiçbir vakitte mugâyir-i hâlât vukû'a gelmemesi emr-i ehemminin istikmâline sa'y ve gayret eylesin ve sen ki muhâfız-ı müşârün-ileyhsin mazmûn-ı emr ü fermân mülûkânemin senin dahi meczûmun olarak mûcib ve muktezâsının icrâsı busûsuna mîr-i mûmâ-ileyh ile bi'l-ittihâd ihtimâm ve sarf-ı rü'yet eylemek bâbında.

Fi evâil-i Şevvalü'l-mükerrem sene 54

“Cild-i evvel hitâm-pezîr olmuşdur”

Fi 13 Cemâziye'l-evvel sene 1291

SONUÇ

Belgradî Raşid'in kaleme almış olduğu Vak'a-ı Hayret-nüma adlı bu eser Osmanlı Devleti döneminde yazılmış Sırbistan tarihi ile ilgili önemli kaynaklar arasında yer almaktadır.

Belgradî Raşid, eseri kaleme alırken genel olarak sade bir dil kullanmakla birlikte zaman zaman Sırpça kelimeler ile Sırpça ve Türkçe atasözleri ve deyimlere de yer vermiştir.

Yazarımız olayları subjektif olarak değerlendirdiği için birçok yerde Sırlarla ilgili olarak ağır ifadeler görmek mümkündür. Ancak yeri geldiğinde Osmanlı devlet adamları ile ilgili olarak da eleştirilerini dile getirmiştir.

Eser, anlatıldığı dönem içerisinde Sırbistan'ın siyasi, sosyal ve askeri yönüne dair ipuçları vermektedir. Özellikle bu alanlara dair içeriğinde yüzeysel bilgilerden ziyade detaylı bilgiler bulmak mümkündür. Aynı zamanda yazarımız, olayların akışı içerisinde, konuyla ilgisi olmayan bazı farklı bilgilere de konuların arasında yer vermektedir.

Yazarımız eserini, Sırların Osmanlı Devleti'ne karşı ilk ayaklanmaları ile başlatmıştır. Bu süreç içerisinde İslam ahalisi hakkında bilgiler vermiştir. Ele aldığı yıllar içinde Sırbistan'a atanan tüm valiler hakkında bazen kişisel bilgilere yer verse de çoğu zaman idarelerine dair detaylı bilgiler sunmuştur.

Sırların isyanları ve Sırbistan'a gönderilen valiler hakkındaki bilgiler dışında Sırların kazanmış oldukları imtiyazlara dair verdiği bilgiler ise, bağımsızlığa giden yolda Sırların ve Osmanlı Devleti'nin hangi aşamalardan geçtiğini görmemiz açısından önemlidir. Sırların her yeni fermanında yeni haklar elde etmesi, bağımsızlıklarını kazanmalarında önemli adımlardandır. Yazarın, eserin sonuna da eklediği 1829, 1830, 1833, 1838 yıllarına ait fermanlar verilen imtiyazların daha net anlaşılmasını sağlamaktadır.

Sırbistan'da 19. Yüzyılın ilk yarısı, Osmanlı Devleti'ne karşı başlattıkları isyanlar ve devamında alınan imtiyazlarla geçmiştir. Aldıkları bu imtiyazlar

neticesinde Sırp Osmanlı ilişkileri 1870'li yıllara kadar yüzyılın başlarına nispetle daha sakin bir döneme girmiştir. Özellikle Sırp'ların Kırım Savaşı sırasında tarafsız kalmaları bunun bir göstergesi sayılabilir. Ancak meydana gelen 1877-78 Osmanlı Rus Savaşı ve devamında imzalanan Ayastefanos ve Berlin Antlaşmaları sonrasında Sırp'lar bağımsızlıklarını kazanmışlardır. Dolayısıyla Sırbistan'ın bağımsızlığı ile sonuçlanan bu süreci iyi anlamak için Belgradî Raşid'in bu eseri temel kaynaklar arasında yer almaktadır.

Yazarın bizzat Belgradlı olması ve olayların en azından bir kısmını birebir yaşaması bakımından önemli olan bu eser, döneme bir Osmanlı gözüyle bakmaktadır. Böylece eserin, yapılacak olan Balkan Tarihi araştırmaları ile özellikle Sırbistan hakkındaki çalışmalarda, o döneme ait Sırpça kaynaklar ile karşılaştırma olanağı sağlaması ve bu tezin konusunu oluşturan transkripsiyon metninin de bu amaca hizmet etmesi umulmaktadır.

BİBLİYOGRAFYA

A) ARŞİV VESİKALARI

A.DVN.MHM. : nr. 145/60; 28/49.

A.MKT.UM : nr. 500/10; 401/83; 417/49; 499/56; 521/41.

TŞRBNM : nr. 3/125.

İ. DH : nr. 728/50784.

B) MATBU ESERLER

ACAROĞLU, Türker: **Balkanlarda Türkçe Yer Adları Klavuzu**, IQ Kültür Sanat Yayıncılık, İstanbul, 2006.

ADANIR, Fikret: “Fransız İhtilali, I. Sırp Ayaklanması ve Osmanlı Devleti”, **Toplumsal Tarih**, Tarih Vakfı, İstanbul 2006.

Ahmet Cevdet Paşa: **Ma‘rûzat**, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1980.

Ahmet Cevdet Paşa: **Tezahir: 21-39**, TTK Yayınları, Ankara 1986.

AKBAYAR, Nuri: **Osmanlı Yer Adları Sözlüğü**, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 2003.

ASLANTAŞ, Selim: **19. Yüzyılın Şafağında Balkanlar: Osmanlı’da Sırp İsyanları**, Kitap Yayınevi, İstanbul 2007.

ASLANTAŞ, Selim: “Belgradî Raşid”, 2006, (Çevrimiçi),

http://www.ottomanhistorians.com/database/pdf/belgradi_en.pdf, 24 Şubat 2011.

BABINGER, Franz: **Osmanlı Tarih Yazarları ve Eserleri**, Çev. Coşkun Üçok, Kültür Bakanlığı, Ankara, 1992.

Belgradî Raşid: Tarih-i Vak‘a-ı Hayret-nüma, C.I, İstanbul, 1291.

BÖREKÇİ, Mehmet Çetin: **Osmanlı İmparatorluğu'nda Sırp Meselesi**, Kutup Yıldızı Yayınları, İstanbul, 2001.

DEVELLİOĞLU, Ferit: **Osmanlıca-Türkçe Ansiklopedik Lugat**, Aydın Kitabevi Yayınları, Ankara, 2005.

ERTEN, Fatma: **Vak'a-ı Hayret-nüma Belgradî Raşid Paşa**, İÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Yüksek Lisans Tezi, İstanbul, 1991.

GRUJICKI, Rastko: **Imenik Naseljenih Mesta u Socijalistickoj Federativnoj Republici Jugoslaviji**, Novinsko-Izdavacka Ustanova, Beograd, 1985.

HACISALİHOĞLU, Mehmet: "Sırbistan", TDV İslam Ansiklopedisi, c. 37, İstanbul, 2009, s. 120-126.

HAMZAOĞLU, Yusuf: **Osmanlı Dönemi Sırbistan Türklüğü**, Logos A Yayınevi, Üsküp 2004.

JELAVICH, Barbara: **Balkan Tarihi**, Küre Yayınları, C. I-II, İstanbul, 2006.

KANAR, Mehmet: **Osmanlı Türkçesi Sözlüğü**, Say Yayınları, C. I-II, İstanbul 2009.

KARAL, Enver Ziya: **Osmanlı Tarihi**, TTK Yayınları, C. V-VI, Ankara, 1988.

Mad 506 Numaralı Semendire Livası İcmal Tahrir Defteri (937/1530), Başbakanlık Devlet Arşivleri Genel Müdürlüğü, Osmanlı Arşivi Daire Başkanlığı, Yayın No:104, Defter-i Hakani Dizisi: XIV, Ankara 2009.

PAKALIN, Mehmet Zeki: **Osmanlı Tarih Deyimleri ve Terimleri Sözlüğü**, C. I-II-III, Milli Eğitim Bakanlığı, Ankara, 1983.

PITCHER, D. Edgar: **Osmanlı İmparatorluğu'nun Tarihsel Coğrafyası**, Çev. Bahar Tırnakçı, Yapı Kredi Yayınları, İstanbul, 2007.

Şemseddin Sami: **Kamus-ı Türkî**, Kapı Yayınları, İstanbul, 2004.

